

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՐԹՈՒՐ ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ, ՀԱՅԿ ԿՈՒՊԵԼՅԱՆՑ
ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ՆՈՐՄԵՐԻ ՀԱԿԱՍՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ.
ՀԵՏԵՎՈՂԱԿԱՆ ԱՆՏՐԱՍԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՄ
ԱՆՏՐԱՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ3

ՍԱՄՎԵԼ ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
ԱՐԵՎՍՈՒՏՔՈՒՄ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԻ ՁԱՐԳԱՅՈՒՄԸ ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒՄ ԵՎ
ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ12

ՀԱՅԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՁԵՎԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐՁՐԱՅՄԱՆ ՄԻՋՈՑ21

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԱՐԹՈՒՐ ՆԱՀԱՊԵՏՅԱՆ
ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՆՁԵՆՆՄԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԵՐԱՇԽԱՎՈՐՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԸ27

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ԼԱԼԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՆՈՐԴԱՎՈՐՎԱԾ ԿԱՏԱՐՄԱՆ
ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԱՐՅԵՐԸ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՄԽԱԼԻ ԴԵՊԷՈՒՄ34

УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС
ЭРНА АЙРИЯН
СОГЛАСИЕ ПОТЕРПЕВШЕГО КАК ОБСТОЯТЕЛЬСТВО,
ИСКЛЮЧАЮЩЕЕ ПРЕСТУПНОСТЬ И НЕПРАВОМЕРНОСТЬ
ДЕЯНИЯ, СОВЕРШЕННОГО НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ
РАЗВИТИЯ ПРАВА.....39

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՄԵՆ ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ, ԱՌՆՈՒԳ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ
ԴԱՏԱԽԱՋԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐ ՁԵՌՔԲԵՐԵԼՈՒ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ
ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՍԲ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ
ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԻ ՀԵՏ46

ԱՌՆՈՒԳ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ

ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏԱՍԲ ԳՐԱՎՈՐ
ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳՈՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԾԱՆՐԱԲԵՌՆՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱԶԵՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿ.....57

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՎԱՀԱԳՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ
ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԴՐԱՆՑ ԻՐԱՑՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ68

ՆՈՐԸ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....73

ՄԱՐԳՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԳԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ..... 82

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ86

Արթուր ՂԱՄԲԱՐՅԱՆ

ի.գ.դ., պրոֆեսոր, ՌՀՀ ամբիոնի վարիչ

Հայկ ԿՈՒՊԵԼՅԱՆՑ

PhD (Cantab), Քեմբրիջի համալսարանի դասախոս

ՀԻՆ ԵՎ ՆՈՐ ՆՈՐՄԵՐԻ ՀԱԿԱՍՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ, ՀԵՏԵՎՈՂԱԿԱՆ ԱՆՏՐԱՄԱՔԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՄ ԱՆՏՐԱՄԱՔԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ընդհանուր դրույթներ

(a) Կոլիզիոն նորմերի և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների հարաբերակցությունը,

(b) Կոլիզիոն նորմի և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների հակասությունը:

2. Lex posterior derogat legi prior (նոր օրենքը վերացնում է հին օրենքը) կանոնի ճշմարտացիությունը

(a) Lex posterior derogat legi prior - կանոնն հռոմեական իրավունքում,

(b) «Lex posterior derogat legi prior» և «qui prior est tempore, potior est jure» - կանոնների փարանջարումը,

(c) Lex posterior derogat legi prior - կանոնն արտասահմանյան երկրների իրավունքում,

(d) Lex posterior derogat legi prior - կանոնը միջազգային իրավունքում,

(e) Lex posterior derogat legi prior - կանոնը՝ որպես սերունդների սահմանադրական ազատության ապահովման միջոց:

3. «Նոր օրենքը վերացնում է հին օրենքը» կանոնի ժխտողականությունը հայկական իրավունքում.

(a) Ժխտողականության առաջին փուլը

1) Ժխտողականությունը 2002 թ. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում,

2) Օրենսդրի ժխտողականության շարունակությունը դատական իշխանության կողմից:

(b) Ժխտողականության երկրորդ փուլը

(1) Ժխտողականությունը 2018 թ. «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում

(2) Հետևողական անտրամաբանության կամ անտրամաբանական հետևողականության պատճառները

4. Առաջարկություններ

1. Ընդհանուր դրույթներ

(a) Կոլիզիոն նորմերի և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների հարաբերակցությունը: Սինչև հին և նոր նորմերի (ուշ և վաղ ընդունված կամ ուժի մեջ մտած օրենքների) հակասության և լուծման կոլիզիոն նորմերի հարցերին անդրադառնալը նախապես ցանկանում ենք տարանջատել կոլիզիոն նորմերը և մեկնաբանման բնույթի կոլիզիոն դրույթները: Այս տարանջատումը կարևոր է քննարկվող հարցի համար, քանի որ ստորև կտեսնենք, որ հին և նոր նորմերի միջև հակասությունը լուծելու վերաբերյալ պոզիտիվ իրավունքում ամրագրված է կոլիզիոն մի նորմ, որն ուղղակի հակասում է իրավագիտության կողմից մշակված և միջազգային պրակտիկա հանդիսացող մեկնաբանման կանոններին:

Եթե իրավակիրառ մարմինը հանդիպում է միմյանց հակասող նորմերի, ապա հարց է առաջանում, թե նա ի՞նչ չափանիշներով (կանոններով) պետք է որոշի ո՞ր իրավական նորմին նախապատվություն տալ: Իրավական կոլիզիաների լուծումը գտնվում էր իրավունքի մեկնաբան-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ման տիրույթում, այսինքն՝ իրավական հերմենևտիկայի (իրավունքի մեկնաբանման տեսության) շրջանակում մշակվել են մեկնաբանման որոշակի չափանիշներ, որոնց օգնությամբ իրավակիրառ մարմինը որոշում էր միմյանց հակասող նորմերից ո՞րը կիրառել (կոլիզիոն մեկնաբանման կանոններ): Կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնները իրավական հերմենևտիկայի կողմից մշակված տեսական բնույթի չափանիշներ են, որոնք թեև օժտված չեն պոզիտիվ-իրավական նորմատիվությամբ, սակայն դրանք պատմականորեն կիրառվել են որպես կոլիզիաները լուծելու միջոցներ: Նշենք նաև, որ կոլիզիոն նորմը կիրառելուց առաջ անհրաժեշտ է փորձել հաշտեցնել երկու պոտենցիալ հակասող նորմերի բովանդակությունը: Դա կատարվում է կիրառելով այն աբսիդման, որ կառավարությունը չէր կարող կամ դժվար թե ցանկանար ստեղծել երկու հակասող նորմ: Երկու նորմերը հաշտեցնելու համար պետք է ընդունվի այն մեկնաբանությունը, որը վերացնում է այդ հակասությունը: Եվ միայն այն դեպքում, երբ այդ մեկնաբանությունը ողջամիտ չէ, կարող են օգտագործվել կոլիզիոն նորմերը:

Ժամանակակից իրավական համակարգերում իրավական կոլիզիաները լուծելու համար պոզիտիվ իրավունքով նախատեսված են համապատասխան կանոններ՝ կոլիզիոն նորմեր, որոնք կոչված են սահմանելու, թե իրավակիրառող միմյանց հակասող ո՞ր նորմին պետք է նախապատվություն տա: Դ. Լևելինն նշում էր, որ իրավունքի միասնության կանխադրույթից բխում է, որ եթե օրենքը ուղղակի չի նշում, թե կոլիզիոն նորմերից, որը պետք է կիրառվի, ապա այդ հարցը լուծում է իրավունքը կիրառող մարմինը՝ հիմք ընդունելով իրավագիտության կողմից մշակված ընդհանուր կանոնները, օրինակ՝ հին նորմի համեմատությամբ նոր նորմի նախապատվության կանոնը (lex posterior derogate priori), ընդհանուր նորմի համեմատության հատուկ նորմի

նախապատվության կանոնը և այլն¹: Ասվածից կարելի է կատարել երկու եզրահանգում: Նախ՝ օրենսդրությամբ պետք է սահմանել այն կանոնները, որոնց հիման վրա իրավակիրառողը պետք է որոշի, թե միմյանց հակասող ո՞ր նորմը պետք է կիրառել (կոլիզիոն նորմեր): Երկրորդ՝ եթե օրենսդրությամբ նախատեսված չեն կոլիզիոն նորմեր, ապա իրավակիրառողը պետք է ղեկավարվի իրավագիտության մշակած և միջազգային լավագույն պրակտիկա հանդիսացող մեկնաբանման կանոններով (կոլիզիոն բնույթի մեկնաբանման կանոններ):

(b) Կոլիզիոն նորմի և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների հակասությունը: Հասարակական կյանքի զարգացման ընթացքում մի շարք կոլիզիոն մեկնաբանման կանոններ ստացել են նաև պետական ճանաչում, այսինքն՝ կոլիզիոն մեկնաբանման կանոններն ամրագրվել են պետության պոզիտիվ իրավունքում (օրենքում կամ ենթաօրենսդրական ակտում) ձեռք բերելով կոլիզիոն նորմի կարգավիճակ: Օրինակ՝ «Իրավական ակտերի մասին» 2002 թ.-ի չՉ օրենքի 24-րդ հոդվածում առաջին անգամ ամրագրվեցին գիտության կողմից մշակված՝ մեկնաբանման կոլիզիոն մի շարք կանոններ: Թերևս, ոչ բոլոր կոլիզիոն նորմերն են ստացել ամրագրում օրենսդրությունում:

Կոլիզիոն նորմերը և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնները իրավական հակասությունները լուծելու միջոցներ են (կոլիզիոն կանոններ): Կոլիզիոն նորմերը և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնները հավասարապես նորմատիվ են, պարզապես տարբեր են նրանց նորմատիվության աղբյուրը. կոլիզիոն նորմերի նորմատիվության աղբյուրը հանրային իշխանությունն է, նրա հետերոնոմ ուժը, իսկ կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների նորմատիվության աղբյուրը՝ իրավագիտության հեղինակությունն է, նրա բովանդակային արժեքայնությունը:

Պատահական չէ, որ այս հոդվածում խոսում ենք ոչ միայն կոլիզիոն նորմերի,

այլև կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների նորմատիվության մասին: Բանն այն է, որ իրավական կյանքում կարող են հակասություններ առաջանալ նաև կոլիզիոն նորմերի և կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնների միջև, որտեղ, կարծես, բախվում են հանրային իշխանության մարմինների ավտորիտար ուժը և իրավագիտության բովանդակային արժեքայնությունը: Այսպես՝ դարերի ընթացքում իր փորձությունն անցած և գիտականորեն ճանաչված «նոր օրենքը վերացնում է հին օրենքը» (lex posterior derogat legi prior) սկզբունքը թվում էր վերաճել է արսիոնատիկ պահանջի և որևէ պետության օրենսդիր մարմին չի համարձակվի իր պոզիտիվ իրավունքում ամրագրել «lex posterior derogat legi prior» սկզբունքին հակասող կոլիզիոն նորմ: Մինչդեռ հայկական իրականությունում իրավիճակն այլ էր. 2002 թ. «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրվեց նշված դրույթին հակառակ նորմը՝ ըստ որի՝ միևնույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը: Հայ իրավաբաններն այս տարիների ընթացքում բազմաթիվ անգամ բարձրաձայնել են, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված դրույթը խախտում է դեռևս հռոմեական իրավունքի դարաշրջանից հայտնի և շատ երկրների նորմատիվ ակտերում, իրավական դոկտրիններում ամրագրված «lex posterior derogat legi prior» սկզբունքը: Դարերի ընթացքում այս սկզբունքի պահպանումը վկայում է դրա կարևորության և արսիոնատիկ բնույթի մասին²:

2. Lex posterior derogat legi prior (նոր օրենքը վերացնում է հին օրենքը) կանոնի ճշմարտացիությունը

(a) *Lex posterior derogat legi prior* կանոնը հռոմեական իրավունքում: Նոր

օրենքի առաջնության կանոնը գործում էր նաև հռոմեական իրավունքում: Դ. Գրիմը նշում էր. «Ինչ վերաբերում է Հուստինիանոսի օրենսդրության տարբեր մասերի հարաբերակցությանը, ապա Նովելները (հավելվածները-հեղ.), որպես ավելի ուշ օրինական ուժ ստացած փաստաթղթեր, ինստիտուցիաների, դիգեստների և օրենսգրքերի նկատմամբ ուներ նախապատվություն»³:

(b) «*Lex posterior derogat legi prior*» և «*qui prior est tempore, potior est jure*» կանոնների տարանջատումը: Տեսության մեջ նշվում է, որ իրավունքի պատմության մեջ եղել են դեպքեր, երբ գործել է վաղ ուժի մեջ մտած նորմի նախապատվության մասին կանոնը: Այսպես՝ 1529 թ. Լիտովյան Մեծ իշխանապետության ստատուտի 1-ին բաժնի 24-րդ հոդվածի համաձայն՝ միևնույն հարցի վերաբերյալ առկա արտոնությունների հակասության դեպքում առաջնություն պետք է տալ ավելի վաղ սահմանված արտոնությանը⁴: Կարծում ենք, որ ավելի վաղ ծագած արտոնությանը նախապատվություն տալու դատողությունը վերաբերում է ոչ թե իրավական նորմերի կոլիզիաներին, այլ սուբյեկտիվ իրավունքների իրականացման ժամանակ նրանց միջև ծագող հակասությանը (մրցակցությանը):

Հին և նոր նորմերի հակասությունը պետք է տարբերակել սուբյեկտիվ իրավունքների իրականացման ժամանակ, դրանց զուգադիպման հետևանքով ծագած հակասություններից: Նախահեղափոխական ժամանակաշրջանի քաղաքացիական իրավունքում նշվում էր, որ իրավունքները իրականացնելիս հաճախ դրանք զուգադիպվում են, օրինակ՝ միևնույն առարկան պատկանում է մի քանի անձի, ինչը խոչընդոտում է այդ իրավունքների իրականացմանը: Այս հակասությունը լուծելու նպատակով մշակվել են մի շարք կանոններ, օրինակ՝ ով փաստացի ավելի վաղ է իրականացրել իր իրավունքը, ապա պարտավոր չէ այլ անձանց իրավունքներին ուշադրություն

դարձնել, իսկ միմյանց հակասող իրավունքների հավասարության դեպքում նախապատվությունը տրվում է ավելի վաղ ծագած իրավունքին (qui prior est tempore, potior est jure - ով ներկայացել է առավել վաղ, օգտվում է օրինական առավելությունից՝ հեղ.)⁵: 19-րդ դարի գերմանացի իրավաբան Ֆ. Ռեգելսբերգերը նշում էր, որ միմյանց հակադրված իրավունքների դեպքում (եթե այդ իրավունքները միմյանց սահմանափակելու խնդիր չունեն) դրանք իրականացվում են ըստ հաջորդականության, որի ուժով հաջորդող իրավունքն իրականացվում է այն բանից հետո, երբ բավարարվել է նախորդող իրավունքը, որն ունի առավելություն, ուստի հաջորդողը պետք է բավարարվի այն հնարավորությամբ, որը մնացել է նախորդող իրավունքը բավարարելուց հետո⁶:

Այսպիսով՝ «lex posterior derogat legi prior» կանոնը, որպես հին և նոր նորմերի միջև հակասությունը լուծող նորմ, պետք է տարբերակել «qui prior est tempore, potior est jure» կանոնից, որը կիրառվում է գույքադիպված սուբյեկտիվ իրավունքների իրականացման ժամանակ ծագած հակասության դեպքում:

(c) *Lex posterior derogat legi prior կանոնն արքայասահմանյան երկրների իրավունքում*: Lex posterior derogat legi prior սկզբունքը կիրառվում է հավասար իրավական ուժ ունեցող ակտերի միջև հակասություն առաջանալու դեպքում: Նշված սկզբունքը լայնորեն ընդունված է արտասահմանյան երկրներում: Այն ընդունված է եղել դեռ հռոմեական իրավունքում⁷ և հետագայում տարածում է ստացել և՛ անգլո-սաքսոնական, և՛ կոնտինենտալ իրավական համակարգերում: Անգլիական իրավունքում նույնիսկ համարվում է, որ ավելի ուշ ընդունված իրավական ակտը վերացնում է ավելի վաղ ընդունված իրավական ակտը՝ ելնելով պառլամենտի գերակայության և ինքնիշխանության սկզբունքից⁸: Որոշ դեպքերում այս սկզբունքը նույնիսկ կիրառվում է նաև ոչ

հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ-իրավական ակտերի միջև հակասությունները լուծելու համար: Այսպես, Ֆրանսիայի վճռաբեկ դատարանի և Պետական խորհրդի մի շարք դատական նախադեպերի (Sarran, Levancher et autres; Ddle Fraisse և այլն) համաձայն՝ միջազգային պայմանագրերի և օրենքների հակասության դեպքում ներպետական իրավունքի համակարգում ենթակա է կիրառման օրենքը, եթե այն ունի «սահմանադրական բնույթ», այսինքն՝ կոնկրետացնում է Սահմանադրության նորմերը, և եթե այն ընդունվել է միջազգային պայմանագրի վավերացումից կամ հաստատումից հետո⁹: Նշենք, որ մնանատիպ պրակտիկա առկա է նաև ԱՄՆ-ի իրավական համակարգում¹⁰:

(d) *Lex posterior derogat legi prior կանոնը միջազգային իրավունքում*: Այս սկզբունքը ամրագրում է ստացել նաև միջազգային իրավունքում: «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» կոնվենցիայի 30-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ եթե նախորդ պայմանագրի բոլոր մասնակիցները հաջորդ պայմանագրի մասնակիցներն են, բայց նախորդ պայմանագրի գործողությունը չի դադարեցվել կամ չի կասեցվել, ապա նախորդ պայմանագիրը կիրառվում է այնքանով, որքանով դրա դրույթները համատեղելի են վերջին պայմանագրի դրույթների հետ:

(e) *Lex posterior derogat legi prior կանոնը որպես սերունդների սահմանադրական ազատության ապահովման միջոց*: ՀՀ Սահմանադրության նախաբանում նշված է՝ «Հայ ժողովուրդը ... ապահովելու համար սերունդների ազատությունը ... ընդունում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը»: Սերունդների ազատություն ասելով կարելի է հասկանալ, որ նոր սերունդն ազատ է նաև նախորդող սերունդների սահմանած կանոններից և ազատորեն կարող է այն փոփոխել: «Հին օրենքը վերացնում է նոր օրենքը» սկզբունքը, որն ամրագրված է

հայկական իրավունքում, հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, որտեղ նշվում է՝ ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազատ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատար անձանց միջոցով:

Ժողովրդաիշխանության սկզբունքի էությունն այն է, որ ավելի ուշ տեղի ունեցած ընտրությունների արդյունքում ձևավորված օրենսդիրն է ներկայումս արտահայտում ժողովրդի կամքը, այլ ոչ թե ավելի վաղ ձևավորված օրենսդիրը: Արդյունքում, ավելի ուշ գրված օրենքը պետք է գերակայի ավելի վաղ օրենքի նկատմամբ՝ ելնելով ժողովրդաիշխանության սկզբունքից: Այս տեսանկյունից «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի վերոնշյալ նորմի և Սահմանադրության միջև առկա է հակասություն: Խոսքը նրա մասին չէ, որ ավելի ուշ տեղի ունեցած ընտրությունների արդյունքում ընտրված օրենսդիրը կարող է փոփոխել նախորդ օրենսդրի օրենքը՝ իր ընդունած և վերջինիս ընդունած օրենքների հակասության դեպքում: Բարդությունն այն է, որ հակասությունն այդ երկու օրենսդիրների օրենքների միջև կարող է հայտնաբերվել միայն իրավակիրառման ժամանակ:

Այս բոլորի հիմքն այն պարզ ճշմարտություն է, որ ավելի ուշ օրենսդրի կամքը գերակայում է հավասար ուժ ունեցող, սակայն ավելի վաղ ընդունված իրավական ակտի նկատմամբ:

3. «Նոր օրենքը վերացնում է հին օրենքը» կանոնի ժխտողականությունը հայկական իրավունքում

(a) *Ժխտողականության առաջին փուլը՝*

(1) **Ժխտողականությունը 2002 թ.-ի «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում:** 2002 թ.-ի ընդունված «Իրավական ակտերի» մասին ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ մինևույն

մարմնի նոր ընդունած իրավական ակտը չպետք է հակասի նախկինում ընդունված և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերին: Մինևույն մարմնի ընդունած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասության դեպքում գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը¹¹:

(2) **Օրենսդրի ժխտողականության շարունակությունը դատական իշխանության կողմից:** Ընթերցողի մոտ հարց կծագի՝ իսկ ինչպիսին էր ՀՀ դատական մարմինների դիրքորոշումը, այս իրավիճակում նրանք ո՞ր դրույթին էին նախապատվություն տալիս՝ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ամրագրված, սակայն անտրամաբանական կոլիզիոն նորմին (հին օրենքը վերացնում է նոր օրենքը), թե՞ գիտության մեջ հանրաճանաչ և պարզ ճշմարտությունն արտացոլող կոլիզիոն մեկնաբանման կանոնին (նոր օրենքը վերացնում է հինը օրենքը): Այս հարցը իրավաընկալման տիրույթում գտնվող՝ բնական (կամ իդեալական) և պոզիտիվ իրավունքների հարաբերակցության բարդ փիլիսոփայական հարցերի մասնավոր և կոնկրետ դրսևորումներից է, որի պատասխանը հայկական գտեհիկ և ծայրահեղականացված պոզիտիվիզմի պայմաններում նույնը չէ, ինչ դասագրքերում կամ ուսանողական լսարաններում ներկայացվող՝ բնական կամ իդեալական իրավունքի նախապատվության մասին գեղեցիկ հնչող դատողությունները: Իրավակիրառ պրակտիկայում պետական մարմինները հետևում էին «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասում իրավունքում ամրագրված, սակայն «հակատրամաբանական» կոլիզիոն կանոնին (հին նորմը վերացնում է նոր նորմը):

Անկասկած պարզ մարդկային տրամաբանությունը պահանջում էր, որ հին և նոր նորմերի հակասության դեպքում իրավակիրառողը, ի հակառակ «Իրա-

վական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի անտրամաբանական կարգավորման, պետք է նախապատվություն տար նոր օրենքի նորմերին (contra legem իրավակիրառում): Ցանկացած իրավակիրառող ուներ վերը նշված պարզ բանականությունից բխող հիմնավորումներ՝ արգելափակելու «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի այդ կարգավորումը, սակայն գործնականում ՀՀ դատարանները հին և նոր օրենքի հակասության դեպքում կիրառել են անտրամաբանական, սակայն պետության կողմից նորմատիվությամբ օժտված կանոնը: Կարծում ենք, որ contra legem իրավակիրառման հիմնական հիմնավորումը կարող է լինել այն, որ նշված դրույթը հակասում է Սահմանադրությունում ամրագրված ժողովրդաիշխանության սկզբունքին:

Դատական իշխանությունները, առանց լուրջ քննարկելու հարցը, շարունակել են օրենսդիր մարմնի ժխտողականությունը: Օրինակ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 02.12.2010 թ.-ի որոշմամբ լուծել է ինքնաբացարկի մասին դատական ակտը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքարկելու հարցում ՀՀ քր. դատ. օր-ի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև հակասությունը: Այսպես՝ ինքնաբացարկի մասին որոշումը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարան բողոքարկելու հնարավորություն ՀՀ քր. դատ. օր.-ը չի նախատեսում: Մինչդեռ, ՀՀ դատական օրենսգիրքը սահմանում է ինքնաբացարկի մասին որոշման վերաքննիչ բողոքարկման հնարավորություն: Այսպիսով՝ քննարկվող հարցում ՀՀ քր. դատ. օր.-ի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա է հակասություն: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ ՀՀ դատական օրենսգիրքը ուժի մեջ է մտել 2007 թվականին, իսկ ՀՀ քր. դատ. օր.-ը՝ 1999 թվականին և եզրակացրել, որ ինքնաբացարկի մասին որոշման բողոքարկման իրավունքի առկայության կամ բացակայության հարցում ՀՀ քր. դատ. օր.-ի և ՀՀ դատական օրենսգրքի միջև առկա հակասությունը «Իրավական ակ-

տերի մասին» ՀՀ օրենքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կիրառմամբ պետք է լուծել հօգուտ ՀՀ քր. դատ. օր-ի՝ որպես առավել վաղ ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող ակտի:

(b) *Ժխտողականության երկրորդ փուլը*

1) Ժխտողականությունը 2018 թ.-ի «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում: 2018 թ.-ի ՀՀ-ում քննարկվում էր «Նորմատիվ-իրավական ակտերի» մասին օրենքի նախագիծը: Վստահ էինք, որ նոր օրենքում կուղղվի այս պարզունակ սխալը, սակայն այս հարցում մեր կանխատեսումները իրականություն չդարձան: 2018 թ.-ի ընդունված «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում սահմանվել է, որ նորմատիվ իրավական ակտերի նորմերի միջև կոլիզիաների դեպքում կիրառվում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած նորմատիվ իրավական ակտի նորմերը: Այսպիսով՝ ՀՀ օրենսդիրը երկրորդ անգամ կրկնեց նույն սխալը և ամրագրեց հին ու նոր օրենքների հակասության դեպքում հին օրենքին նախապատվություն տալու մասին դրույթը: Անկասկած դժվար է հասկանալ արսետմատիկ ճշմարտությունների հարցում պետության իրավաբանների առաջին անգամ սխալվելու հանգամանքը, սակայն որևէ բանականության մեջ չի տեղավորվում այս հարցում երկրորդ անգամ սխալվելու փաստը: Բոլոր դեպքերում՝ նույն հարցում երկրորդ անգամ սխալվելը կասկածի տակ է դնում ոչ թե հին և նոր օրենքների հակասության դեպքում նոր օրենքին նախապատվություն տալու արսետմատիկ պահանջի ճշմարտացիությունը, այլ «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի հեղինակների և նրանց աջակցող իրավաբանների պրոֆեսիոնալիզմը:

2) Հետևողական անտրամաբանության կամ անտրամաբանական հետևողականության պատճառները: Վերը նշվածից հետո հարց է ծագում՝ իսկ ինչու

ՀՀ օրենսդիրը երկու անգամ նախատեսեց հին և նոր օրենքների հակասությունը լուծող մի այնպիսի կանոն, որը հակասում էր հռոմեական իրավունքից ծագած ճշմարտությանը: Այս հարցի պատասխանը գտնելու համար գրուցել ենք 2002 թ.-ի «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի, 2008 թ.-ի «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի հեղինակների հետ, և ընդհանուր առմամբ բերվում է երկու հիմնական պատճառաբանություն:

Առաջին՝ հին և նոր նորմերի հակասության դեպքում հին նորմին նախապատվություն տալու վերաբերյալ կոլիզիոն նորմ նախատեսելու նպատակն այն է, որպեսզի օրենսդիրը նոր օրենք ընդունելիս փոփոխի կամ վերացնի հին օրենքը, հակառակ դեպքում օրենսդիրը կկորցնի իր աշարջությունը և կընդունի նոր նորմեր, առանց հին նորմերը վերացնելու կամ փոփոխելու:

Այս պատճառաբանությունը միայն զարմանք է առաջացնում. այդ երբևէ չէր կոլիզիոն նորմին վերագրվել իրավական տեխնիկայի կանոնին հատուկ գործառույթ: Բոլորին հայտնի է, որ կոլիզիոն նորմի խնդիրն է սահմանել, թե իրավասու մարմինն իրավական նորմերի հակասության դեպքում միմյանց հակասող ո՞ր նորմը պետք է կիրառի: Կոլիզիոն նորմերը նորմատիվ իրավական ակտերում հակասությունները կանխելու խնդիր չունի, դա իրավական տեխնիկայի կանոնների և իրավական փորձաքննության խնդիրն է:

Երկրորդ՝ հին և նոր նորմերի հակասության դեպքում նախապատվություն է տրվել հին (վաղ ընդունված կամ ուժի մեջ մտած) նորմին մասնավոր ներդրողին պաշտպանելու պատճառաբանությամբ: Նրանց կարծիքով՝ ներդրողի իրավունքները ոսոնահարվում են, երբ, կոնկրետ օրենքի գործողության ընթացքում ընդունվում էր մեկ այլ օրենք, որն առանց փոփոխելու գործող օրենքը նույն հարաբերության համար տալիս էր ամբողջովին

նոր կարգավորում:

Այս պատճառաբանությունը նույնպես զարմանքի տեղիք է տալիս: Նախ՝ «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ օտարերկրյա ներդրումները կարգավորող՝ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության փոփոխության դեպքում ներդրման պահից սկսած 5 տարվա ընթացքում, օտարերկրյա ներդրողի ցանկությամբ, կիրառվում է ներդրումների իրականացման պահին գործող օրենսդրությունը:

Երկրորդ՝ միջազգային պրակտիկայում մասնավոր անձինք օրենսդրության «սառեցման» ակնկալիքի իրավունք չունեն: Նույնիսկ պայմանագրային այն դրույթները, որոնց նպատակն է սառեցնել իրավական համակարգը (այսպես կոչված ստաբիլիզացնող դրույթներ (stabilisation clauses)) միջազգային պրակտիկայում անօրինական են¹²:

Հակառակ դեպքում կստացվի, որ ժողովրդավարության վրա խարսխված «lex posterior» սկզբունքը զոհաբերվում է ներդրողների շահերի (որոնք իրավունքի կարգավիճակ չունեն) պաշտպանության համար: Ներդրողների պաշտպանությունն ապահովվում է համապատասխան օրենսդրությամբ, ներդրումների պաշտպանության մասին միջազգային պայմանագրերով և միջազգային սովորության իրավունքով: Սակայն այս շեղումներից և ոչ մեկը չի նախատեսում ման ընդարձակ պաշտպանություն ներդրողի համար: Այսպես՝ միջազգային ներդրումային իրավունքում միայն բացառիկ դեպքերում ներդրողը կարող է պնդել, որ իր իրավունքները խախտվել են օրենքի փոփոխության պատճառով: Այսինքն՝ ներդրողը կարող է միջազգային իրավունքով նախատեսված դեպքերում պնդել, որ ավելի վաղ ընդունած օրենքն ինքն իրենով խախտում է իր իրավունքները: Սակայն դա վերաբերում է ավելի ուշ օրենքի՝ միջազգային իրավունքին համապատասխանելու հարցին, և որ-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

և՛ առնչություն չունի կողիզիոն նորմերի հետ: Ներդրողներին «նեղացնելու» ռիսկը չի կարող իրավական համակարգի կառուցվածքը աղավաղելու համար հիմք լինել:

4. Առաջարկություններ: «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում սահմանել, որ նորմատիվ իրավական ակտերի նորմերի միջև կոլիզիաների դեպքում կիրառվում են ավելի ուշ ուժի

մեջ մտած նորմատիվ իրավական ակտի նորմերը:

Մինչև օրենսդրի կողմից նման փոփոխություններ կատարելը, ՀՀ բարձր դատարանները, իրենց իրավասության սահմաններում, պետք է արտահայտեն իրավական դիրքորոշում, որի հիմքում դրված է ոչ թե օրենքի կարգավորումը, այլ «Lex posterior derogat legi prior» սկզբունքը (contra legem իրավակիրառում):

¹ Левин И.Д., Суверенитет, Институт права Академии наук СССР, М.,1948, с. 90.

² Կուպելյանց Հ., Վաղ և ուշ ուժի մեջ մտած իրավական նորմերի հակասությունների լուծումը ՀՀ-ում, Օրինականություն, 2007, թիվ 39, էջեր 49-52, Պետության և իրավունքի տեսություն: Դասագիրք, խմբ. Ա. Դամբարյան, Մ. Մուրադյան. Եր., «Լուսաբաց» հրատ., 2016:

³ Гримм Д., Лекции по догме римского права (воспроизводится по пятому изданию С.-Петербург, 1916г.), М., Изд. Зерцало, 2003, <https://legalns.com/download/books/lib/roman-law/book-001.pdf>.

⁴ Մեջբերումն ըստ՝ Петров А.А., Тихонравов Е.Ю., Пробелы и коллизии в праве, Учебное и научно-практическое пособие, М., Проспект, 2017, с. 63.

⁵ Васильковский Е.В., Учебник гражданского права. Выпуск I: Введение и общая часть, – СПб., Типография Контрагентства железных дорог, 1894, с. 151-152.

⁶ Регельсбергер Ф., Общее учение о праве. Перевод И.А. Базанова, под ред. проф. Ю.С. Гамбарова, Типография И.Д., Сытина, М.,

1897, с. 292-293.

⁷ Jean-Louis Halpérin Lex posterior derogat priori, lex specialis derogat generali Jalons pour une histoire des conflits de normes centrée sur ces deux solutions concurrentes.(2012) 80 Revue d’Histoire du Droit 353.

⁸ Hamnett v. Essex County Council[2017] EWCA Civ 6, [25]-[27].

⁹ Ansel B., I. Lequette Les grands arrêts de la jurisprudence française de droit international privé. Dalloz. 2002. P. 762-765.

¹⁰ Daillier P., A. Pellet Droit International Public. Paris. L.G.D.J. 1999. P. 285.

¹¹ Օրենքն այս կանոնից նախատեսում էր բացառություն, այն է՝ մինչև սույն իրավական ակտերի մասին օրենքի ուժի մեջ մտնելը միևնույն մարմնի ընդունած և ուժի մեջ մտած հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում գործում են ավելի ուշ ուժի մեջ մտած իրավական ակտի նորմերը:

¹² Lord Collins (et al.), Dicey, Morris, Collins on the Conflict of Laws (14th edition, Sweet & Maxwell), P. 1804-1805.

RESUME - РЕЗЮМЕ

SETTLEMENT OF OLD AND NEW CONTRADICTORY NORMS: CONSISTENT ILLOGICALITY OR ILLOGICAL CONSISTENCY

Arthur Ghambaryan
Doctor of Law, Professor, Head of the Chair of RAU
Hayk Kupelijants
PhD (Cantab), lecturer at Cambridge University

This article discusses a rule of Armenian law whereby an earlier rule of law prevails over a later rule. Relying on international best practices and first principles, this articles argues that this provision is to be repealed and, further, not to be applied in practice; instead the later law should prevail over an earlier rule.

Keywords: *Norm of conflict, an earlier statute, democracy, investor protection*

УРЕГУЛИРОВАНИЕ СТАРЫХ И НОВЫХ НОРМ: ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНАЯ НЕЛОГИЧНОСТЬ ИЛИ НЕЛОГИЧНАЯ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОСТЬ

Артур Гамбарян
Доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой Российско-армянского (Славянского) университета
Айк Купелянц
PhD (Cantab), преподаватель Кембриджского университета

В данной статье рассматривается коллизионная норма армянского законодательства, согласно которой в случае разногласия между ранним и более поздним законами действует принятый еще раньше закон. На основе анализа международной практики и общих принципов, в статье утверждается, что данная коллизионная норма должна быть отменена и не должна применяться на практике, тем самым давая преимущество принятому позже закону.

Ключевые слова: *коллизионная норма, ранее принятый закон, демократия, защита инвесторов*

Բանալի բառեր - *կոլիզիոն նորմ, ավելի վաղ օրենք, ժողովրդավարություն, անդրողների պաշտպանություն:*

ԱՇՅԻԱ - ՀՈՒՆԻԱ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՅԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Մամվել ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

**ԱՐԵՎՄՈՒՏՔՈՒՄ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՄԻՋՆԱԳԱՐՈՒՄ ԵՎ
ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

Հանրահայտ փաստ է, որ պետության և հասարակության զարգացման յուրաքանչյուր փուլում ձևավորվում են յուրահատուկ, տնտեսական, սոցիալ-քաղաքական և այլ միջավայրով պայմանավորված գաղափարներ և տեսություններ, որոնք, որոշակի չափով արտացոլելով դրանց ծնող միջավայրը, մինևույն ժամանակ զգալիորեն ընդունում և հարմարեցնում են փոփոխվող պայմանների նկատմամբ նախկին փուլերում հայտնված գաղափարները և տեսությունները:

Այս տեսանկյունից իրավական պետության տեսության հիմքը կազմած գաղափարների և դրույթների զարգացման դիտարկվող ժամանակահատվածը բացառություն չէ: Դրա առանձնահատկությունը այն է, որ այդ շրջանակում իրավական պետության վերաբերյալ առաջացած և զարգացած գաղափարները, դրույթները և դատողությունները՝

ա) Հասարակության և պետության զարգացման նախկին փուլերի համեմատ ընդգրկում են հարցերի ավելի լայն շրջանակ և պետաիրավական կյանքի ավելի ընդարձակ ոլորտ:

բ) Ավելի խորությամբ են ներթափանցում պետական մեխանիզմի բոլոր ժամանակների և հասարակության պետական կազմակերպման մեջ:

գ) Մեծամասամբ անմիջականորեն հանդես են գալիս որպես իրավական պետության տեսության «շինանյութ»:

դ) Զգալիորեն հենվում են նախկին պետաիրավական գաղափարական գիմանոցի վրա և իրենց զարգացման մեջ ընթանում են դեպի պետական և իրավա-

կան հետագա կատարելագործումը:

Իրավական պետության գաղափարները, հասարակության զարգացման դիտարկվող, ինչպես և յուրաքանչյուր այլ ժամանակաշրջանում, դրա ավելի խորը և բազմակողմանի վերլուծության նպատակով կարելի է դասակարգել ամենատարբեր հիմքերով:

Որպես այդ հիմքերից մեկը՝ կարող է ծառայել հասարակության գիտակցության մեջ դրա առանձին դրույթների և գաղափարների առաջացման և արմատավորման ժամանակը (դարաշրջանը)՝ զուգակցված այն օբյեկտիվ սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական և այլ պայմաններով, որոնք նպաստում են դրա ի հայտ գալուն և զարգացմանը: Այդ չափանիշից ելնելով՝ միջնադարում և նոր ժամանակների իրավական պետության գաղափարների վերաբերյալ կարելի է մի կողմից առանձնացնել դրսից՝ հին և անտիկ աշխարհից ներմուծված և դիտարկվող ժամանակահատվածի նոր պայմաններում հարմարեցված գաղափարներն ու դատողությունները, իսկ մյուս կողմից՝ միջնադարում ու նոր ժամանակներում ծնված գաղափարները և դատողությունները:

Հարկ է ընդգծել, որ նմանատիպ դասակարգումը հայտնի իմաստով բավականին պայմանական է՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, այն փաստը, որ որոնելի ժամանակահատվածի պետաիրավական գաղափարների ամբողջ կամ էլ մի զգալի մասը ծագել և զարգացել է նախորդ ժամանակահատվածների՝ իրենց բնույթով մնան գաղափարների ազդեցությամբ: Սակայն, այնուամենայնիվ, այն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թույլ է տալիս դրանց միջև որոշակի սահման անցկացնել և ավելի խորը ճանաչել նրանց և մյուսների յուրահատկությունը, եթե այդպիսիք կան:

2. Չանդրադառնալով միջնադարի և նոր ժամանակների պետաիրավական գաղափարախոսության բոլոր կողմերին և տեսանկյուններին, նշենք միայն տվյալ ժամանակահատվածի իրավական պետության վերաբերյալ միայն որոշ սոցիալական նշանակության պահեր և գծեր:

Սկզբում ուշադրություն դարձնենք անմիջականորեն իրավական պետությանը վերաբերող գաղափարներին և դատողություններին ընդհանրապես կամ նրա առանձին կողմերին, որոնք ներմուծված են դրսից և հետագա զարգացում են ստացել դիտարկվող ժամանակահատվածում:

Դարերի ընթացքում առաջացած սովորույթներին համապատասխան՝ հայրենական և արտասահմանյան գրականության մեջ ավանդաբար ընդունված է խոսել իրավունքի ռեցեպցիայի մասին ընդհանրապես և հռոմեական իրավունքի մասին մասնավորապես: «Երեք անգամ Հռոմը աշխարհին օրենքներ է բելադրել», - այդ կապակցությամբ իր հանրահայտ «Հռոմեական իրավունքի ոգին դրա զարգացման տարբեր աստիճաններում» աշխատության մեջ գրում է Ռ. Իհերինգը, - «Երեք անգամ ժողովրդին բերել է միասնության՝ առաջին անգամ, երբ հռոմեացի ժողովուրդը դեռ իր ամբողջ հզորության գագաթնակետին էր, դա բերեց պետության միասնությանը, երկրորդ անգամ՝ այն բանից հետո, երբ ժողովուրդը վերացավ՝ բերեց եկեղեցու միասնությանը, երրորդ անգամ՝ միջնադարում հռոմեական իրավունքի յուրացման հետևանքով՝ իրավունքի միասնությանը: Առաջին անգամ արտաքին հարկադրանքով՝ զենքի, մյուս երկու անգամները՝ ոգու ուժով»¹:

Միջնադարի և նոր ժամանակների պայմաններում ինչպիսի՞ փետաիրավական երևույթների ռեցեպցիայի մասին կարող է խոսքը գնալ: Պետության և հա-

սարակության զարգացման վաղ փուլերում ինչպիսի՞ մարդասիրական գաղափարներ են ընկալվել և դիտարկվող ժամանակահատվածի համապատասխան գաղափարների փոխակերպվել: Այդ և նմանատիպ հարցերի պատասխանելով կարճ և ընդհանրացված՝ կարելի է ասել, որ դրանք եղել են երկու տեսակի գաղափարներ՝ անմիջականորեն պետությանը, նրա էությանը, բովանդակությանը, կազմակերպման ձևին վերաբերող գաղափարներ և միջնորդավորված՝ ժողովրդավարությանը, իրավունքին, մարդու և քաղաքացիների իրավունքներին և այլն, վերաբերող գաղափարներ:

Մարդասիրական գաղափարների այդ տեսակներից յուրաքանչյուրի, մասնավորապես՝ անմիջականորեն պետությանը վերաբերողներին, ավելի մանրամասն դիտարկման դեպքում պետք է ուշադրություն դարձնել այն բանի վրա, որ, ի տարբերություն հասարակության զարգացման նախկին փուլերի համանման գաղափարների, նրանք ընդգրկում են պետությանը որպես երևույթի վերաբերող, ընդհանրապես և նրա ներքին կյանքին և գործունեության կազմակերպման տարբեր կողմերին, մասնավորապես՝ հարցերի զգալիորեն ավելի լայն շրջանակ:

Ընդ որում՝ պետք է նկատել նաև, որ ժամանակի ընթացքում իրավական պետության նախատիպը դարձած, իրենց ոգով և բնույթով մաքուր մարդասիրական գաղափարները ոչհաճախ խիստ սերտորեն միահյուսվում են որոշ այլ տեսակի ընդհանուր տեսական, հեռանկարում որոնելի պետության գաղափարների գիմանոց մտնելու շանսեր չունեցող դրույթների և գաղափարների հետ:

Այդ առումով պետք է հիշատակել օրինակ, այնպիսի աշխատություններ, ինչպիսիք են Ն. Մաքիավելիի «Տիրակալը» (1513), Ժ. Բոդենի «Վեց գրքեր պետության մասին» (1576), Թ. Հոբսի «Լևիաֆանը կամ Մատերիա, եկեղեցական և քաղաքացիական պետության ձևը և իշխանությունը» (1651), Ջ. Լոկի «Եր-

կու տրակտատ կառավարման մասին» կամ էլ այլ թարգմանությամբ «Երկու տրակտատ պետության կառավարման մասին» (1893), Ֆ. Էնգելսի «Ընտանիքի, մասնավոր սեփականության և պետության ծագումը». Լյուիս Գ. Մորգանի հետազոտությունների կապակցությամբ» (1884) և այլն աշխատությունները:

Այդ և նմանատիպ շատ այլ գիտական աշխատություններում շարադրվում են ընդհանուր տեսական բնույթի խիստ կարևոր գաղափարներ և եզրահանգումներ, որոնք վերաբերում են յուրաքանչյուր պետաիրավական միավորմանը, ներառյալ իրավական պետությանը և նրա իրավական համակարգին, բայց ամենևին ոչ բացառապես վերջիններին, որոնք, ի լրացումն յուրաքանչյուր պետության և իրավունքին բնորոշ ընդհանուր հատկանիշների, ունեն իրենց հատուկ, յուրահատուկ հատկանիշները և գծերը:

Ընդհանուր առմամբ, դիտարկվող ժամանակահատվածում պետության վերաբերյալ նախկին գաղափարների հիման վրա մշակված ընդհանուր տեսական դրույթներին պետք է վերագրել այնպիսիները, որոնք՝

ա) պետություն հասկացությանը և էությանը վերաբերող դրույթները, որոնց ներքո, օրինակ, Ջ. Լոկը նկատի ուներ «ոչ թե ժողովրդավարությունը կամ էլ կառավարման այլ ձև, այլ յուրաքանչյուր անկախ հանրություն» (any independent community), որը լատիները նշել են «civitas» բառով: Այդ բառին, նկատել է հեղինակը, «մեր լեզվում բոլորից ամենաշատը համապատասխանում է «պետություն» բառը (commonwealth), այն ավելի ճշգրիտ է արտահայտում մարդկանց այդպիսի միասնությունը ճշող հասկացությունը, իսկ անգլերեն «համայնք» (community) կամ «քաղաք» (city) բառերը դա չեն արտահայտում, քանի որ պետության մեջ կարող են լինել ստորադաս համայնքներ, իսկ «քաղաք» բառը մեզ մոտ ունի միանգամայն այլ իմաստ, քան «պետությունը»²:

բ) պետության սոցիալ-քաղաքական դերին և նշանակությանը վերաբերող գաղափարները, ընդ որում դիտարկվող ժամանակահատվածում, ինչպես և հասարակության զարգացման մյուս փուլերում, տվյալ հարցի վերաբերյալ արտահայտվել են ամենատարբեր, երբեմն խիստ հակասական հայացքներ և դատողություններ: Այսպես, օրինակ, եթե Ի. Ֆիխտեն, իր «Ժամանակակից դարաշրջանի հիմնական գծերը» աշխատության մեջ զարգացրեց այն գաղափարները, որ «պետությունն արդեն իսկ իր գոյությամբ հնարավոր է դարձնում մարդկային ցեղում առաքինության համընդհանուր զարգացումը, կյանքի կոչելով առերևույթ բարի բարքերը և առերևույթ բարոյականությունը»³, իսկ Նիցշեն պետության և նրա նշանակության մասին կարծիք է հայտնել միանգամայն այլ ոգով: «Այսպես խոսեց Զրադաշտը» աշխատության մեջ նա իր հերոսի շուրթերով պետությունը բնութագրում է որպես «սառը հրեշ», որը, «մարդկանց դեպի իրեն ձգելով», «նրանց խեղդում, ծանում և որոճում է»:

գ) պետությանը և պետական վարչակարգի ձևերին վերաբերող դրույթները: Այդ տեսանկյունից բնութագրական են, մասնավորապես Ի. Ֆիխտեի խորհրդածություններն այն մասին, որ «բացարձակ պետությունն իր ձևով» ոչ այլ ինչ է, քան «արհեստական հաստատություն, որի խնդիրը բոլոր անհատական ուժերը տոհմի կյանքի վրա ուղղելն ու վերջինիս մեջ դրանց տարրալուծելն է, այսինքն՝ այդ ձևին «արտաքին իրացման և անհատների մեջ արտահայտման գաղափարներ» տալն է: Հասարակության զարգացման դիտարկվող ժամանակահատվածի համար բնութագրական էին նաև այդ ժամանակի առաջադեմ մտածողների դատողությունները ժողովրդավարության և կառավարման հանրապետական ձևի մասին, որի ժամանակ ժողովուրդը, Մոնտեսքյոյի խոսքերով, «որոշ դեպքերում տիրակալ է, իսկ որոշներում՝ հպատակ» և այլն:

Հնչեցված ընդհանուր տեսական գաղափարների և դրույթների հետ միասին, որոնք մշակվել են առավելապես նախկին համանման գաղափարների հիման վրա և ի զարգացումն դրանց, դիտարկվող ժամանակահատվածում զարգացել են նաև այլ, դրանց նման գաղափարներ: Խոսքը, մասնավորապես, այնպիսի գաղափարների և դրույթների մասին է, որոնք վերաբերում են պետական և հասարակական գործերի կառավարման տարբեր ձևերին, այդ թվում և այն հարցի լուծմանը, թե նրանց կողմից կառավարումը գտնվում է «ազդեցիկ մարդկանց փորձամասնության ձեռքերում, որոնց կառավարման հետ, գիտակցաբար կամ ոչ, հաշվի է նստում մեծամասնությունը» (Գ. Մոսկա) կամ էլ կառավարումը գտնվում է մեծամասնության ձեռքերում: Նկատի են առնում նաև տարբեր ներկայացուցչական և պետության դասային-ներկայացուցչական մարմիններին, ազգի և որպես հետևանք՝ պետության ճգնաժամային վիճակին, հասարակության համախմբվածության աջակցությունը և պետության ինքնապահպանմանը վերաբերող գաղափարները:

Ընդ որում՝ անհետաքրքիր չէ հիշելը նաև ցայժմ ակտուալ, այդ թվում և ժամանակակից Հայաստանի համար, Հուլիանի դատողությունները երկու պահերի՝ պետության փլուզման և հասարակության, ազգի պառակտման վիճակում գտնվելու որոշ պատճառների վերաբերյալ:

Պետությունը փլուզվում է, նախագուշակում էր լուսավորիչը, երբ որ «նրա կառավարիչների արատները մեծանում են այն աստիճան, որ գրկում են նրան անվտանգությունից, ուժերից և բարոյական հիմքերից, որոնք անհրաժեշտ են ընդհանուր հասարակականի պահպանման համար»⁴:

Այն թուլանում է, ճոճվում և վերջնական հաշվով փլուզվում է նաև այն դեպքում, երբ հասարակությունը (ազգը) գտնվում է պառակտման վիճակում: Իսկ դա տեղի է ունենում այն ժամանակ, նշում

էր հեղինակը, երբ «սկզբունքները, որոնցով ղեկավարվում է նրա կառավարությունը, արատավոր են, իսկ օրենքները վատն են և անգոր», երբ «իշխանությանը վերաբերում են արհամարհանքով», երբ «անարխիան ընդգրկում է պետության բոլոր խավերը», երբ «քաղաքացիները իրենց շահերը գատում են պետության շահերից և սահմանազատվում նրանից», երբ «բռնությամբ պետության մեջ փոխում են կառավարման ձևը», երբ «օտարերկրյա նվաճողները ներխուժում են երկիր, որպեսզի մասնատեն այն և գրկեն նրան անկախությունից» և վերջապես, երբ «պետական մեխանիզմի զսպանակները թուլանում են և ճոխությունը բոլոր մարդկանց անտարբեր է դարձնում այն ամենի նկատմամբ, ինչն օգուտ է բերում՝ անտարբերություն ներշնչելով հանրային բարիքի և արհամարհանք՝ առաքինության նկատմամբ»: Այդ ժամանակ, եզրափակում էր գիտնականը, որ «պետությունը այլևս քաղաքացիներ չունի, նա լրացված է արատավոր, իրենց հայրենիքից կտրված էակներով, որոնց ոգեշնչում է միայն հարստության, հաճույքների և թեթևամիտ կենսակերպի նկատմամբ անսանձ կիրքը»⁵:

3. Առանձնացնելով պետաիրավական մեխանիզմին վերաբերող ընդհանուր տեսական դրույթները, որպես այդպիսին, որոնք զարգացել են «ռեցեպտավորված» գաղափարների և դատողությունների հիման վրա՝ ընդհանրապես, անհրաժեշտ է ընդգծել, որ մարդկային քաղաքակրթության զարգացման դիտարկվող ժամանակահատվածում ձևավորվել են նաև սեփական, առավելապես հասարակության էվոլյուցիայի տվյալ փուլում առաջացած և էվոլյուցիայի ենթարկված իմաստով իրենց գաղափարները և դրույթները:

Ի տարբերություն նախկին համանման դրույթների և գաղափարների՝ նրանք բոլորը մեծամասամբ վերաբերել են ոչ միայն ընդհանուր սկզբունքներին և պետության գծերին որպես այդպիսին, այլև իրավական պետությանը: Իրավա-

կան պետության տեսության զարգացման համար շատ բան է արվել XVIII-XIX դդ. մտածողների կողմից:

Իրավական պետության տեսության մի շարք դրույթներ զարգացել են, մասնավորապես՝ կամայականության և անօրինության դեմ պայքարող առաջադեմ հասարակական-քաղաքական մտքի այնպիսի կրողների ջանքերով, ինչպիսիք են՝ Լոկը, Մոնտեսքյոն՝ Արևմտյան Եվրոպայում՝ Ռադիչչևը, Գերցենը՝ Ռուսաստանում և այլք:

Սևեովերով դեպի քաղաքական և իրավական իդեալների համար պայքարի այդ ժամանակահատվածը՝ ռուս մեծ գրող-երգիծաբան Մ. Ե. Սալտիկով-Շչեդրինն իր հերոսներից մեկի խոհերումհիշում էր՝ «հիսունականների վերջում և վաթսունականների սկզբում ես պարզապես զգում էի, որ ոտքերիս տակ այրվում է հողը: Ես չէի ապրում այդ ժամանակ, ես ճախրում և դողում էի «հրապարակայնություն», «դռնբացություն», «խոսքի ազատություն», «ազատ աշխատանք», «դատարանի անկախություն», և այլ հնչյունների ներքո, որոնցով լիքն էր այն ժամանակվա օդը»:

Վստահորենկարելի է ասել, որ հենց այդ ժամանակահատվածում են Ի. Կանտի կողմից մշակվել իրավական պետության տեսության փիլիսոփայական հիմքերը և դրա մի շարք կարևորագույն սկզբունքները, որոնք վերջանական հաշվով բերել են նրան, որ պետությունն, անպայման, պետք է հենվի իրավունքի վրա: Ընդ որում՝ ըստ Կանտի՝ պետությունը հանդես է գալիս որպես իրավական օրենքներից ենթարկվող բազմաթիվ մարդկանց միավորում, որտեղ գործում է այն սկզբունքը, որի համաձայն՝ օրենսդիրը չի կարող ժողովուրդի վերաբերյալ որոշել այն, ինչ ժողովուրդը չի կարող որոշել հենց իր վերաբերյալ: Եթե պետությունը շեղվում է այդ սկզբունքից, իրավունքների և ազատությունների պահպանումից և չի ապահովում օրենքների պաշտպանությունը, ապա նա ռիսկի է դիմում՝ կորցնելու իր

քաղաքացիների հարգանքը և վստահությունը, նրանց դրդում է իր նկատմամբ օտարված կեցվածք դրսևորել: Չարգացնելով իրավական պետության գաղափարների հետ համահունչ գաղափարներ՝ Կանտը Լոկից և Մոնտեսքյոյից հետո հատուկ ուշադրություն դարձրեց իշխանությունների տարանջատման սկզբունքին: «Յուրաքանչյուր պետության մեջ, - նշում էր փիլիսոփան, - «Իրավունքի մասին ուսմունքներ» աշխատության մեջ, - «գոյություն ունեն երեք իշխանություններ, այսինքն՝ համընդհանուր կերպով երեք դեմքերում միավորված կամքը, իսկ ավելի կոնկրետ հանձինս օրենսդիրի՝ բարձրագույն իշխանությունը (ինքնիշխանությունը), հանձինս՝ կառավարողի՝ գործադիր իշխանությունը (ըստ օրենքի՝ կառավարողը) և հանձինս դատավորների դատական իշխանությունը (ըստ օրենքի յուրաքանչյուրին իրենը շնորհող), (potestas legislatoria, rectoria et judiciaria): Տվյալ սկզբունքի հետ միասին Կանտը զգալի ուշադրություն է դարձրել նաև իրավական պետության տեսությանը հատուկ այնպիսի սկզբունքներին, գաղափարներին և դրույթներին, ինչպիսիք են՝

ա) Պետության ինքնաբավությունը: Ըստ այդմ՝ բնութագրական է «Դեպի հավերժ խաղաղություն» աշխատության մեջ գոյություն ունեցող այն դրույթը, որի համաձայն՝ «ոչ մի ինքնուրույն պետություն (կապ չունի մեծ թե փոքր) չպետք է ձեռքբերված լինի այլ պետության կողմից ոչ ժառանգաբար, ոչ փոխանակմամբ, ոչ առքով, ոչ նվերի տեսքով»:

բ) Ոչ մի (իրավական) պետություն չպետք է խառնվի այլ պետության ներքին գործերին: «Ոչ մի ինքնուրույն պետություն չպետք է բռնությամբ խառնվի այլ պետությունների կառավարման և քաղաքական կարգի մեջ»:

գ) Այլ պետությունների հետ իրավական պետության հարաբերություններում բաց լինելը: «Ոչ մի խաղաղ համաձայնագիր չպետք է այդպիսին համարվի, եթե դրա կնքման ժամանակ գաղտնի կերպով

ապագա պատերազմի համար հիմք է պահպանվում»:

դ) Իրավական պետության անկախությունը բոլոր այլ պետությունների հետ հարաբերություններում: Ընդ որում, խիստ ուշագրավ է հեղինակի այն միտքը, որ «միջազգային իրավունքի գաղափարը» անխուսափելիորեն ենթադրում է «անկախ պետությունների անջատ գոյությունը» և այլն⁶:

Վերլուծելով իրավական պետության նախատիպին անմիջականորեն վերաբերող Կանտի, ինչպես նաև իր ժամանակի մյուս փիլիսոփաների և լուսավորիչների կողմից արտահայտված այս և այլ նմանատիպ մտքերը, դատողությունները և առանձին դրույթները՝ անհնար է չնկատել, որ մարդկային քաղաքակրթության զարգացմանը զուգընթաց, և, հատկապես, միջազգային իրավունքի ձևավորման և կազմավորման փուլում որպես հարաբերականորեն ինքնուրույն ինստիտուտի և իրավական նորմերի համակարգի, «մարդասիրական» շեշտը ավելի հաճախ է դրվում ոչ միայն իրավական պետության և «նախասիրական պետության» գործունեության և ներքին կյանքի կազմակերպման հարցերի, այլև տարբեր պետասիրական միավորումների միջև գոյություն ունեցող հարաբերությունների վրա:

Տեսության լեզվից պրակտիկայի լեզվով քարգմանաբար դա նշանակում է, որ այս կամ այն պետության բնույթի որոշման և երկրում գերիշխող վարչակարգի նույնականացման, պետություններին իրավականի և ոչ իրավականի («հակասիրական», իր պարզությամբ հայտնի «չարիքի կայսրության» հայեցակարգի համաձայն) դասակարգման ժամանակ անհրաժեշտ է ելնել ոչ միայն պետության ներքին ֆորմալ-իրավական մոդելից, այլև նրա արտաքին քաղաքական և այլ գործունեության բնույթից: Իրավական պետությունը, եթե իրականության մեջ որևէ տեղ այն գոյություն ունի, տարրական տրամաբանության համաձայն՝

պետք է իրավական լինի բոլոր հարաբերություններում՝ ոչ միայն հենց իր ներսում, այլև դրանից դուրս՝ պետությունների, միջպետական կազմավորումների (միջազգային կազմակերպությունների) և միջազգային իրավունքի մյուս սուբյեկտների հետ հարաբերություններում:

4. Բացի նշված գաղափարներից և դատողություններից, որոնք վերաբերում են պետությանն ընդհանրապես և իրավական պետությանը մասնավորապես՝ հասարակության զարգացման տվյալ փուլում ընթացակարգի են ենթարկվել նաև նմանատիպ այլ երևույթներ:

Դ-ա, օրինակ, ինքնիշխանության գաղափարներն են, որ հասկացությունը և էությունը, դեռևս XVII դ. առաջին անգամ ձևակերպվել և հիմնավորվել են Բոդենի կողմից:

Ի սկզբանե, ինչպես հայտնի է, պետության այս խիստ էական հատկանիշը Բոդենի տարբերակում սահմանափակվել է միայն Աստծով և բնությամբ: Ավելի ուշ ժամանակահատվածում սկսեցին ընդունել, որ ինքնիշխանությունը՝ որպես երկրի ներսում պետական իշխանության գերակայություն և արտաքին աշխարհի նկատմամբ պետության անկախություն, այլ պետությունների հետ հարաբերություններում կարող է սահմանափակվել ոչ այնքան աստվածային և բնության ուժերով, որքան այլ պետությունների արտաքին ազդեցությամբ կամ միջպետական և ներպետական կազմավորումների կողմից: Իրավական պետության վերաբերյալ որպես ժամանակակից պետության ինչ-որ մի գազաբնակետի կամ իդեալի, տրամաբանորեն ենթադրվում է, որ, լինելով ինքնաբավ ինքնիշխան պետություն, նա չի հանդուրժում ագրեսիվ պլաններ և ոտնձգություն չի կատարում մյուս պետությունների ինքնիշխանության նկատմամբ:

Այս կամ այն չափով իրավական պետությանը վերաբերող ինքնիշխանության գաղափարների և այլ դրույթների հետ միասին դիտարկվող ժամանակահատվա-

ծում առաջ են քաշվել նաև իրենց բնույթով և ուղղվածությամբ նմանատիպ այլ դրույթներ և գաղափարներ:

Գրանք շոշափել են, մասնավորապես՝ իրավական պետության կամ էլ նրա նախատիպի ներքին կյանքի կազմակերպման և գործունեության վերաբերյալ այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են նրա ձևը և բովանդակությունը, տվյալ պետության էությունը և նշանակությունը, նրա տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական և գաղափարական (ազատականություն) հիմքերը, պետության և հասարակության հարաբերակցության հարցերը և այլն:

Մոտավորապես այդ ժամանակ էլ, դիտարկելով պետության և հասարակության հարաբերակցության հարցերը, Կ. Մարքսը «Գոթայի ծրագրի քննադատությունը» (1875) աշխատության մեջ ապացուցում էր, որ «ազատությունը նրանում է, որ պետությունը հասարակությունից վեր մի մարմնից վերածի այդ հասարակությանը ամբողջովին ստորադաս մի մարմնի»: Մեր ժամանակներում, եզրակացնում էր հետագայում մարքսիզմ անունը ստացած ուսմունքի հիմնադիրը, պետական ձևերի մեծ կամ փոքր ազատությունը որոշվում է նրանով, թե ինչ չափով են նրանք սահմանափակում «պետության ազատությունը»:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ դիտարկվող ժամանակահատվածում արտահայտված և զարգացած տվյալ գաղափարները և դրույթները կազմել են եթե ոչ իրավական պետության տեսության միջուկը, ուղնուծուծը, ապա ծայրահեղ դեպքում նրա կարևորագույն բաղադրամասերը: Ինչպես և նախկին մարդասիրական գաղափարները և դրույթները, նրանք առաջացել և զարգացել են ոչ իրենք իրենց, այլ ավելի վաղ արտահայտված համանման գաղափարների և դրույթների հետ սերտ կապով, իսկ ոչ հաճախ՝ նաև զարգացմամբ: Այդ թվում և նրանց, որոնք, ինչպես դա տեղ է գտել Յ. Ֆիխտեի «Փակ առևտրային պետություն» աշխատության մեջ, ուղղվել են միևնույն օրենքին և միևնույն

կառավարական իշխանությանը ստորադասվող բազմաթիվ մարդկանց փակ ամբողջության տեսքով հանդես եկող իրավական պետության հասկացության, ինչպես նաև «Փակ առևտրային պետություն» տերմինի և հասկացության ներմուծման մշակմանը:

Բնականաբար, դիտարկվող ժամանակահատվածում մշակվող իրավական պետության տեսության և գաղափարների իմաստը և բովանդակությունը միանման չեն եղել բոլոր մտածողների, քաղաքական և հասարակական գործիչների մոտ: Եթե ոմանց մոտ, օրինակ, այդպիսի պետության գաղափարը վերջնական հաշվով ասոցացվում էր մասնավոր սեփականության, որոշակի դասակարգերի և շերտերի հարստության, օտար աշխատուժի տարբեր ձևերի օգտագործման հետ, ապա մյուսների մոտ ամեն ինչ թվում էր ուղիղ հակառակը:

Մասնավոր սեփականության դեպքում, հայտարարում էր, օրինակ, XVI դ. հայտնի հումանիստ, անգլիական միապետության լորդ-կանցլեր և առաջին կոմունիստական ստեղծագործության՝ «Ուտոպիայի» հեղինակ Թոմաս Մորը, անհնար է խոսել ո՛չ արդարության, ո՛չ ամբողջ հասարակության բարեկեցության, ո՛չ էլ պետության ամենալավ կարգի մասին: «Ներկայումս բարգավաճող պետությունները բազմիցս և ուշադիր քննելու դեպքում, հաղորդում էր հեղինակը իր հերոս Ռաֆայել Հիտլոդեյի շուրթերով, ես կարող եմ երդվելով հաստատել, որ նրանք ներկայանում են ոչ այլ կերպ, քան հարուստների ինչ-որ մի դավադրությամբ, որոնք մարտնչում են պետության անվան և ցուցանակի ներքո՝ իրենց անձնական օգուտների համար»: Նրանք հնարում են ամեն տեսակի միջոցներ և խորամանկություններ առաջին հերթին նրա համար, որպեսզի առանց վախի պահեն այն կորուստները, որ «վաստակել են տարբեր խաբեբայական խորամանկություններով», իսկ հետո նրա համար, որ ամենաձեռն գնով իրենց համար գնեն

բոլոր թշվառների աշխատանքը և աշխատուժը ու շահագործեն նրանց որպես բեռնակիր անասուն»:

Քանի որ հարուստները վճռել են պետության անունից, եզրակացրել էր հեղինակը՝ ելնելով իր դիտարկումներից և խոհերից, «նշանակում է նաև աղքատների անունից, նրանք այդ խորամանկությունները պահպանում են արդեն օրենքներով»:

Նման հայացքները և դատողությունները, ի դեպ, ինչպես և դրանց իրենց բնույթով հակադիր մտեցումները, բազմիցս հանդիպում և զարգանում են նաև հետագա հարյուրամյակներում: Սակայն, ներկայումս հարցը դրանում չէ, այլ այդ անվիճելի փաստի պարզ հաստատման մեջ է, ինչը անկախ իրավական պետության (կամ էլ ինչպես էլ որ այն կոչվի) մասին պատկերացումներից, վերջինի գոյությունը անփոփոխ կերպով ասոցացվել է հումանիզմի, օրենքի և օրինականության, բարու և արդարության հաղթանակի հետ: Բնականաբար, առաջին հերթին ունևորների իշխանության, իսկ հետո արդեն հասարակության մյուս խավերի և դասակարգերի հասկացվող և պաշտպանվող շահերի դիրքերից:

Անհրաժեշտ է հատուկ նկատել, որ իրավական պետությանը վերաբերող շատ սկզբունքներ, գաղափարներ և դրույթներ, ոչ միայն իրենց լայն լուսաբանումն ու զարգացումն են գտել արևմտյան հեղինակների՝ պետության և իրավունքի տեսաբանների, փիլիսոփաների և սոցիոլոգների բազմաթիվ աշխատություններում,

այլև ներկայումս՝ նորագույն պատմության ընթացքում, իրենց իրավական ամրագումն են ստացել ինչպես մի շարք արևմտյան երկրների ընթացիկ օրենսդրության մեջ, այնպես էլ սահմանադրական ակտերում:

Իրավական պետության գաղափարները ուղղակի ամրագրում են գտել, օրինակ, Իսպանիայի 1978 թ. Սահմանադրության մեջ, որտեղ 1-ին հոդվածի 1-ին կետում հռչակվում է, որ Իսպանիան «սոցիալական, իրավական, և ժողովրդավարական պետություն է, որի բարձրագույն արժեքներն են՝ ազատությունը, արդարությունը, հավասարությունը և քաղաքական պլյուրալիզմը»: Գրանք ամրագրվում են նաև Գ.Ֆձ-ի 1949 թ.-ի Հիմնական օրենքում, 20 և 28 հոդվածներում հռչակված է, որ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետությունը ժողովրդավարական և սոցիալական ֆեդերատիվ պետություն է» և որ հողերի սահմանադրական կարգը իսկական Հիմնական օրենքի ոգով պետք է համապատասխանի հանրապետական, ժողովրդավարական և սոցիալ-իրավական պետության հիմնական սկզբունքներին»: Իրավական պետության գաղափարները, սկզբունքները և առանձին դրույթները անուղղակիորեն ամրագրում են գտել Ավստրիայի, Հունաստանի, Իտալիայի, Ֆրանսիայի, Շվեդիայի, Շվեյցարիայի և տնտեսական և տեխնոլոգիական առումով մի շարք այլ բարձր զարգացած արևմտյան երկրների սահմանադրություններում:

¹ Иеринг Р., *Дух римского права на различных ступенях его развития*, СПб., 1875, ч.1, с. 1.
² Локк Дж., *Два трактата о правлении// История политических и правовых учений*, Хрестоматия, с. 386.
³ Фихте И., *Основные черты современной эпохи// История политических и правовых учений*, Хрестоматия, с. 603.
⁴ Фихте И., *Основные черты современной эпохи// История политических и правовых учений*, Хрестоматия, с. 603.

ний, Хрестоматия, с. 603.
⁵ Гольбах П., *Естественная политика, или Беседы об истинных принципах управления*. Т. I. Беседа девятая. О распаде государства // В кн.: *История политических и правовых учений*, Хрестоматия, с. 442.
⁶ Кант И., *Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане*, К вечному миру, с. 70-73.

RESUME - РЕЗЮМЕ

DEVELOPMENT OF THE IDEAS OF THE RULE OF LAW IN THE WEST IN THE MIDDLE AGES AND IN NEW TIME

Samvel Barseghyan

*PhD Student at the Institute of Philosophy and Sociology
of the National Academy of Sciences of the RA*

In this article, the author comprehensively analyzed the development of views, doctrines, ideas of the rule of law in the Middle Ages and in New Times.

Using the development of historical and logical methods, the author presents substantial similarities and peculiarities of legal views in a thousand-year history, and give their assessment in terms of science and practice.

Keywords: rule of law, the idea of a law-based state, separation of powers, traditional order, human rights

РАЗВИТИЕ ИДЕЙ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА НА ЗАПАДЕ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ И В НОВОЕ ВРЕМЯ

Самвел Барсегян

Соискатель Института философии, социологии и права НАН РА

В данной статье представлены результаты комплексного анализа проблемы развития взглядов, доктрин, идей правового государства в Средневековье и в Новое время.

Используя развитие исторических и логических методов, автор представляет содержательные сходства и особенности правовых взглядов тысячелетней истории, дает их оценку с научной и практической точек зрения.

Ключевые слова: верховенство закона, идеи правового государства, разделение властей, традиционные порядки, права человека

Բանալի բառեր- օրենքի գերակայության, իրավական պետության գաղափար, իշխանությունների տարանջատում, ավանդական կարգեր, մարդու իրավունքներ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԶԵՎԻ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԱՐԳՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՉՐԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑ

«Սահմանադրություն» հասկացությունը լատիներենում (constitutio) նշանակում է հիմնել, սահմանել: Սակայն ամեն մի «հիմնում» կամ «սահմանում» սահմանադրում կամ սահմանադրություն չէ: Վերջինս հիմնականում բնորոշվում է որպես պետության հիմնական օրենք (օրենքների ամբողջություն), որն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ: Տվյալ օրենքի հիմնական բնութագրիչները պայմանավորված են նրանով, որ դրանով սահմանվում են.

- պետական կարգի հիմունքները,
- մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների ապահովման ու պաշտպանության երաշխիքները,
- պետական իշխանության համակարգը, դրա գործառույթները, կազմակերպման սկզբունքներն ու կարգը,
- քաղաքական իշխանության իրականացման և անհատի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական ազատությունների դրսևորման իրավական սահմանները¹:

Սահմանադրական իրավունքի հանրագիտարանային բառարաններում «սահմանադրություն» հասկացությունը դիտվում է որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժով օժտված, մարդու իրավունքներին ու ազատություններին, պետության հիմքերին, կառավարման ձևին ու տարածքային կազմակերպմանը, իշխանության մարմինների ձևավորմանն առնչվող կարևորագույն հարաբերությունները կանոնակարգող իրավական ակտերի համակարգ: Ի դեպ, այն կա-

րող է հանդես գալ մեկ միասնական կամ մի քանի իրավական ակտերի տեսքով: Սահմանադրությունը գտնվում է իրավական ակտերի հիերարխիայի գագաթին, և մնացած բոլոր ակտերը պետք է համապատասխանեն դրան:

Սահմանադրության հիմնական բնութագրիչների մեջ առանձնացվում են չորս կարևոր որակներ, համաձայն որոնց Սահմանադրությունը՝

1. իրավական ակտ է,
2. ունի գերակա բնույթ, բարձրագույն իրավաբանական ուժ,
3. հիմք է հանդիսանում ընթացիկ օրենսդրության համար, պայմանավորում դրա բնույթը,
4. ունի ընդունման ու փոփոխման հատուկ կարգ²:

Հանրագիտարանային բառարաններում արվում է նաև այն կարևոր շեշտադրումը, որ Սահմանադրությունը հանդես է գալիս որպես սահմանադրական նպատակների, սկզբունքների և գերակա բնույթ ունեցող իրավակարգավորիչ նորմերի մի օրգանական ամբողջություն, որոնք կանոնակարգում են հիմնարար հասարակական հարաբերությունները դիմամիկ հավասարակշռության մեջ³:

Սահմանադրության կարևորագույն հատկանիշներից է կայունությունը, որը հանդես է գալիս որպես սահմանադրականության ամրապնդման ու զարգացման կարևորագույն գրավական: Դա պատահական չէ, քանզի վերջին հարյուրամյակների ընթացքում համակարգային կայունության երաշխավորի դերը գերազանցապես վերապահվել է պետության հիմնական օրենքին՝ «գրված»

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրությանը: Պատճառն այն է, որ հենց վերջինս է հանդիսանում «կենսագոյի հիմնական կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն»⁴ և, որպես այդպիսին, ամրագրում է իրավական այն հիմնարար արժեքներն ու սկզբունքները, որոնք բնորոշ են սոցիալական հանրության պատմական տվյալ փուլին ու կազմում են վերջինիս շրջանակներում առաջացող հարաբերությունների «միջուկը», էությունը, որպիսի հանգամանքը ենթադրում է հիշյալ կարգավորումների կայունության անհրաժեշտություն:

Հատկանշական է, որ իրավաբանական գրականության մեջ միանշանակ տեսակետ գոյություն չունի «Սահմանադրության կայունություն» հասկացության առնչությամբ, և կարելի է հանդիպել վերջինիս բազմապիսի բնորոշումների: Հեղինակների մի մասի կարծիքով, Սահմանադրության կայունությունը սահմանադրական կարգավորումների անփոփոխելիությունն է⁵, Սահմանադրության բովանդակության կայունությունը, ինչպես նաև ընթացիկ օրենքների համեմատությամբ սահմանադրական նորմերի փոփոխման առավել բարդացված կարգը⁶: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ վերջինս Սահմանադրության հիմնական դրույթների անփոփոխելիությունն է հասարակության անփոփոխ սոցիալ-քաղաքական միջավայրի պայմաններում⁷: Իրավաբանական գրականության մեջ Հիմնական օրենքի հիշյալ հատկանիշը բնորոշվում է նաև որպես Սահմանադրության սկզբնական տեքստի՝ իրավական առումով երկարակեցություն⁸, ժամանակի ընթացքում սահմանադրական կարգավորումների կենսունակություն⁹: Որոշ հեղինակներ էլ կարծում են, որ կայունությունը Սահմանադրության երկարատև գործողությունն է՝ առանց վերջինիս շրջանակում էական փոփոխություններ կատարելու¹⁰: Հետաքրքիր է Հիմնական օրենքի կայունության առնչությամբ ներկայացված և այն տեսակետը, համաձայն որի՝ վերջինս երկրի հիմ-

նական համակարգերի կայունությունն է, ինչը հանդիսանում է քաղաքական տևական կայունության նախապայմանն է¹¹: Հետևաբար, քննարկվող հատկանիշն իր արտահայտությունն է գտնում սահմանադրական կարգավորումների անփոփոխելիության, կայունության բարձր մակարդակի պահպանման և իշխանության եկող փոփոխվող քաղաքական ուժերի ազդեցությանը ենթակա շլինելու մեջ¹²:

Այն հանգամանքը, որ իրականությունն անընդհատ փոփոխվում ու զարգանում է, կասկածից վեր է: Իրականությունը դրա համար էլ իրականություն է, որպեսզի փոփոխվի¹³: Հետևաբար, հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար նախատեսված մեխանիզմները, առաջին հերթին Սահմանադրությունը, պետք է ի վիճակի լինեն համարժեքորեն արձագանքելու հասարակական հարաբերությունների հիշյալ առաջընթացին: Հենց այդ է պատճառը, որ Սահմանադրության կայունության հատկանիշի էության հիմքում ընկած է ոչ թե ստատիկ, այլ դինամիկ կայունության գաղափարը, ինչը ենթադրում է զարգացող հասարակական հարաբերություններին արձագանքելու ու դրանց պայմաններին հարմարվելու ունակություն: Հետևաբար, կայուն լինելու համար Սահմանադրությունը, այլ հանգամանքների թվում, զարգանալու ունակություն պետք է ունենա, որպիսի պայմաններում միայն այն կարող է հանդես գալ որպես «կենդանի փաստաթուղթ» և լինել հասարակական հարաբերությունների ելակետային կարգավորիչ¹⁴: Հակառակ պարագայում այն կվերածվի «մեռած իրավական ակտի», փաստացի հարաբերություններից անկախ գործող սոսկ փաստաթղթային մի լուծումի, որն իրականում ի վիճակի չէ իրականացնելու իր գործառույթները և կարգավորելու հասարակական հարաբերությունները: Այդ առումով հիշատակման է արժանի գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետը, որ մարդկային հասարակությանը հատուկ

է ինքնապահպանման ձգտումը, որն իրացվում է ոչ թե գոյություն ունեցող հարաբերություններն անփոփոխ վիճակում պահպանելու, այլ դրանց զարգացման, հասարակական հարաբերությունների և ինստիտուտների փոփոխման միջոցով¹⁵: Հետևաբար, Սահմանադրությունը նույնպես չի կարող լինել քարացած, չարձագանքել հասարակական առաջընթացին՝ դրա խթանից վերածվելով այն արգելակողի: Սահմանադրությունը չի կարող սահմանադրական փակուղիների հանգեցնել, այն քաղաքացիական հասարակության զարգացման ամենագործուն խթանը պետք է լինի: Չնախելված քաղաքացիական հասարակության առկայությունը պայմանավորվում է նաև նրանով, որ սահմանադրական ոչ լիարժեք լուծումները դրա համար պարարտ հող են ստեղծում¹⁶: Այս համատեքստում պետք է համաձայնել այն տեսաբանների հետ, ովքեր նշում են, որ Սահմանադրության տեսանկյունից «կայունությունն» ու «փոփոխելիությունը» կամ «զարգացումը» միմյանց բացառող հասկացություններ չեն: Կայունության էության հիմքում ընկած է ոչ թե համակարգը այլ համակարգերից մեկուսացնելու ու տեղի ունեցող փոփոխություններից պաշտպանելու, այլ այդ փոփոխությունները կանոնակարգված ձևով հաշվի առնելու համար հնարավորություններ ստեղծելու կարողությունը¹⁷: Ասվածը, սակայն, չի ենթադրում համակարգի «միջուկը», էությունը հիմնավորապես փոփոխելու հնարավորություն: Պատճառն այն է, որ ցանկացած ամբողջական համակարգ ունի մի ինտեգրատիվ որակ, որի հիմքի վրա էլ ձևավորվում է հիշյալ ամբողջ համակարգը և այն ելակետային վիճակը, որից կատարվում են անցումները մոտ վիճակների: Հետևաբար, այդ որակական առանձնահատկության բացակայության պայմաններում օբյեկտը դադարում է քննարկվող կոնկրետ համակարգը լինելուց, ինչպիսի պայմաններում, բնականաբար, հնարավոր չէ խոսել նաև վերջի-

նիս կայունության ու զարգացման մասին: Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ «Սահմանադրության կայունություն» հասկացությունը ենթադրում է փոփոխությունների հնարավորություն, սակայն այնպիսի փոփոխությունների, որոնց պայմաններում պահպանվում է համակարգի հիմնական որակը, Սահմանադրության «միջուկը»¹⁸: Հետևաբար՝ կայունությունը Սահմանադրության այն հատկանիշն է, որը ենթադրում է վերջինիս կենսունակություն վերափոխվող հասարակական հարաբերությունների պայմաններում: Ընդ որում՝ տվյալ պարագայում խոսքը ոչ թե ստատիկ, այլ դինամիկ կայունության մասին է, երբ հիմնարար փոփոխությունների չի ենթարկվում կենսագոյի հիմնական կանոնների շուրջ հասարակական համաձայնություն հանդիսացող Սահմանադրության «միջուկը», էությունը, սակայն հիմնական օրենքն ինքնին ունակ է հարմարվելու զարգացող հասարակական հարաբերություններին, դառնալու դրանց զարգացման խթանը, ինչը ենթադրում է, որ վերջինս պետք է լինի ինքնաբավ, սահմանադրական նորմերը պետք է կազմեն փոխկապակցված, համակարգային ամբողջություն, կարգավորեն ոչ միայն գոյություն ունեցող հասարակական հարաբերությունները, այլև առաջ քաշեն դրանց զարգացումը պայմանավորող համապատասխան նպատակներ, որոնց պետք է ձգտի տվյալ սոցիալական հանրությունը, իսկ Սահմանադրությունն արդյունքում պետք է ի վիճակի լինի իրականացնելու իր գործառույթները:

Սահմանադրական փոփոխությունների անհրաժեշտությունը գնահատելով պետական կառավարման ձևի անվտանգության իրավական ապահովման տեսանկյունից՝ հարկ ենք համարում ընդգծել, որ սահմանադրական փոփոխությունների խնդիրը խիստ ժամանակավրեպ է այն պարագայում, եթե պետական կառավարման համակարգն ու հասարակության գործող մոդելն անփերի-

են և ապահովում են համալիր հասարակական գործընթացներում ներդաշնակություն, որի հիման վրա էլ՝ զարգացում: Մինչդեռ ՀՀ պետական կառավարման ձևն իր գործառնություններում առաջ էր բերել այնպիսի վտանգներ, որոնց չեզոքացումն առանց կառավարման ձևի սահմանադրաիրավական ամրագրումների փոփոխության հնարավոր չէր: Այստեղ, սակայն, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ սահմանադրական փոփոխությունների անհրաժեշտության գնահատման վերը նշված կանոնի անտեսումը կարող է առաջացնել մի իրավիճակ, որում միակ արժեքավորը դառնում է ընթացիկ իշխանության լեգիտիմացումը՝ Սահմանադրության տեքստի մեջ հասցեագրված նորմեր ներմուծելու միջոցով (ընդհուպ մինչև ցմահ Նախագահի ինստիտուտի ամրագրումը): Նման մոտեցումը ենթադրում է, որ յուրաքանչյուր նոր քաղաքական ուժի իշխանության գալով, Սահմանադրությունը պետք է հարմարեցվի «նոր քաղաքական իրողություններին», բնականաբար, ենթարկվի համապատասխան փոփոխությունների: Արդյունքում՝ հասարակության «ալեկոծված բանականության» վրա թևածում է հետևյալ հարցադրումը. «Այդ ի՞նչ կար մեր Սահմանադրության մեջ, որը ստիպեց Սահմանադրության ընդունման հաջորդ օրը կատարել փոփոխություններ, և, ընդ որում, հնարավոր չ՞էր արդյոք այն նախապես կանխատեսել Սահմանադրության մշակման և ընդունման ժամանակ...»¹⁹: Կառավարման ձևի փոփոխման հրատապությունը ծագում է այն ժամանակ, երբ նշմարվում են պետության կառույցի ոչ արդյունավետության հատկանիշներ, որի հետևանքն է այն, որ հիմնական սահմանադրական օբյեկտների՝ ի դեմս իշխանության թևերի համակարգային փոխգործակցության ընթացիկ համակարգը դառնում է ոչ արդյունավետ:

Այս առումով առանձնակի հետաքրքրություն են ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության Նախագահ

հին առընթեր սահմանադրական բարեփոխումների մասնագիտական հանձնաժողովի կողմից մշակված և Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի կողմից հավանության արժանացած Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում (այսուհետև՝ Հայեցակարգ) վեր հանված հիմնախնդիրները, ինչպես նաև դրանում տեղ գտած պահանջները, սկզբունքները և հայեցակարգային մոտեցումները, որոնց հաշվառմամբ պետք է մշակվեր և պաշտոնական շրջանառության մեջ դրվեր Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը:

2005 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված պետական կառավարման ձևն իր գործառնություններում ամրագրված պետության տեսանկյունից առաջ էր բերել այնպիսի իրողություն, որում իշխանության թևերի համակարգային փոխգործակցության ընթացիկ համակարգը դարձել էր ոչ արդյունավետ, իսկ պետական կառավարման համակարգը չէր ապահովում հասարակության և պետության կայուն զարգացումը: Նշված վտանգների հաղթահարման ամենաօպտիմալ ուղին Սահմանադրական բարեփոխումներն էին, որոնց ներկայացվող պահանջները, սկզբունքները և հայեցակարգային մոտեցումներն ամրագրվեցին ՀՀ սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգում: Հարկ է նկատել, որ Հայեցակարգը հիմնականում համապատասխանում էր քաղաքացիական հասարակության և ժողովրդավարության ժամանակակից ընկալումներին: Հայեցակարգում նաև ընդգծում է ազգային անվտանգության ապահովման և բարեփոխումների առանցքային նպատակի միջև սերտ կապը, մասնավորապես, կատարելագործել «իրավունքների... երաշխավորման սահմանադրական կառուցակարգերը» (անհատի շահերի պաշտպանություն), «բարձրացնել հանրային կառավար-

ման արդյունավետությունը» (հասարակության շահերի պաշտպանություն) և ապահովել «իշխանությունների լիարժեք հավասարակշռում» (պետության շահերի պաշտպանություն): Նշված նպատակների կենսագործումը հասարակական

կյանքում ժամանակակից հայկական պետականության առանցքային գործառույթն է, քանի որ ձեռնարկված բարեփոխումների ձգձգումը կամ ձախողումն անմիջական սպառնալիքներ են ազգային անվտանգության համար:

- 1 Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդ. խմբ. Հարությունյան Գ., Վաղարշյան Ա., Երևան, 2010, էջ 8:
- 2 Տե՛ս Конституционное право, Энциклопедический словарь /Отв. ред. д.ю.н., проф. С.А. Авакьян, М., 2000, էջեր 313-315:
- 3 Տե՛ս Арутюнян Г.Г., Баглай М.В., Конституционное право. Энциклопедический словарь, М., НОРМА, 2006, էջեր 228-231:
- 4 Տե՛ս Михалева Н.А., Конституционное право зарубежных стран СНГ, М. 1999: http://pravo.xpcc.ru/book_z1019_page_23.html:
- 5 Տե՛ս Михалева Н.А., Конституционное право зарубежных стран СНГ, М. 1999, էջ 19: http://pravo.xpcc.ru/book_z1019_page_23.html:
- 6 Տե՛ս Балагурова Н.Н., Стабильность конституционных норм и обеспечение их соответствия складывающимся общественно-политическим отношениям // Вестник Челябинского государственного университета, 2009, № 15 (153), էջ 16: www.lib.csu.ru/vch/153/003.pdf:
- 7 Տե՛ս Червонюк В., Конституционное право России, М., 2004, <http://pravoznavec.com.ua/books/97/5891/24/>:
- 8 Տե՛ս Negretto G. L., The Durability of Constitutions in Changing Environments: A Study on Constitutional Stability in Latin America, <http://verfassungswandel.files.wordpress.com/2008/10/14-negretto-paper.pdf>:
- 9 Տե՛ս L. Van den Hauwe Public Choice, Constitutional Political Economy and Law and Economics. Brussels, Belgium, Copyright 1999 Ludwig Van den Hauwe, էջ 632, encyclo.findlaw.com/0610book.pdf:
- 10 Տե՛ս Авакьян С.А., Конституционное право России, Том 1, М., 2010, էջ 189:
- 11 Տե՛ս Advance with the Times // 10th National People’s Congress and Chinese People’s Political Consultative Conference, <http://www.china.org.cn/english/10th/88511.html>
- 12 Տե՛ս Правоведение: Учебник / под ред. Мальцева Г.М., 2003, <http://lawtoday.ru/razdel/>

- biblio/pravoved/DOC_064.php:
- 13 Տե՛ս Комментарий к Конституции РФ / Под ред. Зорькина В.Д., Лазарева Л.В., М., 2009, էջ 24:
- 14 Այդ առումով հիշատակման են արժանի Ջեյմս Մեդիսոնի խոսքերն այն մասին, որ «Եթե ցանկանում ենք ձևավորել այնպիսի համակարգ, որը կգոյատևի դարերի ընթացքում, անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն փոփոխությունները, որոնք այդ դարերը կարող են առաջացնել» (տե՛ս. Peltason J. W. The Development of the Constitution: <http://www.america.gov/st/usgenglish/2008/April/20080416002922eafas0.5097315.html>): Պատահական չէ, որ Հնդկաստանի Սահմանադրության (այն Ասիայում երկրորդն է երկարատևության առումով, ճապոնիայի Սահմանադրությունից հետո) երկարատևության պատճառներից մեկն է դիրտարկվում փոփոխվող պայմաններին ու իրավիճակներին վերջինիս հարմարվողականությունը (տե՛ս How Constitutions Change (A Comparative Study) / edited by Oliver D., Fusaro C., Oxford and Portland, Oregon, 2011, էջ 169):
- 15 Տե՛ս Пряхина Т., Конституционная доктрина РФ, М., 2006, էջ 302:
- 16 Տե՛ս Հարությունյան Գ., Սահմանադրությունից՝ սահմանադրականություն, Երևան, 2004, էջեր 67, 96:
- 17 Տե՛ս Մանասյան Ա., Սահմանադրության կայունությունը և զարգացումը որպես սահմանադրականության ամրապնդման երաշխիք, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ, Եր., 2016, էջ 92:
- 18 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 94:
- 19 Տե՛ս Սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգի դրույթները և դրանց իրացման հիմնական ուղղությունները Հայաստանի Հանրապետությունում (գիտագործնական հետազոտություն), ընդ. խմբ. Դանիելյան Գ., Երևան, 2015, էջ 53:

RESUME - РЕЗЮМЕ

CONSTITUTIONAL REFORMS AS A METHOD OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE LEGAL SAFETY OF THE FORM OF GOVERNMENT

Hayk Harutyunyan

PhD Student at the Chair of Theory and History of State and Law, YSU

In the framework of this work, the author made a theoretical and legal analysis of the constitutional reforms as a method of increasing the efficiency of the legal safety of the form of government.

Assessing the need for constitutional reforms from the point of view of increasing the efficiency of the legal safety of the form of government, the author concluded that the urgency of changing the form of government arises when there is no effectiveness of the state apparatus, which is a consequence of the inefficiency of cooperation of the main constitutional objects. In this context, the author claims that the process of constitutional reforms launched in 2013 should be viewed as an instrument to increase efficiency of the legal safety of the form of government, taking into account the fact that the form of government of 2005 from the point of view of national security by its functioning has led to the fact that the existing system of cooperation between the branches of power became ineffective, and the system of public administration did not ensure the sustainable development of society and the state.

Keywords: *constitution, constitutional stability, constitutional reforms, form of government, national security, legal security of national security*

КОНСТИТУЦИОННЫЕ РЕФОРМЫ КАК СПОСОБ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ФОРМЫ ПРАВЛЕНИЯ

Այկ Արուտյան

Аспирант кафедры теории и истории государства и права юридического факультета ЕГУ

В рамках данной статьи автор провел теоретико-правовой анализ конституционных реформ как способа повышения эффективности правового обеспечения безопасности формы правления.

Оценивая необходимость конституционных реформ с точки зрения повышения эффективности правового обеспечения безопасности формы правления, автор сделал вывод о том, что неотложность изменения формы правления возникает в том случае, когда отсутствует эффективность государственного аппарата, что является следствием того, что сотрудничество основных конституционных объектов становится неэффективным. В этом контексте автор утверждает, что начатый в 2013 году процесс конституционных реформ в РА следует рассматривать как инструмент повышения эффективности правового обеспечения безопасности формы правления с учетом того факта, что форма правления РА 2005 года с точки зрения национальной безопасности своим функционированием привела к тому, что существующая система сотрудничества ветвей власти стала неэффективной, а система государственного управления не обеспечивала устойчивого развития общества и государства.

Ключевые слова: *конституция, конституционная стабильность, конституционные реформы, форма правления, национальная безопасность, правовая безопасность национальной безопасности.*

Բանալի բառեր - *Սահմանադրություն, սահմանադրական կայունություն, սահմանադրական բարեփոխումներ, պետական կառավարման ձև, ազգային անվտանգություն, ազգային անվտանգության իրավական ապահովում*

ՄԱՅԻՆ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՆՃԵՆՄԻՆԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԵՐԱՇԽՎՈՐՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԵՐԸ

Սահմանադրական վերջին բարեփոխումների արդյունքում ՀՀ Սահմանադրության (2015 թվականի փոփոխություններով) 25-րդ հոդվածով ուղղակիորեն ճանաչվեց հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը, սակայն հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը և անհատի իրավունքը բավարար չէ իրավունքը երաշխավորելու համար, անհրաժեշտ է նաև ամրագրել և իրականում կյանքի կոչել այդ իրավունքի երաշխավորման կառուցակարգերը՝ հաշվի առնելով Սահմանադրության 75-րդ հոդվածի պահանջը, ըստ որի՝ հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարգավորելիս, օրենքները սահմանում են այդ իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրականացման համար անհրաժեշտ կազմակերպական կառուցակարգեր և ընթացակարգեր, և 81-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջը, ըստ որի՝ հիմնական իրավունքների և ազատությունների վերաբերյալ Սահմանադրությունում ամրագրված դրույթները մեկնաբանելիս հաշվի է առնվում ՀՀ վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների պրակտիկան:

Հոգեկան անձեռնմխելիության երաշխավորումը ներառում է միջոցառումների ողջ համալիր, որն ուղղված է անհատի հոգեկան և բարոյական առողջությունը, մարդու զիտակցության մտավոր և կամային ոլորտները ոտնձգություններից պաշտպանելուն¹: Գրականության մեջ արդարացիորեն նշվում է, որ անհատի իրավունքների և ազատությունների իրացման հիմնախնդիրը չի կարող դի-

տարկվել բացառապես ձևական-իրավաբանական տեսանկյունից: Այստեղ առանձնակի կարևորություն են ստանում քաղաքական, տնտեսական, բարոյահոգեբանական, կազմակերպչական, սոցիալ-հոգեբանական և այլ բնույթի գործոնները, որոնցով էլ մեծամասամբ պայմանավորված են իրավունքների և ազատությունների իրացման գործընթացը, արդյունքն ու արդյունավետությունը²:

Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի իրացման ապահովումը ներառում է այդ իրավունքի պահպանման և պաշտպանության, ինչպես նաև դրա երաշխավորման միջոցներ: Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի իրացման երաշխավորման գործում պետությունն ունի առանցքային դեր, ինչին անդրադարձել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը:

Բրիտանական Կոլումբիայի վերաբնիչ դատարանի նախագահը, համաձայն չլինելով դատարանի դիրքորոշման հետ, ըստ որի՝ թեև քրեական օրենսգրքի 241-րդ հոդվածի գործողությունը զրկում է մարդուն իր անձնական անձեռնմխելիության իրավունքից, այնուամենայնիվ, չի հակասում բարձրագույն արդարադատության սկզբունքներին, հանգել է հետևության, որ արգելքի ամրագրումով, որի հետևանքով անձի ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքները երկարաձգվում են, պետությունն առերևույթ (prima facie) թույլ է տվել անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի խախտում: Նրա կարծիքով, իրավունքի ցանկացած նորմ, որը ենթադրում է անորոշ ժամանակով մարդուն, որը շուտով մահանալու է, անի-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մաստ ֆիզիկական և հոգեկան տառապանքների պատճառում, որևէ դեպքում չի կարող դիտարկվել որպես արդարադատության բարձրագույն սկզբունքներին համապատասխանող³:

Այս գործի շրջանակներում որպես պատասխանող հանդես եկող պետությունը պնդել է, որ մասնավոր կյանքի իրավունքը չի կարող ներառել ուրիշի օգնությամբ մահանալու իրավունքը, քանի որ մահանալու և մտեցումը կորոյացներ այն պաշտպանությունը, որը, ըստ հեղինակների մտադրության, պետք է տրամադրի Կոնվենցիան: Եվրոպական դատարանը գտնում է, որ իր հայեցողությամբ սեփական կյանքը կառուցելու ունակությունը կարող է ներառել մահ այնպիսի գործողություններ ձեռնարկելու հնարավորություն, որոնք համարվում են ֆիզիկապես և հոգեպես վնասակար կամ վտանգավոր այն անձանց համար, ովքեր դրանք իրականացնում են: Հարցն այն է, թե պետությունն ինչ չափով կարող է դիմել հարկադրանքի կամ քրեախրավական միջոցների, որպեսզի մարդկանց պաշտպանի այն կենսառճի հետևանքներից, որը մարդիկ են ընտրել իրենց համար. խնդիրը քննարկվում է և՛ բարոյականության, և՛ իրավական կանոնակարգումների տեսանկյունից:

Նշված իրավունքին միջամտությունը հաճախ պետության կողմից մարդու մասնավոր և անձնական ոլորտ ներխուժում դիտարկելու պատճառով վեճերն ավելի են թեժանում: Սակայն, մույնիսկ այն դեպքերում, երբ այս կամ այն գործողությունն իրենից վտանգ է ներկայացնում մարդու առողջության կամ, հնարավոր է, կյանքի համար, կոնվենցիոն մարմինների պրակտիկայում ենթադրվում է, որ պետության կողմից հարկադրանքի կամ քրեախրավական միջոցների ձեռնարկումն իրենից ներկայացնում է պետության կողմից դիմումատուի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթների իմաստով անձնական կյանքին միջամտություն և իշխանություններից պահանջում է արդարաց

նել մահանալու միջամտությունը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված դրույթների տեսանկյունից: Դատարանը, գործերից մեկի հանգամանքներից ելնելով, կրկնել է, որ իշխանությունները պարտականություն ունեն պաշտպանելու ազատությունից զրկված անձանց առողջությունը: Մասնավորապես՝ պարտավոր են հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձի դեպքում վերաբերմունքը կամ պատիժը Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի չափանիշներին համապատասխանությունը գնահատելիս հաշվի առնել նրանց խոցելիությունը և նրանց անընդունակությունը⁴:

Հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձի նկատմամբ վերաբերմունքը կարող է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի չափանիշներին չհամապատասխանել մարդկային արժանապատվությունը պաշտպանելու տեսանկյունից, եթե մույնիսկ անձը չկարողանա կամ ունակ չլինի մատնանշելու որևէ հատուկ բացասական գործողություն: Դիմումատուի առողջության նկատմամբ մշտադիտարկման արդյունավետ միջոցի բացակայությունը, ինչպես մահ ուշացած կարգապահական միջոցների կիրառումը, որոնք կարող էին վտանգ ներկայացնել նրա ֆիզիկական և հոգեկան կայունության համար, չեն կարող համապատասխանել հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձի նկատմամբ հարգանքից բխող չափանիշներին:

Իր որոշումներից մեկում անդրադառնալով երկրից արտաքսման ժամանակ անձի հոգեկան անձեռնմխելիության խախտմանը՝ Դատարանը գտել է, որ գործի հանգամանքների շրջանակներում արտաքսումն էականորեն չի ազդում անձի հոգեկան անձեռնմխելիության վրա այն աստիճան, որ դիտարկվի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի լույսի ներքո: Եթե մույնիսկ ենթադրվի, որ մահանալու իրավիճակում երկրից արտաքսելը միջամտություն է մասնավոր կյանքին, Դատարանը գտնում է, որ այն կարող է արդարացվել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ պարագրա

ֆի պահանջների տեսանկյունից, մասնավորապես՝ օրենքով նախատեսված միջոց է, որը նպատակ է հետապնդում պաշտպանել պետության տնտեսական բարեկեցությունը և կանխել հանցագործությունները, ինչպես նաև այս նպատակներից ելնելով, անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում⁵:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիայի՝ «Անձի անձեռնմխելիությունը» վերառությամբ 17-րդ հոդվածի համաձայն՝ հաշմանդամություն ունեցող յուրաքանչյուր անձ մյուսների հետ հավասար հիմունքներով ունի հարգանքի իրավունք իր ֆիզիկական և մտավոր անձեռնմխելիության նկատմամբ⁶:

Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների կոմիտեի կողմից ընդունվում է, որ «հոգեկան հիվանդություն» ունեցող անձինք (անվանվում են «հոգեւոցիալական հաշմանդամություն» ունեցող) հանդիսանում են վերոնշյալ կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքների կրողներ:

«Հոգեկան հիվանդություն» ունեցող բոլոր անձանց «հաշմանդամություն» ունեցող համարելու հարցը շարունակում է լինել գիտական բանավեճերի առարկա:

Ավելի շատ փիլիսոփայական և հասարակագիտական խնդիրներ են առաջ գալիս, երբ փորձ է արվում հստակեցնել, թե ինչ է նշանակում համատեղել հոգեկան առողջության և հաշմանդամության ոլորտները (և հոգեկան առողջության քաղաքականությունն ու հաշմանդամության քաղաքականությունը)⁷:

Նշված կոնվենցիայի «Առողջությունը» վերտառությամբ 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ մասնակից պետությունները գիտակցում են, որ հաշմանդամություն ունեցող անձինք ունեն առողջապահական ամենաբարձր չափանիշներին հասնելու իրավունք՝ առանց հաշմանդամության պատճառով խտրականության: Մասնակից պետությունները ձեռնարկում են անհրաժեշտ բոլոր միջոցները, որպես-

զի հաշմանդամություն ունեցող անձինք մատչելի կերպով օգտվեն առողջապահական այնպիսի ծառայություններից, նաև՝ առողջության վերականգնողական միջոցներից, որոնք հաշվի են առնում գենդերային առանձնահատկությունները:

Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի օբյեկտ է հանդիսանում պետության կողմից երաշխավորված՝ մարդու հոգեկան անվտանգությունը, որը ներառում է հանրային իշխանության մարմինների, դրա պաշտոնատար անձանց կամ այլ անձանց կողմից այդ իրավունքին միջամտելու արգելքը, կանխումը և դրա համար պատասխանատվությունը՝ բացառությամբ սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերի և կարգի:

Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի կրող է հանդիսանում յուրաքանչյուր ոք՝ անկախ տարիքից, քաղաքացիությունից, ազգությունից կամ ցանկացած այլ հանգամանքից:

Քննարկվող իրավունքի իրացման երաշխավորումն ապահովվում է ոչ միայն սահմանադրական իրավունքի նորմերով, այլ նաև քրեական իրավունքի, քրեադատավարական իրավունքի, քաղաքացիական իրավունքի և վարչական իրավունքի նորմերով:

Քաղաքացիական իրավունքում հոգեկան անձեռնմխելիությունը դիտարկվում է որպես ոչ նյութական բարիք, որը մարդուն պատկանում է ծննդյան պահից: Օրինակ՝ բարոյական վնասի փոխհատուցումը: Բարոյական վնասի փոխհատուցումը քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության ինքնուրույն միջոց է: Այն չի կարելի նույնականացնել գույքային պատասխանատվության հետ, քանի որ փոխհատուցման նպատակը ոչ թե տուժողի դրամական կորուստների փոխհատուցումն է, այլ բարոյական վնասի հարթումը: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 162-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է ոչ նյութական բարիքների հասկացությունը, ըստ որի՝ անձի կյանքը

և առողջությունը, արժանապատվությունը, անձնական անձեռնմխելիությունը, պատիվն ու բարի անունը, գործարար համբավը, մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիությունը, անձնական ու ընտանեկան կյանքի գաղտնիությունը, ազատ տեղաշարժվելու, բնակվելու և գտնվելու վայր ընտրելու իրավունքը, անվան իրավունքը, հեղինակության իրավունքն ու քաղաքացուն ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող այլ անձնական ոչ գույքային իրավունքները և ոչ նյութական բարիքներն անօտարելի են ու անփոխանցելի, իսկ նույն օրենսգրքի 162.1-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված հասկացության համաձայն՝ օրենսգրքի իմաստով ոչ նյութական վնասը ֆիզիկական կամ հոգեկան տառապանք է, որն առաջացել է անձին ի ծնե կամ օրենքի ուժով պատկանող նյութական կամ ոչ նյութական բարիքների դեմ ոտնձգող կամ նրա անձնական գույքային կամ ոչ գույքային իրավունքները խախտող որոշմամբ, գործողությամբ կամ անգործությամբ:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 104-րդ հոդվածը կարգավորում է ոչ գույքային վնասի հատուցման հիմքերի և կարգի հետ կապված իրավահարաբերությունները, մասնավորապես՝ նշված հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է, որ ոչ իրավաչափ վարչարարությամբ ֆիզիկական անձի ազատությունը սահմանափակելու, նրա անձեռնմխելիությունը, բնակարանի անձեռնմխելիությունը, անձնական կամ ընտանեկան կյանքի անձեռնմխելիությունը խախտելու, նրա պատիվը, բարի համբավը կամ արժանապատվությունն արատավորելու միջոցով ոչ գույքային վնաս պատճառելու դեպքերում այդ անձն իրավունք ունի պահանջելու դրամական միջոցներով հատուցում կամ առաջացած հետևանքների վերացում՝ պատճառված ոչ գույքային վնասին համարժեք չափով:

Անհրաժեշտ է նշել, որ հիշատակված իրավական նորմերում կիրառվում է «անձնական ... անձեռնմխելի-

ություն» եզրույթը, ինչը համահունչ է Սահմանադրության տեքստին, քանի որ Սահմանադրությունը չի նախատեսում անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Անձնական անձեռնմխելիության իրավունքի փոխարեն ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունք նախատեսելը կրերի նրան, որ ժամանակի ընթացքում օրենսդրական զարգացումների և իրավակիրառ պրակտիկայի արդյունքում կհստակեցվի հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանները և բովանդակությունը կազմող իրավագործությունների շրջանակը: Ուստի, օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով անհրաժեշտ է ամրագրել ոչ թե անձնական անձեռնմխելիության իրավունք, այլ ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունք, իսկ գործընթացներն այնպես կարգավորել, որ օրենքը բավարարի իրավունքի գերակայության սկզբունքի մաս կազմող իրավական որոշակիության սկզբունքին:

Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի իրացման երաշխավորման գործընթացում առանցքային նշանակություն ունի այդ իրավունքի խախտման առավել հանրորեն վտանգավոր տեսակները որպես քրեորեն պատժելի արարքներ ամրագրելը:

Քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է օրենսգրքի նպատակը, համաձայն որի՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրքը ծառայում է մարդու ֆիզիկական, հոգեկան, նյութական, էկոլոգիական և այլ անվտանգությունն ապահովելուն: 45-րդ հոդվածն էական երաշխիք է նախատեսում հոգեկան անձեռնմխելիության երաշխավորման տեսանկյունից, քանի որ հոգեկան հարկադրանքի հետևանքով իր գործողությունները (անգործությունը) դեկավարելու կարողությունից զրկված անձի կողմից քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնաս պատճառելը չի համարվում հանցագործություն: Բացի այդ, հոգեկան անձեռնմխելիության իրա-

վունքի տարբեր միջամտությունները կարող են տարբեր իրավական հետևանքներ առաջացնել քրեական իրավունքում: Մասնավորապես՝ եթե անձը հանցանքը կատարել է սպառնալիքի ազդեցության տակ, ապա դա պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք է:

Հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի մաս կազմող հոգեկան առողջության հետ կապված հասարակական հարաբերությունները կարգավորվում են բժշկական իրավունքի նորմերի միջոցով: Մասնավորապես՝ «Հոգեբուժական օգնության մասին» ՀՀ օրենքի նախաբանում նշվում է, որ օրենքը կարգավորում է մարդու հիմնարար անձնական բարիք համարվող հոգեկան առողջության, հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց իրավունքների պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները, կանոնակարգում է հոգեկան առողջության ոլորտում միջազգային իրավունքի նորմերով, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների մասին» եվրոպական կոնվենցիայով և Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու իրավունքների ու ազատությունների իրականացման համար նպատակվոր պայմանների ստեղծման գործընթացները⁸: Ցանկանում ենք անդրադառնալ նշված օրենքի 3-րդ հոդվածում տեղ գտած հասկացություններից երկուսին, մասնավորապես՝ հոգեկան առողջությանը և հոգեկան առողջության պահպանմանը: Հոգեկան առողջությունը մարդու անօտարելի և անփոխանցելի ոչ նյութական բարիք է, որը ներառում է շրջակա միջավայրի համապատասխան ընկալումը, որոշումներ կայացնելու ու իրագործելու ունակությունը, կայուն հուզականության դրսևորումը և պահպանումը, իսկ հոգեկան առողջության պահպանումը մարդու հոգեկան առողջության ոլորտում հոգեկան խանգարումների կանխարգելումն է և այդ նպատակով համապատասխան աշխատանքների կազմակերպումն ու իրականացումը: Հո-

գեկան առողջության սահմանման մեջ ներառված իրավագործությունների շրջանակը համընկնում է հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի իրավագործությունների շրջանակի հետ, չնայած որ հոգեկան առողջությունը հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի բաղկացուցիչ մաս է, այլ ոչ թե համարժեք հասկացություն: Բացի այդ, հոգեկան առողջության պահպանումը հոգեկան առողջության ոլորտում հոգեկան խանգարումների կանխարգելումն է և այդ նպատակով համապատասխան աշխատանքների կազմակերպումն ու իրականացումը, որի շրջանակներից դուրս է մնում հոգեկան առողջության վրա հոգեկան խանգարումներից բացի այլ ազդեցությունները հանրային իշխանության մարմինների կամ այլ անձանց կողմից:

Հետևաբար՝ տվյալ գործընթացի տեսանկյունից պետք է լինի ոչ թե «հոգեկան առողջության պահպանում», այլ՝ «հոգեկան խանգարումների կանխարգելում»:

Ամփոփելով իրականացված վերլուծությունը՝ գտնում ենք, որ հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի նկատմամբ հարգանքը և պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են, որոնցից բխում են ամբողջական հետևյալ պարտականությունները՝

- հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի նպատակն է սպառնալիքի պետության կողմից երաշխավորված՝ մարդու հոգեկան անվտանգությունը, որը ներառում է հանրային իշխանության մարմինների, դրա պաշտոնատար անձանց կամ այլ անձանց կողմից այդ իրավունքին միջամտելու արգելքը, կանխումը և դրա համար պատասխանատվությունը՝ բացառությամբ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերի և կարգի.

- հանրային իշխանության մարմինները և պաշտոնատար անձինք պարտավոր են ձեռնպահ մնալ հոգեկան անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մեկին միջամտելուց՝ բացառությամբ Սահմանադր-

Մահմանադրական իրավունք

րությամբ սահմանված սահմանափակման դեպքերի, և այն չափով, ինչ չափով, որ թույլ է տալիս համաչափության սկզբունքը.

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է արդյունավետ ընթացակարգեր և կառուցակարգեր ամրագրել, որոնք և՛ օրենսդրական մակարդակում, և՛ գործնականում կերաշխավորեն, որ ցանկացած անձ ձեռնպահ մնա հոգեկան անձեռնմխելիության բովանդակությունը կազմող իրավագործություններից որևէ մե-

կին միջամտելուց.

- հանրային իշխանությունը պարտավոր է իրավական արդյունավետ միջոցներ ստեղծել հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի ոչ իրավաչափ միջամտությունը կասեցնելու, իսկ արդեն խախտված իրավունքի դեպքում՝ դրա արդյունավետ վերականգնումը և դրա արդյունքում պատճառված վնասի, ներառյալ՝ ոչ գույքային վնասի փոխհատուցումը երաշխավորելու համար:

¹ St'u Конституция Российской Федерации: доктринальный комментарий (постатейный) (под ред. Ю.А. Дмитриева). - «Деловой двор», 2009 г. Доступно на сайте Конституции Российской Федерации по электронному адресу - http://constitution.garant.ru/science-work/comment/5366634/chapter/2/#block_22, 14.02.2016 г.

² St'u А. Опалева, Институт личной неприкосновенности (теоретико-правовые проблемы). Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Москва, 2008, ст. 28:

³ St'u Pretty v. The United Kingdom, Judgment, 29 April 2002, Final 29/07/2002:

⁴ St'u Keenan v. The United Kingdom, Judgment, 3 April 2001:

⁵ St'u Bensaid v. The United Kingdom, Judgment,

6 February, 2001, Final 6 May 2001,

⁶ St'u Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա, ընդունվել է ՄԱԿ-ի շրջանակներում 2007 թվականի մարտի 30-ին, ՀՀ-ի համար ուժի մեջ է մտել 2010 թվականի հոկտեմբերի 22-ին, <http://www.arlis.am/>:

⁷ St'u G. Szmukler, R. Daw, F. Callard, Mental health law and the UN Convention on the rights of persons with disabilities. International Journal of Law and Psychiatry, Volume 37, Issue 3, May–June 2014, p 246,

⁸ St'u «Հոգեբուժական օգնության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենք, ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2004 թվականի մայիսի 25-ին, ուժի մեջ է մտել 2004 թվականի օգոստոսի 30-ին:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CONSTITUTIONAL-LEGAL MECHANISMS FOR THE GUARANTEE OF THE RIGHT OF MENTAL IMMUNITY

Artur Nahapetyan

*Post-graduate Student at the Chair of Law at the
European University*

In the article it is presented a number of topical issues related to the restriction of the right to psychic immunity in the light of various international documents and the practice of the European Court of Human Rights. It was also referred the civil-legal, administrative-legal and criminal-legal structures for guaranteeing the mentioned right. Additionally, relationships related to the protection of the right to to psychic immunity of persons with mental disorders have been discussed separately. Based on the analysis have been made some theoretical generalizations and a number of scientific-practical recommendations have been presented.

Keywords: *the right to mental immunity, mental health, a person with a disability, immaterial benefit, compensation for damage, public authority.*

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ПСИХИЧЕСКУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ

Артур Наапетян

*Аспирант кафедры права
Европейского университета*

В статье рассмотрен ряд актуальных вопросов, связанных с ограничением права на психическую неприкосновенность в свете различных международных документов и практики Европейского суда по правам человека. В ней также рассматриваются гражданско-правовые, административно-правовые и уголовно-правовые структуры как гаранты обеспечения указанного права. Кроме того, отдельно анализируются отношения, связанные с защитой права на психическую неприкосновенность лиц с психическими расстройствами. По результатам проведенного анализа нами были сделаны некоторые теоретические обобщения и представлен ряд научно-практических рекомендаций.

Ключевые слова: *право на психическую неприкосновенность, психическое здоровье, человек с инвалидностью, нематериальное благо, компенсация ущерба, государственная власть.*

Բանալի բառեր - *հոգեկան անհեռնմխելիության իրավունք, հոգեկան առողջություն, հաշմանդամություն ունեցող անհ, ոչ նյութական բարիք, վնասի հատուցում, հանրային իշխանություն*

ԱԸՅԻԱ - ՀՈՒՆԻԱ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
ԻՋԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Լալա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ասպիրանտ,

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության

ֆակուլտետի պեդագոգական և իրավունքի տեսության ու սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դասախոս, ոստիկանության կասպիրանտ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՆՈՐԳԱՎՈՐՎԱԾ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ ՓԱՏԱԿԱՆ ՍԽԱԼԻ ԴԵՊՔՈՒՄ

Հանցանքի միջնորդավորված կատարման ճիշտ քրեաիրավական գնահատականը ենթադրում է նաև միջնորդավորված կատարողի դիտավորության բացահայտումը և այն հանգամանքի պարզումը, թե որքանով է վերջինս ճիշտ ընկալել իր արարքի փաստական հանգամանքները: Այլ կերպ ասած՝ իրավակիրառողը պետք է պատշաճ գնահատականի արժանացնի միջնորդավորված կատարողի ոչ միայն ճիշտ, այլև սխալ պատկերացումները արարքի փաստական հանգամանքների վերաբերյալ: Այս առումով առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում փաստական սխալի դեպքում հանցանքի միջնորդավորված կատարման որակման հարցերը:

Քրեաիրավական գրականության մեջ առկա են սխալի տարբեր բնորոշումներ: Որոշ հեղինակներ սխալը բնորոշում են որպես անձի մոլորություն իր կողմից կատարված արարքի փաստական և իրավաբանական հատկանիշների վերաբերյալ¹, որոշները՝ որպես անձի ոչ ճիշտ պատկերացում իր կողմից կատարված արարքի և դրա հետևանքների փաստական և իրավաբանական հատկանիշների վերաբերյալ², երրորդները՝ որպես անձի մոլորություն իր հանրորեն վտանգավոր արարքի այն օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հատկանիշների վերաբերյալ, որոնք այն բնութագրում են որպես հանցագործություն³:

Վերոնշյալ բնորոշումների հաշվի առնելով՝ կարծում ենք, որ «փոխզիջումային» տարբերակ է Ա. Ի. Ռատոգի

առաջարկած հասկացությունը՝ սխալը անձի մոլորությունն է կատարված արարքի իրավաբանական բնութագրի կամ այն փաստական հանգամանքների վերաբերյալ, որոնք որոշում են արարքի հանրային վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը⁴:

Հանցանքի միջնորդավորված կատարման դեպքում փաստական սխալը դրսևորվում է նրանում, որ անձը կարծում է, թե հանցանքը կատարում է այնպիսի անձի օգտագործելու միջոցով, ով օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, սակայն իրականում վերջինս ենթակա է քրեական պատասխանատվության: Անդրադառնալով հանցանքի միջնորդավորված կատարման դեպքում փաստական սխալի քրեաիրավական նշանակությանը՝ հարկ է նշել, որ գործող քր. օր.-ով փաստական սխալի դեպքում արարքի որակմանն առնչվող հարցերը կարգավորված չեն: Նման իրավիճակների քրեաիրավական գնահատականը պետք է տրվի՝ հաշվի առնելով քրեական իրավունքի գիտության մեջ արտահայտված և դատաքննչական պրակտիկայում կիրառվող մոտեցումները:

Այսպես՝ ըստ Ն.Վ. Բարանկովի, եթե անձը կարծում է, թե հանցանքի կատարման է ուղարկում հանցագործության սուբյեկտ չհանդիսացող անձի, բայց պարզվում է, որ կատարողը կարող է ինքնուրույն պատասխանատվություն կրել, ապա արարքը որակվում է որպես հանցագործության միջնորդավորված կատարման փորձ⁵:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դրան հակառակ՝ Տ. Ի. Բեգրուկովան գտնում է, որ փաստական սխալի դեպքում արարքը որպես հանցավոր՝ որակելը ճիշտ չէ, այն պետք է որակել որպես ավարտված հանցագործություն՝ հաշվի առնելով հանցավորի դիտավորության ուղղվածությունը: Որպես հիմնավորում՝ հեղինակը նշում է, որ հանցավորձի և փաստական սխալի դեպքում հանցավոր արդյունքը վրա չի հասնում տարբեր պատճառներով. հանցավորձի դեպքում այդպիսի պատճառներ են անձից անկախ հանգամանքները, իսկ փաստական սխալի դեպքում՝ անձի գիտակցության կողմից արարքի ոչ ճիշտ գնահատումը: Գիտակցությունը, ըստ հեղինակի, հանդիսանում է մարդու հոգեկանի անբաժան մաս և չի կարող համարվել անձից անկախ հանգամանք⁶:

Այսպիսի որակման էությունը կայանում է նրանում, որ իրավակիրառողը արարքի փաստական հանգամանքները գնահատում է ոչ թե օբյեկտիվ իրականությունը հաշվի առնելով, այլ այնպես, ինչպես դրանք ընկալել է հանցանք կատարած անձը: Մասնավորապես, եթե միջնորդավորված կատարողը կարծել է, թե հանցանքը կատարում է այնպիսի անձին օգտագործելու միջոցով, ով չի հասել քրեական պատասխանատվության տարիքի, սակայն իրականում վերջինս օժտված է հանցագործության սուբյեկտի բոլոր հատկանիշներով, ապա արարքը կորակվի որպես հանցանքի միջնորդավորված կատարում, ոչ թե դրա փորձ:

Սակայն, մեր կարծիքով, վերջին մոտեցումը ճիշտ չէ, և քննարկվող իրավիճակում անձի արարքը պետք է որակել որպես հանցանքի միջնորդավորված կատարման փորձ: Կարծում ենք՝ քննարկվող իրավիճակում անձի փաստական սխալը պետք է ազդի արարքի որակման վրա: Այս առումով Պ. Ս. Դազեյը, ըստ նշանակության, սխալները դասակարգում է էական և ոչ էական սխալների: Ըստ հեղինակի՝ այսպիսի դասակարգու-

մը կարևոր գործնական նշանակություն ունի, քանի որ այն կարող է ազդել արարքի որակման վրա: Եթե անձը սխալվում է այնպիսի փաստական հանգամանքների հարցում, որոնց հետ օրենսդիրը կապում է քրեական պատասխանատվության հիմքն ու սահմանները, ապա այդպիսի սխալը համարվում է էական⁷: Ուստի ելնելով վերոնշյալ դասակարգումից՝ կարելի է պնդել, որ սխալի քննարկվող տեսակը դասվում է էական սխալների շարքին, քանի որ այն ազդում է արարքի որակման վրա:

Բացի այդ՝ քննարկվող իրավիճակում արարքին ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալու համար անհրաժեշտ է պարզել, թե փաստական սխալի որ տեսակն է առկա տվյալ դեպքում: Ուսումնասիրելով քրեաիրավական սխալին վերաբերող գրականությունը, վերլուծելով սխալի դասակարգման տեսակները՝ հանգում ենք այն եզրակացությանը, որ քննարկվող իրավիճակում առկա է փաստական սխալ պատճառական կապի զարգացման մեջ: Այսպես՝ անձը կարծում է, թե քրեական օրենքով պաշտպանվող շահերին վնասը կպատճառվի իր արարքից (միջնորդավորված ձևով), այնինչ իրականում այդ վնասը անմիջականորեն պատճառվում է քրեական պատասխանատվության ենթակա մեկ այլ անձի արարքից: Քանի որ, ինչպես գիտենք, սխալի քրեաիրավական նշանակությունը օրենքով սահմանված չէ, ապա պետք է առաջնորդվել գիտության մեջ ընդունված մոտեցմամբ, ինչի համաձայն՝ պատճառական կապի մեջ փաստական սխալի տվյալ տեսակի դեպքում արարքը ենթակա է որակման որպես հանցավորձ: Հատկանշական է, որ այս մոտեցումն արտացոլվել է նաև ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծում, որի հոդված 29-ի (Սխալը արարքի փաստական հանգամանքների մեջ) 3-րդ մասի համաձայն՝ «Եթե անձի դիտավորության մեջ ընդգրկված վտանգավոր հետևանքներն

առաջանում են ոչ թե անձի արարքից, այլ ուրիշ պատճառներով, ապա անձը ենթակա է քրեական պատասխանատվության դիտավորության մեջ ընդգրկված հանցագործության փորձի համար»:

Այսպիսով՝ ելնելով վերոգրյալ հիմնավորումներից՝ կարելի է ձևակերպել հանցանքի միջնորդավորված կատարման դեպքում փաստական սխալի որակման հետևյալ կանոնը: Եթե անձը կարծել է, թե հանցանքը կատարում է այնպիսի անձին օգտագործելու միջոցով, ով օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, սակայն իրականում վերջինս ենթակա է քրեական պատասխանատվության, ապա արարքը պետք է որակել որպես հանցանքի միջնորդավորված կատարման փորձ:

Հարկ ենք համարում նաև անդրադառնալ քննարկվող իրավիճակին հակառակ իրադրությունը, ինչը ևս, կարծում ենք, առանձնահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում: Խոսքն այն իրավիճակի մասին է, երբ անձը կարծել է, թե հանցանքի կատարման է դրդել այնպիսի անձի, ով ենթակա է քրեական պատասխանատվության, սակայն իրականում վերջինս օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության:

Նշված իրավիճակում արարքի որակման վերաբերյալ գիտնականների կարծիքներն ինչպես միշտ միանշանակ չեն: Օրինակ՝ այս խնդրի շուրջ 20-րդ դարի 60-ական թվականներին իր կարծիքն է արտահայտել Մ. Ի. Կովալյովը: Ըստ հեղինակի՝ եթե անձը կարծել է, թե հանցագործության է դրդում մեղսունակ անձին, սակայն իրականում վերջինս հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարել է անմեղսունակության վիճակում, ապա արարքը ենթակա է որակման որպես հանցագործության դրդություն⁹:

Չկիսելով հեղինակի մոտեցումը՝ նշենք, որ կարծում ենք՝ փաստական սխալի այս տեսակը մույնպես պետք է դասել էական սխալների շարքին: Այդպի-

սի սխալը պետք է ունենա քրեաիրավական նշանակություն, քանի որ այն ազդում է արարքի որակման վրա: Քննարկվող իրավիճակում արարքը որպես հանցագործության դրդություն որակելը հակասում է հանցակցության ակցետրային տեսության դրույթներին, քանի որ առանց կատարողի դրդիչ է առկա լինում: Ինչպես գիտենք, ակցետրային տեսության համաձայն՝ կատարողը հանցակցության կազմում գլխավոր դերակատարն է, ուստի կատարողի բացակայությունը հանգեցնում է նաև հանցակցության բացակայության¹⁰: Քր. օր.-ի հոդված 38-ի 4-րդ մասի համաձայն՝ հանցագործության դրդիչ է համարվում այն անձը, ով մեկ ուրիշ անձի դրդել է **հանցանք** (ընդգծումը մերն է՝ Լ. Գ.) կատարելուն: Սա նշանակում է, որ դրդիչը չի կարող ինքնուրույն հանդես գալ առանց կատարողի և վերջինիս կողմից կատարված հանցանքի:

Քննարկվող հարցի հետ կապված համամիտ ենք Ն. Վ. Բարանկովի հետ, ով նշում է, որ եթե անձը կարծում է, թե հանցանքի կատարման է դրդում մեղսունակ և քրեական օրենքով պատասխանատվության տարիքի հասած ֆիզիկական անձի, բայց իրականում վերջինիս մոտ բացակայում են վերոնշյալ հատկանիշները կամ դրանցից մեկը, ապա արարքը պետք է որակել որպես տվյալ հանցագործության դրդության փորձ¹¹:

Ամփոփելով շարադրանքը՝ հարկ ենք համարում նշել նաև, որ հանցանքի միջնորդավորված կատարման դեպքում փաստական սխալի քրեաիրավական նշանակությունը պետք է սահմանափակվի բացառապես արարքի որակմանը վերաբերող հարցերի շրջանակով: Ուստի քննարկված իրավիճակներում անձի արարքը որպես հանցավոր՝ որակելը չպետք է ինքնաբերաբար հանգեցնի պատժի պարտադիր մեղմացման: Ասվածի ապացույցն է հանդիսանում թերևս այն հանգամանքը, որ անձի դիտավորության մեջ ընդգրկված վնասը քրեական օրեն-

քով պաշտպանվող շահերին այնուամենայնիվ պատճառվում է, պարզապես ոչ այն մեխանիզմով, որը պլանավորել էր հանցագործը: Այս առումով լիովին հիմնավորված ենք համարում չ՛հ նոր քրեա-

կան օրենսգրքի նախագծի հողված 75-ով հանցավորձի համար պատժի պարտադիր մեղմացման կանոնի վերացումը, որն ամրագրված է գործող քր.օր.-ի հողված 65-ում:

- ¹ Տե՛ս Коптякова Л.И., Понятие ошибок в советском уголовном праве и их классификация//Проблемы права, социалистической государственности и социального управления, Свердловск, Изд-во Урал. ун-та, 1978, էջ 105-106:
- ² Տե՛ս Советское уголовное право: Общая часть, - М., 1974 г., էջ 177; Курс советского уголовного права, выпуск 2, - М.: Изд-во Наука, 1970, էջ 336; Уголовное право России. Общая часть. Учебное пособие, - М.: Изд-во Юрид.колледж МГУ, 1994, էջ 55; Наумов А.В. Уголовное право, Общая часть, Курс лекций, - М.: Изд-во БЕК, 1996, էջ 233:
- ³ Տե՛ս Гилязов Ф.Г., Особенности вины и значение ошибки в уголовном праве, Уфа, 1993, էջ 20:
- ⁴ Տե՛ս Рагог А.И., Уголовное право Российской Федерации, Общая часть, М.: Изд-во Юрист, 1996, էջ 186:
- ⁵ Տե՛ս Баранков Н.В., Посредственное исполнение преступления, Автореф. дисс....канд. юрид. наук, СПб., 2001, էջ 13-14:
- ⁶ Տե՛ս Безрукова Т.И., Фактическая ошибка: вопросы классификации и квалификации. Дисс. ... канд. юр. наук, Специальность: 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право Екатеринбург, 2008, էջ 109:
- ⁷ Տե՛ս Дагель П.С., Обстоятельства, исключают виновность субъекта и влияющие на форму вины, Советская юстиция, 1973, №3, էջ 14-16:
- ⁸ Տե՛ս, օրինակ, Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Բնդիմուր մաս, Դասագիրք բուհերի համար, ԵՊՀ իրավաբանական ֆակուլտետ, Երևան, 2012, էջ 223: Волова, Ю.Д., Ошибка в развитии причинной связи и ее влияние на квалификацию и форму вины / Ю.Д. Волова // Труды молодых специалистов Полоцкого государственного университета, 2007, № 19, էջ 57:
- ⁹ Տե՛ս Ковалев М. И., Соучастие в преступлении //Ученые труды, VI, Свердловск, 1962, էջ 29-30:
- ¹⁰ Տե՛ս Козлов А.П., Соучастие: традиции и реальность, – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001, էջ 11:
- ¹¹ Տե՛ս Баранков Н.В., նշվ. աշխ., էջ 13-14:

RESUME - РЕЗЮМЕ

ISSUES OF QUALIFICATION OF MEDIATED COMMITTAL OF CRIME IN CASE OF FACTUAL MISTAKE

Lala Grigoryan

Postgraduate student of the Educational Complex of the Police of the Republic of Armenia, Lecturer of the Chair of Theory of State and Law and Constitutional Law at the Faculty of Law of the Academy of the Educational Complex of the RA Police, Police Captain

For correct qualification of mediated committal of crime it is necessary to reveal the intent of mediated perpetrator and figure out how much correctly he/she has perceived factual circumstances of committed criminal act. In other words, the investigative bodies and courts have to take into consideration not only correct, but also incorrect perceptions of mediated perpetrator towards factual circumstances of his/her criminal act. In this context the issues of qualification of mediated committal of crime in case of factual mistake acquire special significance.

The issues of criminal-legal qualification of mediated committal of crime in case of factual mistake have been discussed in the article. Author has indicated the possible manifestations of factual mistake in case of mediated committal of crime, as well as has put forward proposals related to qualification of act of mediated perpetrator in case of factual mistake.

Keywords: *crime, mediated committal of crime, factual mistake, intent, qualification of crime, tool of crime.*

КВАЛИФИКАЦИЯ ПОСРЕДСТВЕННОГО СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРИ ФАКТИЧЕСКОЙ ОШИБКЕ

Լալա Գրիգորյան

Аспирант Образовательного комплекса полиции Республики Армения, преподаватель кафедры теории государства и права и конституционного права юридического факультета академии Образовательного комплекса полиции Республики Армения, капитан полиции

Для правильной квалификации посредственного совершения преступления необходимо выявить умысел посредственного исполнителя и выяснить, насколько правильно он воспринимал фактические обстоятельства своего деяния. Другими словами, следственные органы и суды должны дать уголовно-правовую оценку не только верных, но и ошибочных представлений посредственного исполнителя о фактических обстоятельствах своего деяния. В этом плане особую значимость приобретают вопросы квалификации посредственного совершения преступления при фактической ошибке.

В статье рассматриваются вопросы уголовно-правовой оценки посредственного совершения преступления при фактической ошибке. Автор выделяет возможные проявления фактической ошибки при посредственном совершении преступления, а также представляет предложения по квалификации деяния посредственного исполнителя, допустившего фактическую ошибку.

Ключевые слова: *преступление, посредственное совершение преступления, фактическая ошибка, умысел, квалификация преступления, орудие преступления.*

Բանալի բառեր - *Հանցագործություն, հանցանքի միջնորդավորված կատարում, փաստական սխալ, դիմադրություն, հանցագործության արկուն, հանցագործության գործիք*

СОГЛАСИЕ ПОТЕРПЕВШЕГО КАК ОБСТОЯТЕЛЬСТВО, ИСКЛЮЧАЮЩЕЕ ПРЕСТУПНОСТЬ И НЕПРАВОМЕРНОСТЬ ДЕЯНИЯ, СОВЕРШЕННОГО НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ПРАВА

Проблема согласия потерпевшего имеет важное теоретическое и практическое значение, как в системе гражданского, так и уголовного законодательства. Актуальность данной проблемы обусловлена рядом обстоятельств: отсутствием всесторонних и комплексных исследований, пробелами в законодательствах Армении и России и др.

А.Н. Красиков в работе «Сущность и значение согласия в советском уголовном праве», критикуя западных юристов в предисловии к Советскому уголовному праву отмечал: «... в буржуазном праве институт согласия потерпевшего представляет собой лишь форму закрепления принципа «каждый за себя» и, в конечном итоге, господства капитала... В буржуазном обществе ученые вольно или невольно стремятся скрыть, затушевать классовое содержание этого института. Буржуазия, с одной стороны, провозглашает формальное равенство людей перед законом, с другой – доводя экономическое неравенство до крайних пределов, не может, да и не стремится обеспечить подлинную свободу волеизъявления личности». И продолжает: «... в социалистическом обществе институт согласия потерпевшего является качественно другим, обусловлен новой социально-экономической формацией. В век научно-технической революции капиталистические общественные отношения становятся особенно осязаемым тормозом прогресса. Это проявляется, в частности, в обострении конфликта между обществом и личностью. С увели-

чением числа безработных все труднее становится продать свой труд, и человек идет на крайности – продает то, что не имеет цены – части своего тела»¹.

Времена меняются. Меняется и наше восприятие. И вот уже детское посмертное донорство мы называем «революционным». И это оправданно, ведь в конечном счете речь идет не о непримиримой классовой борьбе, а о медицине как одной из самых необходимых сфер научной и практической деятельности людей, ставящей своей задачей сохранение и укрепление здоровья человека, предупреждение и лечение различных заболеваний, и, следовательно, наиболее часто требующейся для рождения и дальнейшего существования человека.

С этой точки зрения главным и самым важным становится вопрос определения той границы, когда разумное может перейти в абсурд, необходимость – в крайность. И тут очень важна правовая регламентация и обязательные условия согласия потерпевшего как обстоятельство, исключающее преступность и неправомерность совершенного деяния.

Эта проблема на современном этапе нашла свое развитие в международных актах, законодательствах многих государств по так называемой биоэтике.

Дела по биоэтике затрагивают комплексные междисциплинарные вопросы, довольно часто лежащие на стыке права, науки и этики, а сам вопрос согласия в мировой практике охарактеризован как принцип свободного согласия и рассма-

тривается в качестве важного принципа защиты прав человека в области биомедицины. Этот принцип назван принципом добровольного и информированного согласия.

Первым правовым инструментом, закрепившим этот принцип на международном уровне, стала Конвенция о правах человека и биомедицине.

Конвенция открыта для подписания 4 апреля 1997 года в г. Овьедо (Испания). Конвенция Овьедо, – единственный юридически обязательный документ в области защиты прав человека в связи с применением достижений биологии и медицины и является неотъемлемой частью ключевых инструментов Совета Европы.

Конвенция Овьедо устанавливает совокупность принципов, применяемых к повседневной медицине. Помимо этого, она охватывает собой и специфические сферы, вызывающие особое беспокойство с точки зрения защиты прав человека: генетику, биомедицинские исследования, трансплантацию органов и тканей человека.

Конвенция определяет общие основы защиты прав человека в области применения достижений биологии и медицины, на основе и в рамках которых государства могут разработать и принять собственное законодательство.

В настоящее время Конвенция дополнена четырьмя специальными протоколами: Дополнительным протоколом в связи с применением достижений биологии и медицины, касающихся запрещения клонирования человеческих существ (Париж, 12.01.1998 г.), Дополнительным протоколом относительно трансплантации органов и тканей человека (Страсбург, 24.01.2002 г.), Дополнительным протоколом в связи с применением достижений биологии и медицины, о биомедицинских исследованиях (Страсбург, 25.01.2005 г.) и Дополнительным протоколом, касающимся генетического тестирования в ме-

дицинских целях (Страсбург, 27.11.2008).

Ключевым принципом, действующим в различных областях применения достижений биологии и медицины, является принцип добровольного и информированного согласия лица на медицинское вмешательство. Общее правило этого согласия зафиксировано в статье 5 Конвенции Овьедо, где говорится, что медицинское вмешательство может осуществляться лишь после того, как соответствующее лицо дает на это свое добровольное письменное согласие. Это лицо заранее получает соответствующую информацию о цели и характере вмешательства, а также о его последствиях и рисках.

Это лицо может в любой момент беспрепятственно отозвать свое согласие (статья 5 Конвенции Овьедо).

Конвенция предусматривает также защиту лиц, не способных дать согласие. В частности, в статье 6 Конвенции Овьедо зафиксировано, что в отношении этих лиц медицинское вмешательство может осуществляться исключительно в непосредственных интересах такого лица и только с разрешения его представителя, органа власти либо лица или учреждения, определенных законом.

Мнение самого несовершеннолетнего рассматривается как факт, значение которого растет в зависимости от возраста несовершеннолетнего и степени его зрелости.

Те же условия предусмотрены в отношении совершеннолетнего, признанного недееспособным по закону или не способного дать свое согласие по состоянию здоровья. Данное лицо участвует по мере возможности в процедуре получения разрешения.

Примечательно, что представитель органа власти, лицо, учреждение, упомянутые выше, получают на тех же условиях информацию, предусмотренную статьей 5 Конвенции Овьедо.

Разрешение на проведение меди-

цинского вмешательства может быть в любой момент отозвано в интересах соответствующего лица (статья 6 Конвенции Овьедо). В случаях, когда в момент медицинского вмешательства пациент не в состоянии выразить свою волю, учитываются пожелания по этому поводу, выраженные им ранее (статья 9 Конвенции Овьедо).

Конвенция предусматривает также защиту лиц, страдающих психическим расстройством.

В частности, это лицо может быть подвергнуто без его согласия направлению на лечение этого расстройства лишь в том случае, если отсутствие такого лечения может нанести серьезный вред его здоровью и при соблюдении условий защиты, предусмотренных законом, включая процедуры наблюдения, контроля и обжалования (статья 7 Конвенции Овьедо). Конечно, Конвенция учитывает и чрезвычайные ситуации, когда получить надлежащее согласие лица невозможно, однако любое вмешательство, необходимое для улучшения состояния его здоровья, может быть осуществлено немедленно.

Возвращаясь к согласию на медицинское вмешательство по смыслу понятий Конвенции, нужно сказать, что при этом согласии речь идет не о простом выражении воли, а как о процессе, позволяющем заинтересованному лицу сделать добровольный и осознанный выбор относительно планируемого вмешательства, т.е. его главным условием является предварительное информирование по сути и по форме. То есть, медицинский работник обязан предоставить пациенту объективные сведения о характере возможных последствий предполагаемого вмешательства или его альтернатив до осуществления такого вмешательства.

Заинтересованное лицо при желании должно иметь возможность получить дополнительную информацию, содержа-

ние которой зависит от типа медицинского вмешательства и условий его осуществления. Речь идет, в частности, об исследованиях (статья 13 Дополнительного Протокола к Конвенции о правах человека и биомедицины относительно биомедицинских исследований). Предоставленная информация должна быть в доступной для заинтересованного лица форме и на доступном языке. Если ситуация не является чрезвычайной, заинтересованному лицу должно быть отведено время для размышлений.

Что понимается под добровольностью согласия?

По смыслу Конвенции Овьедо и Протоколам к ней, добровольность согласия означает, что заинтересованное лицо не должно подвергаться необоснованному давлению или влиянию. Даже незначительное давление на лицо, находящееся в уязвимом положении, может создать у него впечатление, что оно обязано дать свое согласие даже если оно того не желает. Понятие давления может также применяться к ситуациям, в которых существуют доверительные отношения между заинтересованным лицом, и запрашивающим согласие, и поэтому существует возможность оказать влияние на заинтересованное лицо. Это может происходить, например, при участии пациента в исследовании, если его лечащий врач одновременно является исследователем, запрашивающим согласие. Давление может проявляться и в форме обещаний награды финансового или иного характера и т.д.²

Любое давление подразумевает оказание влияния на лицо, которое при отсутствии давления не дало бы согласия.

Гарантией добровольности согласия по Конвенции Овьедо является возможность заинтересованного лица в любое время отозвать его.

Условием добровольности согласия является предварительная информированность пациента. Последнему должна

быть предоставлена полная и достоверная информация о цели и характере медицинского вмешательства, его возможных рисках и последствиях, о существующих альтернативах данному вмешательству и потенциальных последствиях отказа от него³.

Информация должна быть изложена на понятном для пациента языке и в доступной для него форме. Нельзя представлять искаженную, одностороннюю информацию с целью повлиять на выбор пациента.

Более того, пациенту должны быть предоставлены возможность и время для того, чтобы обдумать соответствующее предложение, взвесить все «за» и «против» и сделать осознанный выбор⁴.

При этом пациент должен находиться в состоянии, позволяющем сделать осознанный выбор. Практическое отсутствие выбора при его кажущемся наличии недопустимо, и формальное согласие пациента, полученное в такой ситуации, не может быть признано добровольным.

Вопросы автономии пациентов, свободы их воли и выбора, защиты их прав не раз попадали в поле зрения Европейского суда по правам человека и оценивались им через призму статьи 2 (Право на жизнь), статьи 3 (Запрещение пыток), статьи 8 (Право на уважение частной и семейной жизни) Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод.

Так, в делах «УФ против Турции» и «Юнке против Турции», НСПЧ отметил уязвимое положение заявительниц, которые являлись задержанными, то есть находились под полным контролем государства, в связи с чем вряд ли имели реальную возможность сопротивляться осмотру. В деле Юнке Суд предположил, со ссылкой на факты дела, что заявительницу могли ввести в заблуждение относительно характера осмотра, убедив ее в том, что он является обязательным.

В итоге Суд согласился с тем, что осмотр заявительниц был проведен против их воли⁵ или в отсутствие добровольного (а также информированного согласия)⁶, что стало нарушением их прав на уважение частной жизни (статья 8 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод).

В делах «V.C. против Словакии» и «N.B. против Словакии» ЕСПЧ отметил, что «заявительницам не была дана полная информация о состоянии их здоровья, характере и последствиях предлагаемого медицинского вмешательства и возможных альтернативах данной процедуры, но даже та информация, которую они получили, была представлена в искаженном виде, очевидно, с целью повлиять на их выбор. А в таких обстоятельствах подобное формальное согласие заявительниц на стерилизацию не может считаться добровольным и информированным⁷.

Суд также указал на то, что стерилизация представляет собой крайне серьезное вмешательство в репродуктивное здоровье людей и оказывает влияние на целый ряд аспектов личностной целостности, включая физическое и психическое благополучие, эмоциональную и духовную сферы, а также семейную жизнь⁸. Учитывая особенно тяжелый характер вмешательства, в результате которого заявительница лишилась репродуктивных функций, их крайне юный возраст на момент вмешательства (20 и 17 лет), серьезные физические и психологические последствия для обеих, Суд счел, что заявительницы были подвергнуты обращению в нарушение статьи 3 Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее – Конвенция).

В деле «Баталина против Российской Федерации», Суд коснулся вопросов принудительного психиатрического лечения, а также клинических испытаний новых лекарственных средств и отметил, что принудительное психиатрическое лече-

ние при отсутствии убедительной доказанной медицинской необходимости, в течение которого на пациенте испытывалось новое лекарственное средство, явилось бесчеловечным и унижающим достоинство обращением, нарушающим статью 3 Конвенции. Суд подчеркнул недопустимость проведения научных исследований с испытанием новых лекарственных средств при отсутствии согласия испытываемых⁹.

Суд также отметил, что так называемые медицинские показания не являются достаточным основанием для медицинского вмешательства без согласия пациента.

В Конвенции Овьедо (и Протоколы к ней) особое место уделяется защите лиц, не способных дать согласие (статья 6). В частности, статья 14 Дополнительного Протокола к Конвенции о биомедицине относительно трансплантации органов и тканей человека, за некоторым исключением и наличием определенных условий, указывает на то, что удаление органа или ткани не может быть осуществлено у лица, которое не способно дать согласие на это в соответствии со статьей 13 Протокола.

Дополнительный Протокол к Конвенции в связи с применением достижений биологии и медицины, о биомедицинских исследованиях посвящен защите лиц, не способных к волеизъявлению на участие в исследованиях (Глава 5). В статье 15 зафиксировано, что проведение исследований на человеке, не способном к волеизъявлению на участие в исследовании, возможно лишь в случае соблюдения определенных условий.

ЕСПЧ в своей практике возвращался к различным аспектам защиты прав пациентов, находящихся в состоянии,

не позволяющем выразить свою волю по поводу принимаемых в их отношении решений медицинского характера, в частности, в таком сложном вопросе, как посмертное донорство органов и тканей человека в целях трансплантации.

В делах «Петрова против Латвии»¹⁰ и «Элберте против Латвии», Суд подчеркнул, что он призван решать вопрос не о том, какая именно система, основанная на презюмируемом или явно выраженном согласии, должна быть установлена государством, а только о том, имелись ли необходимые юридические и практические условия, позволяющие заявителям воспользоваться своими соответствующими правами¹¹.

Суд отметил также, что хотя действовавший в то время закон прямо предусматривал права лица, либо его ближайших родственников выразить свое желание в отношении изъятия органов после смерти, он не определял с достаточной ясностью обязанности и свободу усмотрения, предоставляемую в этом отношении медперсоналу или соответствующим органам власти.

Суд пришел к выводу о нарушении прав заявителей на уважение их частной жизни, гарантированных статьей 8 Конвенции.

Развитие биомедицины требует периодического анализа применения принципа добровольного и информированного согласия. Это необходимо для того, чтобы не допустить его искаженного применения, особенно в части соблюдения автономии личности¹².

Таким образом, добровольное и информированное согласие является основополагающим принципом защиты прав человека в области биомедицины.

- ¹ Красиков А.Н., Сущность и значение согласия в советском уголовном праве. Саратов, издательство Саратовского университета, 1976 г., стр.72.
- ² Лоранс Львофф, глава отдела биоэтики Совета Европы, Принцип добровольного и информированного согласия в Конвенции Овьедо, журнал «Прецеденты Европейского Суда по правам человека», № 9, 1997 г., стр.14.
- ³ Статья 13 Дополнительного Протокола к Конвенции о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины о биомедицинских исследованиях; Статья 5 Дополнительного Протокола к Конвенции о правах человека и биомедицине относительно трансплантации органов и тканей человека.
- ⁴ Статья 14 Дополнительного Протокола к Конвенции о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины о биомедицинских исследованиях.
- ⁵ Постановление ЕСПЧ по делу «YF против Турции», параграф 34.
- ⁶ Постановление ЕСПЧ по делу «Юнке против Турции» параграф 77.
- ⁷ Постановление ЕСПЧ по делу «V.C. против Словакии» от 08.11.2011, (жалоба N 18968/07) параграф 117; Постановление ЕСПЧ по делу «N.B. против Словакии», параграфы 76-77.
- ⁸ Постановление ЕСПЧ по делу «V.C. против Словакии» от 08.11.2011, (жалоба N 18968/07), параграф 106.
- ⁹ Постановление ЕСПЧ № 1 по делу «Баталина против Российской Федерации» от 23.07.2015 г., параграфы 88-91, Бюллетень ЕСПЧ, 2016 г.
- ¹⁰ Постановление ЕСПЧ № 10 «Петрова против Латвии» от 24.06.2014 г., Бюллетень ЕСПЧ, 2014 г.
- ¹¹ Постановление ЕСПЧ № 4 по делу «Элберте против Латвии» от 13.01.2015 г., параграф 110, Бюллетень ЕСПЧ, 2015 г.
- ¹² Лоранс Львофф, глава отдела биоэтики, Принцип добровольного и информированного согласия в Конвенции Овьедо, журнал «Прецеденты Европейского Суда по правами человека, 2017 г., сентябрь, № 9, стр.18.

RESUME - ԱՄՓՈՓՈՒՄ**CONSENT OF THE VICTIM AS A CIRCUMSTANCE
EXCLUDING CRIMINALITY AND ILLEGALITY OF THE ACT
COMMITTED AT THE PRESENT STAGE OF THE DEVELOPMENT
OF LAW****Erna Aryan***Deputy Chairman of the Court of the Eurasian Economic Union,
Judge from Republic of Armenia*

The article deals with topical issues of legal assessment of the consent of the victim as a circumstance excluding the unlawfulness of the act; the principle of voluntariness and informed consent is disclosed; gives a brief outline of international legal documents regulating the issues of the consent of the victim.

The author gives the materials of the judicial practice of the ECHR, comes to conclusions that have theoretical and practical significance.

Keywords: *consent of the victim, voluntariness, awareness, biomedicine*

**ՏՈՒԺՈՂԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԱՐԱՐՔԻ
ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՉ ԻՐԱՎԱՉԱՓՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲԱՅԱՌՈՂ ՀԱՆԳԱՍՄԱՆՔ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՉԱՐԳԱՅՄԱՆ
ԱՐԳԻ ՓՈՒԼՈՒՄ****Էրնա Հայրյան***Եվրասիական Կրեմլիան միության դատարանի նախագահի տեղակալ,
Հայաստանի Հանրապետության դատավոր*

Գիտական հոդվածում վերլուծվում է առուժողի համաձայնությունը՝ որպես արարքի ոչ իրավաչափությունը բացառող հանգամանք, լուսարանվում է կամավորության և տեղեկացվածության սկզբունքը՝ որպես համաձայնության նախապայմաններ, ներկայացվում է միջազգային-իրավական փաստաթղթերի բովանդակությունը և Եվրոպական դատարանի որոշումների հիման վրա տրվում են տեսական և գործնական նշանակություն ունեցող դրույթներ:

Բանալի բառեր - *որոժողի համաձայնությունը, կամավորականությունը, տեղեկացվածությունը*

Ключевые слова: *согласие потерпевшего, добровольность, информированность, биомедицина*

Արսեն ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ

*ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*

Առնոդ ՎԱՐԳԱՆՅԱՆ

*ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի դատավորի ավագ օգնական,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտ*

**ԴԱՏԱԽԱՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՊԱՑՈՒՅՑՆԵՐ ՁԵՌՔԲԵՐԵԼՈՒ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՀԱՐԱՔԵՐԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ
ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՄԲ ՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ
ԻՐԱԿԱՆԱՑՆԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԻ ՀԵՏ**

Քրեական վարույթի հանրային մասնակիցների հստակ դատավարական կարգավիճակի ամրագրումը, նրանց ունեցած լիազորությունների հստակ սահմանազատումը քրեական դատավարությունում ունի առանցքային նշանակություն և հիմնարար երաշխիք է հնարավոր չարաշահումները բացառելու, անձի իրավունքներն ու օրինական շահերը պաշտպանելու համար: Այսպես՝ քրեական վարույթի հանրային մասնակիցների դատավարական փոխհարաբերակցությունների անհստակությունները գործնականում հանգեցնում են այնպիսի իրավիճակների, երբ միևնույն լիազորությունը կենսագործելու հնարավորությամբ օժտվում են տարբեր դատավարական հարթություններում գտնվող քրեական վարույթի հանրային մասնակիցներ, որի արդյունքում շրջանցվում է քրեադատավարական ինստիտուտների հիմքում ընկած գաղափարախոսությունը, խախտվում է քրեադատավարական իրավահարաբերությունների մասնակիցների փոխհարաբերությունների հիմքում ընկած հակակշիռների համակարգը, վտանգվում են անձանց իրենց իրավունքների նկատմամբ իրականացվող միջամտությունից պաշտպանելու իրավական երաշխիքները:

2015 թվականի խմբագրությամբ, ՀՀ

Սահմանադրության 176-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ դատախազությունն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով՝ հսկողություն է իրականացնում մինչդատական քրեական վարույթի օրինականության նկատմամբ:

Մինչդատական վարույթի ընթացքում դատախազի ունեցած լիազորությունների սպառնիչ ցանկը բացահայտված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասում, որի համաձայն՝ «Դատախազը մինչդատական վարույթի ընթացքում լիազորված է՝

(...),

2) (կետն ուժը կորցրել է 22.02.07 ՀՕ-129-Ն),

3) հանցագործության դեպքով հետաքննության մարմնին և քննիչին հանձնարարել նախապատրաստել նյութեր քրեական գործ հարուցելու համար,

4) հետաքննության մարմնին և քննիչին հանձնարարել կատարելու անհետաձգելի քննչական գործողություններ,

5) (կետն ուժը կորցրել է 28.11.07 ՀՕ-270-Ն),

6) հետաքննության և նախաքննության նկատմամբ իրականացնել դատավարական ղեկավարում»:

Վերոնշյալ իրավադրույթի վերաբերյալ «Travaux préparatoires»-ի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դառ-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

նում, որ հիմք ընդունելով ԱՊՀ անդամ պետությունների կողմից 1996 թվականի փետրվարի 17-ին Սանկտ Պետերբուրգում կայացված որոշմամբ ընդունված մեկ միասնական քրեական դատավարության մոդելային օրենսգիրքը (այսուհետև՝ Մոդելային օրենսգիրք)՝ մինչդասական վարույթի ընթացքում դատախազի ունեցած լիազորությունների առումով ի սկզբանե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում ընդօրինակված է եղել մի մոդել, որի պարագայում դատախազությունն օժտված էր ինչպես անձամբ նախաքննություն իրականացնելու, այնպես էլ նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իրավասությամբ: Մասնավորապես, Մոդելային օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետից գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետ էր տեղափոխվել կարգավորումն այն մասին, որ դատախազն իրավասու է անձամբ իրականացնելու նախաքննություն՝ ընդունելով անհրաժեշտ որոշումներ և իրականացնելով քննչական և այլ դատավարական գործողություններ:

Սակայն «Դատախազության մասին» 2007 թվականի օրենքի ընդունմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում 2007 թվականի փետրվարի 22-ի թիվ ՀՕ-129-Ն օրենքով կատարված փոփոխությունների և լրացումների արդյունքում դատախազության կողմից անձամբ նախաքննություն կատարելու իրավասությունը վերացվեց: Ընդունված օրենքով կատարվեց դատախազության մարմնի և նախաքննություն իրականացնող մարմնի միջև ինստիտուցիոնալ և ֆունկցիոնալ տարանջատում: Դրա վերաբերյալ օրենսդրի կամքի բացահայտման իրավամեկնաբանման հնարքը կիրառելու (այլ կերպ՝ օրենքի ընդունման հիմնավորումներն ուսումնասիրելու) արդյունքում պարզ է դառնում, որ դատախազության կողմից անձամբ նախաքննություն իրականացնելու լիազորությունն ուժը

կորցրած ճանաչվեց պայմանավորված հանրապետության Նախագահի՝ 2006 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ՆԿ-28-Ա կարգադրությամբ սկիզբ դրված դատաիրավական համակարգի բարեփոխումների հայեցակարգով՝ հիմք ընդունելով նաև դատախազության առաջադեմ համակարգեր ունեցող երկրների հարուստ փորձը: Մինևույն հիմնավորումներում նշված է նաև, որ օրենքի ընդունման կարևորությունը պայմանավորված էր դատախազության՝ քաղաքակիրթ երկրներին հարիիր համակարգ ունենալու անհրաժեշտությամբ:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է նշել, որ հանրապետության Նախագահի՝ 2006 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ՆԿ-28-Ա կարգադրությամբ սկիզբ դրված դատաիրավական համակարգի բարեփոխումները հաջորդում էին 2005 թվականի խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրության տեքստի ընդունմանը և նպատակ էին հետապնդում ԽՍՀՄ-ի փլուզմանը հաջորդող անցումային շրջանը հաղթահարելուց հետո ՀՀ օրենսդրությունը մշակել գործող Սահմանադրությանը, միջազգային իրավական պահանջներին համապատասխան կարգով:

Հենց այդ համագամանքով էր նաև պայմանավորված դատախազության կողմից նախաքննություն կատարելու լիազորությունն ուժը կորցրած ճանաչելու անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես՝ գործող քրեական դատավարության օրենսգիրքը դատախազության կողմից անձամբ նախաքննություն կատարելու լիազորության առումով ողջամտորեն հակադրվում էր նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված դատախազության լիազորություններին, որոնք մինչդասական վարույթում սահմանափակվում էին և ներկայումս էլ սահմանափակվում են քրեական հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացնելու իրավասությամբ:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ արձանա-

գրում ենք, որ 2007 թվականի փետրվարի 22-ի թիվ ՀՕ-129-Ն օրենքի ընդունումից ի վեր դատախազությունն այլևս իրավասու չէ անձամբ նախաքննություն իրականացնել՝ կատարելով քննչական և այլ դատավարական գործողություններ:

Ներկայումս գործող քրեադատավարական կարգավորումների պայմաններում քրեական գործով նախաքննության ընթացքում դատախազի առաքելությունն է հանդիսանում օրինականության նկատմամբ հսկողության իրականացումը, որի բովանդակությունն, ըստ էության, արտահայտվում է անձի և քաղաքացու իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությունից ելնելով քննիչին դատավարական որոշակի գործողություններ կատարելու ցուցում տալու կամ նրա որոշումները վերացնելու ձևով¹:

Նշված սահմանադրաիրավական գործառույթի (թեև ՀՀ Սահմանադրության տեքստում այն բնորոշվում է որպես «լիազորություն», սակայն գրականությունում օգտագործվում է «գործառույթ» եզրույթը՝ հաշվի առնելով, որ Սահմանադրությամբ վկայակոչված են դատախազության գործունեության հիմնական ուղղությունները, այսինքն՝ գործառույթները²) կապակցությամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Եթե հետաքննության, նախաքննության իրականացումը պետական իրավասու մարմինների՝ օրենքով նախատեսված բացառիկ լիազորությունն է, ապա այդ գործունեության նկատմամբ հսկողության (դատավարական հսկողության) իրականացումը դատախազության սահմանադրական գործառույթն ու պարտականությունն է»³:

Մինևս ժամանակ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանն ընդգծել է, որ «մի կողմից հետաքննության, նախաքննության մարմինների, մյուս կողմից՝ դատախազության միջև գործառութային տարանջատումը համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության (2005 թ. փոփոխություններով) 5-րդ հոդվածի, 89-րդ հոդվածի 7-րդ կետի և 103-րդ հոդվածի պահանջներին և կարևոր երաշխիք է հանցավոր ոտնձգություններից մարդու իրավունքների ու ազատությունների արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու տեսանկյունից»⁴:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը 53-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսում է մինչդատական վարույթում դատախազի կողմից հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելիս դատախազի ունեցած բացառիկ լիազորությունների ցանկը (ինչպես օրինակ՝ գրավոր ցուցումներ տալը, քննիչի գործողությունների դեմ ներկայացված բողոքը քննարկելը, քննիչին հայտնած բացարկը լուծելը և այլն):

Բացի այդ՝ նույն հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված են մինչդատական վարույթում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելիս դատախազի ունեցած այլ լիազորությունները, որոնք բացառիկ չեն համարվում և կարող են իրականացվել վարույթի ընթացքում նաև դատավարության այլ մասնակիցների կողմից: Սակայն կարևոր է ընդգծել, որ թեև այդ լիազորությունները կարող են իրականացվել նաև դատավարության այլ մասնակիցների կողմից, սակայն հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու համատեքստում կարող են ի կատար անվել բացառապես դատախազի կողմից: Այսինքն՝ օրենսդրի կողմից դրանք նախատեսվել են դատախազի «այլ լիազորությունների» շարքում՝ ելնելով միայն դրանց բնույթից: Այսպես, օրինակ, հետաքննության մարմնից օպերատիվ-հետախուզական գործունեության իրականացման և հանցագործությունների բացահայտման, անհայտ կորած անձանց և կորած գույքի հայտնաբերման ուղղությամբ ձեռնարկվող միջոցառում-

ների մասին տեղեկությունների ստացման լիազորությունը կարող է իրացվել ինչպես դատախազի, այնպես էլ քննիչի կողմից: Սակայն եթե քննիչը նշված լիազորությունից օգտվում է քրեական գործով նախաքննության հետագա կատարումը պլանավորելու նպատակով, ապա դատախազն այդ լիազորությունից օգտվում է նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու նպատակով, պարզելու համար, թե ինչ փուլում են գտնվում ձեռնարկվող միջացառումները, ինչ արդյունքներ են ստացվել լրացուցիչ քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարման վերաբերյալ քննիչին հանձնարարություններ տալու համար⁵:

Մինչև ժամանակ չէ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված հետաքննության և նախաքննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելիս դատախազի այլ լիազորությունների ներքո թվարկվում է նաև ապացույցների ձեռքբերմանն ուղղված գործողություններ, ինչպիսիք են՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու կամ բնակարանը խուզարկելու միջնորդությամբ դատարան դիմելը:

Այսպես՝ չէ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ «[նախաքննության և հետաքննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելիս դատախազն իրավասու է նաև] դիմել դատարան՝ (...) նամակագրության, փոստային, հեռագրական եւ այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու, բնակարանի խուզարկության միջնորդություններով»:

Վերոնշյալ կարգավորման պարագայում օրենսդիրը նշված միջնորդությունների ներկայացումը նախատեսել է դատախազի՝ հետաքննության և նախա-

քննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելու լիազորության համատեքստում:

Մինչդեռ անհրաժեշտ ենք համարում փաստել, որ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելը, հեռախոսային խոսակցությունները լսելը, բնակարանի խուզարկությունը, որոնք նաև չէ քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ և 33-րդ գլուխների կարգավորումներով դասվում են քննչական գործողությունների շարքին, դուրս են գտնվում դատախազի՝ հետաքննության և նախաքննության նկատմամբ դատավարական ղեկավարում իրականացնելու գործառույթի սահմաններից: Վերջինս պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նախաքննության ընթացքում քննչական գործողությունների կատարման և դրանց արդյունքում ձևավորող ապացույցները ձեռքբերող միակ դատավարական սուբյեկտը քննիչն է, որի կողմից կատարվող գործողությունների օրինականությունը միայն կարող է հսկվել, այլ ոչ թե անձամբ կատարվել դատախազի կողմից:

Գործի հետագա ընթացքը կանխորոշող գործողություններ կատարելիս քննիչի բացառիկ իրավասության մեջ է մտնում անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարումը: Վերջինս նաև պայմանավորված է չէ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55-րդ հոդվածով քննիչի համար երաշխավորված դատավարական ինքնուրույնությամբ, որը ենթադրում է գործի հետագա ընթացքի պլանավորում՝ կատարման ենթակա գործողությունների ցանկի որոշմամբ:

Մինչդեռ դատախազը, ելնելով իր սահմանադրական գործառույթներից, օժտված է քննիչի կողմից կատարվող գործողությունների օրինականությունը հսկելու, անհրաժեշտության դեպքում՝ չկատարված գործողությունների կատարման վերաբերյալ ցուցումներ տալու, դրանք ի կատար ածելու ուղղությամբ մի-

ԱՄՅԻԱ - ՀՈՒՆԻԱ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

շոցների ձեռնարկելու իրավասությամբ⁶: Հակառակ պարագայում, երբ դատախազն անձամբ ստանձնի քննչական և դատավարական գործողությունների կատարման իրավասությունը, ապա ոչ միայն դուրս կգա նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու իր գործառնության սահմաններից, այլ նաև վտանգի տակ կղնի քննիչի ունեցած դատավարական ինքնուրույնությունը⁷:

Արդյունքում՝ գործող քրեադատավարական կարգավորումների պայմաններում օրենսդիրն ամրագրել է նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու, բնակարանի խուզարկության այնպիսի լիազորություններ, որոնց կրողը, առանց դրանց իրացման սահմանային տարբերության, կարող է լինել ինչպես քննիչը, այնպես էլ դատախազը: Այսինքն՝ քննիչի ունեցած լիազորության բովանդակության հետ համընկնող լիազորություն ունենալով՝ դատախազը գործող քրեադատավարական կարգավորումների պայմաններում փաստացիորեն օժտված է էլիզոդային նախաքննություն իրականացնելու իրավասությամբ: Այսինքն՝ օժտված է ոչ միայն քրեական հետապնդում հարուցելու, այլ նաև քրեական հետապնդում իրականացնելու իրավասությամբ, ինչն առավել բնորոշ է անգրասաքսոնական իրավական համակարգ ունեցող երկրներին⁸: Դրա հետ մեկտեղ հարկ է նշել, որ իրավունքի դոկտրինայի ժամանակակից աղբյուրներում առաջ է քաշվում այն մտեցումը, որ դատախազի կողմից նախաքննության ընթացքի նկատմամբ միջամտության իրականացման սահմանները պետք է արտահայտվեն խիստ սահմանափակ ձևով, մույնիսկ քննիչին հանձնարարություններ տալիս դատախազը չպետք է մատնանշի կատարման ենթակա քննչական կամ այլ դատավարական գործողության կոնկրետ տեսակը, այլ պետք է ընդամենը

նշի ձեռքբերման ենթակա անհրաժեշտ տվյալը, իսկ այն ստանալու դատավարական ուղին որոշելու իրավասությունը պետք է գտնվի քննիչի բացառիկ իմացության ոլորտում: Այսինքն՝ առաջ է քաշվում պասիվ դատախազական հսկողություն իրականացնելու գաղափարը⁹, որը նաև ժամանակի ընթացքում ներդրվում է ռոմանագերմանական իրավական համակարգ ունեցող հետխորհրդային երկրների քրեական դատավարության օրենսգրքերում:

ՀՀ-ում ներկայումս դատախազը չունի քրեական հետապնդում իրականացնելու գործառնություն: Սակայն գործող քրեադատավարական օրենսգրքի մակարդակով շարունակվում են պահպանվել այնպիսի կարգավորումներով, որոնց ուժով դատախազն իրավասու է մի կողմից քննչական գործողության կատարման միջնորդություն ներկայացնել դատարան, մյուս կողմից՝ հսկողություն իրականացնել այդ գործողության օրինականության նկատմամբ, որպիսի մոտեցումը մեր համոզմամբ անհամատեղելի է դատախազի՝ նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու սահմանադրական գործառնության հետ: Վերջինս պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ արդյունքում նախաքննությունն իրականացնող մարմնի և հսկողություն իրականացնող դատախազի գործառնության տարանջատումն ապահովված չի լինում:

Արդյունքում նաև վտանգի տակ է դրվում գործառնություն-ինստիտուտ-իրավասություն եռամիասնության շղթան: Մասնավորապես՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2008 թվականի հոկտեմբերի 14-ին կայացված թիվ ՍԳՈ-766 որոշման 6-րդ կետում հայտնել է, որ գործառնություն-ինստիտուտ-իրավասություն եռամիասնության մեջ ինստիտուտն ու իրավասությունը միջոց են գործառնության իրականացնելու համար, որը ներկայացուցչական ժողովրդավարության սկզբունքների հիման վրա տեղի է ունենում Սահմանադր-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

րությամբ և օրենքներով նախատեսված կառուցակարգերի, կոնկրետ լիազորությունների, ձևերի ու մեթոդների շրջանակներում, որոնց արդյունքում երաշխավորվում է պետության ողջ տարածքում հասարակական հարաբերությունների կանոնակարգումը (համապարտադիր վարքագծի կանոնների սահմանումը) և դրանց իրացման ապահովումը:

Նշված իրավական դիրքորոշման հաշվառմամբ պետք է փաստել, որ դատախազի՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական եւ այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունների լսման, բնակարանի խուզարկության միջնորդություններ ներկայացնելու քրեադատավարական իրավասության շրջանակը դուրս է գտնվում ՀՀ Սահմանադրության 176-րդ հոդվածով դատախազին վերապահված՝ մինչդատական վարույթի օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու գործառույթի շրջանակներից: Ուստի՝ մեր համոզմամբ՝ դատախազին քննչական գործողություն կատարելու իրավասություն վերապահելը վտանգում է գործառույթ-ինստիտուտ-իրավասություն եռամիասնության շրթան, քանի որ ինքնին իրավասությունը ներդաշնակության մեջ չի գտնվում սահմանադրորեն նախատեսված՝ հսկողություն իրականացնելու գործառույթի հետ:

Մինևույն ժամանակ դատախազի՝ ապացույց ձեռքբերելու միջնորդությունները բավարարվելու արդյունքում դրանք քննիչի կողմից ի կատար ածելը թեև չի փոխում իրողությունն առ այն, որ այդ դեպքում ևս դատարանից նույնիսկ նախնական թույլտվություն ստանալիս դատախազը հանդես չի գալիս որպես հսկողություն իրականացնող մարմին, սակայն այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ ենք համարում մշել հետևյալը.

Մասնավորապես, եթե նույնիսկ դատախազի կողմից դատարան ներկայացված՝ քննչական գործողության կատարման միջնորդությունը բավարարելու

արդյունքում փաստացիորեն այն կատարի քննիչը, ապա այդ հանգամանքը չի կարող հիմք հանդիսանալ դատախազի գործողությունն իր գործառույթներին համապատասխան համարելու համար: Այսպես, մեր համոզմամբ անկախ այն հանգամանքից, թե քննչական գործողությունը փաստացիորեն ով է կատարում, այդ գործողության կատարման արդյունքում ակնկալվող ապացույցը «ձեռքբերող» սուբյեկտի կարգավիճակով հանդես է գալիս այն դատավարության մասնակիցը, ով կայացնում է այն ստանալու (ինչպես նաև թույլտվություն ստանալու միջնորդության) վերաբերյալ համապատասխան որոշում (օրինակ՝ մուշ ստանալու վերաբերյալ որոշումը թեև կայացնում է քննիչը, սակայն այն կատարում է համապատասխան մասնագետը, կամ արտաշիբիմում կատարելու վերաբերյալ որոշումը թեև կայացնում է քննիչը, սակայն այն կատարում են համապատասխան աշխատակիցները, այսինքն՝ մասն դեպքերում այդ ապացույցը «ձեռքբերող» սուբյեկտի կարգավիճակով հանդես է գալիս հենց քննիչը): Վերջինս համանման կերպով կիրառելի է նաև նախնական դատական վերահսկողություն պահանջող քննչական գործողությունների դեպքում, երբ միջնորդությունը դատարան կարող է ներկայացնել դատավարության մի մասնակիցը, իսկ այն կատարողի դերում լինել մեկ ուրիշը (օրինակ՝ եթե բնակարանի խուզարկության միջնորդությունը դատարան ներկայացնի քննիչը, իսկ այն կատարեն հետաքննության մարմնի աշխատակիցները, ապա տվյալ դեպքում ևս որպես ապացույցը «ձեռքբերող» սուբյեկտի կարգավիճակով հանդես է գալիս հենց քննիչը, այլ ոչ թե հետաքննության մարմնի աշխատակիցները): Հետևաբար՝ դատախազի կողմից քննչական գործողությունների կատարման միջնորդություն դատարան ներկայացնելիս հենց դատախազն է հանդես գալիս որպես դրանց կատարման արդյունքում ակնկալվող ապացույցը «ձեռք բերող»

սուրբեկտ և այն քննիչի կամ դատավարության որևէ այլ մասնակցի կողմից ի կատար ածելը որևէ կերպ չի փոխում իրողությունն առ այն, որ այդ պարագայում դատախազը դուրս է գալիս իր կողմից նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու լիազորության սահմաններից:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է նշել, որ դատախազների դերին նվիրված միջազգային իրավական փաստաթղթերի և միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ևս ցույց է տալիս, որ դատախազները մինչդեռ տասկան վարույթի օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելիս պետք է սահմանափակվեն միայն համապատասխան հանձնարարություններ կամ ցուցումներ տալով:

Այսպես՝ Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովը 2011 թվականի հունվարի 3-ի թիվ CDL-AD(2010)040 գեկույցի 74-րդ կետում հատուկ ընդգծվել է, որ դատախազի և քննիչի առանձնացվածությունը դրական առումով նվազեցնում է մեկ ինստիտուտի կողմից իր լիազորությունների չարաշահման ռիսկը:

Բացի այդ՝ ԵՖ նախարարների կոմիտեի՝ քրեական դատավարության համակարգում հանրային դատախազության դերի վերաբերյալ 2000թ. հոկտեմբերի 6-ին ընդունված թիվ REC(2000)19 եզրակացության 22-րդ կետի «ա» ենթակետի համաձայն՝ այն երկրներում, որտեղ դատախազը հսկում է քննություն իրականացնող մարմինների գործունեությունը, պետությունները պետք է ձեռնարկեն արդյունավետ քայլեր, որպեսզի հանրային դատախազների համար ապահովված լինի քննություն իրականացնող մարմին հանձնարարությունների տրամադրումը հանցավորության դեմ պայքարի քաղաքականությունում առաջնահերթությունները որոշելու, մասնավորապես՝ առաջին հերթին լուծման ենթակա գործերը, ապացույցների ձեռքբերման միջոցները, մասնակցող անձանց շրջանակը, նախաքննության տևողությունը, դատախազին

տրամադրվող տեղեկատվությունը և այլ հարցեր որոշելու համար:

Բացի այդ՝ Եվրոպական դատախազների խորհրդակցական խորհրդի (CCPE) 2015 թվականի նոյեմբերի 20-ի քրեական գործերի քննության ընթացքում դատախազների դերի մասին թիվ CCPE(2015)3, No.10 (2015) հանձնարարականի համաձայն՝ դատախազները որպես կանոն պետք է լուծեն քրեական հետապնդման հարուցման հարցը, ինչպես նաև հսկողություն իրականացնեն նախաքննության օրինականության և մարդու իրավունքների պաշտպանության նկատմամբ: Այդպիսի իրավասություն կրող դատախազական համակարգ ունեցող երկրներում դատախազներն օժտված են նախաքննական մարմիններին պարտադիր կատարման ենթակա ցուցումներ, հանձնարարություններ կամ ուղեցույցներ տրամադրելու իրավասությամբ՝ նպատակ հետապնդելով երաշխավորել քրեական իրավունքի նյութական և դատավարական կանոնները, ինչպես նաև պաշտպանել «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքները:

Միջազգային իրավական փորձն ուսումնասիրելիս անհրաժեշտ ենք համարում նաև նշել, որ որպես այդպիսին Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովն ընդունելի է համարում բացառիկ դեպքերում դատախազի կողմից ապացույց ձեռքբերելը, երբ դա պայմանավորված է լինում հետաքննության և նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու լիազորությամբ:

Մասնավորապես՝ Ուկրաինայի՝ «Դատախազության մասին» օրենքի նախագծի վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի Վենետիկի հանձնաժողովը 2013 թվականի հոկտեմբերի 14-ի թիվ CDL-AD(2013)025 եզրակացության 104-րդ կետում նշել է, որ դատախազի կողմից հարցաքննություն իրականացնելու վերաբերյալ կարգավոր

րումը պետք է սահմանափակված լինի միայն հսկողություն իրականացնելու լիազորության իրականացման սահմաններով: Այլ կերպ՝ դատախազը կարող է հարցաքննություն իրականացնել իր հսկողական լիազորությունն իրականացնելու նկատառումներից ելնելով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով դատախազի համար նման լիազորություն սահմանված չէ, սակայն անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ եթե դատախազի կողմից հարցաքննության իրականացումը կարող է որոշ դեպքերում պայմանավորված լինել նրա կողմից իր հսկողական լիազորությունն իրականացնելու անհրաժեշտությամբ (օրինակ՝ քննիչին հայտնաժ քաղաքի կապակցությամբ անհրաժեշտ տվյալներ պարզելու կամ ներկայացված քաղաքական մատնանշվող՝ քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարման տեղեկությունները քրեադատավարական կարգով ստանալու և դրանց ընթացք տալու նկատառումներից ելնելով), ապա նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունների լսման կամ բնակարանի խուզարկության անհրաժեշտությունը որևէ կերպ չի կարող դիտարկվել դատախազի կողմից հսկողություն իրականացնելու գործառնության համատեքստում: Այսինքն՝ գործով անցնող անձի նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելը, հեռախոսային խոսակցությունները լսելը կամ բնակարանը խուզարկելը որևէ կերպ

չի կարող օժանդակել դատախազի՝ նախաքննության օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնելու գործառնության: Հենց այդ հանգամանքով է նաև պայմանավորված այն հանգամանքը, որ ներկայումս շրջանառության մեջ է դրվել «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծ, որով, ի թիվս այլոց, առաջարկվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետից հանել «նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսելու, բնակարանի խուզարկության» բառերը:

Այսպիսով՝ ամփոփելով վերոգրյալը գտնում ենք, որ քննիչի՝ նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների վրա կալանք դնելու, հեռախոսային խոսակցությունները լսման, բնակարանի խուզարկության միջնորդություն ներկայացնելու լիազորության կրկնօրինակումը դատախազի կողմից դուրս է գտնվում նրա ունեցած սահմանադրական գործառնության շրջանակից: Կարծում ենք, որ քրեական գործի նախաքննության ընթացքում այդպիսի միջնորդության ներկայացման լիազորությունը պետք է վերապահված լինի միայն քննիչին, քանի որ վերջինս հանդիսանում է այդ իրավասության իրական կրողը՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քրեական գործով նախաքննություն իրականացնելու իրավասությունը վերապահված է միայն նրան:

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2009 թվականի դեկտեմբերի 7-ի թիվ ՍԴՌ-844 որոշման 8-րդ կետը, Լաուրա Չարյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԿԳ/0081/11/09 որոշման 13-րդ կետը

² Տե՛ս ընդ. խմբ. Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Հայաստանի Հանրապետության

Սահմանադրության մեկնաբանություններ, Երևան, Իրավունք հրատ., 2010 թ., էջեր 1001-1002:

³ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 27-ի թիվ ՍԴՌ-1236 որոշման 6-րդ կետը:

⁴ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 27-ի թիվ ՍԴՌ-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեական դատավարություն

1236 որոշման 6-րդ կետը, 2016 թվականի նոյեմբերի 1-ի թիվ ՍԴՈ-1319 որոշման 4-րդ կետը:

- 5 Տե՛ս Крюков В.Ф., Прокурор и его назначение в надзорном порядке уголовного судопроизводства: процессуальные и организационные аспекты, журнал Российская юстиция, 2011, N 3, էջեր 37-40:
- 6 Տե՛ս Хабаров А.В., Хабарова Е.А., Прокурорский надзор, Тюмень, 2011, էջ 52:
- 7 Տե՛ս Вартанов А.Р., Процессуальная само-

стоятельность следователя: сущность и значение, 2011, N 8, էջեր 1311-1322:

- 8 Տե՛ս Раевский П.А., Пархоменко С.А., организация правоохранительной системы в некоторых федеративных странах мира, <http://www.indem.ru/proj/rpf/OrPraOhrSiFederStra.pdf>:
- 9 Տե՛ս Հովսեփյան Ա., Թամազյան Ա., Գամբարյան Ա., Շահնազարյան Վ., Քրեական վարույթի հանրային մասնակիցների փոխհարաբերությունները, Երևան, 2015թ.,

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE RATIO OF CRIMINAL PROSECUTION POWERS OF THE PROSECUTOR TO OBTAIN EVIDENCE AS COMPARED WITH THE CONSTITUTIONAL LEGAL FUNCTION TO EXERCISE CONTROL OVER LEGITIMACY OF THE PRE-TRIAL PROCEEDINGS

Arsen Nikoghosyan
Judge of Criminal Court of Appeal of the RA,
Candidate of Law, Associate Professor
Arnold Vardanyan
Criminal Chamber of RA the Cassation Court
Senior Assistant of Judge
YSU Faculty of Law PHD Student

In the submitted article, the authors discuss the issues that arise when a prosecutor relies on the regulations of criminal procedure code of the RA and applies to the court in order to impose arrest upon the arrest of communications, telephone conversations, postal, telegraph and other messages, and for warrants for wire-tapping the telephone conversations, searching apartments. The authors discuss the issues from the perspective of legal norms as defined by the legislator and the perspective of approaches adopted in the Constitution of the RA. Particularly, the authors discuss the aforementioned regulations in light of prosecutor's function to exercise control over legitimacy of the pre-trial proceedings.

The authors have a strong belief that the legal uncertainty of the issues raised in the article can be overcome, departing from approaches adopted in the Constitution of the RA.

Keywords: *prosecutor's function, lawfulness of pre-trial criminal proceedings, application to the court, arrest of communications, telephone conversations and messages, wire-tapping of telephone conversations, searching apartments.*

СООТНОШЕНИЕ ПОЛНОМОЧИЙ ПРОКУРОРА НА ПРИОБРЕТЕНИЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ И КОНСТИТУЦИОННОЙ ФУНКЦИИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ НАДЗОРА ЗА ЗАКОННОСТЬЮ ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Арсен Никогосян
Судья Апелляционного уголовного суда РА,
Кандидат юридических наук, доцент
Арнольда Варданян
Старший помощник судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА,
Аспирант юридического факультета ЕГУ

В представленной статье анализируются основные вопросы, возникающие в случае, когда прокурор опирается на положения Уголовно-процессуального кодекса РА и обращается в суд с ходатайством о наложении ареста на корреспонденцию, почтовые, телеграфные и другие сообщения, о прослушивании телефонных переговоров, обыске жилища. Проблема рассматривается как с точки зрения правовых норм, установленных законодателем, так и с точки зрения подходов, принятых в Конституции РА. В частности, авторы анализируют вышеупомянутые положения в свете функции

Քրեական դատավարություն

прокурора осуществлять надзор за законностью досудебного уголовного производства.

По убеждению авторов, правовая неопределенность вопросов, поднятых в статье, может быть разрешена в рамках подходов, принятых в Конституции РА.

Ключевые слова: функция прокурора, законность досудебного уголовного производства, обращение в суд, арест сообщений, телефонных разговоров и сообщений, прослушивание телефонных разговоров, обыск квартир.

Բանալի բառեր - դատավարական գործառնություն, մինչդատարանական վարույթի օրինականություն, միջնորդության ներկայացում դատարան, նամակագրության, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների կայանք, հեռախոսային խոսակցությունների լսում, բնակարանի խուզարկություն

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

Առնուլդ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի
դատավորի ավագ օգնական,

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության
և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի սասյիրանոս

**ՄԻՆՉԳԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԳՐԱՎՈՐ
ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳՈՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ՈՐՊԵՍ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԾԱՆՐԱԲԵՌՆՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՆՎԱՋԵՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿ**

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումներն ուղղված են նաև առաջին ատյանի դատարանների ծանրաբեռնվածության նվազեցման հիմնախնդրի հանգուցալուծմանը: Այդ կապակցությամբ վերջին ժամանակաշրջանում իրականացված առաջնային քայլերից էր Երևան քաղաքում մեկ միասնական ընդդատություն ունեցող Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի ձևավորումը, որի արդյունքում գերծանրաբեռնված դարձնող աշխատանքը հավասարաչափ բաշխվելու է դատավորների միջև:

Նման պայմաններում համեմատաբար միջին մակարդակի աշխատանքային ծանրաբեռնվածություն ունեցող դատավորի կողմից կատարման ենթակա աշխատանքն ավելանալու է: Ընդ որում՝ վերջինս առավել արտահայտված է լինելու մինչդատական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողություն իրականացնող դատավորների դեպքում, որպիսիք նոր դատական օրենսգրքի համաձայն լինելու են բացառապես քրեական գործեր քննելու իրավասություն ունեցողներն ի տարբերություն գործող կարգավորումների, երբ այն իրականացնում են նաև քաղաքացիական գործեր քննող դատավորները: Այսինքն՝ պատկերավոր ներկայացնելու դեպքում ստացվում է, որ ներկայումս Երևան քաղաքում 66 դատավորների

կողմից տարվա կտրվածքով միջինում քննության առնվող 9.000-10.000 միջնորդությունները նոր դատական օրենսգրքի պայմաններում քննվելու են ընդամենը 25 դատավորների կողմից¹: Թեև նախնական դատական վերահսկողության իրականացումը բացառապես քրեական գործեր քննելու իրավասություն ունեցող դատավորներին վերապահելու մտեցման իրավաչափությունն անվիճելի է, սակայն անվիճելի է նաև քրեական գործեր քննող դատավորների կողմից կատարման ենթակա աշխատանքի ծավալների ավելացման փաստը: Նման պայմաններում անհրաժեշտություն է առաջանալու փոփոխել դատավորների աշխատանքային ծանրաբեռնվածությունը՝ նվազեցնելու այլընտրանքային ուղիներ, առավելապես՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտում:

Ելնելով այդ հանգամանքից՝ սույն աշխատանքի շրջանակներում փորձել ենք մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ոլորտը, բացառությամբ առանձին դեպքերի, գրավոր ընթացակարգով կազմակերպելու հնարավորությունը դիտարկել որպես դատարանների ծանրաբեռնվածության նվազեցման այլընտրանքային եղանակ:

Ինքնին գրավոր ընթացակարգը որպես դատավարության կազմակերպման ձև, Հայաստանի Հանրապետությունում ներկայումս կիրառվում է ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից: Այս-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պես, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ գործերը սահմանադրական դատարանը քննում է գրավոր ընթացակարգով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ տվյալ գործը սահմանադրական դատարանի գնահատմամբ ձեռք է բերել հասարակական մեծ հնչեղություն, կամ դրա բանավոր դատաքննությունը կնպաստի գործի հանգամանքների առավել արագ բացահայտմանը: 2012 թվականի փետրվարի 10-ին թիվ ՄԴԱՌ-5 որոշմամբ ընդունված Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 63-րդ հոդվածի համաձայն՝ գրավոր ընթացակարգի դեպքում զեկուցող դատավորի կողմից գործի զեկուցումն ավարտելուց հետո անցում է կատարվում ընթացակարգային բնույթի հարցերի քննարկմանը՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորի կողմից համապատասխան միջնորդության ներկայացման դեպքում, որից հետո դատարանը հեռանում է դռնփակ խորհրդակցության՝ որոշում կայացնելու համար: Այսինքն՝ դատավարության ընթացքում կողմերը հանդես չեն գալիս բացատրություններով, ինչը գրավոր ընթացակարգին բնորոշ հիմնական հատկանիշն է:

Գրավոր ընթացակարգը՝ որպես դատավարության կազմակերպման ձև, կիրառելու հնարավորությունն օրենսդրի կողմից Հայաստանի Հանրապետությունում վերապահված է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանին: Մասնավորապես՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 418-րդ հոդվածը բողոք բերած անձանց համար սահմանում է դատական նիստին ներկա գտնվելու իրավունք՝ առանց բացատրություններ տալու իրավունքի, որից որպես բացառություն նախատեսված է, որ դատավարության մասնակիցները կարող են կանչվել Վճռաբեկ դատարանի նախաձեռնությամբ բացատրություններ տալու անհրաժեշտության դեպքում: Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանում օրենսդիրն ամրագրել է գրավոր ընթացակարգով բողոքների քննության կարգ, որից

անհրաժեշտության դեպքում կարող է անցում կատարվել բանավոր ընթացակարգի: Սակայն, գործնականում Վճռաբեկ դատարանում բողոքների քննությունը մշտապես տեղի է ունենում բանավոր ընթացակարգով՝ հաշվի առնելով, որ՝ ա) պրակտիկայում դատական նիստի տեղի և ժամի մասին ծանուցվում է ոչ միայն բողոք բերած անձը (դատական նիստին ներկա գտնվելու իր իրավունքն իրացնելու համար), այլ նաև դատավարության մյուս բոլոր մասնակիցները, բ) պրակտիկայում դատական նիստին ներկայացած դատավարության ցանկացած մասնակից հրավիրվում է հանդես գալ բացառությամբ՝ իր դիրքորոշումը հայտնելով ներկայացված բողոքի վերաբերյալ: Հետևաբար՝ գրավոր ընթացակարգին բնորոշ հատկանիշն ապահովված չի լինում:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ պետք է փաստել, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում պարունակվում են գրավոր ընթացակարգով դատավարության կազմակերպման նաև այլ դեպքեր, ինչպես օրինակ՝ գործը դատական քննության նախապատրաստելիս 15-օրյա ժամկետում կողմերի ներկայացրած միջնորդությունները գրավոր ընթացակարգով քննության առնելը: Բացի այդ՝ թեև քրեական դատավարության օրենսգրքի 438-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ակտերի կատարման փուլում ծագող հարցերը լուծվում են բանավոր ընթացակարգով, սակայն իրավակիրառ պրակտիկայի ուժով դրանցից որոշները լուծվում են գրավոր ընթացակարգով, ինչպես օրինակ՝ դատավճիռ կամ այլ դատական ակտ կայացնելիս թույլ տրված անհստակությունների (վրիպակների) ուղղումը: Այսինքն՝ նշված դեպքերում բանավոր դատաքննություն տեղի չի ունենում, ավելին՝ մույմիսկ դատական նիստ տեղի չի ունենում, ինչպիսի պայմաններում դատավարությունն անցկացվում է գրավոր ընթացակարգի կիրառման դասական եղանակով:

Դատական նիստի չանցկացման ար-

դյունքում սահմանափակվում է անձի՝ ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածով և Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված՝ «արդար դատաքննության իրավունքի» բաղադրիչը կազմող՝ «հրապարակային լուսման» իրավունքը, որը Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից արտահայտված իրավական դիրքորոշումների համաձայն բացարձակ իրավունք չի համարվում: Մասնավորապես՝ այդ իրավունքը ենթակա է սահմանափակման այնպիսի բացառիկ հանգամանքների առկայության դեպքում, որոնք արդարացնում են այդպիսի լուսման չանցկացնելը²: Ընդ որում՝ ինքնին հանգամանքների բացառիկ բնույթը, որոնցով կարող է արդարացվել բանավոր լուսման չանցկացնելը, պայմանավորված պետք է լինի իրավասու ազգային դատարանի կողմից որոշվելիք հարցերի բնույթով³:

Որպես հիմնական չափանիշ՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը նշում է, որ լուսման անցկացում կարող է չպահանջվել, եթե առկա չեն արժանահավատության որոշման այնպիսի հարցեր կամ վիճարկվող փաստեր, որոնցով կպահանջվի լուսման անցկացում, և դատարանները կարող են կողմերի փաստարկների և այլ գրավոր նյութերի հիման վրա արդարացիորեն ու ողջամտորեն որոշում կայացնել գործի վերաբերյալ⁴: Այսպես օրինակ՝ լուսման անցկացնելուց ձեռնպահ մնալը կարող է արդարացվել, երբ բարձրացվում են միայն սահմանափակ բնույթի իրավական հարցեր⁵ կամ որոնք առանձնակի բարդություն չեն ներկայացնում⁶:

Այսինքն, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից ընդունելի է համարվում անձի՝ «հրապարակային լուսման» իրավունքի սահմանափակումն այն դեպքերում, երբ դատարանը հանդես չի գալիս որպես ապացույցները բովանդակային գնահատման ենթարկող, փաստական հանգամանքների կապակցությամբ ծագած վեճը լուծող մարմին,

այլ գրավոր նյութերի հիման վրա որոշում է առանձնակի բարդություն չներկայացնող, սահմանափակ բնույթի իրավական հարցեր:

Միևնույն ժամանակ, «հրապարակային լուսման» անցկացումն անհրաժեշտ է այն բոլոր դեպքերում, երբ պետք է ստանալ դիմումատուների անձնական պատկերացումները նրա բացառիկ իմացության ոլորտում գտնվող հարցերի պարզման վերաբերյալ⁷, օրինակ, երբ դիմումատուին պետք է լսել՝ նրա տառապանքի աստիճանը գնահատելով համապատասխան նյութական փոխհատուցում տրամադրելու համար⁸:

Բացի այդ՝ հրապարակային լուսման անցկացումը պարտադիր է նաև այն դեպքերում, երբ ապացույցների գնահատման հիման վրա լուծվում է անձի մեղավորության հարցը⁹: Հակառակ պարագայում անհնարին կդառնա արդար դատաքննության իրավունքի մյուս բաղադրիչներից օգտվելու հնարավորությունը, ինչպես օրինակ՝ իր դեմ ցուցմունք տվող վկաներին հակընդդեմ հարցման ենթարկելու իրավունքը¹⁰: Սակայն ոչ բոլոր դեպքերում է պարտադիր հրապարակային լուսման անցկացումը, մասնավորապես, երբ անձին մեղաազրվում է ոչ էական իրավախախտում, ապա մեղքի ընդունման և վկաների չհարցաքննման պարագայում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ընդունելի է համարում գրավոր ընթացակարգի կիրառումը¹¹:

Վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ պետք է արձանագրել, որ ինքնին հրապարակային դատաքննության անցկացումն անձի արդար դատաքննության իրավունքի հիմնարար երաշխիքներից մեկն է: Սակայն անհրաժեշտ է նաև փաստել, որ այն չպետք է լինի ինքնանպատակ և զուտ ձևական նկատառումներից ելնելով համարվի պարտադիր այն դեպքում, երբ դատական նիստ անցկացնելու անհրաժեշտությունն առհասարակ բացակայում

է: Հակառակ պարագայում ոչ միայն ան-նպատակային են օգտագործվում արդարադատության պատշաճ իրականացմանն ուղղված մարդկային և նյութական ռեսուրսները, այլ նաև այդ ռեսուրսների վատնմանը զուգահեռ խախտվում է նույն արդար դատաքննության իրավունքի մեկ այլ բաղադրիչը՝ ողջամիտ ժամկետներում իր գործի քննության անձի իրավունքը: Հետևաբար՝ քրեադատավարական մի շարք հարցերի լուծման համար ձևական բնույթ կրող դատական նիստի անցկացման գաղափարից հրաժարումը համապատասխան իրավական երաշխիքների նախատեսմամբ կարող է բարձրացնել մարդկային և նյութական ռեսուրսների ծախսման արդյունավետությունը, ինչն էլ իր հերթին կարող է հանգեցնել արդարադատության որակի բարձրացմանը:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը գրավոր ընթացակարգի կիրառման հնարավորությունն առավելապես պայմանավորում է քննարկվող գործի բնույթով, որի հետ մեկտեղ մեր համոզմամբ պետք է հաշվի առնել նաև դատավարության ձևը: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական դատավարության ձևն արտահայտվում է կողմերի մրցակցության մեջ, որն անմիջականորեն փոխկապակցված է հրապարակային դատավարություն անցկացնելու անհրաժեշտության հետ: Հրապարակային դատավարություն անցկացնելու պահանջի ներքո դատավարության կողմերի միջև մրցակցության ծավալման, այդ թվում՝ խաչաձև հարցաքննության, հակընդդեմ հարցման, տրվող հարցերի և համապատասխան պատասխանների ստացման միջոցով, արդարադատությունը ոչ միայն իրականացվում է, այլ նաև տեսանելի և համոզիչ է դառնում: Այդ համատեքստում հրապարակային լուծման իրավունքը մրցակցության սկզբունքի բովանդակության ներքո հնարավորություն է տալիս վիճարկելու դատավարության ընթացքում մյուս կողմի ներկայացրած ապացույցները¹²: Այսինքն, լուծման անցկացնելու համար

բանավոր ընթացակարգի կիրառումը մրցակցության սկզբունքի կենսագործման նախապայմանն է:

Սակայն, մինչդատական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության դեպքում, երբ նախաքննական մարմնի միջնորդությունները քննության են առնվում միայն քննիչի մասնակցությամբ, ապա մրցակցության սկզբունքի կիրառման հնարավորությունն առհասարակ բացառվում է այդ միջնորդություններին առարկություն ներկայացնող սուբյեկտի բացակայության պատճառով: Մասնավորապես, նախնական դատական վերահսկողության օբյեկտների ստվար զանգվածը կազմում են՝ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալսման, հեռախոսային խոսակցությունների վերծանման, խուզարկության, բանկային, նոտարական կամ ապահովագրական գաղտնիքի առգրավման, բջջային հեռախոսի զննման թույլտվություն ստանալու, ինչպես նաև հետախուզման մեջ գտնվող անձի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց, կիրառելու նախաքննական մարմնի միջնորդությունները, որոնց քննությունն իրականացվում է բացառապես քրեական վարույթն իրականացնող քննիչի մասնակցությամբ (բացառությամբ հետախուզվող մեղադրյալի պաշտպանի մասնակցությամբ քննարկվող կալանավորման միջնորդությունների):

Նշված միջնորդությունների դատական քննությունն իրավակիրառ պրակտիկայում կազմված է հետևյալ գործընթացից. դռնփակ դատական նիստը բացելուց, ինքնաբացարկի և բացարկի հարցերը լուծելուց հետո քննիչը հրապարակում է ներկայացված միջնորդությունը, որից հետո դատարանը հեռանում է խորհրդակցական սենյակ, այնուհետև՝ վերադառնում և հրապարակում կայացված որոշումը: Այդ գործընթացը միջինը տևում է 20-30 րոպե:

Այսինքն, նշված միջնորդությունների քննության համար դատական նիստերի

անցկացումը կրում է ձևական բնույթ և այդպիսի միջնորդությունների բազմաթվության պայմաններում արհեստակամորեն հանգեցնում է դատավորի աշխատանքի ծանրաբեռնման: Ընդ որում, նույնը վերաբերում է նաև օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման վերաբերյալ միջնորդություններին, որոնք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 284-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն նույնպես քննարկվում են դատական նիստում:

Ուստի պետք է փաստել, որ վերը քվարկված միջնորդությունների քննության գրավոր ընթացակարգի կիրառումը կարող է բարձրացնել դատավորի աշխատանքի արդյունավետության մակարդակը: Հենց այդ նպատակով էլ Վրաստանի՝ 2009 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի համաձայն՝ նախնական դատական վերահսկողություն պահանջող բոլոր քննչական գործողությունների կատարման նախաքննական մարմնի միջնորդությունները քննության են առնվում գրավոր ընթացակարգով միջնորդությունը ներկայացնելու պահից 24 ժամվա ընթացքում: Բացի այդ՝ նույն կերպ գրավոր ընթացակարգով են քննարկվում նաև պաշտոնավարման ժամանակավոր դադարեցման և գույքի վրա կալանք դնելու դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառման նախաքննական մարմնի միջնորդությունները: Մինչդեռ տական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության բանավոր ընթացակարգի բացակայության մասին են վկայում նաև Լատվիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ, 213-րդ հոդվածների, Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 89-րդ, 91-րդ, 126.4-րդ և այլ հոդվածների կարգավորումները:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է նշել, որ ազատությունից զրկելու հետ կապված (քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի տրամադրության տակ գտնվող

մեղադրյալի նկատմամբ կալանավորումը՝ որպես խափանման միջոց, կիրառելու, փորձաքննության ենթարկելու համար անձին բժշկական հաստատությունում տեղավորելու) դատավարական հարկադրանքի միջոցների դատական քննությունը բոլոր դեպքերում պետք է կազմակերպվի բանավոր ընթացակարգով: Վերջինս պատճառն այն է, որ այդ դեպքերում անհրաժեշտ է երաշխավորել անձի՝ դատարանի առջև կանգնելու և իրեն ազատությունից զրկելու իրավաչափությունը վիճարկելու իրավունքը՝ այդ կերպ ապահովելով միջազգային ճանաչում ստացած Հաբեաս կորպուս ակտի ուժով ազատությունից զրկվելու օրինականության նկատմամբ դատարանի կողմից պատշաճ վերահսկողություն իրականացնելու հնարավորությունը¹³, ինչպես նաև իրավապահ մարմինների կողմից անձին ազատությունից զրկելիս վատ վերաբերմունքի կամ հնարավոր չարաշահումների դրսևորման կանխումը¹⁴: Ընդ որում՝ այդ հանգամանքներից ելնելով բանավոր ընթացակարգի կիրառումը պարտադիր է նաև ձեռքբերված օրինականության նկատմամբ (կալանավորումը որպես խափանման միջոց կիրառելու միջնորդության քննությունից առանձին) հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելիս:

Վերոնշյալի համատեքստում պետք է նկատել, որ նույն Վրաստանի քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածի համաձայն՝ փորձաքննության ենթարկելու համար անձին բժշկական հաստատությունում տեղավորելու նախաքննական մարմնի միջնորդության քննությունը ևս տեղի է ունենում գրավոր ընթացակարգով, մինչդեռ մեր համոզմամբ այդպիսի մոտեցումն իրավաչափ չէ և վտանգում է վերոնշյալ երաշխիքները:

Անդրադառնալով մինչդեռ տական վարույթի նկատմամբ հետագա (post factum) դատական վերահսկողությանը՝ պետք է նշել, որ այդ ռեժիմով անցկացվող դատական քննության ընթացքում մրցակ-

ցության սկզբունքի դրսևորման վերաբերյալ տեսական գրականության մեջ ձևավորված մոտեցումները միանշանակ չեն: Մասնավորապես, տեսաբանների մի մասը, ովքեր ընդունում են մրցակցության սկզբունքի կենսագործման հնարավորությունը՝ փաստարկում են, որ օրենսդրական կարգավորումներում բացակայում է նշում, որ մրցակցության սկզբունքը սահմանափակված է միայն քրեական գործի դատական քննության սահմաններով¹⁵, մրցակցությունը դրսևորվում է դատավարության մյուս կողմի փաստարկներին հակադարձելու, հիմնավորումներ ներկայացնելու միջոցով¹⁶: Տեսաբանների մյուս մասը, ովքեր այնքան էլ չեն համաձայնում դատական վերահսկողության ընթացքում մրցակցության սկզբունքի դրսևորմանը՝ ուղղակի մատնանշում են, որ մրցակցության սկզբունքն արտահայտվում է միայն ըստ էության գործի դատական քննության ընթացքում¹⁷ հաշվի առնելով, որ մրցակցությունը հանդես է գալիս որպես կողմերի միջև դատական վեճի հանգուցալուծման միջոց՝ ապացույցների ձեռքբերման կամ արդեն ձեռք բերված ապացույցների գնահատման միջոցով¹⁸, որի ընթացքում մեղադրանքի և պաշտպանության ֆունկցիաները տարանջատված են ինչպես դատական իշխանությունից, այնպես էլ միմյանցից և հանդես են գալիս դատավարության կողմերի ձևով¹⁹:

Ներկայացված դիրքորոշումների հաշվառմամբ մենք առավել հակված ենք այն մոտեցման, որ գործող քրեադատավարական մոդելի պայմաններում մինչդառառական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ընթացքում մրցակցության սկզբունքը, եթե նույնիսկ դրսևորվում է, ապա սահմանափակ ձևով:

Մասնավորապես՝ կարծում ենք, որ հետագա դատական վերահսկողության ընթացքում մրցակցության սկզբունքի լիարժեք կենսագործման հնարավորությունը բացակայում է առնվազն հետևյալ եր-

կու պատճառով.

- մինչդառառական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության ընթացքում մրցակցության կենսագործման համար «ex officio» բացակայում են մեղադրանքի և պաշտպանության դատավարության կողմերը, առկա են միայն իրենց դատավարական շահը դատարանում ներկայացնող դատավարության մասնակիցներ, ովքեր միևնույն դատավարական շահի պաշտպանության նպատակ հետապնդելու պայմաններում նույն հարցի վերաբերյալ հաճախ նույնիսկ ունենում են միմյանցից տարբերվող դիրքորոշում,
- ինքնին մրցակցությունը պետք է արտահայտվի դատավարության մասնակիցների միջև միմյանց հետ «վիճելու», մեկի ինքնավար գործողություններով դատավարության մյուս մասնակցի հնարավորություններն արդյունավետորեն սահմանափակելու և դատական վիճաբանության արդյունքում կայացվող որոշման վրա ներգործելու միջոցով²⁰: Մինչդեռ հետագա դատական վերահսկողության դեպքում հակադիր շահեր ունեցող դատավարության մասնակիցները ոչ թե «վիճում են» միմյանց հետ դատարանի առջև, այլ նրանցից մասնավոր շահը ներկայացնող մասնակիցը քրեական հետապնդման մարմինների կայացված որոշումների իրավաչափությունը վիճարկում է իր դժգոհությունը միակողմանիորեն դատարանին հասցեագրելու միջոցով, որի քննության ընթացքում նա դատավարության մյուս մասնակիցներին հարցեր տալու իրավունք չունի:

Ընդ որում՝ բողոքի ձևով արտահայտվող այդ դժգոհությունը չի կարող ներառել նախաքննական մարմնի կողմից ձեռքբերված ապացույցների վերաբերելիու-

թյանը, բույլատրելիությանը կամ արժանահավատությանը վերաբերող հիմնավորումներ: Մասնավորապես՝ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշման դեմ ներկայացված բողոքը պետք է ներառի հիմնավորումներ այն մասին, թե ա) վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից քրեադատավարական օրենսդրության ո՞ր պահանջն է խախտվել և ինչպե՞ս է այն դրսևորվել, բ) վարույթն իրականացնող մարմնի եզրահանգումները ձեռք բերված ո՞ր նյութերին չեն համապատասխանում, գ) լրացուցիչ ինչպիսի՞ նյութեր ձեռք չեն բերվել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից, դ) անձի ո՞ր իրավունքը կամ ազատությունն է խախտվել²¹:

Իսկ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու, քրեական հետապնդում չիրականացնելու, քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումներին, ինչպես նաև հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ որոշումների և գործողությունների դեմ բողոքը պետք է ներառի հիմնավորումներ այն մասին, թե ա) վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից քրեադատավարական օրենսդրության ո՞ր պահանջն է խախտվել և ինչու՞մ է այն դրսևորվել, բ) որս հետևանքով անձի ո՞ր իրավունքը կամ ազատությունն է խախտվել²²:

Նման պայմաններում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանն առավելապես հանդես է գալիս որպես գործի ելքի հարաբերակցությունն իրավունքի խախտման վաստի հետ գնահատող մարմին: Այսինքն՝ դատարանի կողմից մինչդատական վարույթի ընթացքին միջամտելու հնարավորություններն էականորեն սահմանափակված են և կրում են մակերեսային բնույթ, դատարանը չի «հրապարակում» նախաքննական մարմնի կողմից ձեռք բերված ողջ նյութերը, չի որոշում ապա-

ցույցների բույլատրելիությունը, վերաբերելիությունը և արժանահավատությունը, չի լուծում այդ նյութերում պարունակվող փաստական հանգամանքների իրավաչափության վեճը, այլ այդ նյութերը հիմք ընդունելով որպես այդպիսին պարզում է, թե ո՞ր ուղղությամբ է թերացել վարույթն իրականացնող մարմինը քննություն կատարելիս և արդյո՞ք բույլ է տվել դիմողի իրավունքների և ազատությունների խախտումներ:

Իրավակիրառ պրակտիկայում մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելու ողջ գործընթացը տևում է ամիսներ, նույնիսկ տարիներ, որը պայմանավորված է լինում մի կողմից՝ դատարանների աշխատանքային ծանրաբեռնվածությամբ, մյուս կողմից դատավարության մասնակիցների կողմից դատական միստերին չներկայանալով²³: Արդյունքում հաճախ են հանդիպում այնպիսի իրավիճակներ, երբ դատարանները շարունակում են քննել բողոքը, նույնիսկ որոշում են կայացնում անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին այն դեպքում, երբ այդ պահի դրությամբ մինչդատական վարույթն արդեն ավարտված է լինում, իսկ վարույթն իրականացնող մարմինն էլ փոխված:

Մինչդեռ այդ բողոքների քննության գործընթացն ընդհանուր առմամբ ներառում է դիմողի կողմից իր բողոքի հրապարակումը, որի դեմ քննիչն ու դատախազը առարկում են և հայտարարում, որ պնդում են իրենց կողմից արդեն իսկ կայացված որոշումները:

Վերոնշյալ պատճառաբանությունների հիման վրա և հաշվի առնելով, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատավարության մասնակիցների գրավոր փաստարկների և այլ նյութերի հիման վրա ողջամտորեն հնարավոր է կայացնել արդարացի որո-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

շում, գտնում ենք, որ դատավարության մասնակիցների կողմից ներկայացված բողոքները կարող են քննության առնվել ոչ թե բանավոր, այլ գրավոր ընթացակարգով: Այդ պայմաններում նույնիսկ սահմանափակ ձևով արտահայտվող մրցակցությունը չի կարող խաթարվել: Նշված մոտեցումն արտասահմանյան երկրներից ամրագրված է Վրաստանի քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածում, Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 231-րդ հոդվածում:

Ընդ որում՝ գրավոր ընթացակարգի կիրառման դեպքում բողոք բերած անձի համար պետք է երաշխավորված լինի ներկայացված բողոքի վերաբերյալ ողջամիտ ժամկետում դատական ակտ ստանալու հնարավորությունը: Այսպես, ներկայումս ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ձևակերպումն այն մասին, որ «բողոքը (...) քննվում է այն ստանալու պահից տասն օրվա ընթացքում», իրատեսական չէ և որպես կանոն չի պահպանվում, քանի որ մինչ դատավարության մասնակիցները, շահագրգիռ անձինք ստանում են դատարանի կողմից ուղարկված ծանուցագրերը, ներկայացված բողոքի և կից նյութերի պատճենները, որից հետո քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից դատարան են ներկայացվում բողոքի քննարկման համար անհրաժեշտ նյութերը, ապա արդեն իսկ անցած է լինում այդ տասնօրյա ժամկետը՝ չհաշված դատական ակտի կազմման համար ողջամտորեն անհրաժեշտ ժամանակահատվածը:

Ուստի հնարավորինս կարճ ժամկետներում բողոքի վերաբերյալ դատական ակտ ստանալու համար պետք է սահմանել, որ բողոքը դատարան ներկայացնելիս դիմողը բողոքի պատճենը պետք է ուղարկի դատավարության մյուս մասնակիցներին, ինչպես նաև շահագրգիռ անձանց, ովքեր բողոքը ստանալու պահից 10-օրյա ժամկետում իրավունք ունեն ներկայացնել բողոքի պատասխան,

իսկ վարույթն իրականացնող մարմինն էլ այդ նույն ժամկետում պետք է դատարան ուղարկի բողոքի քննության համար անհրաժեշտ նյութերը: Ընդ որում՝ բողոքի պատասխանի պատճենը պետք է ենթակա լինի ուղարկման նաև դատավարության մյուս մասնակիցներին, որոնց համար պետք է նախատեսված լինի պատասխանը ստանալու պահից 5-օրյա ժամկետում գրավոր ռեպլիկ ներկայացնելու իրավունքը՝ այդ կերպ նաև երաշխավորելով սահմանափակ բնույթ կրող մրցակցության սկզբունքի դրսևորման հնարավորությունը:

Վարույթ իրականացնող մարմնից նյութերը ստանալու պահից դատարանը պետք է՝ ա) 15-օրյա ժամկետում որոշում կայացնի, եթե բողոքարկվում է համապատասխան մարմնի գործողությունը կամ անգործությունը, բ) 1-ամսյա ժամկետում որոշում կայացնի, եթե բողոքարկվում է համապատասխան մարմնի կայացված որոշումը, որը հաշվի առնելով գործի մեծածավալությունը, բարդությունը, ենթադրաբար խախտված իրավունքի բնույթը կարող է դատարանի պատճառաբանված որոշման հիման վրա երկարացվել ոչ ավելի, քան ևս 1 ամիս ժամկետով: Այսինքն, դիմողի համար պետք է երաշխավորված լինի ողջամտորեն կանխատեսելի և սեղմ ժամանակահատվածում իր կողմից ներկայացված բողոքի վերաբերյալ պատճառաբանված դատական ակտ ստանալու հնարավորությունը:

Միևնույն ժամանակ, բողոք բերած անձի համար պետք է երաշխավորված լինի բողոքի քննության գրավոր ընթացակարգից բանավոր ընթացակարգին անցում կատարելու վերաբերյալ հիմնավորված միջնորդություն ներկայացնելու իրավունքը, որը մերժելու կամ բավարարելու վերաբերյալ դատարանը պետք է պատճառաբանված որոշում կայացնի և այդ մասին հնարավորինս սեղմ ժամկետում տեղյակ պահի նրան: Ընդ որում՝ այդպիսի միջնորդությունը դատարանը պետք է բովանդակալից առումով քննար-

կի և համապատասխան որոշում կա-
յացնի՝ հաշվի առնելով խախտված իրա-
վունքի բնույթը, բացատրություններով
հանդես գալու ցանկություն հայտնող ան-
ձանց բանակական կազմը, նրանց կող-
մից հայտնվող տեղեկատվության նշա-
նակությունը գործի համար (որակական
բովանդակությունը), ինչպես նաև էական
նշանակություն ունեցող և կոնկրետ գոր-
ծի բնույթից բխող այլ հանգամանքներ:

Քացի այդ՝ ներկայացված բողոքի,
վարույթն իրականացնող մարմնի ներկա-
յացված նյութերի ուսումնասիրման ըն-
թացքում դատավարության մասնակից-
ներին հարցեր ուղղելու անհրաժեշտու-
թյան դեպքում պետք է երաշխավորված
լինի նաև դատարանի կողմից սեփական
նախաձեռնությամբ (proprio motu) բանա-
վոր ընթացակարգի անցում կատարելու
հնարավորությունը: Այլ կերպ՝ բանավոր
ընթացակարգի կիրառումը պետք է լինի
դատարանի դիսպոզիտիվ (տնօրինչա-
կան) լիազորությունը, որը կարող է կեն-
սագործվել մինչդատական վարույթի
նկատմամբ ինչպես նախնական, այնպես
էլ հետագա դատական վերահսկողու-
թյուն իրականացնելիս: Մակայն, նշված
կանոնից բացառություն պետք է համար-
վեն «Մարդու իրավունքների և հիմնարար

ազատությունների պաշտպանության
մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 2-րդ
և 3-րդ հոդվածներով նախատեսված՝ հա-
մապատասխանաբար կյանքի իրավուն-
քի և խոշտանգումների արգելքի ենթա-
դրյալ խախտումների կապակցությամբ
արդյունավետ քննություն չիրականաց-
նելու դեմ ուղղված բողոքները, որոնք, ել-
նելով այդ իրավունքների բնույթից, պետք
է քննության առնվեն միայն բանավոր ըն-
թացակարգով:

Այսպիսով՝ ամփոփելով վերոգրյալը
կարծում ենք, որ մինչդատական վարույ-
թի նկատմամբ դատական վերահսկողու-
թյան բանավոր ընթացակարգից հստակ
երաշխիքների ամրագրմամբ գրավորին
անցում կատարելու դեպքում էականորեն
կարող են տնտեսվել դատարանի կողմից
վատնվող ռեսուրսները: Ուստի, կարծում
ենք, որ նպատակահարմար կլինի մինչ-
դատական վարույթի նկատմամբ գրավոր
ընթացակարգով դատական վերահսկո-
ղություն իրականացնելու հնարավորու-
թյունը ներդնել նաև նոր քրեական դա-
տավարության օրենսգրքի նախագծում,
որը նշված վարույթով պարտադիր է հա-
մարում բանավոր դատալսումների ան-
ցկացումը:

¹ Ներկայացված տվյալներն՝ ըստ court.am
կայքի:
² Տե՛ս Hesse-Anger v. Germany գործով 2003
թվականի փետրվարի 6-ի վճիռը, զանգատ
թիվ 45835/99:
³ Տե՛ս Miller v. Sweden գործով 2005 թվականի
փետրվարի 8-ի վճիռը, զանգատ թիվ
55853/00, 29-րդ կետ, Martinie v. France
գործով 2006 թվականի ապրիլի 12-ի վճիռը,
զանգատ թիվ 58675/00, 41-րդ կետ:
⁴ Տե՛ս Dory v. Sweden գործով 2002 թվականի
նոյեմբերի 12-ի վճիռը, զանգատ թիվ
28394/95, 37-րդ կետ, Saccoccia v. Austria
գործով 2008 թվականի դեկտեմբերի 18-ի
վճիռը, զանգատ թիվ 69917/01, 73-րդ կետ:
⁵ Տե՛ս Allan Jacobsson v. Sweden գործով 1998
թվականի փետրվարի 19-ի վճիռը, զանգատ
թիվ 8/1997/792/993, 49-րդ կետ, Valova,
Slezak and Slezak v. Slovakia գործով 2004

թվականի հունիսի 1-ի վճիռը, զանգատ թիվ
44925/98, 65-68-րդ կետեր:
⁶ Տե՛ս Varela Assalino v. Portugal գործով 2002
թվականի ապրիլի 25-ի որոշումը, զանգատ
թիվ 64336/01, Speil v. Austria գործով 2002
թվականի սեպտեմբերի 5-ի որոշումը,
զանգատ թիվ 42057/98:
⁷ Տե՛ս Miller v. Sweden գործով 2005 թվականի
փետրվարի 8-ի վճիռը, զանգատ թիվ
55853/00, 34-րդ կետ:
⁸ Տե՛ս Goc v. Terkey գործով 2002 թվականի
հուլիսի 11-ի վճիռը, զանգատ թիվ 36590/97,
51-րդ կետ:
⁹ Տե՛ս Jussila v. Finland գործով 2006 թվականի
նոյեմբերի 23-ի վճիռը, զանգատ թիվ
73053/01 40-րդ կետ:
¹⁰ Տե՛ս Hermi v. Italy գործով 2006 թվականի
հոկտեմբերի 18-ի վճիռը, զանգատ թիվ
18114/02, 59-րդ կետ:

¹¹ St' u Suhadolc v. Slovenia գործով 2011 թվականի մայիսի 17-ի որոշումը, զանգատ թիվ 57655/08:

¹² St' u Kress v. France գործով 2001 թվականի հունիսի 7-ի վճիռը, զանգատ թիվ 39594/98, 74-րդ կետ:

¹³ St' u James Landman, You should have the body: Understanding Habeas corpus, Social education 72(2), 2008, pages 99-105:

¹⁴ St' u Ladent v. Poland գործով 2008 թվականի մարտի 18-ի վճիռը, զանգատ թիվ 11036/03, 72-րդ կետը:

¹⁵ St' u Курнышева Е.А., Ильин И.В., Теоретические аспекты принципа состязательности, Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского, 2017, N 1, էջ 130-134:

¹⁶ St' u Васильева Т.Ю., Состязательность как способ установления объективной истины // Российский судья, 2016, N 3, էջ 63:

¹⁷ St' u Ульянов В.Г., Государственное обвинение в Российском уголовном судопроизводстве (процессуальные и криминалистические аспекты), Краснодар, 2002, էջ 16.

¹⁸ St' u Галоганов Е.А., Проблемы реализации принципа состязательности в уголовном судопроизводстве Российской Федерации, Москва, 2008:

¹⁹ St' u Лучинский П.А., Уголовно-процессу-

альное право Российской Федерации, 2001, Москва, էջ 150:

²⁰ St' u Шумилова Л.Ф., Принципы состязательности и объективной истины как фундаментальные начала правоприменительной практики // Журнал российского права, 2005, N 11, էջ 55:

²¹ St' u Միրվարդ Գևորգյանի գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԼԳ/0018/11/16 որոշման 17-րդ կետը:

²² St' u Մանվել և Լիդա Հովհաննիսյանների գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015 թվականի փետրվարի 27-ի թիվ ԱՐԱԳ/0001/11/14 որոշման 18-րդ կետը:

²³ Թեև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մասը նշում է, որ դիմողի կամ վարույթն իրականացնող մարմնի շներկայանալը չի խոչընդոտում բողոքը քննելուն, սակայն ելնելով այն հանգամանքից, որ անց է կացվում հրապարակային դատաքննություն, պրակտիկայում դատական նիստերը պարբերաբար հետաձգվում են բողոք բերած անձի լաված լինելու իրավունքն ապահովելու համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա հրաժարվում է իր այդ իրավունքից:

RESUME - РЕЗЮМЕ

COURT SUPERVISION OVER PRETRIAL PROCEEDINGS IN A WRITING FORM AS A MEASURE TO DECREASE AN OVER LOADED WORK OF FIRST INSTANCE COURTS

Arnold Vardanyan

*Judge's senior assistant at the Cassation court of the RA
PhD student at the YSU Chair of criminal procedure and
criminalistics*

In the submitted article, the author discusses the possibility of using a writing form as a measure to decrease an over loaded work of first instance courts. The idea of writing proceedings is being presented by the author both from the perspective of legal norms as defined by the legislator and the perspective of approaches adopted in law enforcement practice. The author's remarks about the writing proceedings based on the legal position of the European court of human rights.

The author has a strong belief that a writing form may become an effective measure to diminish difficulties related with the over loaded work of first instance courts.

Keywords: *writing proceedings, court supervision over trial, right of public hearings.*

СУДЕБНЫЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОСУДЕБНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ В ПИСЬМЕННОЙ ФОРМЕ КАК МЕРА СНИЖЕНИЯ ЗАГРУЖЕННОСТИ СУДОВ ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ

Арнольд Варданян

*Старший помощник судьи Уголовной палаты Кассационного суда РА
Аспирант кафедры уголовного процесса и криминалистики
Ереванского государственного университета*

В представленной статье рассматриваются основные вопросы использования письменной формы как меры для снижения загруженности работы судов первой инстанции. Идея письменных разбирательств представлена автором как с точки зрения правовых норм, установленных законодателем, так и с точки зрения подходов, принятых в правоприменительной практике. Выводы автора о письменном производстве основаны на правовых позициях Европейского суда по правам человека.

По убеждению автора, письменная форма может стать эффективным средством для снижения загруженности судов первой инстанции.

Ключевые слова: *письменная форма, судебный контроль за досудебным производством, право на публичное разбирательство.*

Բանալի բառեր - *գրավոր ընթացակարգ, մինչդատարանական վարույթի նկատմամբ դատարանական վերահսկողություն, բանավոր դատարարությունների իրավունք*

Վահագն ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

*Տեղական ինքնակառավարման հարցերով անկախ իրավական փորձագետ,
Երևանի հյուսիսային համալսարանի իրավագիտության և հասարակագիտական առարկաների ամբիոնի ասֆիոնի դասախոս,
Երևանի հյուսիսային համալսարանի իրավագիտության և հասարակական առարկաների ամբիոնի «Դատական իրավունք» մասնագիտացման հայցորդ*

ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒՐՈՒՅՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԻՐԱՅՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ

Բացի քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ լինելուց՝ համայնքները հանդես են գալիս նաև մի շարք այլ հարաբերություններում ևս, հետևաբար՝ քաղաքացիական հարաբերությունների մյուս սուբյեկտներից առանձնանում են նաև որոշակի այլ կարգավիճակներով:

Սուբյեկտիվ իրավունքի երաշխիքների ասելով հասկացվում են «այն պայմանները և միջոցները, որոնք ապահովում են դրանց իրական իրականացումը և հուսալի պաշտպանությունը»¹:

Համայնքները համարվում են Հայաստանի Հանրապետության վարչատարածքային միավորներ, ինչպես նաև համարվում են այն տարածքը կամ այն սահմանները, որոնցում իրականացվում է տեղական ինքնակառավարում: Այս սահմանումը (բնորոշումը) բխում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 121 և 179-րդ հոդվածներից: Համայնքը, փաստորեն, մի սուբյեկտ է, որը հանդես է գալիս մի կողմից հանրային կառավարման համակարգում, որպես դրա մի բաղկացուցիչ մաս, մյուս կողմից՝ որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ քաղաքացիական իրավահարաբերություններում: Չնայած իր ունեցած երկու կարգավիճակների՝ այնուհանդերձ պետք է փաստենք, որ անկախ կարգավիճակից, երկու մակարդակներում էլ պահանջվում է համայնքների ինքնուրույնության ապահովում և դրա երաշխիքների իրացում:

Եթե համայնքներին դիտարկում ենք

որպես տեղական ինքնակառավարման իրավունքի սուբյեկտ, ապա նրա ինքնուրույնության ապահովման պահանջը միանշանակ է, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը հստակ ամրագրել է տեղական ինքնակառավարման հասկացությունը, որը բնորոշվում է որպես համայնքային նշանակության հարցերը սեփական պատասխանատվությամբ լուծելու համար սեփական կարողություն:

Համայնքների ինքնուրույնության և դատական պաշտպանության մասով հստակ կարգորոշումներ է սահմանել նաև «Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական խարտիան», համաձայն որի՝ համայնքները և նրանց ՏԻՄ-երը, իրենց լիազորությունների ազատ իրականացման ապահովման և Սահմանադրությամբ կամ ներպետական օրենսդրությամբ ամրագրված տեղական ինքնակառավարման սկզբունքների պահպանման համար պետք է ունենան դատարանով պաշտպանվելու իրավունք²:

Եթե համայնքներին դիտարկենք որպես հանրային իրավունքի իրավաբանական անձ կամ առհասարակ իրավաբանական անձ, ապա գործում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրությամբ (քաղ. օր.-ի 50-րդ հոդվածով) սահմանված երաշխիքները, մասնավորապես՝ իրավաբանական անձանց բնորոշ այն իրավակարգավորումը, համաձայն որի՝ իրավաբանական անձ է համարվում այն կազմակերպությունը, որը, որպես սեփա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

**ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն**

կանություն, ունի առանձնացված գույք և իր պարտավորությունների համար պատասխանատու է այդ գույքով, կարող է իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, կրել պարտականություններ, դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր կամ պատասխանող:

Վերը նշված վերլուծությունից ակնհայտ է, որ, անկախ որևէ իրավունքի սուբյեկտ լինելու հանգամանքից, համայնքները ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ունեն ինքնուրույնության իրավունք, և պետք է իրավական միջոցներով ապահովել այդ ինքնուրույնության իրացումը:

Ցավով պետք է նշենք, որ և՛ օրենսդրության շրջանակներում, և՛ իրավակիրառ պրակտիկայում հայտնի են դեպքեր, երբ խախտվում է (երբեմն՝ կոպտորեն) համայնքների ինքնուրույնության իրավունքը: Այսպես՝ ՀՀ քաղ. օր.-ով սահմանված են վարկային պայմանագրի և դրա հետ կապված իրավահարաբերությունները, որոնք վարկային իրավահարաբերության սուբյեկտ են դիտարկում միայն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիություն ունեցող ֆիզիկական անձանց, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում գտնվող իրավաբանական անձանց: Մինչդեռ՝ համայնքը, լինելով իրավաբանական անձ, ունենալով ինքնուրույն հաշվեկշիռ, սեփականություն և բյուջե, իրավունք ունի դիմելու Հայաստանի Հանրապետության ցանկացած առևտրային բանկ և հավակնելու նպատակային որևէ ծրագիր իրագործելու նպատակով վարկ ստանալու, հետևաբար՝ կրելով դրանից բխող վարկառուի իրավունքներ և պարտականություններ:

Չնայած դրան՝ «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի ք-րդ մասը սահմանում է, որ համայնքի ղեկավարը, ավագանու որոշմամբ, համապատասխան պետական լիազորված

մարմնի համաձայնությամբ համայնքի սոցիալական ենթակառույցները զարգացնելու նպատակով ներդրումներ կատարելու համար կարող է վարկ ստանալու պայմանագիր կնքել կամ թողարկել համայնքային արժեթղթեր՝ օրենքով սահմանված կարգով: Նույն օրենքը միաժամանակ սահմանում է, որ համայնքը, պետական լիազորված մարմնի համաձայնությամբ, կարող է վարկային պայմանագիր կնքել կամ արժեթղթեր թողարկել այն պայմանով, որ յուրաքանչյուր բյուջետային տարում վարկի և արժեթղթերի մարման ծրագրով նախատեսված տարեկան գումարը՝ մայր գումարի և տոկոսավճարների հանրագումարը, չի գերազանցի համայնքի բյուջեի համապատասխան տարվա ֆոնդային մասի եկամուտների 20 տոկոսը:

Մենք գտնում ենք, որը վերը նշված օրենքով սահմանափակվում է համայնքի ինքնուրույնության իրավունքը, որովհետև տրամադրվող վարկի չափը որոշելիս լրացուցիչ պետական միջամտության գործիքակազմեր է նախատեսվում: Համայնքը, փաստորեն, լինելով քաղաքացիական իրավահարաբերության ինքնուրույն սուբյեկտ, ունենալով սեփական եկամուտների միջոցներ, որոնց արդյունքում ձևավորում է համայնքի բյուջեն, իրավունք չունի ինքնուրույն՝ իր նախաձեռնությամբ դիմելու որևէ առևտրային բանկ և ստանձնելու վարկային պարտավորություններ: Նշված դրույթի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ համայնքը սոցիալական ենթակառույցները զարգացնելու նպատակով վարկ վերցնելու համար պետք է համաձայնություն ստանա Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունից:

Վերոգրյալներից հետևում է, որ հանրապետական գործադիր մարմինը՝ ի դեմս վերը նշված նախարարության, օրենքով սահմանված կարգով միջամտում է քաղաքացիական իրավունքի և

հանրային իրավունքի առանձին և ինքնուրույն սուբյեկտի՝ համայնքի գործունեությանը, քաղաքացիական իրավահարաբերության մասնակցի իրավունքները իրացնելու հարցերում:

Կարծում ենք, որ համայնքը՝ որպես սեփականություն և բյուջե ունեցող սուբյեկտ, իրավունք ունի սեփական պատասխանատվությամբ մտնելու ցանկացած գործարքի մեջ, որը նպատակ ունի խթանելու տվյալ համայնքի կայուն զարգացումը և կենսագործունեությունը և, անկախ գործարքի տեսակից, որևէ պետական կամ այլ մարմին չպետք է իրավասություն ունենա միջամտելու համայնքի կողմից ստանձնվող պարտավորություններին կամ առհասարակ համայնքի մասնակցությամբ իրականացվող իրավահարաբերություններին: Հակառակ դեպքում իրավակարգավորումների՝ օրենքով նման սահմանումը կարող է առաջացնել բազմաթիվ բացասական իրավական հետևանքներ, օրինակ՝ դիտարկենք հետևյալ դեպքը. երբ համայնքը որևէ առևտրային բանկից՝ լիազոր մարմնի համաձայնությամբ ստանում է վարկ, որից հետո պետք է կատարի տվյալ վարկային պայմանագրով սահմանված ֆինանսական պարտավորությունները և ֆինանսական մարմնների պատշաճ իրականացումը չսպասելով վերջում դեպքում բանկը պարտավորեցման հայց է ներկայացնում դատարան: Հարց է առաջանում՝ դատական պաշտպանության շրջանակում, ինչպես նաև դրանով պայմանավորված պարտավորությունների իրականացման մասով համայնքն ինքնուրույն պետք է կրի վարկային պարտավորության կատարման բեռը, թե՞ դրան մասնակից պետք է լինի նաև վարկ ստանալու ժամանակ համաձայնություն տրամադրող պետական լիազոր մարմինը: Իրավակիրառ պրակտիկային նման դեպքերը դեռևս անհայտ են այն պարզ պատճառով, որ համայնքների կողմից վարկեր ստանալու իրավական

կարգավորումների անկատարության և օրենսդրական մակարդակով պետական միջամտության գործիքակազմերի առկայության պայմաններում, համայնքները խուսափում են վարկեր ստանալու գործողություններից, և թերևս սա է հիմնական պատճառը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում որևէ համայնք վարկառու չի համարվում: Այսպիսով՝ ՀՀ բյուջետային համակարգի վերաբերյալ օրենսդրությունը վարկեր ստանալու մասով ոչ միայն խոչընդոտում է համայնքի ինքնուրույնությունը, այլև սահմանափակում է համայնքի կողմից նոր վարկ ստանալու իրավունքները:

Ըստ «ՀՀ բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 2-րդ մասի՝ համայնքը նոր վարկ կարող է վերցնել նախորդ վարկային պարտքն ամբողջությամբ մարելուց հետո: Այս իրավակարգավորումից հետևում է, որ համայնքները չեն կարող օգտվել իրավաբանական մյուս անձանց բնորոշ օրենքով սահմանված հնարավորություններից, որոնք անկախ իրենց վարկային բեռից, իրավունք ունեն վարկունակության շրջանակում, ինչպես նաև բանկային պարտավորությունների պատշաճ իրականացման արդյունքներով, ստանալու նոր վարկային պարտավորություններ կրելու հնարավորություն:

Գտնում ենք, որ «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի վերը բերված դրույթներն էական խոչընդոտ են համայնքների կայուն կենսագործունեության հարցում, և դրանով, օրենսդրական մակարդակով, խախտվում է համայնքների սահմանադրական ինքնուրույնությունը, «Տեղական ինքնակառավարման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված ֆինանսական ինքնուրույնությունը, ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական և բանկային օրենսդրությամբ իրավաբանական անձանց համար սահմանված իրավունքները:

Ելնելով վերոգրյալից՝ առաջարկվում է փոփոխություններ կատարել «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքում, մասնավորապես՝ ամրագրելով համայնքների մասով վարկ ստանալու ինքնուրույն

կառուցակարգեր և գործիքակազմեր՝ բացառելով որևէ պետական մարմնից համապատասխան համաձայնություն կամ թույլտվություն ստանալու կարգորոշումները:

¹ Տե՛ս Витрук Н.В., Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе, М., 1979. էջ 194:

² Տե՛ս «Տեղական ինքնակառավարման եվրոպական Խարտիա»-ի, հոդված 11-ը:

RESUME - РЕЗЮМЕ

GUARANTEES FOR COMMUNITY'S SELF-DETERMINATION AND THEIR SETTLEMENT

Vahagn Petrosyan

*Independent expert on local self-government on legal issues,
Lecturer of the Department of Law and Social Sciences at the Yerevan Northern University The applicant of the “Judiciary Law” specialty of the Department of Law and Public Relations of Yerevan Northern University*

This article discusses the issues of ensuring the autonomy of the communities and their implementation. It focuses, in particular, on the issues related to full participation of communities as legal entities in the RA legislation, and the full participation of communities in civil law relations.

The author tries to find out the issues that arise from the point of view of the community as a subject of civil law.

Keywords: *communities, autonomy of communities, civil rights, guarantees, local self-government, judicial protection.*

ГАРАНТИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩИН И РЕАЛИЗАЦИЯ ЭТИХ ГАРАНТИЙ

Ваагн Петросян

*Независимый эксперт по правовым вопросам местного самоуправления,
Преподаватель кафедры юриспруденции и обществознания
Ереванского Северного университета
Соискатель кафедры юриспруденции и обществознания Ереванского Северного университета по специализации «Судебное право»*

В данной статье обсуждаются проблемы нормативно-правовой системы, обеспечивающие самостоятельность общин и реализацию связанных с этим гарантий. В частности, нами были рассмотрены урегулированные Законодательством РА положения, ограничивающие права общин как юридических лиц, а также вопросы о полноценном участии общин в гражданских правоотношениях.

Действующая правоприменительная практика показывает, что значительная часть общин не использует гарантии судебной защиты, установленные Конституцией и законом, поэтому в правоотношениях разных сфер возникает ряд проблем по вопросам сохранения и реализации самостоятельности общин.

В статье автор предпринял попытку поднять проблемы, возникающие в связи с рассмотрением общин в качестве субъектов гражданского права РА.

Ключевые слова: *общины, самостоятельность общин, гражданские права, гарантии, местное самоуправление, судебная защита*

Բանալի բառեր - *համայնքներ, համայնքների ինքնուրույնություն, քաղաքացիական իրավունքներ, էրաշխիքներ, րենական ինքնակառավարում, դատական պաշտպանություն*

ԽՄԲԱԳՐԻ ԿՈՂՄԻՑ

Հայաստանի Հանրապետությունում դատաիրավական բարեփոխումների շրջանակում իրականացված միջոցառումների շարքում առանձնակի նշանակություն ունի 2018 թվականի փետրվարի 9-ին ընդունված և 2018 թվականի ապրիլի 9-ին ուժի մեջ մտած Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ՝ Օրենսգիրք): Օրենսգրքի ընդունման արդյունքում քաղաքացիական դատավարությունում ընդլայնվեցին մրցակցության, կողմերի իրավահավասարության, դատավարական իրավունքների չարաշահման անթույլատրելիության, դատավարական խնայողության և գործի ողջամիտ ժամկետում քննության սկզբունքների իրացման, ինչպես նաև գործերի քննության արդյունավետությունը և քաղաքացիական դատավարության կանխատեսելիությունը երաշխավորող նախադրյալները՝ նպաստելով դատարանի նկատմամբ հասարակության վստահության բարձրացմանն ու ամրապնդմանը, ինչպես նաև գործարար միջավայրի բարելավմանը:

Օրենսգրքի դրույթների գործնական կիրառելիության միատեսակ ապահովմանն աջակցելու նպատակով՝ Հայաստանի Հանրապետության դատավորների միությունը նախաձեռնել է «Նորը քաղաքացիական դատավարությունում» խորագրի ներքո որոշակի պարբերականությամբ սույն ամսագրում և պաշտոնական ինտերնետային կայքէջում ներկայացնել Օրենսգրքի առանձին դրույթների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության դատավորների միության անդամների, ինչպես նաև պրակտիկ իրավաբանների ու տեսաբան գիտնականների իրավական դիրքորոշումներն ու վերլուծությունները՝ միաժամանակ ակնկալելով նաև բանավեճային մասնագիտական կառուցողական քննարկումներ:

ԱՐԲԻՏՐԱԺԻ ՎՃՌԻ ՀԱՐԿԱԳԻՐ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ԹԵՐԹ ՏԱԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳԻՄՈՒՄՆԵՐՈՎ ԳՈՐԾԵՐԻ ՎԱՐՈՒՅԹՆ՝ ԸՍՏ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ

1998 թ. հունիսի 17-ին ընդունված և 1991 թ. հունվարի 12-ից օրինական ուժի մեջ մտած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը ՀՀ-ում իրականացվող դատաիրավական բարեփոխումների արդյունքում ընդունված կարևոր իրավական ակտերից էր: Այն իր ընդունման պահից բավականին առաջադիմական էր և նախատեսում էր մի շարք իրավական ինստիտուտներ, որոնց կարգավորումը և գործնական կիրառումն անհրաժեշտ էր: Այդ օրենսգրքի ավելի քան 19-ամյա գործողության ընթացքում դրանում կատարվեցին բազմաթիվ փոփոխություններ և լրացումներ, սակայն առկա էին որոշակի դատավարական գործողությունների կարգավորման բացթողումներ: Մասնավորապես՝ արբիտրաժային տրիբունալների վճիռների հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ առկա էին հազարավոր դատական գործեր, սակայն դրանց կարգավորումը 1998 թ. հունիսի 17-ին ընդունված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով տրված չէր:

2008 թ. դեկտեմբերի 25-ին ընդունված «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով մանրամասն կարգավորվեց առևտրային արբիտրաժի գործունեությունը ՀՀ-ում, այդ թվում՝ արբիտրաժի տիբունալի կազմը, իրավասությունները, արբիտրաժային վա-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԳԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րույթի իրականացումը, վճռի կայացումը և վարույթի ավարտը, վճռի վիճարկումը, ինչպես նաև վճռի ճանաչումը և կատարումը:

Հատկապես վերջին դրույթի՝ վճռի ճանաչումը և կատարումը կարգավորող նորմերում չկար հստակ կարգավորումներ դատարանների կողմից նմանատիպ դիմումների քննության վերաբերյալ և այն իր կարգավորումն է ստացել միայն «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով (հոդված 19):

Դատարանները նմանատիպ գործերով դիմումները (միջնորդությունները) ստանալով, գործերը քննում և լուծում էին՝ դեկավարվելով միայն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» և «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքներով սահմանված կարգով՝ առանց որևէ հղում կատարելու ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին:

Ըստ այդ պահին գործող պրակտիկայի՝ կատարողական թերթ տալու մասին պահանջատիրոջ դիմումը դատարանը ստանալուց հետո վարույթ էր ընդունում, երկշաբաթյա ժամկետում նշանակում էր դատական նիստ, պատվիրված նամակով ծանուցում էր պահանջատիրոջը և պարտապահին, որից հետո պատշաճ ծանուցումն ապահովված լինելու պայմաններում կայացնում էր որոշում (կարգավորումն՝ ըստ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի):

Նման աշխատելաժճը հանգեցնում էր նմանատիպ գործերի մեծ կուտակումների և գործերի քննության, վճիռների կատարման ողջամիտ ժամկետների ձգձգումների և խախտումների:

2018 թ.-ի փետրվարի 9-ին ընդունված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում (գլուխ 46) առաջին անգամ կարգավորվեց արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումներով գործերի վարույթը, որով հստակ կարգավորվեց և պարզեցվեց նմանատիպ դիմումներով գործերի քննության կարգը, պայմանները և ժամկետները: Ըստ այդ նորմերի՝ հստակեցվեց նաև կատարողական թերթ տալու դիմումը ներկայացնելու վայրը, ժամկետները, դիմումին ներկայացվող պահանջները (ձև և բովանդակություն), կից ներկայացվող փաստաթղթերի կազմը, դիմումի քննության կարգը, ժամկետները, կայացվող դատական ակտի (որոշման) ձևը և բովանդակությունը:

Սակայն, արբիտրաժային վճռի կողմերը, մասնավորապես՝ դիմում ներկայացնող պահանջատեր կողմերը, ինչպես նախկինում, այնպես էլ այժմ դատարան են ներկայացնում միջնորդություններ (դիմումներ), որոնք չեն համապատասխանում գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքին:

Այսպես՝

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 321-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալը

1. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը դատարանը քննում է այն դեպքում, երբ արբիտրաժի վայր է հանդիսացել Հայաստանի Հանրապետության տարածքը:

2. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու հարցը դատարանը քննում է այն անձի դիմումի հիման վրա, որի օգտին կայացվել է արբիտրաժի վճիռը:

3. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը ներկայացվում է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված դատարան:

4. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը կարող է ներկայացվել դատարան արբիտրաժի վճիռն ստանալու պահից մեկ տարվա ընթացքում»:

Տվյալ պարագայում, օրենսդիրը հստակ կարգավորում է, որ դատարան պետք է ներկայացվի **դիմում** և որպես դատավարության մասնակից նշվի դիմող կողմը: Մինչդեռ ներկայացվում է միջնորդություն, որում որպես դատավարության մասնակիցներ նշում են՝ հայցվոր և պատասխանող:

Բացի այդ՝ հստակ կարգավորվել է արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումները ներկայացնելու ժամկետները, ըստ որի՝ դրանք կարող են ներկայացվել դատարան՝ արբիտրաժի վճիռն ստանալու պահից մեկ տարվա ընթացքում: Այս առումով, ինչպես նախկինում, այնպես էլ այժմ այդ ժամկետները չեն պահպանվում

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322-րդ հոդվածը սահմանում է.
«Դիմումին ներկայացվող պահանջները

1. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումի մեջ պետք է նշվեն՝

- 1) դատարանի անվանումը, որտեղ ներկայացվում է դիմումը,
- 2) վճիռը կայացրած արբիտրաժի անվանումը, վայրը և կազմը,
- 3) արբիտրաժային վարույթի մասնակիցների անունները (անվանումները), նրանց հաշվառման (գրնվելու) վայրի հասցեն, դիմող քաղաքացու անձնագրային տվյալները, դիմող իրավաբանական անձի պետական գրանցման համարը,
- 4) արբիտրաժի վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը, վայրը և համարը,
- 5) արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին պահանջ:

2. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դիմումին կից ներկայացվում են՝

- 1) արբիտրաժի վճռի բնօրինակը կամ դրա պատշաճ ձևով վավերացրած պատճենը,
- 2) արբիտրաժային համաշայնության բնօրինակը կամ դրա պատշաճ ձևով վավերացված պատճենը,
- 3) օրենքով սահմանված կարգով և չափով պետական տուրքը վճարելը հավաստող փաստաթուղթ,
- 4) արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դիմումի պատճենն արբիտրաժային վարույթի մյուս կողմին հանձնելը կամ ուղարկելը հավաստող փաստաթուղթ:

3. Սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված փաստաթղթերի պատճենները կարող են վավերացվել մշտապես գործող արբիտրաժի նախագահի կողմից, իսկ եթե արբիտրաժը չկախորվել է կոնկրետ վեճը լուծելու համար (ad hoc՝ ադ հոք)՝ նույնպես կարգով:

4. Դիմումում կարող են ներառվել կամ դրան կարող են կցվել դիմողի միջնորդությունները, այդ թվում՝ արբիտրաժի վճռի կատարումն ապահովելու վերաբերյալ, որի նկատմամբ կիրառվում են սույն օրենսգրքի 13-րդ գլխի կանոնները:

5. Սույն օրենսգրքի 321-րդ հոդվածի, ինչպես նաև սույն հոդվածով սահմանված պահանջների խախտմամբ ներկայացված դիմումը ենթակա է վերադարձման այն ներկայացրած անձին՝ սույն օրենսգրքի 127-րդ հոդվածով սահմանված կարգով»:

ԱՄՅԻԱ - ՀՈՒՆԻԱ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Նորը քաղաքացիական դատավարությունում

Այս առումով, ինչպես նշվեց վերը, արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ պետք է ներկայացվի դիմում, որի մեջ պետք է նշվեն՝ դատարանի անվանումը, որին ներկայացվում է դիմումը, վճիռը կայացրած արբիտրաժի անվանումը, վայրը և կազմը, արբիտրաժային վարույթի մասնակիցների անունները (անվանումները), նրանց հաշվառման (գտնվելու) վայրի հասցեն, դիմող քաղաքացու անձնագրային տվյալները, դիմող իրավաբանական անձի պետական գրանցման համարը, արբիտրաժի վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը, վայրը և համարը, արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին պահանջ:

Մինչդեռ, ինչպես նախկինում, այնպես էլ այժմ ներկայացվում է միջնորդություն, որպես դատավարության և արբիտրաժային վարույթի մասնակից նշվում են հայցվոր և պատասխանող, իսկ պահանջով խնդրում են «... արբիտրաժային դատարանի կայացված վճիռը ճանաչելով պարտադիր՝ դրա հիման վրա տրամադրել կատարողական թերթ ...»:

Այնինչ չէ քաղաքացիական դատավարության գործող օրենսգիրքը հստակ սահմանում է, որ պահանջը պետք է լինի «արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին»:

Բացի այդ՝ հստակ սահմանվել է արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դիմումին կից ներկայացվող փաստաթղթերի կազմը, ըստ որի պետք է ներկայացվի՝ արբիտրաժի վճռի բնօրինակը կամ դրա պատշաճ ձևով վավերացրած պատճենը: Մինչդեռ ինչպես նախկինում, այնպես էլ այժմ կից ներկայացվում է արբիտրաժային դատարանի միանձնյա արբիտրաժային տրիբունալի կայացրած վճիռը, որի միայն վերջին էջն է ստորագրված և կնքված արբիտրաժային տրիբունալի նախագահի կողմից: Այդ վճռի 2, 4 և հաջորդող զույգ համարներով էջերում ստորագրություն և կնիք ընդհանրապես առկա չէ, իսկ 1, 3 և հաջորդող կենտ համարներով էջերում առկա է կնիքի որոշ մասեր:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» չէ օրենքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ արբիտրաժային տրիբունալի վճիռը պետք է կայացվի գրավոր ձևով և ստորագրվի միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից:

Չէ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 189-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վճիռը կազմում է գործը քննած դատավորը, գործը քննած դատավորը կնքում է վճռի յուրաքանչյուր էջը և ստորագրում է վճռի եզրափակիչ մասը:

Վերը նշված հոդվածների վերլուծությունից հետևում է, որ վճռի (այդ թվում՝ արբիտրաժի վճիռը) յուրաքանչյուր էջ պետք է ստորագրվի և կնքվի: Մինչդեռ տվյալ վճիռն օրենքով սահմանված կարգով պատշաճ և լրիվությամբ ստորագրված ու կնքված չէ:

Հետևաբար՝ միջնորդությանը կից ներկայացված վճիռը պատշաճ ձևով վավերացված բնօրինակ կամ պատշաճ ձևով վավերացված պատճեն չէ, որը վերոնշյալ հոդվածների համաձայն պարտադիր պայման է:

Բացի այդ՝ միջնորդությանը կից դատարան է ներկայացվում արբիտրաժային համաձայնության պատճենը, որի վրա առկա է միջնորդությունը ներկայացնող կողմի անվամբ դրոշմակնիք:

Մինչդեռ չէ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322 հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված փաստաթղթերի պատճենները կարող են վավերացվել մշտապես գործող արբիտրաժի նախագահի կողմից, իսկ եթե արբիտրաժը ձևավորվել է կոնկրետ վճռը լուծելու համար (ad hoc՝ ադ հոք)՝ նոտարական կարգով, որը և չի կատարվել:

Հետևաբար՝ դատարան ներկայացված արբիտրաժային համաձայնության պատճենը նույնպես պետք է վավերացված լինեն վճիռը կայացրած արբիտրաժի նախագահի կողմից, կամ նոտարական կարգով: Հակառակ պարագայում դրանք պատշաճ վավերացված պատճեն չեն կարող հանդիսանալ:

Ինչ վերաբերում է կից ներկայացվող օրենքով սահմանված կարգով ու չափով պետական տուրքը վճարումը հավաստող փաստաթղթին, ապա «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 7-րդ կետի համաձայն՝ առաջին առյուծի դատարաններ տրվող արբիտրաժային տրիբունալների վճիռների հարկադիր կատարման կատարողական թերթ տալու մասին դիմումների համար պետական տուրքը գանձվում է բազային տուրքի քառապատիկի չափով, այսինքն՝ տվյալ պահին այն կազմում է 4000 ՀՀ դրամ:

Ինչպես ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում հայցադիմումները և դիմումները դատարան ներկայացնելու կարգին և պայմաններին վերաբերող մյուս դրույթներում, այնպես էլ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դիմումի ներկայացման կարգում, ավելացվել է պահանջ, որ այդ հայցադիմումների, դիմումների, այդ թվում՝ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դիմումների պատճենները պետք է նախօրոք հանձնել կամ ուղարկել արբիտրաժային վարույթի մյուս կողմին և հանձնելը կամ ուղարկելը հավաստող փաստաթուղթը դիմումին կից ներկայացնել դատարան:

Այս դրույթը նախատեսվել է, որպեսզի դատավարության մասնակիցները նախօրոք տեղյակ լինեն դատարան ներկայացված հայցադիմումների, դիմումների մասին և իրենց կարծիքն ըստ անհրաժեշտության կարողանան հայտնել: Այս առումով, կարևոր է, որ արբիտրաժի մյուս՝ պատասխանող կողմը պետք է ստանա դիմումի պատճենը, քանի որ օրենսդիրը նախատեսում է նաև արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու ընթացակարգ, որը և կկասեցնի արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու դիմումի քննությունը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նորմերով սահմանվում է, որ դիմումին կից պետք է ներկայացվի դիմումի պատճենը մյուս կողմին հանձնելու կամ **ուղարկելը** հավաստող փաստաթղթի ներկայացման պայման: Սակայն, կարծում ենք, որ ճիշտ կլինի հստակ նշել հանձնելը կամ **արանայր** հավաստող փաստաթղթեր ներկայացնելու պայման: Քանի որ հնարավոր է, որ դիմողի կողմից կարող է դիմումի պատճենն ուղարկվել մյուս կողմին, և դիմումի կից ներկայացվի համապատասխան փոստային անդորրագիր, սակայն այդ փոստային առաքանին մյուս կողմն ինչ-ինչ պատճառներով կարող է չստանալ և տեղյակ չլինի դիմումը ներկայացված լինելու մասին:

Այս ամենը կարևորվում է նրանով, որ արբիտրաժային տրիբունալների վճիռների հարկադիր կատարման կատարողական թերթ տալու համար ընդհանուր առումներով դատարանը դատական նիստ չի հրավիրում, կողմերին չի ծանուցում և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ առանց դատական նիստ հրավիրելու կայացնում է որոշում:

Ի տարբերություն մասկիցի՝ գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322-րդ հոդվածի 5-րդ մասը կարգավորում է նաև դիմումի վերադարձման կարգն ու պայմանները: Այսինքն, եթե դիմումը ներկայացված լինի ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով սահմանված պահանջների խախտմամբ, այն է՝ պահպանված չէ դիմումի ձևը և բովանդակությունը, կից պարտադիր ներկայացվող փաստաթղթերը պատշաճ ձևով չեն ներկայացվել, ապա դիմումը ենթակա է վերադարձման այն ներկայացրած անձին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322-րդ հոդվածի 5-րդ մասի կարգով:

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածով սահմանված կարգով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածը կարգավորում է հայցադիմումը վերադարձնելու կարգը, պայմանները և ժամկետները:

Այսինքն՝ դիմումը ներկայացվելուց հետո, 7-օրյա ժամկետում, եթե չի պահպանվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 322-րդ հոդվածով սահմանված պահանջները, ապա դատարանն որոշում է կայացնում դիմումը վերադարձնելու մասին: Որոշման մեջ նշվում են դիմումը վերադարձնելու բոլոր հիմքերը և դիմումը՝ դրան կից փաստաթղթերի հետ ուղարկվում է այն ներկայացրած անձին: Կարծում ենք վերադարձնելու մասին որոշումը պետք է ուղարկվի նաև մյուս կողմին, որպեսզի վերջինս տեղեկացվի դատարանի կողմից կայացված որոշման մասին:

Որոշման մեջ պետք է նշվի նաև այն բողոքարկելու կարգը և ժամկետները: Քանի որ դիմումը վերադարձնելու մասին որոշումը կարգավորվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, հետևաբար այդ որոշման բողոքարկումը կարգավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 360, 361 և 362-րդ հոդվածներով, ըստ որի՝ որոշումը կարող է բողոքարկվել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան՝ գործին մասնակցող անձինք որոշումը ստանալուց հետո՝ 7-օրյա ժամկետում:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 323-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Դիմումի քննությունը

1. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական քերթ փալու վերաբերյալ դիմումը քննվում և դրա վերաբերյալ որոշում է կայացվում դիմումը վարույթ ընդունելու օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում՝ առանց դատական նիստ հրավիրելու:

2. Դատարանը սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետում կարող է հրավիրել դատական նիստ, եթե դա թելադրված է գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների և գործում առկա սպացույցների վերաբերյալ պարզաբանումներ ստանալու անհրաժեշտությանը: Այդ դեպքում արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական քերթ փալու վերաբերյալ դիմումը քննվում և դրա վերաբերյալ որոշում է կայացվում դիմումը վարույթ ընդունելու օրվանից երկու ամսվա ընթացքում:

3. Գործի քննության արդյունքով կայացվող եզրափակիչ դատական ակտի հրապարակման ժամանակը և վայրը նշվում են դիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշման մեջ:

4. Դատարանը կարող է արբիտրաժից պահանջել այն գործով նյութերը, որի կապակցությամբ կատարողական քերթ է հայցվում:

5. Գործի դատաքննության ժամանակ դատարանը պարզում է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված՝ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական քերթ փալու հիմքերի առկայությունը կամ բացակայությունը:

6. Եթե արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական քերթ փալու վերաբերյալ դիմումը քննելիս պարզվում է, որ դատարանի վարույթում առկա է արբիտրաժի վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում, ապա դատարանը կասեցնում է վճիռը հարկադիր կատարելու համար կատարողական քերթ փալու վերաբերյալ դիմումի քննությունը:

7. Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական քերթ փալուց հետո արգելվում է արբիտրաժի վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում ներ-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՐ
Իշխանություն

կայացնելը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում ներկայացրած անչը հիմնավորում է արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումով վարույթի ընթացքում նման դիմում ներկայացնելու անհնարինությունը՝ իրենից անկախ պատճառներով»:

Մինչ այսօր օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը, տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավական ակտերով, մասնավորապես «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածով նախատեսվում էր, որ կատարողական թերթ տալու մասին դիմումը դատարանը քննում էր այն ստանալուց հետո երկշաբաթյա ժամկետում՝ ծանուցելով պահանջատիրոջը և պարտապահին:

Մինչդեռ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 323-րդ հոդվածի կարգավորումներով, եթե դիմումը ներկայացվել է նույն օրենսգրքի 322-րդ հոդվածի պահանջների պահպանմամբ, այն է՝ դիմումի բովանդակությունը և պահանջը ճիշտ է շարադրված, կից ներկայացվող փաստաթղթերը լրիվ են և չկա դիմումը վերադարձնելու այլ հիմքեր, ապա դատարանն այն ներկայացնելուց հետո, 7-օրվա ընթացքում որոշում է կայացնում դիմումը վարույթ ընդունելու մասին, որում նշվում է գործի քննության արդյունքով կայացվող եզրափակիչ դատական ակտի հրապարակման ժամանակը և վայրը:

Ընդհանուր առմամբ, դիմումի քննության արդյունքում որոշումը պետք է կայացվի դիմումը վարույթ ընդունելու օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում՝ առանց դատական նիստ հրավիրելու: Գործի դատաքննության ժամանակ դատարանը պարզում է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված՝ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու հիմքերի առկայությունը կամ բացակայությունը: Դատարանը կարող է արբիտրաժից պահանջել այն գործով նյութերը, որի կապակցությամբ կատարողական թերթ է հայցվում:

Իսկ եթե գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների և գործում առկա ապացույցների վերաբերյալ պարզաբանումներ ստանալու անհրաժեշտություն է առաջացել, ապա դատարանը դիմումը վարույթ ընդունելու օրվանից մեկ ամսվա ընթացքում կարող է հրավիրել դատական նիստ: Այդ դեպքում արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը քննվում և դրա վերաբերյալ որոշում է կայացվում դիմումը վարույթ ընդունելու օրվանից երկու ամսվա ընթացքում:

Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու դիմումի քննությունը նախատեսում է նաև կասեցման կարգ և պայման: Եթե արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը քննելիս պարզվում է, որ դատարանի վարույթում առկա է արբիտրաժի վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում, ապա դատարանը կասեցնում է վճիռը հարկադիր կատարելու համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումի քննությունը: Դիմումի քննությունը կասեցնելու մասին որոշումը կայացնելու կարգը, տվյալ գլխի կանոններով չի սահմանվում, հետևաբար այն պետք է լուծում տրվի ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 157-160-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով:

Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալուց հետո արգելվում է արբիտրաժի վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում ներկայացնելը, բացառությամբ, երբ վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմում ներկայացրած անձը հիմնավորում է արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումով վարույթի ընթացքում նման դիմում ներկայացնելու անհնարինությունը՝ իրենից անկախ պատճառներով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 324-րդ հոդվածը սահմանում է

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը, ըստ որի արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարումը մերժվում է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության դեպքում:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին մասը հստակ սահմանում է այն պայմանները, ըստ որի՝ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարումը ենթակա է մերժման: Դրանք են.

«1. Արբիտրաժային փրփրունալի վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը, որը կայացվել է Հայաստանի Հանրապետության փարածքում կամ օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի ակտում որևէ այլ պետության փարածքում, կարող է մերժվել միայն՝

1) այն կողմի խնդրանքով, որի դեմ այն ուղղված է, եթե այդ կողմն սպառնույթներ ներկայացնի դատարան, որտեղ հայցվում է վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը այն մասին, որ՝

ա) սույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված արբիտրաժային համաշայնության կողմերից մեկը, իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաշայն, եղել է անգործունակ, կամ արբիտրաժային համաշայնությունը անվավեր է՝ կողմերի ընտրած իրավունքի կամ այդպիսին ընտրած չլինելու դեպքում՝ վճռի կայացման երկրի օրենսդրությանը, կամ

բ) փոխյա կողմը պատշաճ չնով փնտրելացված չի եղել արբիտրի նշանակման կամ արբիտրաժի մասին կամ այլ պարանշաներով գրկված է եղել իր գործը ներկայացնելու հնարավորությունից, կամ

գ) վճիռ է կայացվել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաշայնությամբ կամ չի համապարասխանում նրա պայմաններին կամ որոշում է այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաշայնության սահմաններից, պայմանով սակայն, որ եթե արբիտրաժային համաշայնությամբ նախատեսված մասով կայացված որոշումները կարող են առանձնացվել այն որոշումներից, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաշայնության սահմաններից, սպա կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային փրփրունալի վճռի միայն այն մասը, որը ներառում է արբիտրաժային համաշայնությամբ չնախատեսված հարցեր, կամ

դ) արբիտրաժային փրփրունալի կազմը կամ ընթացակարգը չի համապարասխանել կողմերի արբիտրաժային համաշայնությանը կամ նման համաշայնության բացակայության դեպքում չի համապարասխանել վճռի կայացման երկրի օրենսդրությանը,

ե) վճիռը դեռևս չի դարձել պարտադիր կողմերի համար կամ չեղյալ է ճանաչվել, կամ դրա կատարումը կասեցվել է այն պետության դատարանի կողմից, որտեղ կամ որի իրավունքին համապարասխան՝ կայացվել է այդ վճիռը, կամ

2) դատարանը պարզի, որ՝

ա) համաշայն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից, կամ

բ) վճռի ճանաչումը կամ կատարումը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին»:

Արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալը մերժելը խոչընդոտ չէ արբիտրաժին կրկին դիմելու համար, եթե արբիտրաժին դիմելու հնարավորությունը սպառված չէ:

Այն դեպքում, երբ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն մերժում է արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալն արբիտրաժային համաճայնությունն անվավեր ճանաչելու հետևանքով կամ այն հիմքով, որ վճիռ է կայացվել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտ-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

րաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին, կամ որոշում է այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա արբիտրաժային վարույթի կողմերը կարող են դիմել դատարան՝ իրենց մեջ առկա վեճը սույն օրենսգրքով նախատեսված ընդհանուր կանոնների համաձայն լուծելու համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 325-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե կատարողական թերթ տալու վերաբերյալ դիմումը մերժման հիմքեր չկան, ապա արբիտրաժի վճռի հակադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու մասին դատարանը կայացնում է որոշում:

Այդ որոշումը պետք է կայացվի ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 200-րդ հոդվածով սահմանված կարգով և բովանդակությամբ:

Դատարանի որոշման մեջ պետք է նշվեն՝

- 1) վճիռը կայացրած արբիտրաժի անվանումը, վայրը և կազմը,
- 2) արբիտրաժային վարույթի կողմերի անունները (անվանումները), նրանց բնակության (գտնվելու) վայրը,
- 3) արբիտրաժի վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը և վայրը,
- 4) դատարանի եզրահանգումը՝ արբիտրաժի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու կամ կատարողական թերթ տալը մերժելու մասին:

Դատարանի որոշումը հրապարակվում է վճռի հրապարակման համար սույն օրենսգրքով սահմանված կարգով և օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

Այս դեպքում ևս նշված չէ, թե որոշումը երբ և ում պետք է ուղարկվի:

Կարծում ենք՝ որոշումը հրապարակելուց անմիջապես հետո այն պետք է ուղարկվի արբիտրաժային վճռի կողմերին, ովքեր պետք է տեղյակ լինեն դատարանի կողմից կայացվող դատական ակտերի մասին:

Որոշումը կայացնելուց և այն հրապարակման պահից ուժի մեջ մտնելուց հետո, դատարանի կողմից, առանց այլ լրացուցիչ դիմումի, պետք է տրվի կատարողական թերթ՝ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով և ՀՀ կառավարության 29.03.2018 թ.-ի N350-Ն որոշման հիման վրա և այդ մասին գրավոր տեղեկացվի դիմող կողմին:

ՀՀ ԵՐԵՎԱՆԻ ՔԱՂԱՔԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ ԵՐԵՄԵՍՈՅԱՆ

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

Թարգմանությունը՝ Լիանա ՀԱԿՈՒՅԱՆԻ

*ՀՀ վարչական դատարանի դարավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի «**MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG v. HUNGARY**» գործով 8 նոյեմբերի 2016 թ.-ի վճռում Մեծ Պալատը ճշգրտել է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի բովանդակությունը՝ ամրագրելով, որ այն ներառում է, ի թիվս այլնի, պետության կողմից պահվող տեղեկությունների տրամադրում հայցելու իրավունքը: Միաժամանակ, Մեծ պալատն ամրագրել է, որ «այն հարցադրումը, թե արդյոք պետության կողմից պահվող տեղեկությունների մատչելիության մերժումը հանդիսանում է միջամտություն դիմումատուի արտահայտվելու ազատության իրավունքին և ինչ ծավալով, պետք է գնահատվի յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում և կոնկրետ հանգամանքների լույսի ներքո»: Վճռի կարևորությունը այն է, որ Մեծ պալատն առանձնացրել է այն չափանիշները, որոնց միջոցով յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում գնահատվում է, թե արդյոք պետության (պետական մարմինների) կողմից պահվող տեղեկությունների մատչելիության մերժումը հանդիսանում է միջամտություն անձի արտահայտվելու ազատության իրավունքին, որի տարրերից է նաև տեղեկություններ փնտրելու և ստանալու իրավունքը: Այդ չափանիշներն են.

- 1) տվյալ տեղեկությունը հայցելու նպատակը,
- 2) հայցվող տեղեկության բնույթը,
- 3) տեղեկություն հայցողի դերը,
- 4) պատրաստի տեղեկությունների առկայությունը:

Վերը նշված առաջին չափանիշի (տվյալ տեղեկությունը հայցելու նպատակը) առնչությամբ Մեծ պալատը, մասնավորապես, արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «Նախապայմանն այն է, որ պետական մարմնի (պետական իշխանության) կողմից պահվող տեղեկությունը հայցելու նպատակը պետք է լինի «տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու» ազատությունն իրացնելու հնարավորության ապահովումը: Ուստի, դատարանը շեշտադրումը կատարում է նրա վրա, թե արդյոք նման տեղեկության հայցումը լրագրողական գործունեությանը կամ հանրային բանավեճ ծավալելու համար հարթակ ապահովելուն ուղղված նախապատրաստական քայլ է: ... Ըստ դատարանի՝ նման տեղեկության մատչելիության ապահովումն անհրաժեշտ է, եթե դրա մերժումը կխաթարի անձի՝ արտահայտվելու ազատության իրավունքը, այդ թվում՝ տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը» (կետեր 158 և 159):

Երկրորդ չափանիշի (հայցվող տեղեկության բնույթը) առնչությամբ Մեծ Պալատն ամրագրել է. «...հայցվող տեղեկությունը, տվյալները կամ փաստաթղթերը պետք է հանրային հետաքրքրություն ներկայացնեն, որպեսզի առկա լինի դրանց բացահայտման անհրաժեշտություն: Նման անհրաժեշտությունն առկա է, եթե, ի թիվս այլնի, նման բացահայտումն ապահովում է հանրային կառավարման և հանրության շահերին առնչվող հարցերի թափանցիկությունը և այդպիսով հնարավորություն է տալիս հանրությանը մասնակցել հանրային կառավարմանը:

Թե ինչը կարող է լինել հանրային հետաքրքրության առարկա, կախված է յուրաքանչյուր կոնկրետ գործի հանգամանքներից: Հանրային հետաքրքրություն են ներկայացնում այն հարցերը, որոնք հանրության վրա ունեն այն աստիճանի ազդեցություն, որ հանրությունն իրավաչափորեն շահագրգիռ է դրանցում, այն հարցերը, որոնք զրավում են հանրության ուշադրությունը կամ որոնք զգալի չափով վերաբերում են հանրությանը, հատկապես, երբ ազդում են քաղաքացիների բարեկեցության կամ հանրության

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կյանքի վրա: ... Դրանք նաև կարևոր սոցիալական խնդիրներին առնչվող հարցեր են կամ այնպիսի հիմնախնդիրներին առնչվող հարցեր, որոնց մասին տեղեկացված լինելու մեջ հանրությունը շահագրգիռ է: Հասարակական հետաքրքրություն չի կարող համարվել այլոց անձնական կյանքի վերաբերյալ տեղեկությունների նկատմամբ հանրության ծարավը կամ սենսացիաների ցանկությունը...: Որոշելու համար, թե արդյոք հրապարակումը համընդհանուր կարևորության է, անհրաժեշտ է հրապարակումը գնահատել իր ամբողջության մեջ՝ հաշվի առնելով այն համատեքստը, որում այն հայտնվել է:

...Այս առնչությամբ դատարանն իր նախադեպային իրավունքում արտոնյալ դեր է հաղորդել հանրային հետաքրքրության հարցերի վերաբերյալ քաղաքական խոսքին և բանավեճին» (կետեր 161-163):

Ինչ վերաբերում է երրորդ չափանիշին (տեղեկությունը հայցողի դերը), ապա Մեծ Պալատը նշել է. «...Դատարանը, նախկինում դիմումատուների՝ 10-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքներին պատասխանող պետության միջամտության առկայության հարցը քննարկելիս որոշակի կշիռ է տվել դիմումատուի դերին՝ որպես լրագրողի կամ ... որպես հասարակական կազմակերպության, ում գործունեությունն առնչվում է հանրային հետաքրքրության հարցերի: ...Դատարանն ընդունում է, որ հանրային բանավեճերի համար հարթակ ձևավորելու գործառույթը չի սահմանափակվում միայն մամուլով, այլ կարող է իրականացվել նաև հասարակական կազմակերպությունների կողմից, որոնց գործունեությունը տեղեկացված հանրային բանավեճի կարևոր տարր է» (կետ 166):

.....

Կորեա դե Մաթոսն ընդդեմ Պորտուգալիայի (Correia de Matos v. Portugal) գործով վճռում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի Մեծ պալատն անդրադարձել է հետևյալ իրավական խնդրին. արդյո՞ք քրեական դատավարությունում պաշտպանի պարտադիր մասնակցությունը համատեղելի է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 3-րդ մասի «գ» կետի նորմերի հետ:

Նշված գործով դիմումատուն, ով մասնագիտությամբ իրավաբան էր, դատապարտվել էր դատավորին վիրավորելու համար: Պորտուգալական օրենսդրության համաձայն՝ մեղադրյալի շահերը քրեական դատավարությունում պետք է ներկայացնի պաշտպանը՝ անկախ տվյալ մեղադրյալի իրավաբանի մասնագիտական գիտելիքներ ունենալու հանգամանքից: Ըստ դիմումատուի՝ իր շահերն անձամբ ներկայացնելու հնարավորության բացակայությունը և իր կամքին հակառակ իր համար պաշտպան նշանակելը խախտել են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 3-րդ մասի «գ» ենթակետի նորմերը:

Առաջադրված իրավական հիմնախնդրի առնչությամբ Մեծ պալատն առանձնացրել է հետևյալ սկզբունքները.

- ա) Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» ենթակետն անհրաժեշտաբար իրավունք չի վերապահում մեղադրյալին ընտրություն կատարել իր պաշտպանությունը կազմակերպելու միջոցների միջև (անձամբ, թե՞ պաշտպանի միջոցով),
- բ) քրեական դատավարությունում մեղադրյալի շահերի պաշտպանության նշված երկու այլընտրանքային միջոցների (մեղադրյալի կողմից՝ անձամբ, թե՞ պաշտպանի միջոցով) միջև ընտրությունը կատարում է ներպետական օրենսդրությունը,
- գ) այդ միջոցների միջև ընտրություն կատարելու հարցում մասնակից պետություններն ունեն որոշակի հայեցողություն:

Վերը նշված սկզբունքների հիման վրա Մեծ պալատը գնահատել է.
- արդյո՞ք Պորտուգալիայի օրենսդիրն ունեցել է բավարար և վերաբերելի հիմքեր

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

պաշտպանի պարտադիր մասնակցություն սահմանելու համար,

- արդյո՞ք ներպետական դատարանները, կիրառելով տվյալ օրենսդրական կարգավորումը, ապահովել են անձի արդյունավետ պաշտպանությունը և դատավարության արդարացիությունը՝ ամբողջության մեջ:

Մեծ պալատը, մասնավորապես, կարևորել է այն հանգամանքը, որ ներպետական դատարաններն իրենց դատական ակտերում շեշտադրել են, որ քրեական դատավարությունում պարտադիր իրավաբանական օգնություն սահմանող նորմերը նպատակաուղղված են ոչ թե պաշտպանության հնարավորությունները սահմանափակելուն, այլ ավելի արդյունավետ պաշտպանություն ապահովելուն: Գերագույն դատարանը և սահմանադրական դատարանն իրենց դատական ակտերում մանրամասն պատճառաբանել են, թե ինչ կերպ է պաշտպանի պարտադիր մասնակցություն սահմանող իրավակարգավորումը ծառայում ինչպես մեղադրյալի, այնպես էլ ողջ հանրության շահերին:

Դատարանը հաշվի է առնել նաև այն, որ Պորտուգալիայի ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է որոշակի միջոցներ, որոնք թույլ են տալիս մեղադրյալին անձամբ մասնակցել և միջամտել դատավարությանը: Մասնավորապես, մեղադրյալն իրավունք ունի ներկա գտնվելու քրեական դատավարության բոլոր փուլերում, տալու բացատրություններ կամ լռություն պահպանելու, ներկայացնելու միջնորդություններ՝ առանց պաշտպանի ստորագրության: Պորտուգալիայի օրենսդրությունը նախատեսում է նաև, որ մեղադրյալը միակ դատավարական սուբյեկտն է, ով իրավունք ունի հանդես գալ դատարանում բանավոր լսումների ավարտից հետո մինչև դատավճիռ կայացնելը: Մեղադրյալը բավարար հիմքերի առկայության դեպքում կարող է դատարանից պահանջել դատարանի նշանակված պաշտպանին փոխարինել այլ պաշտպանով:

Մեծ պալատը, արձանագրելով, որ դիմումատուի կողմից ըստ էության չի ներկայացվել որևէ փաստարկ, որը կվկայեր դատավարության ոչ արդարացիության մասին, եզրահանգեց, դիմումատուի՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով և 3-րդ մասի «գ» կետով սահմանված իրավունքների խախտում տեղի չի ունեցել:

.....

Մ. Լ.-ը և Վ. Վ.-ն ընդդեմ Գերմանիայի գործով (M.L. and W.W. v. Germany) գործով դիմումատուները հանրահայտ դերասանի սպանության համար դատապարտված անձինք էին: Պատիժը կրելուց հետո նրանք դիմել են նախկինում իրենց գործը լուսաստանային միջոցներին՝ առցանց արխիվներում պահպանված՝ իրենց գործը լուսաստանային միջոցներին իրենց անունները հեռացնելու խնդրանքով: Լրատվամիջոցները մերժել են դիմումատուների խնդրանքը: Մերժման դեմ դատական պաշտպանությունն ավարտվել է վնաս դիմումատուների: Եվրոպական դատարանի առջև դիմումատուները պաշտպանում էին Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը:

Նշված գործով վճռում Եվրոպական դատարանն առաջին անգամ խնդիր ուներ գնահատելու, թե արդյոք ներպետական դատարանները ճիշտ են հավասարակշռել անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, մասնավորապես, անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը և Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված՝ նախկինում տվյալ անձի վերաբերյալ հրապարակված նյութերն առցանց պահպանելու՝ լրատվամիջոցի իրավունքը:

Դատարանը նախառաջ վերահաստատել է, որ անձնական տվյալների պաշտպանությունը հիմնարար նշանակություն ունի անձի՝ մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքից օգտվելու հարցում: Դատարանը միաժամանակ շեշտադրել

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

է համացանցի կարևոր դերը հանրության համար նորությունների մատչելիությունն ապահովելու և տեղեկատվության տարածումը հեշտացնելու հարցում: Համացանցային արխիվների պահպանումն այդ դերի կարևոր տարրն է և այդ արխիվները պաշտպանված են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով: Լրատվամիջոցները բացի իրենց հիմնական գործառույթից ունեն նաև երկրորդական դեր՝ պահպանելու նախկինում հրապարակված նյութերն ու դրանք մատչելի դարձնելու հանրությանը:

Եվրոպական դատարանը, գնահատելու համար, թե ճիշտ են արդյոք ներպետական դատարանները հավասարակշռել վերը նշված երկու իրավունքները, հաշվի է առել հետևյալ չափանիշները. համապատասխան հրապարակումների ներդրումը հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող բանավեճում, տվյալ անձի վատ համբավի աստիճանը, հրապարակված նյութի թեման, տվյալ անձի նախկին վարքագիծը, տվյալ հրապարակման բովանդակությունը, ձևը և հետևանքները:

Նշված չափանիշները կիրառելով տվյալ գործի փաստերի նկատմամբ՝ դատարանը եզրահանգեց, որ ներպետական դատարանները չեն խախտել դիմումատուների՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով սահմանված անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը: Դատարանը, մասնավորապես, հաշվի առավ դիմումատուների վերաբերյալ սկզբնական հրապարակումների օրինական բնույթը, այդ նյութերը պահպանելու կարևորությունը և դիմումատուների վարքագիծը լրատվամիջոցների նկատմամբ:

.....

Չուբակն ընդդեմ Խորվաթիայի (Zubac v. Croatia) գործով Մեծ պալատի վճիռը կարևորվում է, քանի որ Մեծ Պալատն ամփոփել է Եվրոպական դատարանի նախադեպյալին իրավունքը՝ դատարանի մատչելիության և, մասնավորապես, բարձրագույն դատարանների մատչելիության սահմանափակումների վերաբերյալ: Մեծ պալատն առանձնացրել է այն չափանիշները, որոնց միջոցով գնահատվում է, թե արդյո՞ք վերաքննիչ/վճռաբեկ դատարանների մատչելիության սահմանափակումները համատեղելի են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հետ:

Դատարանը նախևառաջ շեշտադրել է, որ դատարանի մատչելիության իրավունքը բացարձակ իրավունք չէ և կարող է սահմանափակվել. մասն սահմանափակումների թույլատրելիությունը ենթադրվում է, քանզի դատարանի մատչելիության իրավունքն իր բնույթով պահանջում է կարգավորում պետության կողմից, որպիսի կարգավորումը կարող է տարբեր լինել տարբեր ժամանակներում և վայրերում՝ պայմանավորված հանրության և անհատների կարիքներով և ռեսուրսներով:

Անդրադառնալով վերադաս (վերաքննիչ և վճռաբեկ) դատարանների մատչելիությանը՝ Մեծ Պալատը նշել է, որ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիության եղանակը կախված է տվյալ դատավարության առանձնահատկություններից և ներպետական մակարդակում գործի քննությունը պետք է հաշվի առնվի իր ամբողջության մեջ:

Ըստ Մեծ պալատի՝ մասնակից պետություններն ունեն որոշակի հայեցողություն Գերագույն դատարանի մատչելիության սահմանափակումներ նախատեսելու հարցում: Այդ հայեցողության շրջանակը գնահատելիս դատարանն առաջին հերթին հաշվի է առնում՝ ա) ստորադաս դատարանում գործի քննության ծավալը, բ) թե արդյո՞ք վերադաս դատարանում բարձրացվել է ստորադաս դատարանում դատավարության արդարացիության վերաբերյալ այս կամ այն հարց, գ) Գերագույն դատարանի դերի բնույթը:

Եվրոպական դատարանը գնահատում է նաև սահմանափակման համաչափությունը՝ հաշվի առնելով, մասնավորապես, սահմանափակման կանխատեսելիությունը բողոքաբերի համար:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎճՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎճՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎճՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.05.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Սուսաննա Խաչատրյանի ընդդեմ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի՝ ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքը համատեղ սեփականություն ճանաչելու, իր բաժնի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ճանաչելու և կատարված պետական գրանցումները մասնակի անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1.Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Սուսաննա Խաչատրյանը պահանջել է Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը, Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 15-րդ օժանդակ տարածքը և Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակն օրենքի ուժով ճանաչել Սուսաննա Խաչատրյանի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույք, ճանաչել Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը վերոնշյալ անշարժ գույքերի 1/2 բաժինների նկատմամբ, մասնակի անվավեր ճանաչել Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանի նկատմամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի անվամբ 25.12.2009 թվականին սեփականության իրավունքի պետական գրանցման միասնական մատյանի 00018 համարի տակ կատարված գրանցումը, սեփականության իրավունքի պետական գրանցման միասնական մատյանի 00017 համարի տակ կատարված Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակի գրանցումը և 26.12.2009 թվականին Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 15-րդ օժանդակ տարածքի նկատմամբ 00023 համարի տակ կատարված գրանցումը, օրենքի ուժով ճանաչել «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի բաժնեմասում Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին սեփականության իրավունքով պատկանող բաժնեմասը Սուսաննա Խաչատրյանի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույք և ճանաչել Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի բաժնեմասում Վիգեն Ասլանյան

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ավանեսյանսին սեփականության իրավունքով պատկանող 55 տոկոս բաժնեմասի 1/2 բաժնի նկատմամբ:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Գ. Խանդանյան) 23.06.2010 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (դատավորներ՝ Ս. Միքայելյան, Ն. Տավարացյան, Ն. Բարսեղյան) 10.07.2014 թվականի որոշմամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 23.06.2010 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Սուրբյան) 18.09.2015 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (դատավորներ՝ Ա. Խառատյան, Կ. Հակոբյան, Տ. Նազարյան) 21.04.2016 թվականի որոշմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 18.09.2015 թվականի վճիռը բեկանվել է, և գործն ուղարկվել է նոր քննության:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ռ. Ափինյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 02.02.2017 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է մասնակիորեն՝ վճռվել է. «մասնակի անվավեր ճանաչել Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի անվամբ կատարված՝ Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանի, Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 15-րդ օժանդակ տարածքի և Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակի նկատմամբ սեփականության իրավունքի գրանցումները և 1/2 բաժնեմասով ճանաչել Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանի, Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 15-րդ օժանդակ տարածքի և Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակի նկատմամբ: «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյանի միջև 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագրով Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից ձեռք բերված 51 տոկոս բաժնեմասի 1/2 մասի նկատմամբ ճանաչել Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը: Հայցը՝ մնացած մասով, մերժել»:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 19.05.2017 թվականի որոշմամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 02.02.2017 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Սուսաննա Խաչատրյանի ներկայացուցիչը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

1) *Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ, 199-րդ, 201-րդ, ՀՀ ընդհանրական օրենսգրքի 17-րդ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարու-*

թյան օրենսգրքի 14-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարզապես է հերկյալ փաստարկներով.

Դատարանը և Վերաքննիչ դատարանն անտեսել են, որ Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի 273 բաժանմունքի 20.10.2010 թվականի թիվ 0951 վճռով հաստատվել է ամուսնության գրանցման արդյունքում գոյացած գույքային և նյութական իրավունքների դիմաց ամուսնությունից բխող իրավունքների գումարը Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից Սուսաննա Խաչատրյանին վճարելու և այն վերջինիս կողմից ստանալու հանգամանքը: Նշված վճիռը ճանաչվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.04.2016 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ, ուստի այն պարտադիր է բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, իրավաբանական անձանց ու քաղաքացիների համար և ենթակա է կատարման ՀՀ ամբողջ տարածքում:

Ստորադաս դատարաններն անտեսել են, որ վերոնշյալ վճռով ամրագրված 14.06.2010 թվականի համաձայնագրով սահմանված «ամուսնության գրանցման արդյունքում գոյացած գույքային և նյութական իրավունքների դիմաց ամուսնությունից բխող իրավունքների գումար» արտահայտությունը վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ ամուսինների համատեղ սեփականությունը հանդիսացող գույքի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 199-րդ հոդվածով և 197-րդ հոդվածով սահմանված ռեժիմի կիրառմանը, այն է՝ ընդհանուր համատեղ սեփականության մասնակցին նրան հասանելիք բաժնի արժեքի հատուցմամբ ընդհանուր գույքում նրա սեփականության իրավունքի դադարմանը: Այսինքն՝ ամսական 10.000.000 ռիալը, որը Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանը երկուսուկես տարի վճարել է Սուսաննա Խաչատրյանին, նույն վճռի համաձայն՝ վերաբերում է Սուսաննա Խաչատրյանի՝ ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքում նրա ունեցած մասի դիմաց Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից այդ մասի արժեքը վճարելուն և դրա հիմքով այդ մասի նկատմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը դադարելուն:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանը, օրինական և հիմնավորված համարելով Դատարանի եզրահանգումը, իր հերթին թույլ է տվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ ամուսինների համատեղ սեփականություն հանդիսացող գույքի նկատմամբ ամուսինների փոխադարձ համաձայնությամբ այլ իրավական ռեժիմ սահմանված լինելու վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի առկայության պայմաններում, որով արդեն իսկ լուծվել է ամուսինների համատեղ սեփականությունը հանդիսացող գույքի հարցը և հաստատված է համարվել, որ Սուսաննա Խաչատրյանը ստացել է ամուսնությունից բխող իրավունքների գումարը, քողարկված կերպով կրկնակի քննության է ենթարկել արդեն իսկ մեկ անգամ լուծված գործը՝ կասկածի տակ դնելով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.04.2016 թվականի օրինական ուժի մեջ մտած որոշմամբ ճանաչված Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի 273 բաժանմունքի 20.10.2010 թվականի 0951 համարով դատական ակտը, որով և անտեսվել է այդ ակտի պարտադիր բնույթը:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

2) Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 10-րդ, 176-րդ հոդվածները, «Սահմանափակ պարասիանարվորքյանք ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի «գ» ենթակետը, նույն հոդվածի 4-րդ կետը, 11-րդ հոդվածի 7-րդ կետը, «Իրավաբանական անջանց պետական գրանցման, իրավաբանական անջանց առանձնացված սրորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ և 12-րդ կետերը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով:

Ստորադաս դատարանները հիմք են ընդունել այն հանգամանքը, որ «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի մասնակիցներ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի միջև 17.11.2006 թվականին կնքվել է բաժնեմասի օտարման պայմանագիր, որի համաձայն՝ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ն Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին է վաճառել «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ունեցած 51 տոկոս բաժնեմասը: Մինչդեռ Դատարանը և Վերաքննիչ դատարանն անտեսել են, որ իրավունքները մինչև այժմ օրենքով սահմանված կարգով պետական գրանցում չեն ստացել: Ավելին, «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի՝ 27.04.2007 թվականի փոփոխությամբ գրանցված կանոնադրության համաձայն՝ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ն «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում 51 տոկոս բաժնեմասի սեփականատերն է, իսկ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը՝ միայն 4 տոկոս բաժնեմասի սեփականատերը:

Նման պայմաններում Վերաքննիչ դատարանը, Դատարանի եզրահանգումն օրինական և հիմնավորված համարելով, խախտել է ինչպես վերը նշված նյութական իրավունքի նորմերի, այնպես էլ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի պահանջները, քանի որ բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտությամբ չի գնահատել «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի հիմնադրման պայմանագիրը, կանոնադրությունը, այդ թվում՝ 27.04.2007 թվականի փոփոխությամբ գրանցված կանոնադրությունը՝ հանգելով Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի 51 տոկոս բաժնեմասը ձեռք բերելու և այն ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականությունը հանդիսանալու մասին սխալ հետևության:

Ավելին, Դատարան չի ներկայացվել ապացույց այն մասին, որ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից վճարում է կատարվել բաժնեմասի դիմաց, ինչպես նաև ապացույց այն մասին, որ «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի հետագա գործունեությանը «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ն մասնակից չի դարձվել, որոնցով կհիմնավորվեր, որ վաճառող ընկերության իրավունքներն իրականում դադարած են: Այսինքն՝ 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագիրը, պայմանավորված դրանից ծագող իրավունքների պետական գրանցում չունենալու հանգամանքով, չի կարող հիմք հանդիսանալ բաժնեմասի նկատմամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի սեփականության իրավունքը ծագած համարելու համար:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 19.05.2017 թվականի որոշումը և այն փոփոխել՝ հայցը մերժել:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմնավորումները

Բողոք բերած անձի վկայակոչած 14.06.2010 թվականի համաձայնագիրը չի վերաբերում ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքի 1/2 մասի նկատմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքից հրաժարվելուն, քանի որ այն արդեն օրենքի ուժով պատկանել է Սուսաննա Խաչատրյանին: Սույն համաձայնագրով կողմերի կամքն ուղղված է եղել ամուսնական կապի հետևանքով ապագայում առաջանալիք կենցաղային բնույթի հարցերի կարգավորմանը, այլ ոչ թե այն բոլոր իրավունքներին, որոնք օրենքի ուժով արդեն իսկ ամուսիններից որևէ մեկի սեփականությունն են:

Համաձայնագրում վկայակոչվել են առանց իրավական կոնկրետության վերացական արտահայտություններ, ինչի ուժով այն չի կարող գնահատվել որպես սեփականության իրավունքից հրաժարում, քանի որ Սուսաննա Խաչատրյանն օրենքի ուժով արդեն իսկ վիճելի գույքի 1/2 բաժնի սեփականատեր է, այլ ոչ թե դրա նկատմամբ հավակնություն ունեցող անձ:

Ամուսինների գույքի ռեժիմը կարող էր սահմանվել ամուսնական պայմանագրով, իսկ սույն գործով վերացական համաձայնագիրը, որում ընդհանրապես նշում չկա համատեղ սեփականության ռեժիմը դադարեցնելու մասին, չի կարող դիտվել ամուսնական պայմանագիր:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) ՀՀ արդարադատության նախարարության քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման գործակալության Ամուսնության պալատ տարածքային բաժնի 26.05.2006 թվականի թիվ ԱՍ 037499 ամուսնության վկայականի համաձայն՝ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը և Սուսաննա Խաչատրյանն ամուսնացել են 26.05.2006 թվականին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 8**):

2) «Մասիսավան Բրենն» ՍՊԸ-ի՝ որպես վաճառողի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանի՝ որպես գնորդի միջև 23.12.2009 թվականին կնքված անշարժ գույքերի առուվաճառքի պայմանագրի համաձայն՝ «Մասիսավան Բրենն» ՍՊԸ-ն վաճառում է սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող Երևանի Վ. Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը, Երևանի Վ. Անտառային փողոցի 127/5 շենքի թիվ 15 օժանդակ տարածքը և Երևանի Վ. Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակը, իսկ գնորդը գնում է այդ անշարժ գույքը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 35**):

3) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 26.12.2009 թվականին տրված թիվ 2562974 անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի համաձայն՝ Երևանի Վերին Անտառային փողոցի 127/5 շենքի թիվ 15 օժանդակ տարածքը սեփականության իրավունքով պատկանում է Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանին: Գրանցված է ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի՝ գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական 010065-16 մատյանի 00023 համարի տակ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 19-21**):

4) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի

կողմից 25.12.2009 թվականին տրված թիվ 2562975 անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի համաձայն՝ Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակը սեփականության իրավունքով պատկանում է Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին: Գրանցված է ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական թիվ 01-0065-16 մատյանի 00017 համարի տակ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 22-24**):

5) ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի կողմից 25.12.2009 թվականին տրված թիվ 2562976 անշարժ գույքի սեփականության իրավունքի գրանցման վկայականի համաձայն՝ Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը սեփականության իրավունքով պատկանում է Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին: Գրանցված է ՀՀ կառավարությանն առընթեր անշարժ գույքի կադաստրի պետական կոմիտեի գույքի նկատմամբ իրավունքների պետական գրանցման միասնական 010065-16 մատյանի 00018 համարի տակ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 25-27**):

6) 28.12.1993 թվականին կնքված հիմնադիր պայմանագրի և 30.12.1993 թվականին հաստատված «Արարատ-Ասլան» համատեղ ձեռնարկության կանոնադրության համաձայն՝ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին է պատկանում ընկերության կանոնադրական կապիտալի 4 տոկոս բաժնեմասի նկատմամբ սեփականության իրավունքը (**հատոր 2-րդ, գ.թ. 19-49**):

7) «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի մասնակիցներ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյանի միջև 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագրի համաձայն՝ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ն Վիգեն Ասլանյանին է վաճառել «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ունեցած 51 տոկոս բաժնեմասը՝ 28.359.774 ՀՀ դրամ անվանական արժեքով (**հատոր 1-ին, գ.թ. 30**):

8) «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի մասնակիցների արտահերթ ընդհանուր ժողովի 22.11.2006 թվականի արձանագրության համաձայն՝ ժողովը միաձայն որոշել է «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ին իր դիմումի համաձայն հանել ընկերության մասնակիցների կազմից, օրենքով սահմանված կարգով նրա հետ կատարել վերջնահաշվարկ, ընկերության կանոնադրության մեջ կատարել նրա բաժնեմասի փոխանցման և ընկերությունից դուրս գալու հետ կապված փոփոխությունը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 28-29**):

9) «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի՝ 27.04.2007 թվականի փոփոխությամբ գրանցված կանոնադրության համաձայն՝ «ՄԵՐԻԹԱՅՄ ԶՈՆՍԱԼԹՆՍԻ ԼԹԴ»-ն «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի 51 տոկոս բաժնեմասի սեփականատերն է, իսկ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը՝ 4 տոկոս բաժնեմասի սեփականատերը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 9-18**):

10) Իրանի Իսլամական Հանրապետության Արդարադատության նախարարության ակտերի և կալվածների գրանցման պետական կազմակերպության կողմից 07.12.2010 թվականին տրված թիվ 090865 ամուսնալուծության վկայականի համաձայն՝ ապահարզան տվող Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսը (Խաչատրյան) և ապահարզան տրվող Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսն ամուսնալուծվել են: Ամուսնալուծության պայմանների և պայմանավորվածությունների համաձայն՝ օժիտի կամ ծախսերի հոգալու (նաֆաղե) առումով հավակնություններ չկան (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 11-13**):

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

11) Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի «Այլ պետության դատարանի որոշումը ճանաչելու և հարկադիր կատարումը թույլատրելու վերաբերյալ միջնորդությունները քննության առնելու մասին» 01.04.2016 թվականի որոշման համաձայն՝ ՀՀ տարածքում ճանաչվել և թույլատրվել է կատարել Իրանի Իսլամական Հանրապետության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի 273 բաժանմունքի 20.10.2010 թվականի 0951 համարով վճիռը: Որոշմամբ հղում է կատարվել Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության վճռին, համաձայն որի. ««Սեյեդե Ֆաթեմե Հոսեյնիի դատապաշտպանությամբ տիկին Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) հայցն ընդդեմ Հովիկ Բեհրուի դատապաշտպանությամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի, որի հիմքն է 05.03.1383 (20.05.2004 թվական) թվականի համար 3 ամուսնական վկայականը, որը տրվել է Հայաստանի հյուպատոսարանից, հենվելով քաղաքացիական օրենքի համար 1133 հոդվածին՝ դատարանը արձակում է համատեղ կյանքի անհնարինության հետևյալ վճիռը և հայտարարում է, որ կինն օժիտ չունի, բայց դատարանից դուրս կայացած համաձայնությամբ տղամարդը կնոջն է վճարել (հատկացրել) ապրուստի համար անհրաժեշտ և ամուսնությունից բխող իրավունքների գումարը: Օժիտի կամ ծախսերի հոգալու (նաֆադե) առումով հավակնություններ չկան, համատեղ կյանքից երեխա չունեն: Բաժանման կրոնական կարգը կատարված է: Թեհրանի դատական իշխանություն, անշարժ գույքի և փաստաթղթերի գրանցման կազմակերպության 14.06.2010 թվականի թիվ 139818 փաստաթղթի (այսուհետ նաև՝ Համաձայնագիր) համաձայն՝ Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսը (Խաչատրյան) և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը, ներկա գտնվելով Թեհրանի համար 19 պաշտոնական նոտարական գրասենյակում և ներկայանալով համախորհուրդ, պայմանավորվել են հետևյալի մասին. «...3. Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը համաձայնեց երկու և կես տարվա ժամկետով ամսական 10.000.000 ռիալ վճարել կնոջը՝ Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսին (Խաչատրյան) Հայաստանում, Անգլիայում և Իրանում գրանցված քրիստոնեական պաշտոնական ամուսնության կապի արդյունքում գոյացած պարտավորությունների և ընթացիկ ծախսերի համար, և տիկինը, ընդունելով վերոնշյալ պայմանները՝ ստորագրում է սույն փաստաթուղթը՝ հայտարարելով, որ իր բոլոր նյութական ստանալիքները, որոնք բխում են ամուսնական կապի արդյունքում ունեցած բոլոր տեսակի հավակնություններից, հայտարարում է, որ ապագայում ևս իր կողմից որևէ կարգի հավակնություն չի հնչելու, պարոնն իր հերթին, որպես գումարի վճարման երաշխիք՝ ստորագրեց համապատասխան չեկերը և սույն համաձայնագրի ստորագրումից հետո հանձնեց տիկնոջը...»»: Նշված որոշումը ստացել է օրինական ուժ (**հատոր 6-րդ, գ.թ. 69-70**):

12) Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության անշարժ գույքի և փաստաթղթերի գրանցման կազմակերպությունում 14.06.2010 թվականին Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի միջև կնքված համաձայնագրի 6-րդ կետի համաձայն՝ նույն համաձայնագրի կետերի կատարման ուղղությամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսն ամուսնությունից բխող իր բոլոր նյութական և ֆինանսական պարտավորությունները կատարել է և ամբողջությամբ հաշվեփակ է արված, և նա այսուհետ Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) նյութական և ֆինանսական պահանջները բավարարելու ոչ մի պարտավորություն չունի (**հատոր 3-րդ, գ.թ. 19-21**):

13) Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը 15.07.2010-14.12.2012 թվականներն ըն-

կաժ ժամանակահատվածում Մուսաննա Խաչատրյանին է փոխանցել ամսական 10.000.000 ռիալ (**հատոր 4-րդ, գ.թ. 12-42**):

4. Վճարել դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճարել դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճարել բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի առկայությամբ, այն է՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճարել դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճարել դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականության իրավունքում ամուսինների համաձայնությամբ ամուսիններից մեկի իրավունքը դադարեցնելու հարցի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար,

2) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճարել դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճարել դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության կանոնադրական կապիտալում ունեցած բաժնեմասի օտարման պայմանագրից բխող իրավունքների ծագման վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար,

3) ստորադաս դատարանի կողմից ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 10-րդ, 176-րդ հոդվածների, «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ, 11-րդ հոդվածների, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճարել դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրումներին.

1. արդյո՞ք ամուսինների միջև կնքված համաշայնությունը, որի առարկան հստակ չէ, կարող է հիմք հանդիսանալ ընդհանուր համարել սեփականության իրավունքում ամուսիններից մեկի իրավունքի դադարման համար,

2. արդյո՞ք սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության կանոնադրական կապիտալում ունեցած բաժնեմասի օտարման պայմանագիրը կարող է հիմք հանդիսանալ բաժնեմասի նկատմամբ իրավունքի ծագման համար, եթե պայմանագրից բխող իրավունքները պետական գրանցման չեն ենթարկվել:

1. Վճարել բողոքն առաջին հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ. ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական կարգով ամուսնալուծվելիս, ինչպես նաև անկախ քաղաքացիական կացության ակտերի պետական գրանցում իրականացնող մարմիններում ամուսնալուծվելիս ամուսինները կարող են դատարան ներկայացնել համաձայնություն (...) ամուսինների ընդհանուր գույքի բաժանման մասին:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 26-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամուսինների ընդհանուր

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

համատեղ սեփականության հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, ինչպես նաև ամուսինների միջև կնքված ամուսնական պայմանագրով:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 27-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրը ամուսնացող անձանց համաձայնությունն է կամ ամուսինների համաձայնությունը, որով որոշվում են ամուսինների գույքային իրավունքներն ու պարտականությունները ամուսնության և (կամ) այն լուծվելու ընթացքում:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրը կարող է կնքվել ինչպես մինչև ամուսնության պետական գրանցումը, այնպես էլ ամուսնության ցանկացած ժամանակահատվածում: (Ո) Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագիրը կնքվում է գրավոր և ենթակա է նոտարական վավերացման:

ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ամուսնական պայմանագրով ամուսինները կարող են փոփոխել ընդհանուր սեփականության շրջանակը, սահմանել համատեղ, բաժնային կամ յուրաքանչյուրի սեփականություն՝ ամուսինների որչ գույքի, դրա առանձին տեսակների կամ ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքի նկատմամբ: (...) Ամուսիններն իրավունք ունեն ամուսնական պայմանագրով որոշելու միմյանց ապրուստը հոգալու իրենց փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականությունները, միմյանց եկամուտներին մասնակցելու եղանակները, իրենցից յուրաքանչյուրի կողմից ընտանեկան ծախսեր կատարելու կարգը, այն գույքը, որ պետք է հանձնվի իրենցից յուրաքանչյուրին ամուսնալուծվելիս, ինչպես նաև իրավունք ունեն ամուսնական պայմանագրով նախատեսելու իրենց գույքային հարաբերություններին վերաբերող ցանկացած այլ նորմեր:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ամուսնության ընթացքում ամուսինների ձեռք բերած գույքը նրանց համատեղ սեփականությունն է, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ նրանց միջև կնքված պայմանագրով: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ մինչև ամուսնությունն ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքը, ինչպես նաև ամուսնության ընթացքում ամուսիններից մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքը նրա սեփականությունն է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 199-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ համատեղ սեփականության մասնակիցների միջև ընդհանուր գույքը բաժանվում կամ նրանցից մեկի բաժինն առանձնացվում է ընդհանուր գույքի նկատմամբ իրավունքում մասնակիցներից յուրաքանչյուրի բաժինը նախապես որոշելուց հետո: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ ընդհանուր գույքը բաժանելիս և դրանից բաժին առանձնացնելիս համատեղ սեփականության մասնակիցների բաժինները համարվում են հավասար, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ մասնակիցների համաձայնությամբ: Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ ընդհանուր գույքը բաժանելու և դրանից բաժին առանձնացնելու հիմքերը և կարգը սահմանվում են նույն օրենսգրքի 197-րդ հոդվածի կանոններով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ համատեղ սեփականության մասնակիցները միասին տիրապետում և օգտագործում են ընդհանուր գույքը, եթե այլ բան նախատեսված չէ նրանց համաձայնությամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ արձանագրել է, որ ամուսինների միջև կնքված համապատասխան պայմանագրի բացակայության դեպքում ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքը, անկախ նրանից, թե այն որ ամու-

սինն է ձեռք բերել, ձեռք է բերվել ընդհանուր, թե ամուսիններից մեկին պատկանող միջոցներով, ստեղծվել է կամ պատրաստվել երկուսի, թե մեկի կողմից, ում անունով է ձևակերպված, միևնույն է, հանդիսանում է ամուսինների համատեղ սեփականությունը՝ բացի ամուսնության ընթացքում մեկի նվեր կամ ժառանգություն ստացած գույքի (*Կե՛ս, Ռաֆայել Աբազյանը և Անժիկ Երիցյանն ընդդեմ Ռուբեն Աբազյանի և «Կենդրոն» նորարարական փարածքի նորարի թիվ 3-415(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 01.06.2007 քվակաևնի որոշումը*):

Մեկ այլ որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը փաստել է, որ ամուսինների ընդհանուր համատեղ սեփականություն հանդիսացող գույքը կարող է բաժանվել ինչպես ամուսնության ընթացքում, այնպես էլ ամուսնալուծվելուց հետո (*Կե՛ս, Սամվել Մելիքյանն ընդդեմ Առլեր Ավարյանի թիվ ԵԿԴ/1418/02/12 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 08.05.2014 քվակաևնի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը *Սրանհայալ Հովակիմյանն ընդդեմ Արուշես Դավթյանի և մյուսների* գործով անդրադարձել է ամուսնական պայմանագրի էությանը և արձանագրել, որ ամուսնական պայմանագիրը գործարք է, որն ունի առանձնահատուկ սուբյեկտային կազմ և կարգավորման առարկա: Ամուսնական պայմանագիրը կարող է կնքվել բացառապես ամուսնացող կամ արդեն իսկ ամուսնացած անձանց միջև՝ համապատասխանաբար ինչպես մինչև ամուսնության պետական գրանցումը, այնպես էլ ամուսնության ցանկացած ժամանակահատվածում: Ամուսնական պայմանագրի կարգավորման առարկան ամուսինների գույքային դրությունն է: Մասնավորապես, կնքելով նման պայմանագիր, ամուսինները կարող են փոփոխել համատեղ սեփականության օրենքով սահմանված ռեժիմը՝ նախատեսելով ամուսնության ընթացքում ձեռք բերվող գույքի նկատմամբ ամուսինների բաժնային կամ յուրաքանչյուրի անհատական սեփականության իրավունքը: Ամուսնական պայմանագրով ամուսինները կարող են նաև որոշել միմյանց ապրուստը հոգալու իրենց փոխադարձ իրավունքներն ու պարտականությունները, միմյանց եկամուտների ստեղծմանը մասնակցելու, նրանցից յուրաքանչյուրի կողմից ընտանեկան ծախսերը հոգալու կարգը:

Վերը շարադրվածը վկայում է ամուսնական պայմանագրի կարգավորիչ գործառույթի մասին: Ամուսնական պայմանագիրը, սակայն, իրականացնում է ոչ միայն կարգավորիչ, այլև՝ ապահովող գործառույթ: Ամուսնական պայմանագրի ապահովող գործառույթը նախևառաջ արտահայտվում է ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքային ինքնուրույնության երաշխավորմամբ, որը հատկապես կարևորվում է քաղաքացիական շրջանառությանը մասնակցելիս, ինչպես նաև ամուսնության լուծման դեպքում (*Կե՛ս, թիվ ԵԿԴ/1791/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 30.04.2015 քվակաևնի որոշումը*):

Չարգացնելով նախկինում արտահայտած իր դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ ամուսինների համատեղ սեփականության բաժանման հնարավորությանը: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ամուսիններն իրենց համատեղ սեփականություն հանդիսացող գույքի կարգավիճակը կարող են փոփոխել հետևյալ եղանակներից որևէ մեկով.

- 1) ամուսնական պայմանագիր կնքելով,
- 2) ամուսնալուծության ընթացքում ընդհանուր գույքի բաժանման մասին համաձայնություն կնքելով և այն դատարանին ներկայացնելով,
- 3) որպես ընդհանուր սեփականության մասնակիցներ՝ գույքը բաժանելով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ և 199-րդ հոդվածների հիմքով:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում առավել մանրամասնեցնել 1-ին և 2-րդ հիմքերը՝ նկատի ունենալով, որ 3-րդ հիմքի դեպքում ամուսիններ լինելու համագամանքը որևէ առանձնահատկություն չի առաջացնում ընդհանուր կանոնին համապատասխան գույքը բաժանելու համար:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ամուսնական պայմանագրով ընդհանուր գույքի կարգավիճակը որոշվում է արտադատական կարգով, այսինքն՝ ամուսինների միջև դատական վեճից անկախ: Մինչդեռ ամուսնալուծության ընթացքում ընդհանուր գույքի բաժանման մասին համաձայնություն կնքվում և հաստատվում է դատական կարգով: Տվյալ դեպքում դատարանը հաստատում է այդ համաձայնությունը, և ամուսինների ընդհանուր գույքը բաժանվում է արդեն դատարանի վճռի հիման վրա: Ամուսնական պայմանագրի դեպքում ամուսինները կնքում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի պայմաններին համապատասխանող գործարք, որը ենթարկվում է նոտարական վավերացման: Ամուսնական պայմանագրի կարգավորման առարկան ավելի լայն է. այն կարող է նախատեսել ոչ միայն ընդհանուր գույքը բաժանելուն, այլ նաև գույքային հարաբերություններին վերաբերող ցանկացած նորմեր:

Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է, որ ինչպես ամուսնական պայմանագրի, այնպես էլ ամուսնալուծվելիս կնքված համաձայնության առարկան պետք է լինի հստակ՝ նկատի ունենալով, որ երկուսն էլ գործարք են՝ ուղղված են քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դրանց դադարեցնելուն, ուստի կնքված համարվելու համար պետք է ունենան հստակ առարկա: Այլ կերպ ասած, եթե ամուսնալուծվելիս համաձայնությամբ ամուսինները որոշում են ընդհանուր գույքը բաժանել, ապա հստակ պետք է լինեն գույքը և ամուսինների բաժինները, կամ եթե կնքվում է ամուսնական պայմանագիր, ապա հստակ պետք է լինի ամուսինների կամքը, մասնավորապես՝ սահմանելու համատեղ, բաժանյալ կամ յուրաքանչյուրի սեփականությունը՝ ամուսինների ողջ գույքի, դրա առանձին տեսակների կամ ամուսիններից յուրաքանչյուրի գույքի նկատմամբ: Ընդ որում, առարկայի մասին դրույթը պարզելիս ամուսնական պայմանագիրը և ամուսնալուծվելիս կնքվող համաձայնությունը պետք է մեկնաբանել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 447-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան: Հետևաբար, եթե ամուսինների միջև կնքված համաձայնությունը միանշանակորեն հնարավորություն չի տալիս պարզել վերջինիս առարկան, այն չի կարող հիմք հանդիսանալ ամուսիններից մեկի սեփականության իրավունքի դադարման համար:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանը և Սուսաննա Խաչատրյանը ամուսնացել են 26.05.2006 թվականին, իսկ ամուսնալուծվել՝ 07.12.2010 թվականին: Համատեղ ամուսնական կյանքի ընթացքում Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանը ձեռք է բերել Երևանի Վ. Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը, նույն շենքի թիվ 15 օժանդակ տարածքը և թիվ 1 ավտոտնակը: Կողմերն ամուսնալուծվել են Իրանի Իսլամական Հանրապետությունում: Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի «Այլ պետության դատարանի որոշումը ճանաչելու և հարկադիր կատարումը թույլատրելու վերաբերյալ միջնորդությունները քննության առնելու մասին» 01.04.2016 թվականի որոշման համաձայն՝ ՀՀ տարածքում ճանաչվել և թույլատրվել է կատարել Իրանի Իսլամական Հանրապետության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի 273 բաժանմունքի 20.10.2010 թվականի 0951 համարով վճիռը: Որոշմամբ հղում է կատարվել Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության վճռին, համաձայն որի. «...դա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

տարանը արձակում է համատեղ կյանքի անհնարինության հետևյալ վճիռը և հայտարարում է, որ կինն օժիտ չունի, բայց դատարանից դուրս կայացած համաձայնությամբ տղամարդը կնոջն է վճարել (հատկացրել) ապրուստի համար անհրաժեշտ և ամուսնությունից բխող իրավունքների գումարը: Օժիտի կամ ծախսերի հոգալու (նաֆաղե) առումով հավակնություններ չկան, համատեղ կյանքից երեխա չունեն: Բաժանման կրոնական կարգը կատարված է: Թեհրանի դատական իշխանություն, անշարժ գույքի և փաստաթղթերի գրանցման կազմակերպության 14.06.2010 թվականի թիվ 139818 փաստաթղթի (այսուհետ նաև Համաձայնագիր) համաձայն՝ Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսը (Խաչատրյան) և Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսը, ներկա գտնվելով Թեհրանի համար 19 պաշտոնական նոտարական գրասենյակում և ներկայանալով համախորհուրդ, պայմանավորվել են հետևյալի մասին. «...3. Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսը համաձայնեց երկու և կես տարվա ժամկետով ամսական 10.000.000 ռիալ վճարել կնոջը՝ Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսին (Խաչատրյան) Հայաստանում, Անգլիայում և Իրանում գրանցված քրիստոնեական պաշտոնական ամուսնության կապի արդյունքում գոյացած պարտավորությունների և ընթացիկ ծախսերի համար և տիկինը ընդունելով վերոնշյալ պայմանները՝ ստորագրում է սույն փաստաթուղթը՝ հայտարարելով, որ **իր բոլոր նյութական ստանալիքները, որոնք բխում են ամուսնական կապի արդյունքում ունեցած բոլոր տեսակի հավակնություններից, հայտարարում է, որ ապագայում ևս իր կողմից որևէ կարգի հավակնություն չի հնչելու**, պարոնն իր հերթին, որպես գումարի վճարման երաշխիք՝ ստորագրեց համապատասխան չեկերը և սույն համաձայնագրի ստորագրումից հետո հանձնեց տիկնոջը...» »: Նշված որոշումը ստացել է օրինական ուժ: Իրանի Իսլամական Հանրապետության դատական իշխանության անշարժ գույքի և փաստաթղթերի գրանցման կազմակերպությունում 14.06.2010 թվականին Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) և Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսի միջև կնքված համաձայնագրի 6-րդ կետի համաձայն՝ նույն համաձայնագրի կետերի կատարման ուղղությամբ Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսն ամուսնությունից բխող իր բոլոր նյութական և ֆինանսական պարտավորությունները կատարել է և ամբողջությամբ հաշվեփակ է արված, և նա այսուհետ Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) նյութական և ֆինանսական պահանջները բավարարելու ոչ մի պարտավորություն չունի:

Դատարանը, նախևառաջ ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածով, հիմք է ընդունել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.04.2016 թվականի որոշմամբ հաստատված Իրանի Իսլամական Հանրապետության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի վճռի բովանդակությունը և գտել, որ «ամուսնական կապի արդյունքում գոյացած պարտականություններ» հասկացությունն անորոշ է, որպիսի հանգամանքը խոչընդոտում է նշված եզրույթի բովանդակության վերաբերյալ որևէ հստակ եզրահանգման գալու: Անդրադառնալով «նյութական ստանալիքները, որոնք բխում են ամուսնական կապի արդյունքում ունեցած բոլոր տեսակի հավակնություններից» եզրույթին՝ Դատարանն արձանագրել է, որ «ստանալիքներ», «հավակնություններ» եզրույթները ենթադրում են, որ դրանք պետք է առաջանան ապագայում, այլ ոչ արդեն իսկ ծագած իրավունքների նկատմամբ, ինչպես նաև նյութական ստանալիքներ կամ հավակնություններ կարող է լինել միայն այլ անձի գույքի նկատմամբ: Այսինքն՝ Սուսաննա Խաչատրյանը չէր կարող որևէ «ստանալիք» կամ «հավակնություն ունենալ» արդեն իսկ օրենքի ուժով իրեն սեփականության իրավունքով պատկանող գույքի

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

նկատմամբ: Ուստի Դատարանը եզրահանգել է, որ Համաձայնագրով կողմերը համաձայնության չեն եկել ամուսնության ընթացքում համատեղ ձեռք բերված գույքը բաժանելու մասին:

Վերաքննիչ դատարանը, վճիռն օրինական ուժի մեջ թողնելով և հիմնավոր համարելով Դատարանի պատճառաբանությունները, հավելել է, որ Սուսաննա Խաչատրյանը Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսի հետ հավասարապես դարձել է ձեռք բերված գույքի նկատմամբ սեփականատեր, և եթե կողմերը շարունակեին իրենց ամուսնական հարաբերությունները, միևնույնն է, Սուսաննա Խաչատրյանը նշված գույքի սեփականատեր է հանդիսանում: Ուստի Վերաքննիչ դատարանը փաստել է, որ «նյութական ստանալիք» և «հավակնություններ» հասկացությունները վերաբերում են միայն հետագայում, ապագայում գույք կամ գումար ստանալու ուղղությամբ որոշակի գործողություններ կատարելուն, հետևաբար անձն իր ունեցած, իր սեփականությունը հանդիսացող գույքի նկատմամբ չի կարող հավակնություններ ունենալ:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշման համատեքստում անդրադառնալով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությանը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Վճռաբեկ դատարանը նախևառաջ փաստում է, որ Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանսը Երևանի Վ. Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը, նույն շենքի թիվ 15 օժանդակ տարածքը և թիվ 1 ավտոտնակը ձեռք է բերել Սուսաննա Խաչատրյանի հետ համատեղ ամուսնական կյանքի ընթացքում, հետևաբար նշված անշարժ գույքը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 201-րդ հոդվածի հիմքով ընդհանուր համատեղ սեփականություն է:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով հիմնական վիճելի հարցը համաձայնագրի առարկան է, այսինքն՝ այն հարցը, թե արդյոք ամուսնու հետ ամուսնալուծությունից առաջ համաձայնագիր կնքելով՝ Սուսաննա Խաչատրյանը հրաժարվել է ամուսնու հետ համատեղ սեփականությունում իր ունեցած իրավունքից:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործում առկա է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի «Այլ պետության դատարանի որոշումը ճանաչելու և հարկադիր կատարումը թույլատրելու վերաբերյալ միջնորդությունները քննության առնելու մասին» 01.04.2016 թվականի որոշումը, որով ճանաչվել է Իրանի Իսլամական Հանրապետության Թեհրանի ընտանեկան դատարանի 273 բաժանմունքի 20.10.2010 թվականի 0951 համարով վճիռը, հետևաբար ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 14-րդ հոդվածի հիմքով նախևառաջ անհրաժեշտ է հիմք ընդունել վերոնշյալ որոշմամբ մեջբերված համաձայնագրի տեքստը: Այսպես, վերոնշյալ վճիռն համաձայն «դատարանից դուրս կայացած համաձայնությամբ տղամարդը կնոջն է վճարել (հատկացրել) **ապրուստի համար անհրաժեշտ** և ամուսնությունից բխող իրավունքների գումարը: Օժիտի կամ **ծախսերի հոգալու** (նաֆաղե) առումով հավակնություններ չկան», «Վիզեն Ասլանյան Ավանեսյանը համաձայնեց երկու և կես տարվա ժամկետով ամսական 10.000.000 դրա վճարել կնոջը՝ Սուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսին (Խաչատրյան), ... ամուսնության կապի արդյունքում գոյացած **պարտավորությունների և ընթացիկ ծախսերի համար**», Սուսաննա Խաչատրյանը հայտարարել է, որ «**իր բոլոր նյութական ստանալիքները, որոնք բխում են ամուսնական կապի արդյունքում ունեցած բոլոր տեսակի հավակնություններից**, հայտարարում է, որ ապագայում ևս իր կողմից որևէ կարգի **հավակնու-**

թյուն չի հնչելու»:

Բացի այդ, գործում առկա են ամուսինների միջև կնքված համաձայնագրի թվով 3 քարգանություններ, որոնցից Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում համաձայնագրի այն քարգանությունը, որը վկայակոչվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 01.04.2016 թվականի որոշմամբ: Նշված համաձայնագրի 6-րդ կետի համաձայն՝ նույն համաձայնագրի կետերի կատարման ուղղությամբ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսն ամուսնությունից բխող **իր բոլոր նյութական և ֆինանսական պարտավորությունները** կատարել է և ամբողջությամբ հաշվեփակ է արված, և նա այսուհետ Մուսաննա Ասլանյան Ավանեսյանսի (Խաչատրյան) **նյութական և ֆինանսական պահանջները բավարարելու** ոչ մի պարտավորություն չունի:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործի շրջանակներում համաձայնագրով պայմանավորվածություն ձեռք բերած կողմերի իրական կամքը պարզելու նպատակով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 447-րդ հոդվածով սահմանված՝ պայմանագրի մեկնաբանման կանոնները: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 447-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագրի պայմանները մեկնաբանելիս՝ դատարանը պետք է ելնի նրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությունից: Պայմանագրի պայմանի տառացի նշանակությունը պարզ չլինելու դեպքում այն սահմանվում է պայմանագրի մյուս պայմանների և պայմանագրի ամբողջական իմաստի հետ համադրելու միջոցով: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եթե նույն հոդվածի 1-ին կետում պարունակվող կանոնները հնարավորություն չեն տալիս որոշել պայմանագրի բովանդակությունը, ապա պետք է պարզվի կողմերի իրական ընդհանուր կամքը՝ հաշվի առնելով պայմանագրի նպատակը: Ընդ որում, նկատի են առնվում բոլոր համապատասխան հանգամանքները՝ ներառյալ պայմանագրին նախորդող բանակցությունները և թղթակցությունը, կողմերի փոխադարձ հարաբերություններում հաստատված գործելակերպը, գործարար շրջանառության սովորույթները, կողմերի հետագա վարքը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նախկին որոշումներից մեկով անդրադառնալով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 447-րդ հոդվածով նախատեսված պայմանագրի մեկնաբանության կանոններին, նշել է, որ վերոնշյալ հոդվածն ամրագրում է պայմանագրի մեկնաբանության երեք կանոն՝ պայմանագրի մեկնաբանումը՝ ելնելով դրա բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությունից, պայմանագրի մեկնաբանումը՝ համադրելով այն պայմանագրի մյուս պայմանների և պայմանագրի ամբողջական իմաստի հետ, և պայմանագրի մեկնաբանումը՝ կողմերի իրական ընդհանուր կամքը պարզելու միջոցով: Ընդ որում, այդ կանոնները կիրառվում են հաջորդաբար (*պե'ս, «Կարար» ՍՊԸ-ն ընդդեմ «Էզնա Շին» ՍՊԸ-ի թիվ ՇԴ-1/0303/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.05.2011 թվականի որոշումը*):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 447-րդ հոդվածին համապատասխան մեկնաբանելով համաձայնագիրը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ վերջինիս առարկան պետք է լիներ հստակ, որպեսզի հիմք ընդունվեր ամուսինների համատեղ սեփականության ռեժիմը փոփոխելու համար: Մինչդեռ համաձայնագիրը չի պարունակում հստակ կարգավորում այն մասին, որ Մուսաննա Խաչատրյանը հրաժարվում է **կոնկրետ անշարժ գույքի** նկատմամբ **օրենքի ուժով** իրեն պատկանող իրավունքից: Ընդ որում, համաձայնագրի բովանդակությունից չի կարելի նաև եզրակացնել, որ Մուսաննա Խաչատրյանը հրաժարվում է **ցանկացած գույքի նկատմամբ իր ունեցած**

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

իրավունքից: Վճռաբեկ դատարանը համաձայնագրի վկայակոչված դրույթների մեկնաբանության արդյունքում փաստում է, որ համաձայնագիրը վերաբերել է ամուսինների միջև ֆինանսական պարտավորություններին՝ կապված ամուսնու կողմից կնոջ ծախսերը հոգալու հետ, ինչի մասին է վկայում նաև այն, որ համաձայնագրի կնքումից հետո՝ 15.07.2010-14.12.2012 թվականներն ընկած ժամանակահատվածում, Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանը Սուսաննա Խաչատրյանին է փոխանցել ամսական 10.000.000 ռիալ: Ինչ վերաբերում է «նյութական ստանալիքներ», «բոլոր տեսակի հավակնություններ» արտահայտություններին, ապա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարաններն իրավաչափորեն եզրահանգել են, որ անձը չի կարող սպասելիք, հավակնություն ունենալ արդեն իսկ իրեն պատկանող գույքի նկատմամբ: Հետևաբար համաձայնագրի առարկան հստակ և որոշակի չլինելու պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ կողմերի միջև չի կնքվել ամուսնական պայմանագրի կամ այլ համաձայնություն՝ ընդհանուր համատեղ սեփականության ռեժիմը փոփոխելու համար:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանի և Սուսաննա Խաչատրյանի համատեղ ամուսնության ընթացքում ձեռք է բերվել Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին բնակարանը, Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 1-ին ավտոտնակը, Երևանի Վերին Անտառային փողոցի թիվ 127/5 շենքի 15-րդ օժանդակ տարածքը, որոնց 1/2-ի նկատմամբ ստորադաս դատարաններն իրավացիորեն ճանաչել են Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը՝ որպես համատեղ ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույք: Ուստի չի հիմնավորվել այս պահանջի մասով դատական սխալի առկայությունը:

Վերոնշյալ պատճառաբանություններով հիմնավորվում են վճռաբեկ բողոքի պատասխանում բերված փաստարկները:

2. Վճռաբեկ բողոքը երկրորդ հիմքով հիմնավոր է հերևյալ պատճառաբանությանը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գույքի նկատմամբ պետական գրանցման ենթակա իրավունքները **ծագում են դրանց գրանցման պահից:**

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 176-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ այն դեպքերում, երբ գույքի նկատմամբ իրավունքը ենթակա է պետական գրանցման, ձեռք բերողի սեփականության իրավունքը **ծագում է դրա գրանցման պահից:**

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ իրավաբանական անձի հիմնադիրները կնքում են պայմանագիր, որով որոշում են իրավաբանական անձի հիմնադրման համար համատեղ գործունեության կարգը, իրավաբանական անձին իրենց գույքը հանձնելու և նրա կառավարմանն իրենց մասնակցության պայմանները: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագրի հիման վրա հիմնադիրները մշակում են ստեղծվող իրավաբանական անձի կանոնադրությունը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթուղթը նրա հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ կանոնադրությամբ դրա համար լիազորված մարմնի հաստատած կանոնադրությունն է:

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընկերության հիմնադիր փաստաթուղթ է հան-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

դիսանում նրա հիմնադիրների (մասնակիցների) կողմից հաստատված կանոնադրությամբ: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ (...) ընկերության կանոնադրությունը պետք է պարունակի՝

ա) ընկերության անվանումը.

բ) ընկերության գտնվելու վայրը.

գ) ընկերության կանոնադրական կապիտալի չափը, մասնակիցների բաժնեմասերի չափերը.

դ) տեղեկություններ ընկերության մասնակիցների մասին (...):

Նույն հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ ընկերության կանոնադրությունում փոփոխությունները կատարվում են ընդհանուր ժողովի կողմից: Ընկերության կանոնադրությունում կատարված փոփոխությունները երրորդ անձանց համար **իրավաբանական ուժ են ձեռք բերում նրանց պետական գրանցման պահից**, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ իրավաբանական անձանց պետական գրանցում իրականացնող մարմնին տեղյակ պահելուց հետո:

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ կետի համաձայն՝ **անչք համարվում է ընկերության մասնակից իրավաբանական անձանց պետական գրանցումն իրականացնող մարմնի կողմից ընկերության մասնակիցների գրանցամատյանում նրա՝ որպես այդպիսին գրանցվելու պահից:**

«Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ ընկերության մասնակիցներն իրավունք ունեն, ի թիվս այլնի, օրենքով սահմանված կարգով իր բաժնեմասը (դրա մասը) օտարել ընկերության մեկ կամ մի քանի մասնակիցների կամ երրորդ անձանց:

«Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ և 12-րդ կետերի համաձայն՝ իրավաբանական անձանց պետական գրանցման գրանցամատյանում, ի թիվս այլ տեղեկությունների, գրառվում են մասնակիցների կազմը և տեղեկություններ նրանց վերաբերյալ, մասնակիցների՝ իրավաբանական անձի մասնակից դառնալու, մասնակցության չափի փոփոխության և մասնակցությունը դադարեցնելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը:

«Իրավաբանական անձանց պետական գրանցման, իրավաբանական անձանց առանձնացված ստորաբաժանումների, հիմնարկների և անհատ ձեռնարկատերերի պետական հաշվառման մասին» ՀՀ օրենքի 40-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ընկերության բաժնեմասի կամ դրա մասի օտարման դեպքում պետական գրանցում կատարելու համար շահագրգիռ անձը ներկայացնում է՝

1) դիմում, որը պետք է պարունակի նոր մասնակիցների մասին տեղեկություններ՝ անձնագրային տվյալները՝ ֆիզիկական անձի դեպքում, կամ գրանցման համարը՝ Հաստատանի Հանրապետությունում գրանցված իրավաբանական անձի դեպքում.

2) բաժնեմասի կամ դրա մասի օտարման հիմքը (պայմանագիր, դատարանի վճիռ և այլն).

3) ընկերության տնօրենի գրավոր հավաստումը ընկերության մասնակիցների նախապատվության իրավունքի (դրա առկայության դեպքում) իրականացման՝ օրենքով և ընկերության կանոնադրությամբ սահմանված կարգը պահպանելու մասին: Եթե ընկերության մասնակցի բաժնեմասը փոխանցվում է նոտարական կարգով վավերացված

պայմանագրով, ապա սույն մասում նշված հավաստումը չի ներկայացվում.

4) պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթ.

5) եթե բաժնեմասի սեփականատեր պետք է դառնա օտարերկրյա իրավաբանական անձ, ապա, ի հավելումն նույն մասի 1-ին կետով նախատեսված փաստաթղթերի՝ նաև քաղվածք տվյալ երկրի առևտրային գրանցամատյանից, կամ օտարերկրյա իրավաբանական անձի իրավական կարգավիճակը հաստատող այլ համագոր փաստաթուղթ և նրա հիմնադիր փաստաթղթերը (կամ համապատասխան քաղվածքները)՝ վավերացված և հայերեն թարգմանված.

6) եթե բաժնեմասի սեփականատեր պետք է դառնա օտարերկրյա ֆիզիկական անձ, ապա պետական գրանցման համար, նույն մասի 1-ին կետով նախատեսված փաստաթղթերից բացի՝ տվյալ անձի անձնագրի կամ անձը հաստատող այլ փաստաթղթի պատճենը՝ վավերացված և հայերեն թարգմանված:

Վերոնշյալ իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ ընկերության մասնակիցն իրավունք ունի իր բաժնեմասն օտարել այլ մասնակցի կամ երրորդ անձի, սակայն բաժնեմասը ձեռք բերողի համար մասնակցության իրավունքը ծագած կհամարվի պետական գրանցման պահից: Ընդ որում, մասնակցի վերաբերյալ տեղեկությունները, այդ թվում՝ բաժնեմասի չափը պետք է գրանցվի ինչպես իրավաբանական անձանց պետական գրանցումն իրականացնող մարմնի կողմից ընկերության մասնակիցների գրանցամատյանում, այնպես էլ փոփոխությունը պետք է արտացոլվի ընկերության կանոնադրությունում: Ընդ որում, օրենսդրությամբ սահմանվում են այն փաստաթղթերը, որոնք անհրաժեշտ են բաժնեմասի օտարումից ծագող փոփոխությունների գրանցման համար: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ նման կարգավորումն ինքնանպատակ չէ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանը, վերլուծելով վերոնշյալ հոդվածները, արձանագրում է, որ կանոնադրությունն ընկերության իրավական կարգավիճակը սահմանող կարևորագույն փաստաթուղթ է: Կանոնադրությունը կարգավորում է հիմնադիրների (մասնակիցների) ներքին փոխհարաբերությունները, դրանով սահմանվում են, մասնավորապես, ընկերության անվանումը, գտնվելու վայրը, գործունեության նպատակը և առարկան, կառավարման և վերահսկողության մարմինները, շահույթի բաշխման կարգը և այլն: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ընկերության, ընկերության մասնակիցների, ընկերության կանոնադրության (նաև փոփոխությունների) գրանցումն ինքնանպատակ չէ: Բացի այն, որ պետական գրանցումը հնարավորություն է տալիս միասնական ամբողջական տեղեկատվություն հավաքել պետության տարածքում գործող իրավաբանական անձանց մասին, այն նաև հնարավորություն է տալիս հանրությանը՝ ամբողջական տեղեկություններ ստանալ իրավաբանական անձանց մասին: Դա հատկապես կարևորվում է առևտրային գործունեություն իրականացնող իրավաբանական անձանց, այդ թվում՝ ընկերությունների համար, քանի որ վերջիններիս ապագա հնարավոր կոնտրազենտները հնարավորություն են ունենում տեղեկություններ ձեռք բերել իրենց ապագա գործընկերների մասին՝ բացահայտելով վերջիններիս գործունեության նպատակները, կառավարման մարմինների արդյունավետությունը, մասնակիցների շրջանակը, ինչը ոչ պակաս կարևոր է, քանի որ մասնակիցների շրջանակով պայմանավորված՝ ապագա կոնտրազենտները կարող են հրաժարվել պայմանագրային հարաբերությունների մեջ մտնել տվյալ իրավաբանական անձի հետ: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է, որ անկախ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության մասնակիցների կամ հնարավոր մասնակիցների ներքին

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

հարաբերություններից, ներքին պայմանավորվածությունից՝ բաժնեմասը ձեռք բերող անձի իրավունքը ծագում է միայն ընկերության մասնակիցների գրանցամատյանում գրանցվելու, ընկերության կանոնադրությունում փոփոխություն կատարելու և այն գրանցելու պահից:

Սույն գործով «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի մասնակիցներ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի միջև 17.11.2006 թվականին բաժնեմասի օտարման պայմանագրի համաձայն՝ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ն Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսին է վաճառել «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ունեցած 51 տոկոս բաժնեմասը՝ 28.359.774 ՀՀ դրամ անվանական արժեքով: Ընդ որում, ընկերության մասնակիցների արտահերթ ընդհանուր ժողովի 22.11.2006 թվականի արձանագրության համաձայն՝ ժողովը միաձայն որոշել է «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ին իր դիմումի համաձայն հանել ընկերության մասնակիցների կազմից, ընկերության կանոնադրության մեջ կատարել նրա բաժնեմասի փոխանցման և ընկերությունից դուրս գալու հետ կապված փոփոխությունը: «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի՝ 27.04.2007 թվականի փոփոխությամբ գրանցված կանոնադրության համաձայն՝ «ՄԵՐԻԹԱՅՄ ՔՈՆՍԱԼԹՆՍԻ ԼԹԴ»-ն «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի 51 տոկոս բաժնեմասի սեփականատերն է, իսկ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսը՝ 4 տոկոսի բաժնեմասի սեփականատերը:

Դատարանը պատճառաբանել է, որ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի միջև 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագրից ծագող իրավունքները պետական գրանցման չներկայացնելը չի կարող խոչընդոտ հանդիսանալ նույն պայմանագրով ձեռք բերված 51 տոկոս բաժնեմասերի 1/2-ի նկատմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու համար և գտել է, որ սույն պայմանագրի կնքման պահից արդեն իսկ ծագել է Սուսաննա Խաչատրյանի համատեղ սեփականության իրավունքը ձեռք բերված բաժնեմասերի 51 տոկոսի նկատմամբ, քանի որ հակառակ դեպքում կխախտվի անձի սեփականության իրավունքի ճանաչման սահմանադրական իրավունքը:

Վերաքննիչ դատարանը, Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի վերաքննիչ բողոքը մերժելով և արդյունքում Դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ թողնելով, պատճառաբանել է, որ 17.11.2006 թվականին բաժնեմասի օտարման պայմանագիրը կնքվել է օրենքի պահանջներին համապատասխան, այն է՝ վաճառողը գնորդին է փոխանցել իր ունեցած 51 տոկոս բաժնեմասը, իսկ գնորդը ընդունել է այդ բաժնեմասը և դրա դիմաց վճարել 28.359.774 ՀՀ դրամ: «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի 27.04.2007 թվականի փոփոխությամբ գրանցված կանոնադրության մեջ նշված պայմանագրի հիման վրա պատասխանող Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի անվամբ փոփոխված բաժնեմասի մասին գրանցում չկատարելու հանգամանքը պետք է մեկնաբանել սուբյեկտիվ գործոններով, ինչի արդյունքում չպետք է խախտվի Սուսաննա Խաչատրյանի գույքային իրավունքները:

Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով ստորադաս դատարանների եզրափակումների հիմնավորվածությանը, արձանագրում է հետևյալը.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի հա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մաճայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած իր որոշումներում բազմիցս անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին՝ արձանագրելով, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը: Որոշման իրավական հիմնավորումը հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրության և կիրառման մեջ է, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանը եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին: Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը: Միաժամանակ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է վիճելի փաստերը հաստատելիս և արդյունքում որոշում կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել բազմակողմանի հետազոտության մասին (*ԿԴՅՅ/0026/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 26.12.2008 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը փաստել է, որ այս կամ այն հանգամանքի առկայության կամ բացակայության մասին դատարանի եզրակացությունը պետք է լինի գործով ձեռք բերված ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման տրամաբանական հետևությունը՝ հաշվի առնելով դրանց համակցությունը և փոխադարձ կապը, կիրառման ենթակա իրավունքը և ներքին համոզմունքը (*ԿԻՍ, Ռուզաննա Թորոսյանն ընդդեմ Նվեր Սկրոյչյանի թիվ ԵԱԲԴ/1688/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 01.07.2011 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտելու դեպքում պետք է հաշվի առնի, թե որքանով է այդ ապացույցը վերաբերելի և թույլատրելի տվյալ փաստական հանգամանքը հաստատելու կամ մերժելու համար (*ԿԻՍ, Սվետլանա Ժուլիկյանն ընդդեմ Անահիտ Խաչատրյանի թիվ ԵՄԴ/0232/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 17.04.2009 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարաններն անտեսել են այն հանգամանքը, որ գործում առկա չէ ապացույց այն մասին, որ իրականում տեղի է ունեցել բաժնեմասի օտարում, որի արդյունքում 51 տոկոս բաժնեմասի նկատմամբ «Մերի թայմ կոնսալթինգ» ՍՊԸ-ի իրավունքը կորստի ենթարկվել է կծագել Վիգեն Ալախյան Ավանեսյանի իրավունքը: Այսինքն՝ առկա չէ ապացույց այն մասին, որ ամուսինների համատեղ կյանքի ընթացքում 17.11.2006 թվականին բաժնեմասի օտարման պայմանագրից ծագող իրավունքները ստացել են պետական գրանցում, որը պարտադիր պայման է սեփականության իրավունքը ծագելու համար: Հետևաբար սույն պահանջի մասով առկա է նոր քննության անհրաժեշտություն՝ պարզելու համար, թե արդյոք ամուսինների համատեղ կյանքի ընթացքում (այդ թվում՝ 27.04.2007 թվականից հետո) 17.11.2006 թվականի պայմանագրից ծագող իրավունքները ենթարկվել են պետական գրանցման,

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թե՛ ոչ, որից հետո միայն կարող է քննարկվել Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքի ճանաչման հարցը:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի երկրորդ հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը մասնակիորեն՝ «Մերի թայմ կոնսալթինգ» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյանի միջև 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագրով Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ձեռք բերված 51 տոկոս բաժնեմասի 1/2 բաժնի նկատմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու մասով, բեկանելու և գործն այդ մասով նոր քննության ուղարկելու համար: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանում և գործը նոր քննության է ուղարկում միայն «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ձեռք բերված 51 տոկոս բաժնեմասի 1/2 բաժնի նկատմամբ Սուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու պահանջի մասով՝ նկատի ունենալով, որ 4 տոկոս բաժնեմասի մասով Սուսաննա Խաչատրյանի հայրը Դատարանի վճռով մերժվել է և այդ մասով բողոքարկում չի իրականացվել:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով, որ «ՀՀ դատական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» 12.12.2017 թվականի ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի հիմքով 25.01.2018 թվականից Երևան քաղաքում գործում է Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարանը, գտնում է, որ գործը պետք է նոր քննության ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում գննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է՝ հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, իսկ նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանը վճռաբեկ բողոքի համար վճարել է 220.000 ՀՀ դրամի չափով պետական տուրք: Տվյալ դեպքում սույն գործով քննության առարկա է հանդիսանում տասնմեկ ոչ գույքային պահանջ, իսկ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման մասնակիորեն՝ մեկ ոչ գույքային պահանջի մասով, և այդ մասով գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարա-

Գատական պրակտիկա

գալում դատական ծախսերի բաշխման հարցին այդ մասով հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում: Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այդ հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում: Ինչ վերաբերում է մյուս ոչ գույքային պահանջներին, ապա նկատի ունենալով, որ այդ պահանջները բավարարելու մասով ստորադաս դատարանների դատական ակտերը թողնվում են օրինական ուժի մեջ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ծախսերի բաշխման հարցն այդ պահանջների մասով պետք է համարել լուծված:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.05.2017 թվականի որոշման՝ Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 02.02.2017 վճիռը՝ «Մերի թայմ կոնսալթի» ՍՊԸ-ի և Վիգեն Ասլանյանի միջև 17.11.2006 թվականին կնքված բաժնեմասի օտարման պայմանագրով Վիգեն Ասլանյան Ավանեսյանսի կողմից «Արարատ-Ասլան» հայ-անգլիական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի կանոնադրական կապիտալում ձեռք բերված 51 տոկոս բաժնեմասի 1/2 բաժնի նկատմամբ Մուսաննա Խաչատրյանի սեփականության իրավունքը ճանաչելու մասով օրինական ուժի մեջ թողնելու մասը և այդ մասով գործն ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:

Որոշումը՝ մնացած մասով, թողնել օրինական ուժի մեջ:

2. Բեկանված մասով դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:

Մնացած մասով դատական ծախսերի բաշխման հարցը համարել լուծված:

3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՐԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Հրազդան համայնքի (այսուհետ՝ Համայնք) ներկայացուցիչ Գոռ Մաթևոսյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.08.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Անահիտ Նազարյանի ընդդեմ Համայնքի ղեկավարի՝ պաշտոնից ազատելու մասին 01.07.2016 թվականի թիվ 39 կարգադրությունն առաջին և անվավեր ճանաչելու, Անահիտ Նազարյանին պաշտոնում վերականգնելու և օրենքով սահմանված վճարումները բռնագանձելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Անահիտ Նազարյանը պահանջել է առաջին և անվավեր ճանաչել համայնքապետարանի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի պաշտոնից իրեն ազատելու մասին Համայնքի ղեկավար Արամ Դանիելյանի 01.07.2016 թվականի թիվ 39 կարգադրությունը, պարտավորեցնել Համայնքի ղեկավար Արամ Դանիելյանին ապահովել իր նախապատվության իրավունքը և նշանակել նախկինում իր ենթակայության տակ գտնված, սակայն Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թիվ 32 որոշմամբ կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով վերանվանված բաժնի պետի պաշտոնին, Հրազդան համայնքապետարանից բռնագանձել հայցվորի միջին աշխատավարձը՝ հարկադիր պարապորտում գտնվելու ամբողջ ժամանակահատվածի համար:

ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Խաչիկյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 26.01.2017 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 10.08.2017 թվականի որոշմամբ Անահիտ Նազարյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է՝ Դատարանի 26.01.2017 թվականի վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել՝ հայցը բավարարվել է՝ անվավեր է ճանաչվել Համայնքի ղեկավարի 01.07.2016 թվականի թիվ 39 կարգադրությունը, Անահիտ Նազարյանը վերականգնվել է Համայնքի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերի բաժնի պետի պաշտոնում, ինչպես նաև որոշվել է Համայնքից հօգուտ Անահիտ Նազարյանի բռնագանձել հարկադիր պարա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պտրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վերջինիս միջին աշխատավարձի գումարը:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Համայնքի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, փաստարկները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը, «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասը, 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ժգ» կետը, 34-րդ հոդվածի 1-ին մասը, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ, 53-րդ և 219-րդ հոդվածները:

Բողոքը քերած անչը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է այն հանգամանքը, որ հայցվորը թե՛ հայցադիմումում, և թե՛ վերաքննիչ բողոքում նշել է, որ հաստիքը կրճատվել է, սակայն ուներ վերակառուցված կամ նոր ստեղծված աշխատատեղում աշխատելու նախապատվության իրավունք, մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ Անահիտ Նազարյանի հաստիքը չի կրճատվել, այն դեպքում, երբ հայցվորի հաստիքը կրճատված լինելու փաստը վերաքննիչ բողոքով չի վիճարկվել:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել այն հանգամանքը, որ նախկինում գոյություն են ունեցել երկու ստորաբաժանումներ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունեցել է առանձին բաժնի պետ, բաժնիները վերակազմակերպումից հետո վերացել են, և դրանց փոխարեն ստեղծվել է մեկ բաժին՝ մեկ բաժնի պետով, որպիսի պայմաններում ակնհայտ է առնվազն մեկ բաժնի պետի հաստիքը կրճատված լինելու հանգամանքը: Ավելին՝ տեղի է ունեցել ոչ թե առանձին հաստիքների կրճատում, այլ աշխատակազմի վերակազմակերպում՝ ամբողջ աշխատակազմի նոր կառուցվածքի հաստատում, պաշտոնների անվանացանկի նոր խմբագրությամբ հաստատում: Տեղի ունեցած կառուցվածքային փոփոխության արդյունքում առաջացել է նոր պաշտոն՝ նոր ծածկագրով, կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով վերանվանված բաժնի պետի պաշտոնը մինչև Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի թիվ 32 որոշումն աշխատակազմի կառուցվածքում առկա չի եղել:

Վերաքննիչ դատարանն ուշադրություն չի դարձրել այն հանգամանքին, որ Անահիտ Նազարյանի 65 տարին լրացել է 03.01.2017 թվականին, այսինքն՝ վերջինս օրենքի ուժով այլևս իրավունք չունի աշխատել որպես համայնքային ծառայող, մինչդեռ վերականգնվել է համայնքային ծառայության պաշտոնում:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել նաև, որ Համայնքի ղեկավարի 28.04.2016 թվականի ծանուցմամբ Անահիտ Նազարյանն իրազեկվել է իր գրադեցրած հաստիքի հնարավոր կրճատման, հետևաբար նաև՝ 01.07.2016 թվականից աշխատանքից ազատվելու մասին: Օրենսդրի տրամաբանությունն ուղղված է նրան, որ հաստիքի կրճատման և աշխատանքային պայմանագրի լուծման պահերը պետք է համընկնեն միմյանց, հետևաբար ծանուցումը պետք է կատարվի մինչև հաստիքի կրճատումը, այլ ոչ թե կրճատումից հետո:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև այն հանգամանքը, որ Համայնքի ավա-

զանու որոշումը պատճենի տեսքով ներկայացնելը չի նշանակում որոշման գոյության բացակայություն: Ավելին՝ հայցվորը կասկածի տակ չի դրել Համայնքի ավագանու որոշման բովանդակությունը կամ դրանով կարգավորված հարաբերությունը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 10.08.2017 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Դատարանի 26.01.2017 թվականի վճռին կամ գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1) Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի «Հայաստանի Հանրապետության Հրագրանի համայնքապետարանի աշխատակազմի կառուցվածքը, աշխատակիցների թվաքանակը, հաստիքացուցակը և պաշտոնային դրույքաչափերը հաստատելու մասին» թիվ 32 որոշմամբ հաստատվել են Հրագրանի համայնքապետարանի աշխատակազմի կառուցվածքը, աշխատակիցների թվաքանակը, հաստիքացուցակը և պաշտոնային դրույքաչափերը՝ համաձայն թիվ 1, թիվ 2 և թիվ 3 հավելվածների (**հատոր 1-ին, գ.թ. 12**):

2) Համայնքի ղեկավարի կողմից Անահիտ Նազարյանին հասցեագրված 28.04.2016 թվականի ծանուցագրի համաձայն՝ աշխատակազմի վերակազմակերպման և կառուցվածքային փոփոխության պատճառով հնարավոր է Անահիտ Նազարյանի հաստիքի կրճատում: Վերջինս ծանուցվել է, որ 01.07.2016 թվականից ազատվելու է աշխատանքից. հիշյալ ծանուցագիրն Անահիտ Նազարյանին հանձնվել է 28.04.2016 թվականին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 4, 14**):

3) Համայնքի ղեկավարի 01.07.2016 թվականի թիվ 39 կարգադրության համաձայն՝ ղեկավարվելով «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետով, ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով, 115-րդ հոդվածով՝ Անահիտ Նազարյանը 01.07.2016 թվականից ազատվել է համայնքապետարանի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի պաշտոնից (**հատոր 1-ին, գ.թ. 15**):

4) Հրագրանի համայնքապետարանի աշխատակազմում նախկինում (2009 թվականի պաշտոնի անձնագրով) գոյություն ունեցող կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի ու ներկայումս (2016 թվականի պաշտոնի անձնագրով) առկա կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժնի պետի պաշտոններն ունեն տարբեր ծածկագրեր, միմյանցից տարբերվում են պաշտոնատար անձանց ենթակայությամբ և գործառնության պարտականություններով: Մասնավորապես՝ կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետը ենթակա և հաշվետու էր աշխատակազմի քարտուղարին, իսկ կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժնի պետը՝ համայնքի ղեկավարին և (կամ) աշխատակազմի քարտուղարին: Կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժնի պետը մասնակցում է հոգաբարձության և խնամակալության հանձնաժողովի աշխատանքներին, իրականացնում լիազորություններ դատարանում և հարկադիր կատարման մարմիններում, որպիսի գործառնություններ նախատեսված չէին կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի համար (**հատոր 1-ին, գ.թ. 64-65**):

5) Անահիտ Նազարյանի կողմից հայցադիմումին կից ներկայացված ՀՀ քաղաքա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ցու թիվ AK0336592 անձնագրի համաձայն՝ Անահիտ Նազարյանի 65 տարին լրացել է 03.01.2017 թվականին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 9**):

6) 12.01.2017 թվականին տեղի ունեցած դատական նիստի ընթացքում հայցվորի ներկայացուցիչ փաստաբան Մարատ Կոստանյանը պնդել է **Համայնքի ղեկավար Արամ Գանիեյանին հայցվորի նախապատվության իրավունքն ապահովելուն պարտավորեցնելու** պահանջը և որպես հիմնավորում հայտնել, որ կազմել է համեմատական տեղեկագիր հայցվորի ու Գեղամ Միքայելյանի անհատական հատկանիշների վերաբերյալ, որը ևս մեկ անգամ հիմնավորում է **հայցվորի նախապատվության իրավունք ունենալը (հատոր 1-ին, դատական նիստի արձանագրություն, գ.թ. 123-128)**:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի առկայությամբ, այն է՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար,

2) Վերաքննիչ դատարանի կողմից ,Համայնքային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի 29-րդ և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածների խախտումների հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հերիյալ իրավական խնդիրներին.

1) «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածով սահմանված աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապարտության իրավունքի կիրառման առանձնահատկություններին,

2) աշխատանքից ազատելու վերաբերյալ ծանուցման ընթացակարգի առանձնահատկություններին,

3) աշխատանքում վերականգնվելու անհնարինությանը՝ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի համադրությամբ:

1) ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ աշխատանքային հարաբերությունների առանձին բնագավառների կարգավորման առանձնահատկությունները կարող են սահմանվել օրենքով:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին պարբերության համաձայն՝ աշխատակազմի վերակազմակերպումը, անվանավորությունը և կառուցվածքային փոփոխությունը, ինչպես նաև աշխատակազմի կառուցվածքային կամ առանձնացված ստորաբաժանումների անվանափոխությունը համայնքային ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմք չէ, բացառությամբ այն դեպ-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԳԱՏԱԿԱԿ
Իշխանություն

քերի, երբ տեղի է ունենում հաստիքների կրճատում: Նույն մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ համայնքային ծառայության պաշտոնների միևնույն խմբի միևնույն ենթախմբի մեկից ավելի պաշտոններ ունեցող աշխատակազմի կամ դրա կառուցվածքային (առանձնացված) ստորաբաժանման նշված **հաստիքներից մեկի կամ մի քանիսի կրճատման դեպքում աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապատվության իրավունքը** տրվում է համապատասխանաբար աշխատակազմի կամ դրա կառուցվածքային (առանձնացված) ստորաբաժանման համայնքային ծառայության պաշտոնների համապատասխան խմբի ենթախմբի պաշտոն զբաղեցնող հղի կամ մինչև երեք տարեկան երեխա խնամող կամ պարտադիր զինվորական ծառայության գորակոչված համայնքային ծառայողին, իսկ այս պայմանի հավասարության դեպքում՝ այն համայնքային ծառայողին, որն ունի համայնքային ծառայության ավելի բարձր դասային աստիճան, իսկ այս պայմանի հավասարության դեպքում՝ որն ունի համայնքային ծառայության առավել երկար ստաժ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին պարբերության համաձայն՝ աշխատակազմի **վերակազմակերպման կամ կառուցվածքային փոփոխության հետևանքով** համայնքային ծառայության պաշտոնների անվանացանկում առաջացած նոր պաշտոններն անվանացանկում փոփոխություններ կատարելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հայեցողությամբ կարող են համարվել վերակազմակերպված կամ կառուցվածքային փոփոխություններ կրած համապատասխան աշխատակազմի կամ կառուցվածքային (առանձնացված) ստորաբաժանման, նույն օրենքի 10-րդ հոդվածի պահանջները բավարարող և այդ մասին գրավոր համաձայնություն տված, համայնքային ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող այն անձանց (**այդ թվում՝ վերակազմակերպման կամ կառուցվածքային փոփոխության կապակցությամբ հաստիքների կրճատման հետևանքով զբաղեցրած պաշտոններից ազատված անձանց**) միջոցով, ովքեր համարվում են համայնքային ծառայության միևնույն խմբի պաշտոն զբաղեցնող կամ առնվազն ունեն տվյալ թափուր պաշտոնի համար նախատեսված համայնքային ծառայության դասային աստիճան կամ զբաղեցնելու են առավելագույնը համայնքային ծառայության իրենց զբաղեցրած խմբին հաջորդող բարձր խմբի 3-րդ ենթախմբի պաշտոն: Նույն մասի 2-րդ պարբերության համաձայն՝ նույն մասում նշված ժամկետի ավարտից հետո թափուր մնացած պաշտոնները զբաղեցվում են մրցույթով:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ համայնքային ծառայության վրա տարածվում են ,Հանրային ծառայության մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 6-րդ հոդվածով սահմանված հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքները:

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքներն են՝ 1) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության և օրենքների գերակայությունը, (...) 3) հանրային ծառայության կայունությունը, (...), 8) հանրային ծառայողների արհեստավարժությունը, (...) 9) հանրային ծառայողների իրավական և սոցիալական պաշտպանվածությունը (...):

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածը մեկնաբանելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը կարգավորում են միևնույն՝ համայնքի աշխատակազմի **հաստիքների կրճատմամբ ուղեկցվող վերակազմակերպման, անվանափոխության և կառուցվածքային փոփոխության գործըն-**

Քացի տարբեր փուլերը: Այսպես, նշված հոդվածի 1-ին մասի վերլուծությունից բխում է, որ դա կարգավորում է այն հարցը, թե հաստիքների կրճատումներով ուղեկցվող աշխատակազմի վերակազմակերպումը, անվանափոխությունը և կառուցվածքային փոփոխությունն ինչպե՞ս, ի՞նչ կանոնների պահպանմամբ պետք է իրականացվի, արդյո՞ք այդ փոփոխությունը հանգեցնում է համայնքային ծառայողներին պարտադիր կերպով պաշտոնից ազատելուն կամ եթե պաշտոնից ազատելը դրա պարտադիր հետևանք չէ, ապա ինչպե՞ս է ապահովվում **աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապատվության իրավունքը, այսինքն՝ ո՞ր համայնքային ծառայողները նախապատվության իրավունքով պետք է շարունակեն աշխատել կրճատման հետևանքով մնացած նվազ թվով հաստիքներում:** Մինչդեռ հոդվածի 2-րդ մասը կարգավորում է այն հարցը, թե վերը նկարագրված գործընթացն ավարտվելուց հետո ինչպե՞ս, ի՞նչ կանոնների պահպանմամբ են համարվում աշխատակազմի վերակազմակերպման կամ կառուցվածքային փոփոխության հետևանքով ծառայության պաշտոնների անվանացանկում առաջացած նոր պաշտոնները, մասնավորապես սահմանելով որոշակի պահանջներին բավարարող համայնքային ծառայողներին նոր պաշտոններում նշանակելու՝ պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հայեցողությունը: Դա նշանակում է, որ **համայնքի աշխատակազմի վերակազմակերպման, անվանափոխության և կառուցվածքային փոփոխության հետևանքով հաստիքների կրճատման դեպքում աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապատվության իրավունքը որոշելիս պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձն օժտված չէ լիակատար հայեցողությամբ, այլ սահմանափակված է օրենսդրի սահմանած նախապատվության որոշակի կանոնները պահպանելու պարտականությամբ:** Հակառակ մեկնաբանության պարագայում կրճատումների դեպքում օրենսդրի սահմանած աշխատանքային գործունեությունը շարունակելու նախապատվության իրավունքը կդառնա ձևական պահանջ: Եթե կրճատումներով ուղեկցվող աշխատակազմի վերակազմակերպման, անվանափոխության և կառուցվածքային փոփոխության ընթացքում համայնքային ծառայության բոլոր պաշտոններում նշանակումներ կատարելը թողնվեր պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հայեցողությանը, ապա բոլորովին ավելորդ կլիներ որոշակի համայնքային ծառայողների համար օրենքով աշխատանքը շարունակելու նախապատվության իրավունք նախատեսելը, մինչդեռ այդ իրավունքի և դրա իրացման պայմանների սահմանումն օրենսդրի կողմից որոշակի երաշխիք է՝ ուղղված կրճատումների դեպքում առավել որակյալ, փորձառու կամ սոցիալապես խոցելի անձանց աշխատանքը շարունակելու հնարավորության ապահովմանը:

Այլ խոսքով՝ **համայնքային ծառայության հաստիքների կրճատման պարագայում պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձը** համապատասխան կրճատված հաստիքում աշխատող համայնքային ծառայողին այդ հաստիքից ազատելիս **միաժամանակ պարտավոր է նաև քննարկել նախապատվության իրավունքով նրան նոր առաջացած հաստիքում աշխատանքի թողնելու հարցը և նախապատվության իրավունքի ու դրա պայմանների առկայության դեպքում նրան նշանակել նոր առաջացած պաշտոնում՝** համաձայն ,Համայնքային ծառայության մասին ԷՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ պարբերության: Դրանից հետո միայն պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող անձը կարող է օրենքի նշված հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգով համարել նոր առաջացած մյուս թափուր մնացած պաշտոնները՝ իր հայեցողությամբ: Եթե նախապատվության իրավունք ունեցող անձն այդ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

իրավունքի պահպանմամբ նշանակվում է նոր առաջացած պաշտոնում, այլևս մյուս նոր առաջացած թափուր պաշտոններում նրան նշանակելու հարց չի առաջանում, իսկ եթե նա, **ի խախտումը նախապատվության իրավունքի, չի նշանակվում կրճատման հետևանքով առաջացած նվազ թվով պաշտոններից իր նախապատվության իրավունքի պայմաններին համապատասխանող պաշտոնում, ապա նրա իրավունքի խախտումը կարող է վերացվել պաշտոնի նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձին նման նշանակումը պարտավորեցնելու միջոցով և ոչ թե նոր պաշտոնում վերականգնելու եղանակով:**

Վերոգրյալից հետևում է, որ համապատասխան մարմնի վերակազմակերպմամբ և կառուցվածքային փոփոխությամբ (անվանափոխությամբ) պայմանավորված հաստիքի կրճատման դեպքում այդ հաստիքը զբաղեցնող համայնքային ծառայողը չի կարող պաշտոնում նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի հայեցողությամբ չնշանակվել նոր առաջացող թափուր պաշտոնում՝ պայմանով, որ իր անհատական հատկանիշներով համապատասխանում է այդ պաշտոնն զբաղեցնելու համար ներկայացվող պահանջներին և մինևույն խմբի մինևույն ենթախմբի մյուս համայնքային ծառայողների նկատմամբ ունի նախապատվության իրավունք: Վճռաբեկ դատարանի նման մեկնաբանությունը համահունչ է «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված հանրային ծառայության հիմնական սկզբունքներին:

2) «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ համայնքային ծառայողների աշխատանքային հարաբերությունները կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսդրությամբ, եթե համայնքային ծառայության մասին օրենսդրությամբ այդ հարաբերությունները կարգավորող առանձնահատկություններ չեն սահմանված:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի ,գե կետի համաձայն՝ համայնքային ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմք է հաստիքների կրճատումը:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործատուն իրավունք ունի աշխատողի հետ լուծելու անորոշ ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը, ինչպես նաև որոշակի ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը նախքան դրա գործողության ժամկետի լրանալը արտադրության ծավալների և (կամ) տնտեսական և (կամ) տեխնոլոգիական և (կամ) աշխատանքի կազմակերպման պայմանների փոփոխման և (կամ) արտադրական անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ աշխատողների քանակի և (կամ) հաստիքների կրճատման դեպքում: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ, 3-րդ, 7-րդ և 11-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով որոշակի ժամկետով կամ անորոշ ժամկետով կնքված աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս գործատուն պարտավոր է այդ մասին աշխատողին ծանուցել նույն օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ժամկետներում:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նույն օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու դեպքում գործատուն պարտավոր է աշխատողին գրավոր ծանուցել ոչ ուշ, քան երկու ամիս առաջ: (...) Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով (...) նախատեսված ժամկետները չպահ-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

պանելու դեպքում գործատուն պարտավոր է աշխատողին վճարել տուժանք՝ ծանուցման յուրաքանչյուր ժամկետանց օրվա համար, որը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով աշխատողի միջին օրական աշխատավարձի չափը: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ աշխատանքային պայմանագրի լուծման մասին ծանուցման մեջ նշվում են՝ 1) աշխատանքից ազատելու հիմքը և պատճառը, իսկ աշխատողին այլ աշխատանք առաջարկելու դեպքում՝ նաև պաշտոնի անվանումը, աշխատավարձի չափը կամ այլ աշխատանք առաջարկելու հնարավորության բացակայության մասին, 2) աշխատանքից ազատելու տարին, ամիսը, ամսաթիվը: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով սահմանված ժամանակահատվածներում նոր աշխատանք փնտրելու համար գործատուն պետք է աշխատողին **տրամադրի ազատ ժամանակ**: Տրամադրվող ժամանակի տևողությունը չի կարող պակաս լինել ծանուցման ժամանակահատվածում ներառվող **աշխատաժամանակի տասը տոկոսից**: Աշխատանք փնտրելու համար ազատ ժամանակը տրամադրվում է աշխատողի առաջարկած ժամանակացույցով: Այդ ժամանակահատվածում **պահպանվում է աշխատողի միջին աշխատավարձը**, որը հաշվարկվում է՝ հիմք ընդունելով աշխատողի միջին ժամային աշխատավարձի չափը: Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու մասին ծանուցումն ուժը կորցրած է ճանաչվում, եթե ծանուցման ժամկետը լրանալուց հետո անցել է հինգ օրից ավելի ժամանակ, **և գործատուն չի լուծել պայմանագիրը**: Այդ ժամկետում չեն հաշվարկվում աշխատողի արձակուրդի և ժամանակավոր անաշխատունակության ժամանակահատվածները:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը կարգավորում չի պարունակում աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս գործատուի կողմից աշխատողին ծանուցելու ընթացակարգի վերաբերյալ, հետևաբար կիրառելի են ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի վերոգրյալ կարգավորումները:

Վերը նշված հոդվածների վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ աշխատանքից ազատելու ծանուցումը տրամադրվում է աշխատանքային հարաբերությունների առկայության պայմաններում՝ նկատի ունենալով, որ աշխատողը դեռևս նույն գործատուի մոտ կատարում է աշխատանք, ստանում աշխատավարձ, հնարավորություն ունենում կատարվող աշխատանքին զուգահեռ փնտրել այլ աշխատանք, ինչը չէր կարող ապահովվել, եթե հաստիքն արդեն կրճատված լիներ կամ գոյություն չունենար: Այլ կերպ ասած՝ աշխատողին ծանուցում տրվում է այն ժամանակ, երբ գործատուն որոշում է աշխատակազմում կատարել փոփոխություններ, որոնք ապագայում հանգեցնելու են կամ կարող են հանգեցնել հաստիքների կրճատման: Ընդ որում, հաստիքների նախատեսված կրճատումը կարող է տարբեր պատճառներով տեղի չունենալ կամ չկատարվել նախատեսվող ժամանակահատվածում: Հնարավոր են նաև դեպքեր, երբ կատարվող կառուցվածքային փոփոխությունների արդյունքում ընդհանուր առմամբ հաստիքների կրճատում տեղի ունենա, սակայն ծանուցված աշխատողի կոնկրետ հաստիքը չկրճատվի: Օրենսդիրը գործատուին չի պարտավորեցնում ամենայն որոշակիությամբ բոլոր աշխատողներին ծանուցել, թե կոնկրետ որ հաստիքներն են ապագայում կրճատվելու, սակայն գործատուն պարտավոր է կոնկրետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելիս պահպանել սահմանված ծանուցման ընթացակարգի պահանջները, մասնավորապես՝ ժամկետը:

Վճռաբեկ դատարանի նման մոտեցումը պայմանավորված է աշխատողների շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությամբ՝ հնարավորություն տալով նախապես տեղեկանալ աշխատանքից հնարավոր ազատման մասին, փնտրել նոր աշխատանք,

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԳԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տեղեկացման ժամանակահատվածում աշխատել և ստանալ աշխատավարձ: Ընդ որում, ծանուցումն անպայմանորեն չի ենթադրում աշխատանքից ազատում՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի համաձայն՝ ծանուցումը կարող է նաև ուժը կորցրած ճանաչվել՝ չհանգեցնելով աշխատանքային պայմանագրի լուծման:

3) «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ժգ» կետի համաձայն՝ համայնքային ծառայողին պաշտոնից ազատելու հիմք է համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու՝ նույն օրենքով սահմանված առավելագույն տարիքի լրանալը:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքը 65 տարին է: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքը լրանալու դեպքում համայնքային ծառայության տվյալ պաշտոնում նշանակելու իրավասություն ունեցող պաշտոնատար անձի ընդունած իրավական ակտով ծառայողը կարող է մինչև մեկ տարի ժամկետով շարունակել զբաղեցնել իր պաշտոնը:

ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ աշխատանքի պայմանների փոփոխման, գործատուի նախաձեռնությամբ աշխատանքային պայմանագիրը դադարեցնելու կամ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու հետ համաձայն չլինելու դեպքում աշխատողը համապատասխան անհատական իրավական ակտը (փաստաթուղթը) ստանալու օրվանից հետո՝ երկու ամսվա ընթացքում, իրավունք ունի դիմելու դատարան: Եթե պարզվում է, որ աշխատանքի պայմանները փոփոխվել են, աշխատողի հետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծվել է առանց օրինական հիմքերի կամ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի խախտումով, ապա աշխատողի խախտված իրավունքները վերականգնվում են: Այդ դեպքում աշխատողի օգտին գործատուից գանձվում է միջին աշխատավարձը՝ հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար, կամ աշխատավարձի տարբերությունը այն ժամանակահատվածի համար, որի ընթացքում աշխատողը կատարում էր նվազ վարձատրվող աշխատանք: Միջին աշխատավարձը հաշվարկվում է աշխատողի միջին օրական աշխատավարձի չափը համապատասխան օրերի քանակով բազմապատկելու միջոցով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական պատճառներով կամ գործատուի և աշխատողի հետագա աշխատանքային հարաբերությունների վերականգնման անհնարինության դեպքում դատարանը կարող է աշխատողին չվերականգնել իր նախկին աշխատանքում՝ պարտավորեցնելով գործատուին հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար վճարել հատուցում՝ միջին աշխատավարձի չափով, մինչև դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը, և աշխատողին աշխատանքում չվերականգնելու դիմաց հատուցում՝ ոչ պակաս, քան միջին աշխատավարձի, բայց ոչ ավելի, քան միջին աշխատավարձի տասներկուպատիկի չափով: Դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից աշխատանքային պայմանագիրը համարվում է լուծված:

ՀՀ վճարելի դատարանը, *Չոյա Ծափուրյանն ընդդեմ, ԱրմենՏեյն ՓԲԸ-ի* գործով կայացրած որոշմամբ անդրադառնալով նշված հոդվածի կիրառման դեպքին, դիրքորոշում է հայտնել նաև այն մասին, որ օրենսդիրը ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանել է աշխատանքում չվերականգնելու գործատուի իրավական հնարավորությունը՝ վերապահելով դատարանին այդ վարքագծի իրավա-

չափության գնահատման իրավասություն՝ որոշելու տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական կամ այլ պատճառներով կամ գործատուի և աշխատողի հետագա աշխատանքային հարաբերությունների **վերականգնման անհնարիությունը** կոնկրետ գործի փաստերից էլմելով (*տե՛ս, թիվ 3-496(ՎԳ) քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 30.03.2007 թվականի որոշումը*):

Բացի այդ, *Քրիստինա Նեբիշն ընդդեմ «ԱրմենՏել» ՓԲԸ-ի* գործով վերահաստատելով նախկինում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարել անդրադառնալ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի հիմքով աշխատանքային պայմանագիրը գործատուի նախաձեռնությամբ լուծված լինելու դեպքում ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված կարգով աշխատանքում վերականգնելու առանձնահատկություններին՝ արձանագրելով, որ՝

1. ոչ բոլոր դեպքերում է, որ առանց օրինական հիմքերի կամ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի խախտումով աշխատանքի պայմանները փոփոխելը, աշխատողի հետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելը կարող է հիմք հանդիսանալ աշխատողին նախկին աշխատանքում վերականգնելու համար.

2. այդ կանոնից բացառություն է այն դեպքը, երբ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասը դատարանին իրավունք է վերապահում անգամ վերը նշված խախտումների փաստը հաստատված համարելու պայմաններում աշխատողին չվերականգնել նախկին աշխատանքում, եթե դա անհնարին է նաև տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական պատճառներով: Այս դեպքում նախկին աշխատանքում վերականգնելու փոխարեն դատարանը գործատուին պարտավորեցնում է հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար աշխատողին վճարել հատուցում՝ նրա միջին աշխատավարձի չափով, մինչև դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելը, և աշխատողին աշխատանքում չվերականգնելու դիմաց հատուցում՝ ոչ պակաս, քան միջին աշխատավարձի, բայց ոչ ավելի, քան միջին աշխատավարձի տասներկուապատիկի չափով.

3. ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 265-րդ հոդվածի 2-րդ մասում խոսքը գնում է **միայն նախկին աշխատանքում վերականգնվելու մասին**, այսինքն՝ այն աշխատանքում, որն աշխատողը հրամանի կամ աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա կատարել է աշխատանքից ազատվելու հրամանն արձակելու պահի դրությամբ (*տե՛ս, թիվ ԵԱԲԿ/1879/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 18.07.2014 թվականի որոշումը*):

Չարգացնելով նախկինում արտահայտած դիրքորոշումները՝ վերոգրյալ հոդվածի վերլուծության արդյունքում ՀՀ վճռաբեկ դատարանը *Խորեն Նասիրյանն ընդդեմ, Ինստիտուտիկոն ՄՊԸ-ի* գործով եզրակացրել է, որ նշված հոդվածով օրենսդիրը, անդրադառնալով աշխատանքային պայմանագրի վերաբերյալ վճե՞րին, կարգավորել է աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու դեպքում աշխատողների խախտված իրավունքների վերականգնման դեպքերը՝ առանձնացնելով երկու խումբ՝ իրավիճակներ.

1. աշխատողը վերականգնվում է իր նախկին աշխատանքում՝ ստանալով հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի համար միջին աշխատավարձ,

2. աշխատողը չի վերականգնվում նախկին աշխատանքում՝ ստանալով հատուցումներ հարկադիր պարապուրդի ամբողջ ժամանակահատվածի, ինչպես նաև աշխատանքում չվերականգնվելու դիմաց:

Վերոնշյալ երկրորդ իրավիճակը հնարավոր է հետևյալ դեպքերում.

1. առկա են տնտեսական, տեխնոլոգիական, կազմակերպչական պատճառներ, մասնավորապես՝ նման իրավիճակ հնարավոր է այն դեպքում, երբ գործատուի վարչակազմակերպչական կառուցվածքում գոյություն չունի այնպիսի հաստիքային միավոր, որտեղ նախկինում աշխատել է աշխատողը, և առկա չէ աշխատողի մասնագիտական պատրաստվածությանը, որակավորմանը, առողջական վիճակին համապատասխան այլ աշխատանք (յոե՛ս, օրինակ, *Անասուսա Գիշյանը, Նորայր Եղիկյանն ընդդեմ, Արմեն Տեյլե ՓԲԸ-ի թիվ ԵԱԲԴ/0605/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 06.11.2009 թվականի որոշումը*):

2. Գործատուի և աշխատողի հետագա աշխատանքային հարաբերությունները վերականգնելն անհնարին է այլ պատճառներով: Ընդ որում, նշված հիմքի կիրառման համար օրենսդիրը կոնկրետ դեպքեր չի նախատեսել՝ հնարավորություն տալով դատարաններին յուրաքանչյուր դեպքում գործի փաստական հանգամանքների շրջանակներում գնահատել աշխատանքում աշխատողի վերականգնման անհնարինությունը (յոե՛ս, թիվ ԵԿԴ/3295/02/15 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 20.07.2017 թվականի որոշումը):

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանված՝ աշխատանքում վերականգնվելու անհնարինության հիմք կարող է հանդիսանալ նաև վեճի լուծման պահին ,Համայնքային ծառայության մասին ՀՀ օրենքով սահմանված համայնքային ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու առավելագույն տարիքի լրանալը, որի պարագայում անգամ առանց օրինական հիմքերի կամ օրենսդրությամբ սահմանված կարգի խախտումով աշխատանքից ազատված համայնքային ծառայողը չի կարող վերականգնվել նախկին աշխատանքում, ինչպես նաև չի կարող կիրառվել վերջինիս՝ աշխատանքային հարաբերությունները շարունակելու նախապատվության իրավունքը՝ նշանակելով նրան կրճատումից հետո նոր ստեղծված պաշտոնում:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի որոշմամբ հաստատվել են Հրագրանի համայնքապետարանի աշխատակազմի կառուցվածքը, աշխատակիցների թվաքանակը, հաստիքացուցակը և պաշտոնային դրույքաչափերը: Համայնքի ղեկավարի կողմից 28.04.2016 թվականին Անահիտ Նազարյանին հասցեագրված՝ վերջինիս հաստիքի՝ 01.07.2016 թվականից հնարավոր կրճատման վերաբերյալ ծանուցագրի համաձայն՝ վերջինս 01.07.2016 թվականից ազատվելու է աշխատանքից: Համայնքի ղեկավարի 01.07.2016 թվականի կարգադրությամբ Անահիտ Նազարյանը 01.07.2016 թվականից ազատվել է համայնքապետարանի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի պաշտոնից՝ հաստիքի կրճատման հիմքով: Հրագրանի համայնքապետարանի աշխատակազմում նախկինում (2009 թվականի պաշտոնի անձնագրով) գոյություն ունեցող կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի ու ներկայումս (2016 թվականի պաշտոնի անձնագրով) առկա կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժնի պետի պաշտոններն ունեն տարբեր ծածկագրեր, միմյանցից տարբերվում են պաշտոնատար անձանց ենթակայությամբ և գործառութային պարտականություններով: Անահիտ Նազարյանին ՀՀ համայնքային ծառայության 1-ին դասի առաջատար ծառայողի դասային աստիճան է շնորհվել 07.07.2008 թվականին: Գեղամ Միքայելյանին ՀՀ համայնքային ծառայության 3-րդ դասի խորհրդակցանի դասային աստիճան է

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

շնորհիվ 28.12.2015 թվականին: Անահիտ Նազարյանի 65 տարին լրացել է 03.01.2017 թվականին: Անահիտ Նազարյանը, ի թիվս այլ պահանջների, դատարանից պահանջել է **պարտավորեցնել Համայնքի ղեկավար Արամ Գանիեկյանին ապահովել իր նախապատվության իրավունքը** և նշանակել կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով վերանվանված բաժնի պետի պաշտոնին:

Սույն գործով Դատարանը, հայցը մերժելով, պատճառաբանել է, որ տվյալ դեպքում տեղի է ունեցել ոչ թե առանձին հաստիքների կրճատում, այլ աշխատակազմի վերակազմակերպում՝ նոր կառուցվածքի հաստատում, պաշտոնների անվանացանկի նոր խմբագրությամբ հաստատում: Տեղի ունեցած կառուցվածքային փոփոխության արդյունքում առաջացել է նոր պաշտոն՝ նոր ծածկագրով: Հայցվորի ակնկալած՝ Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի թիվ 32 որոշմամբ կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով վերանվանված բաժնի պետի պաշտոնը մինչև նշված որոշումը Համայնքի աշխատակազմի կառուցվածքում առկա չի եղել: Միաժամանակ Դատարանը պատճառաբանել է, որ Համայնքի ավագանու որոշմամբ հաստատված նոր կառուցվածքում առաջացած կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով բաժնի պետի պաշտոնում այս կամ այն աշխատակցի ընտրության իրավունքը վերապահված է համայնքի ղեկավարին, և վերջինս պարտավոր է պահպանել միայն այդ պաշտոնում նշանակվող անձի համար տվյալ պաշտոնի անձնագրով սահմանված պահանջները, և գտել է, որ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասը տվյալ դեպքում կիրառելի չէ, այսինքն՝ նախապատվության իրավունքի հարցը սույն իրավահարաբերությունում քննարկման առարկա չի կարող դառնալ: Բացի այդ, Դատարանը գտել է, որ հայցվորի կողմից նշված ավագանու որոշման դեռևս ուժի մեջ մտած չլինելու պարագայում տրված ծանուցման փաստը հիմք չէ վերջինիս աշխատանքից ազատելու հրամանն անվավեր ճանաչելու համար, քանի որ Անահիտ Նազարյանն աշխատանքից ազատվել է 01.07.2016 թվականին, այսինքն՝ Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի որոշումն ամբողջությամբ ուժի մեջ մտնելու պահից:

Վերաքննիչ դատարանը, բեկանելով Դատարանի վճիռը, պատճառաբանել է, որ տվյալ դեպքում հայցվորին ուղարկված ծանուցման մեջ նշվել է Համայնքի ավագանու թիվ 32 որոշմամբ հաստիքի հնարավոր կրճատման մասին, մինչդեռ ծանուցմամբ պետք է փաստարկվեր, որ նշված որոշմամբ հաստիքը կրճատվել է և կցվեր համապատասխան որոշումը: Վերաքննիչ դատարանի գնահատմամբ, քանի որ հայցվորը տեղեկացվել է իր հաստիքի հնարավոր կրճատման, այլ ոչ թե կրճատման մասին, ուստի պատասխանողը չի պահպանել ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջը, հետևաբար ծանուցումն իրավաչափ համարվել չի կարող: Միաժամանակ Վերաքննիչ դատարանը պատճառաբանել է, որ Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի որոշումը ստորագրված չէ, ներկայացված է պատճենի տեսքով, ինչպես նաև առկա չէ Համայնքի ավագանու կողմից կայացված որոշում, քանի որ ներկայացված որոշման եզրափակիչ մասում նշված է ոչ թե Համայնքի ավագանու անդամների, այլ Համայնքի ղեկավարի անուն-ազգանունը: Նշված որոշման թիվ 2 և թիվ 3 հավելվածները, որոնցով հաստատվել են Հրազդանի համայնքապետարանի աշխատակիցների թվաքանակը, հաստիքացուցակը և պաշտոնային դրույքաչափերը, քաղաքացիական գործի նյութերում բացակայում են, ուստի Դատարանը չէր կարող հանգել այն հետևության, որ Անահիտ Նազարյանի հաստիքը կրճատվել է: Վերոգրյալի հիման վրա Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ աշխատանքում վերականգնելու հայցվորի պահանջը ենթակա էր բավարարման: Վերաքննիչ դատարանը պատճառաբանել

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

է նաև, որ հայցվորի զբաղեցրած Համայնքի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի հաստիքն ըստ էության չի կրճատվել, այլ միայն անվանափոխվել է Հրազդանի քաղաքային համայնքի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերի բաժնի պետի հաստիքի, քանի որ երկու հաստիքներն իրենց գործառույթներով ու պարտականություններով նույնն են:

Վերը շարադրված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում անդրադառնալով ստորադաս դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանք անհիմն են հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացույցի իր վկայակոչած փաստերը: Նույն հոդվածի 6-րդ կետի համաձայն՝ եթե բոլոր ապացույցների հետազոտումից հետո վիճելի է մնում փաստի առկայությունը կամ բացակայությունը, ապա դրա բացասական հետևանքները կրում է այդ փաստի ապացուցման պարտականությունը կրող կողմը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ դատարանի համար որևէ ապացույց նախապես հաստատվածի ուժ չունի, բացառությամբ նույն օրենսգրքի 52-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերի:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ արձանագրել է, որ յուրաքանչյուր գործով կողմերի միջև ապացուցման պարտականությունը ճիշտ բաշխելու համար դատարանն առաջին հերթին պետք է պարզի յուրաքանչյուր գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը՝ ելնելով գործին մասնակցող անձանց պահանջներից և առարկություններից: Ընդ որում, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող փաստի առկայությունը կամ բացակայությունը վիճելի լինելու դեպքում դրա բացասական հետևանքները կրում է այդ փաստի ապացուցման պարտականությունը կրող կողմը (*տե՛ս, Էդգար Մարկոսյանը և Չարուհի Գևորգյանն ընդդեմ Սեդա Մարգարյանի թիվ ԵԱՆԿ/0479/02/08 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 13.02.2009 թվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սույն գործով անհրաժեշտ է համարում վերահաստատել հայցի հիմքի և առարկայի վերաբերյալ նախկինում ձևավորած հետևյալ դիրքորոշումը.

Հայցի առարկան այն նյութաիրավական պահանջն է, որը հայցվորը ներկայացնում է պատասխանողի դեմ, և որի վերաբերյալ դատարանը որոշում է կայացնում: Հայցի փաստական հիմքն այն հանգամանքներն են, որոնց հետ նյութական իրավունքի նորմը կապում է իրավահարաբերությունների առաջացումը, փոփոխումը կամ դադարումը: Հայցի փաստական հիմքն ըստ էության իրավաբանական փաստերն են, հանգամանքները, որոնք հիմք են հանդիսացել հայցվորի պահանջի համար: Միաժամանակ, հայցի փաստական հիմքը վերջնականորեն որոշում է դատարանը՝ հիմնվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի վրա: Հայցի իրավական հիմքն այն իրավական նորմերն են, որոնք կարգավորում են վիճելի իրավահարաբերությունը (*տե՛ս, օրինակ, Վիզեն Ուրուշանյանն ընդդեմ Սուրիկ Սեդրակյանի թիվ ԵՇԿ/0473/02/10 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.05.2011*

թվականի որոշումը):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ օրենսդրությունը հայցի հիմքը և առարկան փոխելու լիազորությունը վերապահում է միայն հայցվորին, և տվյալ դեպքում դատարանն ուղղակի հայցվորի համապատասխան միջնորդության առկայության դեպքում կարող է որոշում կայացնել բավարարելու կամ մերժելու հայցվորի՝ հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու վերաբերյալ միջնորդությունը, սակայն սեփական նախաձեռնությամբ վերոնշյալ գործողությունները կատարելու լիազորություն դատարանը չունի: Բոլոր դեպքերում, եթե հայցի հիմքում ներառված են փաստական և իրավական հիմքերը, դատարանը գործով ապացուցման առարկան որոշում է հայցվորի վկայակոչած և ենթադրյալ կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմի և փաստական հանգամանքների համադրության հիման վրա: Հակառակ դեպքում, երբ դատարանը փոխում է հայցվորի վկայակոչած և ենթադրաբար կիրառման ենթակա նորմերը, դուրս է գալիս հայցի իրավական հիմքի շրջանակից (*լրե՛ս, ԱԶ Էդմոնդ Ասարյանը և Կարինե Բաղջյանն ընդդեմ Հայաստանի Էլեկտրական ցանցերի ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԴ/2924/02/11 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 04.10.2013 թվականի որոշումը*):

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն քաղաքացիական գործը հարուցվել է Անահիտ Նազարյանի կողմից ներկայացված՝ իրեն համայնքապետարանի աշխատակազմի կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետի պաշտոնից ազատելու մասին Համայնքի ղեկավար Արամ Գանիեյանի 01.07.2016 թվականի թիվ 39 կարգադրությունն առաջին և անվավեր ճանաչելու, **Համայնքի ղեկավար Արամ Գանիեյանին հայցվորի նախապատվության իրավունքն ապահովելուն** պարտավորեցնելու և նախկինում հայցվորի ենթակայության տակ գտնված, սակայն Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թիվ 32 որոշմամբ կրթության, մշակույթի և սպորտի հարցերով վերանվանված բաժնի պետի պաշտոնին նշանակելուն պարտավորեցնելու, ինչպես նաև Համայնքից հայցվորի միջին աշխատավարձը՝ հարկադիր պարապորդում գտնվելու ամբողջ ժամանակահատվածի համար բռնագանձելու հայցապահանջների հիման վրա: Հետևաբար սույն գործով հայցվորը պահանջել է **ապահովել իր նախապատվության իրավունքի իրացումը**՝ հիմք ընդունելով Համայնքային ժառանգության մասին ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածը:

Գատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել ոչ թե առանձին հաստիքների կրճատում, այլ աշխատակազմի վերակազմակերպում՝ նոր կառուցվածքի հաստատում, պաշտոնների անվանացանկի նոր խմբագրությամբ հաստատում, իսկ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ Գատարանը չէր կարող հանգել այն հետևության, որ Անահիտ Նազարյանի հաստիքը կրճատվել է:

Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով Անահիտ Նազարյանի հաստիքի կրճատված լինելուն, արձանագրում է հետևյալը. Համայնքի ավագանու 28.04.2016 թվականի որոշման, Համայնքի ղեկավարի կողմից 28.04.2016 թվականին Անահիտ Նազարյանին հասցեագրված՝ վերջինիս հաստիքի՝ 01.07.2016 թվականից հնարավոր կրճատման վերաբերյալ ծանուցագրի, Համայնքի ղեկավարի 01.07.2016 թվականի կարգադրության բովանդակության վերլուծությունից, ինչպես նաև Հրազդանի համայնքապետարանի աշխատակազմում նախկինում գոյություն ունեցող կրթության, մշակույթի և երիտա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն

սարդության հարցերի բաժնի պետի ու աշխատակազմի վերակազմակերպումից հետո առկա կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժնի պետի պաշտոնների անձնագրերի բովանդակությունից բխում է, որ Հրազդանի համայնքապետարանի աշխատակազմում տեղի են ունեցել կառուցվածքային փոփոխություններ, որի արդյունքում նախկինում գոյություն ունեցող երկու բաժինները՝ կրթության, մշակույթի և երիտասարդության հարցերի բաժինը և առողջապահության, ֆիզկուլտուրայի և սպորտի բաժինը, դարձել են մեկ՝ կրթության, մշակույթի և սպորտի բաժին: Այլ կերպ ասած՝ կառուցվածքային փոփոխությունը հանգեցրել է բաժիններից մեկի պետի հաստիքի կրճատման: Ընդ որում, նոր ձևավորված պաշտոնը նախկինում գործող պաշտոնից տարբերվում է պաշտոնատար անձանց ենթակայությամբ և գործառույթային պարտականություններով: Այսինքն՝ հիմնավորվում է, որ **հաստիքների կրճատման հետևանքով ստեղծվել է նոր հաստիք**: Հետևաբար նման պայմաններում դատարանների եզրահանգումները հիմնավորված չեն:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ հաստիքները կրճատված լինելու պարագայում քննության առարկա պետք է դառնար հայցվորի ներկայացրած պահանջը՝ նախապատվության իրավունքի ապահովումը: Մինչդեռ Դատարանն անհիմն կերպով եզրահանգել է, որ սույն գործով Համայնքային ժառանգության մասին ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածի 1-ին մասը կիրառելի չէ: Վերաքննիչ դատարանը, դուրս գալով ինչպես հայցվորի ներկայացրած հայցի հիմքի և առարկայի շրջանակներից, այնպես էլ վերաքննիչ բողոքի հիմքերից և հիմնավորումներից, գտել է, որ հաստիքների կրճատված լինելու վերաբերյալ ապացույցները պատշաճ չեն, ընդհանրապես գնահատման չի արժանացրել նախապատվության իրավունքի հարցը, եզրահանգել է, որ հայցվորի զբաղեցրած հաստիքն ըստ էության չի կրճատվել, և որոշել է հայցվորին վերականգնել աշխատանքում այն դեպքում, երբ հայցվորն ինքն է պահանջել ապահովել իր նախապատվության իրավունքը: Ընդ որում, Վերաքննիչ դատարանը թեև փաստել է, որ հաստիքների կրճատում տեղի չի ունեցել, սակայն որոշել է հայցվորին վերականգնել նոր ստեղծված պաշտոնում:

Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործով դատարանների կողմից պատշաճ քննություն չի իրականացվել՝ պարզելու համար հայցվորի ներկայացրած **հայցի հիմքի և առարկայի շրջանակներում** հայցի հիմնավորվածությունը, որպիսի պայմաններում առկա է նոր քննության անհրաժեշտություն՝ մասնավորապես պարզելու հայցվորի՝ սույն գործով նախապատվության իրավունք ունենալու հանգամանքը:

Միաժամանակ անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի այն եզրահանգմանը, որ Անահիտ Նազարյանին տրված ծանուցումն իրավաչափ համարվել չի կարող, Վճռաբեկ դատարանն այն անհիմն է համարում՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդրի տրամաբանությունից պարզ է դառնում, որ աշխատանքից ազատելու ծանուցումը տրամադրվում է աշխատանքային հարաբերությունների առկայության և ենթադրաբար կրճատման ենթակա հաստիքների գոյության պայմաններում: Հետևաբար կրճատումների մասին որոշումը կրճատվող աշխատողներին ուղարկելու (տրամադրելու) պահանջ առաջադրելով՝ Վերաքննիչ դատարանը գործատուին ծանրաբեռնել է օրենքով չնախատեսված պարտականությամբ:

Ինչ վերաբերում է կրճատումների մասին գործում գտնվող ապացույցների բացա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Գատական պրակտիկա

կայության, դրանց պատճեններ կամ ոչ պատշաճ ապացույցներ հանդիսանալու մասին Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանություններին, ապա դրանք ևս անհիմն են, քանի որ ապացույցների իսկությունը կողմերը չեն վիճարկել, ավելին՝ նրանք ընդունել են այդ ապացույցներով հաստատվող փաստերի գոյությունը և դրանք դրել իրենց պահանջների և առարկությունների հիմքում:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ Անահիտ Նազարյանի՝ համայնքային ծառայության պաշտոնը զբաղեցնելու համար օրենքով սահմանված առավելագույն տարիքը լրացած լինելու պարագայում հայցն ամբողջությամբ բավարարելու հնարավորության հարցին:

Վճռաբեկ դատարանը, վերը նշված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում, փաստում է, որ Անահիտ Նազարյանի 65 տարին լրացած լինելու պայմաններում վերջինիս պահանջն ամբողջությամբ բավարարվել չէր կարող: Հետևաբար, եթե անգամ գործի նոր քննության արդյունքում պարզվի, որ Անահիտ Նազարյանն օրենքի խախտմամբ է աշխատանքից ազատվել, ապա վերջինս բոլոր դեպքերում չի կարող նշանակվել նոր առաջացած պաշտոնում՝ նկատի ունենալով պաշտոնավարելու համար օրենսդրական արգելք հանդիսացող առավելագույն տարիքի հասած լինելը:

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ գործի նոր քննության ընթացքում պետք է պարզվի հայցվորի՝ նոր առաջացած պաշտոնում նշանակվելու նախապատվության իրավունքի առկայության կամ բացակայության հարցը, որպիսի հանգամանքի ուժով էլ վերջինիս աշխատանքից ազատելու օրինականությունն ու հարկադիր պարտադրյալի գումար վճարելու պահանջի հիմնավորվածությունը:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ և 228-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և գործը նոր քննության ուղարկելու համար:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 68-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և փորձագետին, վկային կանչելու, ապացույցները դրանց գտնվելու վայրում զննելու, փաստաբանի խելամիտ վարձատրության և գործի քննության հետ կապված այլ գործողությունների համար վճարման ենթակա գումարներից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին և 7-րդ ենթակետերի համաձայն՝ պետական տուրքը վճարվում է հայցադիմումների, դատարանի վճիռների և որոշումների դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բողոքների համար:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, իսկ 3-րդ կետի համաձայն՝ վերաքննիչ կամ վճռաբեկ բողոք բերելու հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են նույն հոդվածի կանոններին համապատասխան:

Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով այն, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է

բավարարման, որի արդյունքում՝ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը՝ բեկանման, իսկ գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, գտնում է, որ այդ հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-241.2-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 10.08.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ Կոտայքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:
2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ կառավարությանն առընթեր պետական եկամուտների կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 24.08.2016 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի ընդդեմ Կոմիտեի՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարության Մաշտոցի հարկային տեսչության (այսուհետ՝ Տեսչություն) 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրի հիման վրա անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու և Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի թիվ 272353 որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջների մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը.

Դիմելով դատարան՝ անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանը պահանջել է ոչ իրավաչափ ճանաչել 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու Տեսչության գործողությունը և անվավեր ճանաչել Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի թիվ 272353 որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Լ. Հակոբյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 25.12.2015 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 07.04.2016 թվականի որոշմամբ վերակազմակերպման հիմքով Տեսչությունը փոխառինվել է իրավահաջորդով՝ Կոմիտեի Մաշտոցի հարկային տեսչությամբ:

Վերաքննիչ դատարանի 24.08.2016 թվականի որոշմամբ Կոմիտեի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 25.12.2015 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Կոմիտեն:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է իրավահարաբերության ծագման պահին գոր-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

ծող խմբագրությամբ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետը, նույն օրենքի 2-րդ հավելվածի 1.4-րդ կետը:

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարճառաքանել է հետևյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ ուսումնասիրությունը 10 աշխատանքային օրից ավել տևելու կամ մինչև 09.10.2014 թվականը սկսված լինելու վերաբերյալ որևէ ապացույց հայցվորը չի ներկայացրել: Ընդ որում, ուսումնասիրություն իրականացնելու հանձնարարագրում հսկիչ գնումն իրականացնելու ժամկետը նշելու իմպերատիվ պահանջը տվյալ դեպքում կատարված է, քանի որ տնտեսվարող սուբյեկտի մոտ ուսումնասիրությունը սկսելու օրն այդ ուսումնասիրությանն ուղղված համապատասխան գործողությունների կատարման օրն է, որն արձանագրվում է հանձնարարագրում: Տվյալ դեպքում վարչական մարմինը ներկայացրել է բավարար ապացույցներ առ այն, որ ուսումնասիրությունը սկսվել է և հսկիչ գնումը կատարվել է 09.10.2014 թվականին: Հետևաբար Տեսչության պետի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրով նախատեսված տասնօրյա ժամկետը ենթակա է հաշվարկման հենց այդ օրվանից:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 24.08.2016 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության կամ կայացնել նոր դատական ակտ:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրով Տեսչության ընթացիկ հսկողության թիվ 2 բաժնի հարկային տեսուչներին հանձնարարվել է անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ կատարել հարկային պարտավորությունների հաշվարկման (գնահատման) նպատակով հարկային մարմնի կողմից իրականացվող ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների, Հայաստանի Հանրապետությունում ռեզիդենտների ու ոչ ռեզիդենտների կողմից իրականացվող արժույթային գործարքների վերահսկողության և հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում)՝ ուսումնասիրության ժամկետը սահմանելով մինչև 10 աշխատանքային օր (**հատոր 1-ին, գ.թ. 15**).

2) ՀՀ ֆինանսների նախարարության կողմից 09.10.2014 թվականին կազմված «Հսկիչ գնումների արդյունքների վերաբերյալ» թիվ 6200779 արձանագրության համաձայն՝ Տեսչության հարկային տեսուչի կողմից 09.10.2014 թվականին՝ ժամը 16:06-ին, Երևան քաղաքի Ծերենցի 4-րդ նրբանցքում գտնվող անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի կողմից շահագործվող առևտրի կետից կատարվել է 30.000 ՀՀ դրամի արժողությամբ 1 հատ աքոռի հսկիչ գնում, որի դիմաց վճարումը կատարվել է կանխիկ՝ 14.000 ՀՀ դրամով և 40 ԱՄՆ դոլարով, իսկ հարկային ծառայողին տրամադրվել է 30.000 ՀՀ դրամի ՀԴՄ կտրոն: Գնված ապրանքն ուսումնասիրությունն անցկացնող հարկային ծառայողների կողմից վերադարձվել է տնտեսվարողին, և հետ է ստացվել հսկիչ գնման գումարը (**հատոր 1-ին, գ.թ.16-17**).

3) Տեսչության կողմից 24.10.2014 թվականին կազմված «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» թիվ 1484 արձանագրության համաձայն՝ Արամ Գրիգորյանը չի կատարել Հայաստանի Հանրապետությունում ապրանքների իրացման գործարքի դիմաց դրամական (փողային) վճարումները ՀՀ դրամով իրականացնելու պահանջը՝ համաձայն հսկիչ գնումների արդյունքների վերաբերյալ 09.10.2014 թվականի թիվ 6200779 արձանագրության (**հատոր 1-ին, գ.թ. 72**)։

4) Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի «Վարչական իրավախախտման գործի վերաբերյալ» թիվ 272353 որոշման համաձայն՝ Արամ Գրիգորյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 165-րդ հոդվածի 1-ին մասով և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 2.000.000 ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ վերջինս չի կատարել Հայաստանի Հանրապետությունում ապրանքների իրացման գործարքի դիմաց դրամական (փողային) վճարումները ՀՀ դրամով իրականացնելու պահանջը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 19**)։

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ հսկիչ գնման հանձնարարագրով նախատեսված ուսումնասիրություն կատարելու ժամկետների վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան մնանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար։

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. ո՞ր պահից է հաշվարկվում հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում) իրականացնելու հանձնարարագրով այդ ուսումնասիրության համար սահմանված ժամկետը:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետի 7-րդ պարբերության համաձայն՝ (...) հսկիչ գնումների իրականացման (...) նպատակով հարկային մարմինները կարող են իրականացնել ուսումնասիրություններ:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետի 8-րդ պարբերության համաձայն՝ նույն կետի յոթերորդ պարբերությամբ սահմանված ուսումնասիրությունների անցկացման ընթացակարգերը սահմանվում են նույն օրենքի բաղկացուցիչ մասը կազմող հավելվածներով:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Հայաստանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետի 9-րդ պարբերության համաձայն՝ նույն օրենքի հավելվածներով սահմանվում են՝ (...) (2) հարկային մարմնի կողմից հսկիչ գնումների անցկացման կարգը՝ համաձայն 2-րդ հավելվածի:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ «Հայաստան-

նի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքի՝ «Հարկային մարմնի կողմից հսկիչ գնումների անցկացման կարգը» վերտառությամբ 2-րդ հավելվածի (այսուհետ՝ Թիվ 2 հավելված) 1.2-րդ կետի համաձայն՝ հսկիչ գնում է համարվում հարկային պարտավորությունների հաշվարկման (գնահատման) նպատակով հարկային մարմնի կողմից իրականացվող ապրանքների, առարկաների, աշխատանքների, ծառայությունների գների, Հայաստանի Հանրապետությունում ռեզիդենտների ու ոչ ռեզիդենտների կողմից իրականացվող արժույթային գործարքների վերահսկողության և հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրությունը (...):

Թիվ 2 հավելվածի 1.3-րդ կետի համաձայն՝ հսկիչ գնում իրականացնելու համար հիմք են հանդիսանում՝ (ա) տնտեսվարող սուբյեկտի կողմից հարկվող օբյեկտի գծով Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսդրությամբ կամ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշումներով նախատեսված հաշվապահական հաշվառման, այլ հաշվառման կամ գրանցման սահմանված փաստաթղթերը չվարելը կամ դրանք կոպիտ խախտումներով վարելը կամ հարկային տեսչություններ կայացված հաշվետվություններում, հաշվարկներում, հայտարարագրերում և այլ փաստաթղթերում ակնհայտ կեղծ տվյալներ մտցնելը, որի հետևանքով անհնար է դառնում տնտեսվարող սուբյեկտի հարկային պարտավորությունները Հայաստանի Հանրապետության հարկային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով հաշվարկելը. (բ) սահմանված կարգով երրորդ անձից ստացված տեղեկությունները. (գ) հարկային մարմնի պաշտոնատար անձի հիմնավորված միջնորդությունը՝ հսկիչ գնում կատարելու թույլտվություն ստանալու համար, որտեղ պետք է նշվեն հսկիչ գնում կատարելու պատճառները, այն տվյալները, որոնք նախատեսվում է ստանալ դրա արդյունքում, տնտեսվարող սուբյեկտի տվյալները, հսկիչ գնման կատարման վայրը, ինչպես նաև հսկիչ գնումների իրականացման ժամանակահատվածի հիմնավորումը:

Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետի համաձայն՝ հսկիչ գնումն իրականացվում է հարկային մարմնի ղեկավարի կամ հարկային տեսչության պետի կողմից տրված գրավոր հանձնարարագրի հիման վրա, որտեղ նշվում են հսկիչ գնում կատարելու հիմքերը, նպատակը, տնտեսվարող սուբյեկտի տվյալները (անվանումը, գտնվելու վայրը), հսկիչ գնում իրականացնելու վայրը, ժամկետները և հսկիչ գնում իրականացնող հարկային մարմնի պաշտոնատար անձի (անձանց) տվյալները (անունը, ազգանունը, պաշտոնը)՝ վավերացված հսկիչ գնում իրականացնող հարկային մարմնի կնիքով (...):

Թիվ 2 հավելվածի 1.5-րդ կետի համաձայն՝ հսկիչ գնումից հետո, բայց ոչ ուշ, քան հանձնարարագրում նշված ժամկետի վերջին օրը, հանձնարարագիրը ներկայացվում է տնտեսվարող սուբյեկտի ղեկավարին կամ նրան փոխարինող պաշտոնատար անձին, բացառությամբ հսկիչ գնման արդյունքում խախտումներ հայտնաբերելու դեպքի, երբ հանձնարարագիրը տնտեսվարող սուբյեկտի ղեկավարին կամ նրան փոխարինող պաշտոնատար անձին է ներկայացվում հսկիչ գնումից հետո:

Թիվ 2 հավելվածի 1.6-րդ կետի համաձայն՝ հսկիչ գնման արդյունքում հանձնարարագրի ներկայացման օրը կազմվում է հարկային մարմնի կողմից սահմանված ձևով արձանագրություն՝ երկու օրինակից (...):

Վերոգրյալ իրավանորմերի համակարգային վերլուծությունից բխում է, որ հարկային պարտավորությունների հաշվարկման (գնահատման) նպատակով հարկային մարմնի կողմից իրականացվող ապրանքների, առարկաների, աշխատանքների, ծառայությունների գների, Հայաստանի Հանրապետությունում ռեզիդենտների ու ոչ ռե-

զիդենտների կողմից իրականացվող արժուքային գործարքների վերահսկողության և հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման նպատակով ուսումնասիրություն իրականացնելու համար հարկային մարմինն իրավասու է իրականացնել հսկիչ գնում, որը տնտեսվարող սուբյեկտի մոտ կարող է իրականացվել Թիվ 2 հավելվածի 1.3-րդ կետում սպառիչ կերպով սահմանված համապատասխան հիմքերից որևէ մեկի առկայության դեպքում: Ընդ որում, Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետով սահմանված կանոնից հետևում է, որ հսկիչ գնումն իրականացվում է բացառապես հարկային մարմնի ղեկավարի կամ հարկային տեսչության պետի կողմից տրված գրավոր հանձնարարագրի հիման վրա, որում, ի թիվս այլնի, պետք է նշվեն նաև հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետները: Փաստորեն, հսկիչ գնում իրականացնելու՝ հարկային մարմնի պաշտոնատար անձի լիազորության առկայության հիմքը հարկային մարմնի ղեկավարի կամ հարկային տեսչության պետի գրավոր հանձնարարագիրն է, իսկ նշված լիազորությամբ համապատասխան պաշտոնատար անձն օժտված է համարվում միայն հանձնարարագրում նշված ժամկետով:

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետով օրենսդիրը սահմանել է հանձնարարագրում հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետների վերաբերյալ նշում կատարելու պարտադիր պահանջ: Այսինքն՝ հանձնարարագիրը պետք է բովանդակի այն ժամկետը, որի ընթացքում տվյալ տնտեսվարող սուբյեկտի մոտ կարող է իրականացվել հսկիչ գնում, և որի ընթացքում հարկային մարմնի պաշտոնատար անձն իրավասու է իրականացնել այդ հսկիչ գնումը: Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետով օրենսդիրը սահմանել է հանձնարարագրում հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետների վերաբերյալ նշում կատարելու պարտադիր պահանջ, սակայն այդ ժամկետների սկզբի վերաբերյալ հանձնարարագրում նշում կատարելու պահանջ չի նախատեսել:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) կողմից ձևավորված նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ օրենքը պետք է ձևակերպված լինի բավարար հստակությամբ, ինչը հնարավորություն կտա ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց ողջամտորեն կանխատեսել իր վարքագծի իրավական հետևանքները: Օրենքը պետք է օժտված լինի իրավունքի գերակայությունից բխող այնպիսի որակական հատկանիշներով, ինչպիսիք են հասանելիությունը և կանխատեսելիությունը: Բացի այդ, օրենքը պետք է ձևակերպվի այնպես, որ մասնավոր անձինք օժտված լինեն հանրային իշխանության կամայական միջամտությունների դեմ արդյունավետ պաշտպանության հնարավորությամբ (*յրե՛ս, Olsson v. Sweden (No. 1), (10465/83) գործով Եվրոպական դատարանի 24.03.1988 թվականի վճիռը, կետ 61*):

ՀՀ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ իրավական որոշակիության, իրավական անվտանգության և օրինական ակնկալիքների իրավունքի պաշտպանության սկզբունքները հանդիսանում են իրավական պետության ու իրավունքի գերակայության երաշխավորման անբաժանելի տարրերը: Առավել ևս իրավունքի գերակայության սկզբունքի որդեգրման շրջանակներում օրենքում ամրագրված իրավակարգավորումները պետք է անձի համար կանխատեսելի դարձնեն իր իրավաչափ ակնկալիքները: Բացի դրանից, իրավական որոշակիության սկզբունքը, լինելով իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից մեկը, ենթադրում է նաև, որ իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ իշխանության կրողի գործողությունները պետք է լինեն կանխատեսելի ու իրավաչափ (*յրե՛ս, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 09.06.2015 թվականի թիվ ՄԴՊ-1213 որոշումը*): Ըստ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ իրավական որոշակիության ապահովման տեսանկյունից օրենսդրության մեջ օգտագործվող հասկացությունները պետք է լինեն հստակ, որոշակի և չհանգեցնեն տարաբնույթ մեկնաբանությունների կամ շփոթության (*յրես, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 02.12.2014 քվականի թիվ ՄԴՌ-1176 որոշումը*):

Մեկ այլ որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածով ամրագրված իրավական պետության կարևորագույն հատկանիշներից է իրավունքի գերակայությունը, որի ապահովման գլխավոր պահանջներից են իրավական որոշակիության սկզբունքը, իրավահարաբերությունների կարգավորումը բացառապես այնպիսի օրենքներով, որոնք համապատասխանում են որակական որոշակի հատկանիշների՝ հստակ են, կանխատեսելի, մատչելի: Միաժամանակ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ օրենսդրական կարգավորման որոշակիությունը և ճշգրտությունը չեն կարող բացարձականացվել՝ նույնիսկ ոչ բավարար հստակությունը կարող է լրացվել դատարանի մեկնաբանություններով (*յրես, ՀՀ սահմանադրական դատարանի 03.05.2016 քվականի թիվ ՄԴՌ-1270 որոշումը*):

Վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով հսկիչ-դրամարկդային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում) իրականացնելու նպատակով հրապարակված հանձնարարագրում հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետի սկզբի վերաբերյալ նշում կատարելու իրավակարգավորման բացակայությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ այն չի համապատասխանում իրավական որոշակիության սկզբունքին և չի կարող երաշխավորել իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների, այդ թվում՝ վարչական մարմնի գործողությունների կանխատեսելիությունն ու իրավաչափությունը: Այդ առումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում հսկիչ-դրամարկդային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում) իրականացնելու հանձնարարագրում հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետի սկզբի վերաբերյալ Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետի ոչ բավարար հստակությունը լրացնել սեփական մեկնաբանություններով՝ նպատակ ունենալով նպաստելու քննարկվող իրավահարաբերությունների ոլորտում իրավունքի զարգացմանը:

Այսպես, «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ իրավական ակտերով սահմանված ժամկետը որոշվում է օրացուցային տարով, ամսով, ամսաթվով կամ տարիներով, ամիսներով, շաբաթներով, օրերով կամ ժամերով հաշվարկվող որոշակի ժամանակահատվածի ավարտով: Ժամանակահատվածով որոշվող ժամկետն սկսվում է այն օրացուցային տարվա, ամսվա և ամսաթվի կամ այն իրադարձության վրա հասնելու հաջորդ օրվանից, որով որոշված է ժամկետի սկիզբը:

Վերոգրյալ իրավանորմի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ իրավաբանական նշանակություն ունեցող ժամկետը ժամանակի որոշակի հատվածն է, որն ունի հստակ սկիզբ և ավարտ: Այսինքն՝ իրավաբանորեն նշանակալի ժամկետը սկսում է հոսել ժամանակի կոնկրետ պահից, որով պայմանավորված է այդ ժամկետի տևողության հաշվարկը: Հետևաբար Թիվ 2 հավելվածի 1.4-րդ կետով սահմանված՝ հսկիչ գնում իրականացնելու մասին հանձնարարագրում ժամկետը նշելու իմպերատիվ պահանջը կարող է բովանդակալից առումով կատարված համարվել, եթե հսկիչ գնում կատարելու հանձնարարագրում նշված են ժամկետի վերջը նշված երկու պարտադիր բաղադրիչները, այն է՝ ժամկետի սկզբնակետը և տևողություն:

նր: Նշված բաղադրիչներից որևէ մեկի բացակայությունը ենթադրում է հանձնարարագրում՝ ժամկետը նշելու պահանջի չկատարում, որպիսի պայմաններում, ըստ էության, գործնականում անհնարին է դառնում որոշել ժամկետի ավարտը, հետևաբար նաև՝ պարզել, թե արդյոք հսկիչ գնումն իրականացրած հարկային տեսուչները հսկիչ գնումը կատարելու պահին օժտված են եղել համապատասխան լիազորությամբ: Այլ կերպ ասած՝ հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետի սկզբի և տևողության վերաբերյալ հանձնարարագրում նշում կատարված լինելու պայմաններում է միայն հնարավոր պարզել այն հարցը, թե հարկային տեսուչները լիազորված են եղել արդյոք կատարելու հսկիչ գնում այն կատարելու օրվա դրությամբ:

Հիմք ընդունելով իրավական որոշակիության սկզբունքի վերաբերյալ Եվրոպական դատարանի և ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հսկիչ գնում իրականացնելու մասին հանձնարարագրում ժամկետի երկու պարտադիր բաղադրիչներից մեկի՝ ժամկետի սկզբնական վերաբերյալ նշում կատարված չլինելու պարագայում հսկիչ գնումն իրականացնելու ժամանակահատվածի սկզբնական պետք է դիտարկել հանձնարարագիրն ուժի մեջ մտնելու և դրանում նշված պաշտոնատար անձանց մոտ հսկիչ գնում իրականացնելու լիազորությունների ծագման օրը, քանի որ միայն մյուս մոտեցման պայմաններում է հնարավոր ապահովել իրավական կանխատեսելիությունը քննարկվող իրավահարաբերության բոլոր մասնակիցների՝ վարչական մարմնի պաշտոնատար անձանց և տնտեսվարող սուբյեկտների համար: Այս առումով կարևորվում է նաև այն հարցի պարզումը, թե որ օրն է հսկիչ գնում իրականացնելու մասին հանձնարարագիրը մտնում ուժի մեջ:

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ (...) գերատեսչական, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պետական այլ մարմինների (...) անհատական իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում դրանց ընդունմանը հաջորդող օրվանից, եթե այլ բան նախատեսված չէ նույն օրենքով, այլ օրենքներով կամ այդ անհատական իրավական ակտով: (...) Եթե նույն մասով սահմանված անհատական իրավական ակտերով նախատեսված է պարտականություն (այդ թվում՝ հանձնարարություններ) սահմանող կամ պետական մարմինների, պետական կամ համայնքային հիմնարկների կամ անձանց իրավական վիճակը վատթարացնող դրույթ, ապա այդ անհատական իրավական ակտերն ուժի մեջ են մտնում տվյալ անհատական իրավական ակտը համապատասխան մարմիններում կամ կազմակերպություններում մուտքագրվելու կամ պաշտոնատար անձանց կամ քաղաքացիներին հանձնվելու կամ նրանց տրամադրած (նշած) գտնվելու կամ բնակության վայր ուղարկելու կամ պատշաճ այլ կարգով իրազեկելու օրվան հաջորդող օրվանից, եթե օրենքով կամ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական այլ ակտերով կամ այդ անհատական իրավական ակտով ավելի ուշ ժամկետ նախատեսված չէ (...):

«Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ անհատական իրավական այլ ակտերը՝ դրանք ընդունելու օրվան հաջորդող երեք օրվա ընթացքում ուղարկվում կամ հանձնվում են այն մարմիններին, պաշտոնատար անձանց կամ քաղաքացիներին, որոնց վրա տարածվում են դրանք:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հսկիչ գնում կատարելու վերաբերյալ հանձնարարագիրը բովանդակում է համապատասխան պարտականություն (հանձնարարություն)՝ դրանում նշված պաշտոնատար անձանց համար, ուստի դրա ուժի մեջ մտնելու հետ կապված իրավահարաբերությունների նկատմամբ կիրառելի են վե-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԳԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րը նշված իրավանորմերով ամրագրված կանոնները: Իսկ նշված իրավադրույթներից հետևում է, որ հսկիչ գնում իրականացնելու վերաբերյալ հանձնարարագիրը՝ դրանում նշված պաշտոնատար անձանց համար ուժի մեջ է մտնում նրանց հանձնվելու օրվան հաջորդող օրվանից, հետևաբար նշված օրվանից էլ ծագում է հսկիչ գնում իրականացնելու վերջիններիս լիազորությունը: Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հսկիչ գնում իրականացնելու մասին հանձնարարագրում հսկիչ գնում իրականացնելու ժամկետի սկզբնակետի վերաբերյալ նշում կատարված չլինելու պարագայում հսկիչ գնման նպատակով ուսումնասիրություն իրականացնելու ժամկետը սկսում է հոսել այդ հանձնարարագիրը համապատասխան պաշտոնատար անձանց հանձնելու օրվան հաջորդող օրը: Այլ կերպ ասած՝ հսկիչ գնումը պետք է սկսվի և ավարտվի հանձնարարագրում նշված ժամկետում, որը հաշվարկվում է հանձնարարագրում նախատեսված օրվանից, իսկ դրա բացակայության դեպքում՝ հանձնարարագիրն ուժի մեջ մտնելու, այն է՝ հանձնարարագիրը համապատասխան պաշտոնատար անձանց հանձնելու օրվան հաջորդող օրվանից:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրով Տեսչության հարկային տեսուչներին հանձնարարվել է անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ կատարել հարկային պարտավորությունների հաշվարկման (գնահատման) նպատակով հարկային մարմնի կողմից իրականացվող ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների, Հայաստանի Հանրապետությունում ռեզիդենտների ու ոչ ռեզիդենտների կողմից իրականացվող արժույթային գործարքների վերահսկողության և հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում)՝ ուսումնասիրության ժամկետը սահմանելով մինչև 10 աշխատանքային օր:

ՀՀ ֆինանսների նախարարության «Հսկիչ գնումների արդյունքների վերաբերյալ» 09.10.2014 թվականի թիվ 6200779 արձանագրության համաձայն՝ Տեսչության հարկային տեսուչի կողմից 09.10.2014 թվականին՝ ժամը 16:06-ին, Երևան քաղաքի Ծերենցի 4-րդ նրբանցքում գտնվող և անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի կողմից շահագործվող առևտրի կետից կատարվել է 30.000 ՀՀ դրամի արժողությամբ 1 հատ աթոռի հսկիչ գնում, որի դիմաց վճարումը կատարվել է կանխիկ՝ 14.000 ՀՀ դրամով և 40 ԱՄՆ դոլարով, իսկ հարկային ծառայողին տրամադրվել է 30.000 ՀՀ դրամի ՀԴՄ կտրոն:

Տեսչության կողմից 24.10.2014 թվականին կազմվել է «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» թիվ 1484 արձանագրությունը, որի համաձայն՝ Արամ Գրիգորյանը չի կատարել Հայաստանի Հանրապետությունում ապրանքների իրացման գործարքի դիմաց դրամական (փողային) վճարումները ՀՀ դրամով իրականացնելու պահանջը՝ համաձայն հսկիչ գնումների արդյունքների վերաբերյալ 09.10.2014 թվականի թիվ 6200779 արձանագրության: Նշված իրավախախտման համար Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի «Վարչական իրավախախտման գործի վերաբերյալ» թիվ 272353 որոշմամբ Արամ Գրիգորյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 165-րդ հոդվածի 1-ին մասով և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք 2.000.000 ՀՀ դրամի չափով:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՌԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սույն գործով անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանը, դիմելով դատարան, պահանջել է ոչ իրավաչափ ճանաչել Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրի հիման վրա անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը և անվավեր ճանաչել Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի թիվ 272353 որոշումը:

Դատարանը հայցը բավարարել է՝ գտնելով, որ Կոմիտեն չի ապացուցել հսկիչ գնումը հանձնարարագրով նշված տասնօրյա ժամկետում իրականացնելու և ըստ այդմ՝ հսկիչ գնում կատարելու պահին պատշաճ լիազորությամբ օժտված լինելու հանգամանքը՝ տասնօրյա ժամկետի հաշվարկի սկիզբը համարելով հանձնարարագիրը տալու հաջող օրը: Բացի այդ, Դատարանը վճռի հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ սույն գործով չի հիմնավորվում Թիվ 2 հավելվածի 1.3-րդ կետով նախատեսված հսկիչ գնում կատարելու համար անհրաժեշտ փաստական հիմքերից որևէ մեկի առկայության փաստը:

Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով հսկիչ գնումն իրականացնելու տասնօրյա ժամկետի հաշվարկման առնչությամբ Դատարանի իրավական դիրքորոշումներին, դրանք հիմնավոր է համարել և մերժելով Կոմիտեի վերաքննիչ բողոքը՝ Դատարանի վճիռը թողել է անփոփոխ:

Վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

Սույն գործում առկա ապացույցների ուսումնասիրությունից հետևում է, որ անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ հարկային մարմնի կողմից իրականացվող ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների, Հայաստանի Հանրապետությունում ռեզիդենտների ու ոչ ռեզիդենտների կողմից իրականացվող արժույթային գործարքների վերահսկողության և հսկիչ-դրամարկղային մեքենաների շահագործման կանոնների պահպանման ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում) իրականացնելու մասին Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի թիվ 6200779 հանձնարարագիրը հրապարակվել է 18.09.2014 թվականին: Նշված հանձնարարագրով ուսումնասիրության ժամկետ է սահմանվել մինչև 10 աշխատանքային օր, սակայն դրանում նշում չկա ժամկետի պարտադիր բաղադրիչ հանդիսացող սկզբնականի վերաբերյալ:

Հաշվի առնելով սույն որոշմամբ ձևավորված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հսկիչ գնման հանձնարարագրի հիման վրա ուսումնասիրություն (հսկիչ գնում) իրականացնելու ժամկետի հոսքը պետք է սկսվի 18.09.2014 թվականի հանձնարարագիրն ուժի մեջ մտնելու և այդ հիմքով դրանում նշված պաշտոնատար անձանց մոտ հսկիչ գնում իրականացնելու լիազորությունների ստանձնման օրվանից:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործում առկա չէ որևէ ապացույց այն մասին, թե Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագիրը երբ է հանձնվել անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ հսկիչ գնում իրականացրած պաշտոնատար անձանց: Նման պայմաններում ղեկավարվելով «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 61-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված իրավադրույթով՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

հանձնարարագիրը պետք է հանձնված լիներ համապատասխան պաշտոնատար անձանց ընդունման պահից ետոյա ժամկետում, այսինքն՝ մինչև 22.09.2014 թվականը (21.09.2014 թվականը ոչ աշխատանքային օր է, իսկ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 83-րդ հոդվածի համաձայն՝ *եթե ժամկետի վերջին օրը հասնունկնում է ոչ աշխատանքային օրվա, ապա ժամկետի ավարտի օր է համարվում դրան հաջորդող աշխատանքային օրը*): Հետևաբար Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագիրն ուժի մեջ մտնելու հնարավոր ամենավերջին օրը 23.09.2014 թվականն է: Ըստ այդմ, Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի 18.09.2014 թվականի թիվ 6200779 հանձնարարագրում նշված 10 աշխատանքային օրվա ժամկետը տվյալ դեպքում ենթակա է հաշվարկման 23.09.2014 թվականից, ինչն էլ իր հերթին նշանակում է, որ այդ ժամկետի վերջին օրը 06.10.2014 թվականն է (2014 թվականի սեպտեմբերի 24-ը, 25-ը, 26-ը, 27-ը, 29-ը, 30-ը, հոկտեմբերի 1-ը, 2-ը, 3-ը և 6-ը եղել են աշխատանքային օրեր):

Մինչդեռ տվյալ դեպքում հսկիչ գնումն իրականացվել ու արդյունքներն ամփոփող արձանագրությունը կազմվել է այդ ժամկետի ավարտից հետո՝ 09.10.2014 թվականին: Հետևաբար անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ հսկիչ գնում իրականացնելու պահին Տեսչության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատարի թիվ 6200779 հանձնարարագրում նշված պաշտոնատար անձինք 09.10.2014 թվականին այլևս լիազորված չեն եղել իրականացնելու հսկիչ գնում, որպիսի իրավաչափ հետևության հանգել են ստորադաս դատարանները:

Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդգծել, որ անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու հիմքում հայցվորի կողմից դրվել է նաև այն հանգամանքը, որ Թիվ 2 հավելվածի 1.3-րդ կետով նախատեսված հսկիչ գնում կատարելու համար անհրաժեշտ փաստական հիմքերից որևէ մեկն առկա չի եղել: Ըստ այդմ, Դատարանն անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը ոչ իրավաչափ ճանաչելու համար բավարար և հիմնավոր է համարել նաև վերոգրյալ փաստարկը: Այսինքն՝ Դատարանն անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը ոչ իրավաչափ է ճանաչել և դրա հիման վրա Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի թիվ 272353 որոշումն անվավեր է ճանաչել նաև այլ հիմքով, իսկ Կոմիտեն Դատարանի վճռի այդ հիմքի վերաբերյալ որևէ փաստարկ չի ներկայացրել ինչպես վերաքննիչ բողոքում, այնպես էլ վճռաբեկ բողոքում:

Ամփոփելով վերոգրյալ իրավական և փաստական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար չէ Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը բեկանելու համար, քանի որ Դատարանը, ոչ իրավաչափ ճանաչելով անհատ ձեռնարկատեր Արամ Գրիգորյանի մոտ 09.10.2014 թվականին հսկիչ գնում կատարելու գործողությունը և դրա հիման վրա անվավեր ճանաչելով Տեսչության պետի 07.11.2014 թվականի թիվ 272353 որոշումը, իսկ Վերաքննիչ դատարանը, ամփոփոխ թողնելով Դատարանի վճիռը, կայացրել են գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտեր: Հետևաբար սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտն ամփոփոխ թողնելու Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը: Միաժամանակ նկատի ունենալով, որ ստորա-

Գատական պրակտիկա

դաս դատարանի գործն ըստ էության ճիշտ լուծող դատական ակտը թերի է պատճառաբանված, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն պետք է թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Գատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ Կոմիտեի կողմից վճռաբեկ բողոքի համար պետական տուրքը վճարված լինելու պարագայում պետական տուրքի հարցը պետք է համարել լուծված՝ նկատի ունենալով, որ վերջինիս բողոքը ենթակա է մերժման:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 24.08.2016 թվականի որոշումը թողնել անփոփոխ՝ սույն որոշման պատճառաբանություններով:
2. Գատական ծախսերի հարցը համարել լուծված:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է ստնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՐԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2017 թվականի դեկտեմբերի 20-ին ք. Երևանում
դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատա-
րանի՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշման դեմ Սամվել Քյարամի Ավդոյանի պաշտ-
պաններ Հունան Բաբայանի և Կարեն Հովհաննիսյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչի պաշտոնակատար Ա.Կարա-
պետյանի՝ 2014 թվականի նոյեմբերի 6-ի որոշմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ
հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է թիվ 62227514 քրեական գործը:

2015 թվականի ապրիլի 1-ին ՀՀ հատուկ քննչական ծառայության ՀԿԳ քննիչ
Ա.Կարապետյանը (այսուհետ՝ նաև Քննիչ) որոշում է կայացրել Սամվել Քյարամի
Ավդոյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին՝ վերջինիս
արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ և 315-րդ հոդվածներով նախատեսված
հանցակազմերի բացակայության հիմքով:

2015 թվականի ապրիլի 9-ին ՀՀ գլխավոր դատախազության ՀԿԳ քննության
վարչության ավագ դատախազ Ա.Շահբազյանը որոշում է կայացրել քրեական հետա-
պնդում չիրականացնելու վերաբերյալ վերոհիշյալ որոշումը վերացնելու մասին:

2. Քննիչի՝ 2015 թվականի ապրիլի 20-ի որոշմամբ Ս.Ավդոյանը ներգրավվել է որ-
պես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ
հոդվածի 1-ին մասով:

2015 թվականի ապրիլի 27-ին Քննիչը որոշում է կայացրել թիվ 62227514 քրեական
գործից մաս անջատելու, դրան թիվ 62209115 համարը շնորհելու, այն վարույթ ընդու-
նելու և նախաքննության կատարմանը ձեռնամուխ լինելու մասին:

2015 թվականի մայիսի 11-ին ՀՀ գլխավոր դատախազության ՀԿԳ քննության
վարչության ավագ դատախազ Ա.Շահբազյանը որոշում է կայացրել թիվ 62209115
քրեական գործով մեղադրական եզրակացությունը հաստատելու և գործը դատարան
ուղարկելու մասին:

3. Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի
(այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան)՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 25-ի դա-
տավճռով ճանաչվել և հռչակվել է Ս.Ավդոյանի անմեղությունը ՀՀ քրեական օրենս-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

գրքի 314-րդ հոդված 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում՝ հանցակազմի բացակայության և ապացույցների անբավարարության պատճառաբանությամբ:

4. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան) 2016 թվականի մարտի 22-ին որոշում է կայացրել գործով մեղադրող Ա.Շահբազյանի վերաքննիչ բողոքը մասնակիորեն բավարարելու, Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 25-ի դատավճիռը բեկանելու և գործը նույն դատարան՝ այլ կազմով նոր քննության ուղարկելու մասին:

5. Ս.Ավդոյանի պաշտպաններ Հ.Բաբայանը և Կ.Հովհաննիսյանը Վերաքննիչ դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 22-ի որոշման դեմ բերել են վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2016 թվականի դեկտեմբերի 23-ի որոշմամբ բավարարվել է մասնակիորեն, Ս.Ավդոյանի վերաբերյալ Վերաքննիչ դատարանի՝ 2016 թվականի մարտի 22-ի որոշումը բեկանվել է և գործն ուղարկվել նույն դատարան՝ նոր քննության:

6. Վերաքննիչ դատարանը 2017 թվականի հունիսի 26-ին որոշել է մեղադրող Ա.Շահբազյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարել, Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 25-ի դատավճիռը բեկանել, Ս.Ավդոյանին մեղավոր ճանաչել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով, և նրա նկատմամբ պատիժ նշանակել տուգանք՝ 200.000 (երկու հարյուր հազար) ՀՀ դրամի չափով՝ իշխանության ներկայացուցչի գործառույթներ իրականացնող պաշտոններ զբաղեցնելու իրավունքի զրկմամբ՝ 1 (մեկ) տարի ժամկետով:

7. Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշման դեմ Ս.Ավդոյանի պաշտպաններ Հ.Բաբայանը և Կ.Հովհաննիսյանը բերել են վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2017 թվականի նոյեմբերի 2-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

8. Նախաքննության մարմնի՝ 2015 թվականի ապրիլի 20-ի որոշմամբ Ս.Ավդոյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ «(...) [Ն]ա, զբաղեցնելով ՀՀ ոստիկանության նախկին քննչական գլխավոր վարչության Արմավիրի մարզային քննչական բաժնի Վաղարշապատի քննչական բաժանմունքի ավագ քննիչի պաշտոնը, ունենալով ոստիկանության մայրի հասրուկ կոչում, լինելով մշտապես իշխանության ներկայացուցչի գործառույթներ իրականացնող պաշտոնատար անձ, անչնական այլ դրդումներով կատարել է պաշտոնեական կեղծիք՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին կազմել և հանձնել շրջանառության մեջ է դրել պաշտոնեական կեղծ փաստաթուղթ:

Այսպես.

Սամվել Ավդոյանը որպես հերթապահ քննիչ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 180-րդ հոդվածով սահմանված կարգով հանցագործության մասին հաղորդման քննարկման և լուծման իր լիազորությունների շրջանակներում 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին ոստիկանության Վաղարշապատի բաժնի հերթապահ մասից րեդեկանալով բնակարանից գողություն կատարելու վերաբերյալ Թեհմինա Արզամի Գրիգորյանի ահազանգի մասին, օպերատիվ-քննչական խմբի կազմում մեկնել է հանցագործության դեպքի վայր հանդիսացող Արմավիրի մարզի Նորակերպ գյուղի 1-ին շենքի 6-րդ բնակարան: Սամվել Ավդոյանը, հանդիսանալով դեպքի վայրի զննության ընթացքում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված դատավարա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

կան գործողությունների իրականացման ընթացքի, արդյունքների ճշգրիտ և ըստ էության արձանագրման համար պարասխանաարտ պաշտոնաարար անչ, փորձագետի՝ դեպքի վայր ժամանելուն չապասելու և ժամանակ չվարձելու նկատառումներով, ինչպես նաև առանց փորձագետի մասնակցության դեպքի վայրը զննելու համար նյութերի օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի, քննչական բաժնի դեկավարության բացասական վերաբերմունքին չարժանանալու և կարգապահական պարասխանաարվության չենթարկվելու անչնական դրդումներից ելնելով, դեպքի վայրի զննության՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ի արձանագրությունում մտցրել է ակնհայտ կեղծ տեղեկություններ: Մասնավորապես, նույն օրը՝ ժամը 14:40-ից 15:30-ն ընկած ժամանակահատվածում վերը նշված հասցեի բնակարանում դեպքի վայրի զննություն կատարելու ընթացքում խախտելով ՀՀ քրեական դատարարության օրենսգրքի 29-րդ հոդվածի պահանջները՝ պաշտոնական փաստաթուղթ հանդիսացող դեպքի վայրի զննության արձանագրությունում մտցրել է դեպքի վայր չժամանած և զննությանն իրականում չմասնակցած ՀՀ ոստիկանության Արմավիրի մարզային վարչության փորձաքրեագիրական խմբի փորձագետ Արմեն Ղարիբջանի՝ որպես զննության մասնակցի, ինչպես նաև վերջինիս՝ որպես փորձագետի իրավունքներն ու պարտականություններն իր կողմից բացարձեղ և պարտականությունները չկատարելու համար նախատեսված պարասխանաարվության մասին նախազգուշացնելու վերաբերյալ իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկություններ, այնուհետև նշված արձանագրությունը կցելով դեպքի առթիվ նախապարաստրվող նյութերին՝ այն դրել է շրջանառության մեջ» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 315-316):

9. Հետագոտելով գործով ձեռքբերված ապացույցները՝ Առաջին ատյանի դատարանն իր դատավճռում, ի թիվս այլնի, արձանագրել է. «Մամվել Ալդոյանն առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չճանաչեց և դատարանին հայրենեց, որ (...) Հերթական անգամ, սահմանված գրաֆիկով, 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին հանդիսացել է Վաղարշապատի քննչական բաժանմունքի հերթապահ քննիչը: Նույն օրը՝ կեսօրին, ոստիկանության հերթապահ մասի տեսուչ-հերթապահ Արման Վարդանյանից տեղեկացել է բնակարանային գողության դեպքի մասին: Դրանից հետո դուրս է եկել աշխատասենյակից, մտրեցել ոստիկանության բաժնի հերթապահ մասին և հաշվի առնելով, որ գործող կարգի համաձայն փորձագետին դեպքի վայր հրավիրելու պարտականությունը կատարում է հերթապահ մասի անչնակագմը, ուստի ինքը հերթապահ մասից տեղեկացել է, որ դեպքի վայր է ժամանելու փորձագետ Արմեն Ղարիբջանը: Այնուհետև, սահազանգի հիման վրա օպերատիվ-քննչական խմբի կազմում (...) մեկնել է դեպքի վայր (...): Ընդ որում դեպքի վայր է ուղևորվել Մ.Խաչատրյանի հետ և նրան հայրենել է փորձագետ Ա. Ղարիբջանի դեպքի վայր ժամանման մասին: Դեպքի վայրում (...) շեռնամուխ են եղել դեպքի վայրի զննությանը՝ մինչև փորձագետի դեպքի վայր ժամանելը: Այդ կապակցությամբ լրացրել է դեպքի վայրի զննության արձանագրության չեաթղթի առաջին էջը՝ հիշյալ քննչական գործողության մասնակիցների և ներկաների րվյալներով, այդ թվում՝ չեաթղթի վրա նախատեսված տողում լրացրել է նաև փորձագետ Ա. Ղարիբջանի անունը, կրկին պնդում է՝ նախապես տեղեկացած լինելով դեպքի վայր վերջինիս ժամանման մասին: Զննության րվյալներն արձանագրելուց հետո, արձանագրությունը բարձրաձայն ընթերցել է, որից հետո, քանի որ ինքն սպանմունքում է բնակարանի մուտքի դռան փակակնի միջուկը՝ օդար մարմնի կամ հարմարեցված բանալու հնարավոր ներգործության հանգամանքը հեղազայում պարզելու համար, այդ ընթացքում խնդրել է օպեր լիազոր Փայլակ Շմավո-

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նյանին որպեսզի մասնակիցներին ստորագրել րա արձանագրությունը՝ չեաթղթում նախարեսված համապարասիան րեղերում: Փակակի միջուկն սպանոնրածելուց հերո, րեսնելու, որ դեպքի վայրի գննության արձանագրության նախանշված րեղերում ստորագրություններն առկա են, վերջում ստորագրել է ինքը և վերադարձել ոսրիկանության Վադարձապարի րածին: Ճիշտ է, փորձագեր Ա.Ղարիբյանը չի ժամանել դեպքի վայր՝ իրեն անհայտ պարնառներու, և այդ հանգամանքն անուշադրության է մարնել, ուշադրություն չի դարձրել նաև այն հանգամանքին, որ դեպքի վայրի գննության արձանագրության՝ առաջին էջում նախարեսված րողում որպես գրառում մնացել է փորձագեր Ա.Ղարիբյանի անունը: Ինքն ընդունում է, որ մինչև փորձագերի դեպքի վայր ժամանելը նրա րվյալները լրացրել է արձանագրության նախանշված րողի վրա, սակայն կրկին պնդում է, որ նախասկես րեղեկացված է եղել Ա.Ղարիբյանի դեպքի վայր ժամանման մասին և հաշվի առնելու Արմավիր րադաքից մինչև Վադարձապար րադաք, այնուհերև Նորակերտ գյուղ ընկած ճանապարհահարվածը՝ ակելի շուր համնելու՝ հանոգված է եղել, որ փորձագերը կժամանի դեպքի վայր: (...) **Վերջնական արդյունքում ինքը դեպքի վայրի գննության հիշյալ արձանագրությունում չի լրացրել մրացածին րվյալ, այսինքն ՀՀ Ոսրիկանության Արմավիրի մարգային վարչության փորձարեակիրական իմքում աշխարում է ոսրիկանության մայր Ա.Ղարիբյանը և փորձագերների միջև կարարված աշխարանքային րաշխման համաշայն, նա է սպասարկել Էջմիածնին հարող համայնքները: (...) Հարկանշական է նաև, որ վարույթն իրականացնող մարմինը, 01.04.2015թ. որոշում է կայացրել իր նկարմանք րեական հերասկնդում չիրականացնելու մասին՝ արարքում հանցակազմի րացակայության հիմքու: (...) Ինքը՝ հասարարասկես հանոգված է եղել, որ փորձագերը գալու է, դրա համար էլ գրել է նրա րվյալները, նրա չգալը չի նշել, րանի որ դուրս է մնացել իր ուշադրությունից: Կարող էր հերո պարել փոխել, սակայն չի արել, շահ չի ունեցել, պարգասկես չի նկարել, որ փորձագեր չի եղել՝ րեղը րաց է մնացել: Երև շահ ունենար, վարչություն կնրներ, կասեր, որ ստորագրի և նա կաներ, կարորագրեր և հիմա չէր կանգնի դարարանի առջև: Այդ (...) պահին անուշադիր է եղել, ինքը կեղծիքի չէր գնա (...):**

Նախաքննական մարմնի կողմից Սամվել Քյարամի Ավդոյանին առաջադրված մեղադրանքի հիմքում դրվել են հերևյալ սպացույցները.

(...)

Քրեական գործի դարական քննությանր վկա Արմեն Ղարիբյանը պնդեց իր նախաքննական ցուցմուքը և դարարանին հայրնեց, որ իր ստորագրությունը կեղծված է եղել: **Դեպքի վայրից սհազանգ չի սրացել:** Ինքը դեպքերի մասին րեղեկացվում է հեռախոսու կերքասակա մասի միջոցու: Ա.Ավդոյանի հեր ինքը գրնվել է նորմալ աշխարանքային հարաքերությունների մեջ: Թե ու է կեղծել իր ստորագրությունը, դա իր իրավասություններից դուրս է: (...) Փորձագեր ուղելու սհազանգ չի եղել, Ավդոյանը լալ րննիչ է:

(...) Վկա Փայլակ Բարիսի Օմավոնյանի ցուցմուքն այն մասին, որ (...) Ոսրիկանության Արմավիրի մարգային վարչության փորձարեակիրական իմքի փորձագեր Արմեն Ղարիբյանին ճանաչել է, սակայն իր հիշողության մեջ չի րպավորվել, որ վերջինս դեպքի օրը Թեհումնա Գրիգորյանի րնակարան ժամանած լինի:

Մինչ դեպքի վայր մեկնելը, րննիչին սպասել է ոսրիկանության Վադարձապարի րածին շենքի րակում, ոսրի չի լսել, թե Սամվել Ավդոյանն ու հերքասակեր ինչ են իրսել՝ փորձագերի կողմից դեպքի վայր ժամանելու մասին: (...) Քրեական գործի դա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն

րական քննությանը վկա Փայլակ Շմալոնյանը պնդեց իր նախաքննական ցուցմունքը (...):

Վկա Գարիկ Հրայրի Հովհաննիսյանի ցուցմունքն այն մասին, որ 2010 թվականից աշխատում է ոստիկանության Վաղարշապատի բաժնում՝ որպես օպերիվագոր: **Չի հիշում փորձագետը ղեպքի վայր ժամանել է, զննությանը մասնակցել է, թե՞ ոչ:** (...) Քրեական գործի դատական քննությանը վկա Գարիկ Հովհաննիսյանը պնդեց իր նախաքննական ցուցմունքը (...):

Վկա Արման Գևորգի Վարդանյանի ցուցմունքով այն մասին, որ 2011 թվականից աշխատում է ոստիկանության Վաղարշապատի բաժնում սկզբում որպես րեսուլց-հերթապահ, ապա՝ որպես ավագ րեսուլց-հերթապահ: (...) 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին եղել է ոստիկանության Վաղարշապատի բաժնի հերթապահը: (...) **Չի հիշում Սամվել Ավդոյանը մինչ ղեպքի վայր մեկնելը փորձագետի՝ ղեպքի վայր մեկնելու անհրաժեշտության մասին իրեն րեղյակ պահել է, թե ոչ, սակայն անգամ իր կողմից այդ հանգամանքը մոռանալու և փորձագետին ղեպքի վայր մեկնելու մասին չհայտնելու ղեպքում Սամվել Ավդոյանը՝ որպես ղեպքի վայր մեկնած քննիչ, պետք է հետևողական լիներ փորձագետի կողմից ղեպքի վայր ժամանելու հարցում:**

Քրեական գործի դատական քննությանը վկա Ա.Վարդանյանը պնդեց իր նախաքննական ցուցմունքը և դատարանին հայտնեց, որ (...) **Ս.Ավդոյանը չի ասել, որս համար էլ ինքը չի կանչել փորձագետ:**

(...) Քրեական գործի դատական քննությանը վկա Թ.Գրիգորյանը դատարանին հայտնեց, որ մտածելով, թե իր կարողություններն են, դիմել է ոստիկանություն: Ինքը չի խաբել: Եկել են, գրել, ինքը հարցերին է պատասխանել: Ս.Ավդոյանը հարցեր է րվել, նկարել, գրել: Փակակներ հանել է, որ րանի փորձաքննության (...): **Գործը կարճվել է, ինքը վատ է գգում, որ իր պատճառով է եղել:**

(...) Փորձաքննությանը րամադրված՝ ՀՀ Ոստիկանության ՔԳՎ Վաղարշապատի քննչական բաժնի ավագ քննիչ Ս.Ավդոյանի կողմից 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին կազմված ղեպքի վայրի զննության մասին արձանագրության 4-րդ էջի ստորին <<Ստորագրություններ>> հարվածում՝ <<3.Մասնագետ>> րպագիր գրառման և ստորագրության դիմաց րեղավորված <<Ա.Ղարիբյան>> չեռագիր գրառումը կատարվել է Ս.Ավդոյանի կողմից:

(...) Դատաչեռագրարանական հանձնաժողովային կրկնակի փորձաքննության թիվ 15-0174 եզրակացությունը, համաձայն որի, փորձաքննության ներկայացված՝ 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ի ղեպքի վայրի զննության մասին արձանագրության առաջին թերթի դիմերեսի ստորին աջ մասում՝ <<Ստորագրություն>> րողագծի վրա և 2-րդ թերթի դարձերեսի ստորին մասում՝ <<3.Մասնագետ>> րպագիր գրառման դիմաց րեղավորված ստորագրությունները չեն կատարվել Արմեն Ղարիբյանի կողմից:

2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ի՝ ղեպքի վայրի զննության մասին արձանագրության 2-րդ թերթի դարձերեսի ստորին մասում՝ <<3.Մասնագետ>> րպագիր գրառման դիմաց րեղավորված <<Ա. Ղարիբյան>> չեռագիր գրառումը կատարվել է Սամվել Ավդոյանի կողմից:

(...) Իրեղեն ապացույց ճանաչված՝ ղեպքի վայրի զննության մասին 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ի արձանագրությունը, համաձայն որի՝ որպես զննությանը մասնակից փորձագետի րվայուներ լրացվել են ՀՀ Ոստիկանության Արմավիրի մարզային վարչության փորձագիտական իմրի փորձագետ Արմեն Ղարիբյանի րվայուները:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

(...) Իրենդեն ապացույց մանաչված՝ դեպքի վայրի զննության մասին 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ի արձանագրության զննության մասին արձանագրությունը, համաձայն որի՝ զննության է ենթարկվել Վաղարշապատի բննչական բաժանմունքի ավագ քննիչ Սամվել Ավդոյանի կողմից 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին կազմված դեպքի վայրի զննության մասին արձանագրությունը, որի ընթացքում պարզվել է, որ արձանագրության 1-ին էջի և 4-րդ էջի վրա որպես զննությանը մասնակից փորձագետի րվյալներ լրացվել են ուրիկանության Արմավիրի մարզային վարչության փորձաքրեագիտական խմբի փորձագետ **Արմեն Ղարիբյանի րվյալները**, բացի այդ, 1-ին էջի վրա **Սամվել Ավդոյանը նշում է կատարել** Արմեն Ղարիբյանին՝ որպես փորձագետի իրավունքներն ու պարտականությունները բացատրելու և պարտականությունները չկատարելու համար նախատեսված պարասխանարվության մասին նախագրու- շացնելու վերաբերյալ:

(...) Բջջային հեռախոսահամարների մուրքային և ելքային զանգերի վերծանում- ների զննության մասին 2015 թվականի մարտի 31-ի արձանագրությունը, համաձայն որի, 2014 թվականի սեպտեմբերի 21-ին՝ Արմավիրի մարզի Նորակերպ գյուղի Բարեկամության փողոցի 1-ին շենքի 6-րդ բնակարանի զննությանը նախորդած ժամանակահատվածում, **Արմեն Ղարիբյանի 093-52-16-12 բջջային հեռախոսահամարին զանգահարել են միայն 077-33-02-09 բջջային հեռախոսահամարից, որն օգտագործում է Արմեն Ղարիբյանի եղբայրը՝ Նորայր Ղարիբյանը (...):**

10. Վերլուծելով հետազոտված ապացույցները՝ Առաջին ստյանի դատարանը փաստել է. «(...) Համակցության մեջ գնահատելով նախաքննությանը չեռք բերված և դատական քննությանը հետազոտված ապացույցները, դատարանը, գրնում է, որ Ս.Ավդոյանի՝ ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 314 հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքը՝ հիմնավորված չէ, ավելին, նրա արարքում բացակայում է նշված հոդվածի հանցակազմը, **մասնավորապես դրա բաղկացուցիչ մաս հանդիսացող սուբյեկտիվ կողմը:**

(...)

(...) գործով չեռք չեն բերվել բավարար ապացույցներ՝ հիմնավորելու Ս.Ավդոյանին մեղադրող արարքը:

(...) Գործի հանգամանքները, դատարանի համոզմամբ, խեղաթյուրվել են, իրավական գնահատականը և որակումը րրված է ոչ միշտ: Գործի հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն չի կատարվել: Բացակայում է գործին վերաբերելի և փոխկապակցված հավասարի ապացույցների բավարար ամբողջությունը, արդյունքում՝ մեղադրանքն ապացուցված չէ, բացակայում է նաև հանցակազմը:

(...)

Քրեական գործի քննությանը չեռք բերված և դատական քննությանը հետազոտված որևէ ապացույցով չի հիմնավորվել այն, որ Ս.Ավդոյանին վերագրվող որևէ գործողություն նա կատարել է **անձնական, շահադիտական դրդումներով, կամ այլ նպատակով կամ խմբային շահերից ելնելով**, ինչը հանդիսանում է պարտադիր և միաժամանակյա պայման՝ րեղի ունեցած հանցագործությունը հիմնավորված համարելու և փաստելու համար:

(...)

(...) [Դ]ատարանը գրնում է, որ ամբաստանյալ Ս.Ավդոյանի մեղքը՝ ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 314 հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքում հիմնավորված չէ, վերջինիս արարքում բացակայում է հանցակազմը, գործի ապացույցներն անբավարար են:

րար են՝ մեղադրական դատական ակտ կայացնելու համար, նա ենթակա է արդարացման» (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 150-157):

11. Վերաքննիչ դատարանն իր՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշման մեջ արձանագրել է. «(...) [Մ]տպացույցների ուսումնասիրությամբ Վերաքննիչ դատարանը հաստատել է համարում այն փաստական հանգամանքները, համաչայն որոնց՝ [նշվում են առաջադրված մեղադրանքի հիմքում ընկած փաստերը]:

(...) [Մյ] փաստական հանգամանքները հաստատվել են ամբաստանյալ Սամվել Ավդոյանի, վկաներ Արմեն Ղարիբյանի, Փայլակ Օմավոնյանի, Գարիկ Հովհաննիսյանի, Արման Վարդանյանի, Թեհմինա Գրիգորյանի, Գոհար Թադևոսյանի, Լյուսյա Պեյրոսյանի, Վլվարդ Դավթյանի նախաքննական և դատարանում րված ցուցմունքներով, վկա Նորայր Ղարիբյանի նախաքննական ցուցմունքով, դատաչեռագրաբանական փորձաքննության թիվ 54251401 եզրակացությամբ, դատաչեռագրաբանական հանձնաժողովային կրկնակի փորձաքննության թիվ 15-0174 եզրակացությամբ, իրեղեն ապացույց ճանաչված՝ դեպքի վայրի զննության մասին 2014թ. սեպտեմբերի 21-ի արձանագրությամբ, քջջային հեռախոսահամարների մուտքային և ելքային զանգերի վերծանումների զննության մասին 2015թ. մարտի 31-ի արձանագրությամբ, ՀՀ ոստիկանության Արմավիրի մարզային վարչության՝ դեպքի վայրի զննություններում և քննչական գործողություններում մասնակցելու գրանցման մատյանի զննության մասին արձանագրությամբ:

Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ վերը նշված փաստական հանգամանքներով **հերքվում են** ամբաստանյալ Սամվել Ավդոյանի այն պարճառաբանությունները, որ ինքը դիրավորություն չի ունեցել փաստաթուղթ կեղծելու, ինչպես նաև՝ **յրեղյակ չի եղել**, որ փորձագետ Արմեն Ղարիբյանն ի վերջո չի ժամանել դեպքի վայր, և այդ մասին րեղեկացել է միայն ՀՀ հարուկ քննչական ծառայություն հրավիրվելուց հետո:

Վերաքննիչ դատարանը նման եզրահանգման է գալիս հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ փորձագետ Արմեն Ղարիբյանը դեպքի վայր ներկայանալիս պարավոր էր աջակցություն ցույց րալու համար անհրաժեշտ ամբողջ ժամանակահատվածում գրնվել դատավարական գործողության կատարման վայրում, և չլրել նշված գործողության կատարման վայրն առանց այն կատարող անձի՝ քննիչ Սամվել Ավդոյանի, թույլտվության:

Հարկանչական է նաև այն, որ Սամվել Ավդոյանի կողմից դեպքի վայրի զննության մասին 2014թ. սեպտեմբերի 21-ի արձանագրության մեջ փորձագետ Արմեն Ղարիբյանի րվյալները լրացվել է ոչ միայն առաջին, այլ նաև վերջին էջերում, որրեղ դատավարական գործողություններն ավարտելուց հետո նշված գործողությանը մասնակցած անչանց կողմից արորագրությամբ հաստատվում են արձանագրությանը ծանոթանալու հանգամանքը:

Անդրադառնալով Առաջին արյանի դատարանի այն դատողությանը, որ Սամվել Ավդոյանի արարքում բացակայում է ՀՀ քրեական օրենագրքի 314-րդ հոդվածի հանցակազմը, մասնավորապես դրա բաղկացուցիչ մաս հանդիսացող սուրյեկրիվ կողմը, ապա Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ նման դատողությունն անհիմն է, քանի որ քրեական գործով շեռք բերված և Առաջին արյանի դատարանում հերագորված ապացույցներով, ինչպես նաև ներքին համոզմամբ կարելի է գալ եզրահանգման, որ Սամվել Ավդոյանը պաշտոնական կեղծիք կատարել է **ուղղակի դիրավորությամբ՝ փորձագետի դեպքի վայր ժամանելուն չապասելու և ժամանակ չվարնելու նկարա-**

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ռումներով, ինչպես նաև առանց փորձագետի մասնակցության ղեկավար վայրը զննելու համար նյութերի օրինականության նկարումներ հսկողություն իրականացնող դատարանագիր, քննչական բաժնի ղեկավարության բացասական վերաբերմունքին չարժանանալու և կարգապահական պատասխանատվության չենթարկվելու անչնական դրդումներից էլնելով:

Այսպիսով, Վերաքննիչ դատարանը գրնում է, որ նախաքննության մարմնի կողմից ամբաստանյալ Սամվել Ավդոյանի կատարած **արարքը որակված է ճիշտ**, և այն համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասին:

(...)

Վերաքննիչ դատարանն օրյեկտիվ սրուզման ու զնահարման ենթարկելով Սամվել Ավդոյանի կողմից կատարած **հանցանքի հանրության համար վրանգավորության աստիճանն ու բնույթը, գործի կոնկրետ հանգամանքները, հանցագործության կատարման շարժառիթները, եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը**, դրանք համադրելով ամբաստանյալի անչը բնութագրող տվյալների, նրա պատասխանատվությունը և պարիժը մեղմացնող հանգամանքների հետ, պատասխանատվությունը և պարիժը ծանրացնող հանգամանքների բացակայության պայմաններում գրնում է, որ Սամվել Ավդոյանի նկարումներ **պարիժ պետք է նշանակվի տուգանքի չեով**, ինչն արդարացի է և **համապատասխանում է նրա կատարած հանցագործության ծանրությանը** և հանցավորի անձին (...) (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 4, քերթեր 26-50):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

12. Բողոքի հեղինակները գտնում են, որ Առաջին ատյանի դատարանի արդարացման դատավճիռը հիմնավորված է և օրինական, իսկ Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշումն անօրինական է, չիմնավորված և չպատճառաբանված, այն կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի էական խախտումներով:

Ի հիմնավորումն վերոհիշյալ փաստարկի՝ վճռաբեկ բողոքի հեղինակները, ի թիվս այլ հիմնավորումների, անդրադարձել են Նարեկ Արմենակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ թիվ ԵԿԳ/0231/01/14 որոշման մեջ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրված նորմին տրված մեկնաբանությանը, և կատարելով համեմատական վերլուծություն՝ փաստարկել են, որ Ս.Ավդոյանի գործողություններում բացակայում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածով սահմանված հանցակազմը:

13. Վերոգրյալի հիման վրա բողոքաբերները խնդրել են բեկանել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշումը և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 25-ի դատավճռին կամ գործը վերադարձնել ստորադաս դատարան՝ այլ կազմով նոր քննության:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

14. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. Ս.Ավդոյանին մեղաագրված արարքը արդյոք ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով չի՞ համարվում նվազ կարևոր:

15. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական պատասխան

նարվության միակ հիմքը հանցանք, այսինքն՝ այնպիսի արարք կատարելն է, որն իր մեջ պարունակում է քրեական օրենքով նախատեսված հանցակազմի բոլոր հարկահիշները»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Արարքի հանցավորությունը, դրա պարժեղիությունը և քրեաիրավական այլ հետևանքները որոշվում են միայն քրեական օրենքով»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Անչը ենթակա է քրեական պարասխանարվության միայն հանրության համար վրանգավոր այնպիսի գործողության կամ անգործության և հանրության համար վրանգավոր հետևանքների համար, որոնց վերաբերյալ նրա մեղքը հաստատված է իրավասու դատարանի կողմից»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործություն է համարվում մեղավորությամբ կատարված՝ հանրության համար վրանգավոր այն արարքը, որը նախատեսված է սույն օրենսգրքով:

2. Հանցագործություն չի համարվում այն գործողությունը կամ անգործությունը, որը բեն շեականորեն պարունակում է սույն օրենսգրքով նախատեսված որևէ արարքի հարկահիշներ, սակայն իր նվազ կարևորության պարճառով հասարակական վրանգավորություն չի ներկայացնում, այսինքն՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, հասարակությանը կամ պետությանը էական վնաս չի պարճառել և չէր կարող պարճառել»:

16. Մեջբերված նորմերը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել Նարեկ Արմենակյանի գործով որոշման շրջանակներում՝ արտահայտելով հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «Հանցագործության՝ հանրության համար վրանգավորության աստիճանի ու բնույթի հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Գ.Մադաթյանի գործով որոշման մեջ՝ շեավորելով հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Արարքի հանրային վրանգավորության բնույթը հանցագործության որակական կողմն է, այն որոշվում է մեղքի ձևի և տեսակի, հանցագործության նպատակի և շարճառիթի, ինչպես նաև քրեական օրենսդրությամբ պահպանվող հասարակական հարաբերության՝ հանցանքի կատարման պահին ունեցած սոցիալական նշանակության վերաբերյալ փաստական րվյալների ամբողջությամբ:

Արարքի հանրային վրանգավորության աստիճանի որոշման ճամանակ դատարանը պետք է բացահայտի կատարված հանցագործությամբ պարճառված վնասի չափը, հանցագործության կատարման եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը (...)» (րենս Գարուշ Նորիկի Մադաթյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԵՇԴ/0029/01/08 որոշման 14-րդ կետը):

Վճռաբեկ դատարանը փաստել է նաև, որ հանցագործության հանրային վրանգավորության րիպային բնութագիրն արրացողվում է օրենսդրի կողմից սահմանված սանկցիայում, իսկ յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով արարքի հանրային վրանգավորության զնահարակներ դատարանի կողմից կարող է որոշվել կոնկրետ հանցագործության րարքերի առանձնահարկությունների, դրա կատարման հանճամանքների, հանցավորի անձնավորության, պարասխանարվությունն ու պարիճը մեղմացնող և ճանրացնող հանճամանքների հիման վրա (րենս Արարար Ավաճյանի և Վահան Սահակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 որոշման 39-րդ կետը):

(...) Անդրադառնալով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի բովանդակությա-

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նր՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հանրային վրանգավորությունը հանդիսանում է հանցագործության պարարադիր հատկանիշներից մեկը: Ընդ որում, ՀՀ քրեական օրենսգրքի վերոգրյալ հոդվածի 2-րդ մասի վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը հանցագործություն է համարում միայն **հանրային (հասարակական) վրանգավորության որոշակի սատիճան ունեցող արարքը:**

Քրեական իրավունքը պաշտպանում է հասարակական հարաբերությունները վերջիններիս էական վնաս պարճառելուց: Ուարի որևէ արարքի հատկանիշների միայն չեական համընկնումը քրեական օրենքով արգելված արարքի հատկանիշների հետ չի կարող հանգեցնել այդ արարքը հանցավոր ճանաչելուն, եթե քրեական օրենքով պահպանվող հասարակական հարաբերություններին դրանով էական վնաս չի պարճառվել և չէր կարող պարճառվել: Այդպիսի արարքը պետք է ճանաչվի քրեաիրավական առումով նվազ կարևոր:

Վերոգրյալից հետևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իմաստով արարքը դիրարկվում է որպես նվազ կարևոր և չի համարվում հանցագործություն հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1) այն չեականորեն պարունակում է քրեական օրենքով նախարեալված որևէ արարքի հատկանիշներ,

2) չի ներկայացնում հասարակական (հանրային) վրանգավորություն, այսինքն՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, հասարակությանը կամ պետությանը էական վնաս չի պարճառել և չէր կարող պարճառել:

(...) Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ հանրային վրանգավորությունը՝ որպես հանցագործության նյութական հատկանիշ, ունի որակական և քանակական արտահայտություն. հանրային վրանգավորության որակական արտահայտությունը հանրային վրանգավորության բնույթն է, իսկ քանակականը՝ հանրային վրանգավորության սատիճանը (յրե՛ս mutatis mutandis Գ.Մադաթյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2009 թվականի փետրվարի 17-ի թիվ ԵԾԴ/0029/01/08 որոշման 14-րդ կետը):

Այդ համարերսարում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ արարքի նվազ կարևոր լինելու հարցը յուրաքանչյուր գործով որոշվում է ինքնուրույն, սակայն միևնույն ժամանակ այդ հարցի լուծման հիմքում պետք է դրվեն ենթադրյալ հանցագործության որակական և քանակական կողմերը բնութագրող գործոնները (մեղքի չե և րեասակ, հանցագործության նպարակ ու շարժառիթ, հանցագործությանը պարճառված վնասի չափ, հանցագործության կարարման եղանակ և այլն): Ընդ որում, միայն դրանց համակցությունն է հնարավորություն րալիս որոշելու արարքի նվազ կարևոր լինելը կամ չլինելը:

(...) Վերոգրյալի լույսի ներքո Վճռաբեկ դատարանը փասարում է, որ արարքի նվազ կարևոր լինելու հարցը լուծելիս անհրաժեշտ է նկարի ունենալ, որ նվազ կարևոր կարող է լինել, որպես կանոն, **դիրավորյալ արարքը, ընդ որում, ուղղակի դիրավորությանը կարարված:** Արարքը կարարողի գիրակցությունը և կամըր պետք է ուղղված լինի հասնելու **հենց այն արդյունքին**, որը հանդիսանում է կարարողի գործողության կամ անգործության հետևանք: Եվ հենց այս րեասանկյունից պետք է գնահատական րրվի, թե արդյոք արարքը քրեաիրավական առումով նվազ կարևոր է, թե ոչ: Եթե արարքը կարարողի դիրավորությունը ուղղված է եղել էական վնաս պարճառելուն, սակայն նրա կամըրից անկալի պարճառնելով դա նրան չի հաջողվել, ապա կարարված արարքը չի կարող համարվել նվազ կարևոր (անձի դիրավորության և փասարացի կարարածի անհամապարասախանության դեպքում պարասախանարվություն է

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

առաջանում հանցափորձի համար): Այլ կերպ ասած՝ արարքը կարարողի կամքը և գիրակցությունը պետք է ուղղված լինեն հենց **ոչ էական վնասի** առաջացմանը: Ընդ որում, դա վերաբերում է վնասի բոլոր տեսակներին (նյութական, ֆիզիկական և այլն), և եթե արարքի հետևանք հանդիսացող վնասի մի տեսակն աննշան է, իսկ մյուսը՝ էական, ապա այդ դեպքում արարքը չի կարող համարվել նվազ կարևոր:

Հարկ է ընդգծել նաև, որ ենթադրյալ հանցավոր արարքի սուբյեկտի հատկանիշները (անչափահաս, պաշտոնատար անչ լինելը և այլն) չպետք է ազդեն նրա կարարած արարքի նվազ կարևոր լինելու հարցը որոշելու վրա, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից հետևում է, որ անհրաժեշտ է գնահատել ոչ թե անձի, այլ արարքի հանրային վրանգավորությունը:

Այդ համարեքսպում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ արարքի նվազ կարևորությունը կարող են պայմանավորել միայն այն հատկանիշները, որոնք արտահայտվել են կարարված արարքի մեջ: Իսկ հանգամանքները, որոնք չեն արտահայտվել արարքի մեջ (դրսևորած վարքագիծը մինչ ենթադրյալ հանցավոր արարքի կարարումը, զղջալը, վնասը կամովին հատուցելը, ընդամենական դրությունը և այլն), արարքի նվազ կարևորության հարցը լուծելիս հաշվի չպետք է առնվեն:

(...) Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ արարքի նվազ կարևոր լինելու հարցը լուծելիս, ի փիվս այլ հանգամանքների, անհրաժեշտ է հաշվի առնել.

- ա) պարճառված վնասը,
- բ) արարքի կարարման եղանակը,
- գ) մեղքի չևը և տեսակը,
- դ) շարժառիթը և նպատակը (տե՛ս Նարեկ Արմենակյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի՝ 2015 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0231/01/14 որոշման 13-16-րդ կետերը):

17. Սույն գործի նյութերից երևում է, որ, ի փիվս այլնի, սույն որոշման 9-րդ կետում մատնանշված ապացույցների վերլուծության արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ ամբաստանյալ Ս.Ավրոյանի մեղքը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքում հիմնավորված չէ, վերջինիս արարքում բացակայում է հանցակազմը, գործի ապացույցներն անբավարար են՝ մեղադրական դատական ակտ կայացնելու համար, և նա ենթակա է արդարացման (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը):

Իսկ Վերաքննիչ դատարանը, չհամաճայնելով Առաջին ատյանի դատարանի կողմից արված դատողություններին, իր հեթիին արճանագրել է, որ նախաքննության մարմնի կողմից Ս.Ավրոյանին մեղսագրված արարքը որակված է ճիշտ, և այն համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասին: Ի փիվս այլ հիմնավորումների՝ Վերաքննիչ դատարանը, անդրադառնալով Առաջին ատյանի դատարանի այն դատողությանը, որ Ս.Ավրոյանի արարքում բացակայում է համապատասխան հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը, արճանագրել է, որ այդպիսի դատողությունն անհիմն է, և նշել է, որ Ս.Ավրոյանը պաշտոնական կեղծիքը կատարել է **ուղղակի դիտավորությամբ՝ փորճագետի դեպքի վայր ժամանելուն չապասելու և ժամանակ չվատնելու նկատառումներով**, ինչպես նաև առանց փորճագետի մասնակցության դեպքի վայրը զննելու համար նյութերի օրինականության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող դատախազի, քննչական բաժնի դեկավարության **բացասական վերաբերմունքին շարճանալու և կարգապահական պատասխանատվության չեն-**

ԱՄՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թարկվելու անձնական դրդումներից ելնելով: Արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը, հաշվի առնելով, ի թիվս այլնի, **Ս.Ավդոյանին մեղսագրված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը, այդ թվում՝ գործի կոնկրետ հանգամանքները, հանցագործության կատարման շարժառիթները, եղանակը, հանցավոր մտադրության իրականացման աստիճանը,** եզրահանգել է, որ Ս.Ավդոյանի նկատմամբ պետք է նշանակվի տուգանքի ձևով պատիժ, ինչն արդարացի է և **համապատասխանում է նրա կատարած հանցագործության ծանրությանը** և հանցավորի անձին (տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը):

18. Սույն որոշման 15-16-րդ կետերում շարադրված վերլուծությունը կիրառելով սույն որոշման 8-11-րդ, ինչպես նաև 17-րդ կետերում մեջբերված փաստական հանգամանքների նկատմամբ՝ Վճռաբեկ դատարանը նախևառաջ արձանագրում է, որ անհիմն են Առաջին ատյանի դատարանի այն դատողությունները, որ Ս.Ավդոյանի արարքում բացակայում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը, ինչպես նաև այն, որ գործով ձեռք բերված ապացույցները բավարար չեն Ս.Ավդոյանին մեղսագրված արարքին վերջինիս մասնակցությունը ապացուցված համարելու համար (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը): Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ համապատասխան հետևությունների ոչ իրավաչափ լինելը հիմնավորվում է Վերաքննիչ դատարանի կողմից ներկայացված փաստարկներով, որոնք Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ՝ բավարար չափով հիմնավորված և պատճառաբանված են (տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը): Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանն իր համաձայնությունն է հայտնում Վերաքննիչ դատարանի այն հետևությանը, որ Ս.Ավդոյանին մեղսագրված փաստերը հաստատվում են սույն գործով ձեռք բերված և հետազոտված ապացույցներով: Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ս.Ավդոյանին մեղսագրված արարքը չի համարվում հանցագործություն, քանի որ այն թեև ձևականորեն պարունակում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմերի հատկանիշները, սակայն իր նվազ կարևոր լինելու ուժով չի ներկայացնում հասարակական վտանգավորություն, այսինքն՝ ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, հասարակությանը կամ պետությանը էական վնաս չի պատճառել և չէր կարող պատճառել:

Վճռաբեկ դատարանի վերջին դիրքորոշումը հիմնավորվում է նրանով, որ տվյալ դեպքում Ս.Ավդոյանի կողմից կատարված արարքի հետևանքով դեպքի վայրի զննության իսկությունը կասկածի տակ չի առնվել, դրա լիարժեքությունը կամ օբյեկտիվությունը չի տուժել, հանցագործության մասին հաղորդման լուծման հարցում սխալ թույլ չի տրվել, դրանով չեն խախտվել հաղորդում տված անձի կամ այլ անձի իրավունքները, որևէ մեկը քրեական պատասխանատվությունից չի խուսափել, ավելին՝ գործի նյութերից երևում է, որ ՀՀ քննչական կոմիտեի՝ Արմավիրի մարզային քննչական վարչության ՀԿԳ ավագ քննիչ Ա.Ումուրշատյանի՝ 2015 թվականի մարտի 26-ի որոշմամբ թեհմինա Գրիգորյանի հաղորդման կապակցությամբ հարուցված թիվ 57200414 քրեական գործով վարույթը կարճվել է՝ **հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով** (տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 274-276): Այլ կերպ՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ Ս.Ավդոյանի կողմից կատարված արարքը ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձին, հասարակությանը կամ պետությանը էական վնաս չի պատճառել և չէր կարող պատճառել: Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ս.Ավդոյանին մեղսագրված արարքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով համարվում է նվազ կարևոր:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

18.1. Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ Ս.Ավդոյանին վերագրված արարքը վերջինիս կողմից կատարված լինելու մասին փաստող բավարար ապացույցների, ինչպես նաև տվյալ արարքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի առկայության առնչությամբ Վերաքննիչ դատարանը հանգել է ճիշտ հետևություն, սակայն անտեսել է, որ թեև Ս.Ավդոյանի արարքը ձևականորեն պարունակում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 314-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցակազմի հատկանիշներ, սակայն իր նվազ կարևորության պատճառով հասարակական վտանգավորություն չի ներկայացնում:

19. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ոչ ճիշտ կիրառում: Այսինքն՝ թույլ է տրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված նյութական իրավունքի խախտում:

20. Նախորդ կետում նշված խախտումները, որոնք ազդել են գործի ելքի վրա, Վճռաբեկ դատարանին հիմք են տալիս բեկանելու Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտը: Մինչդեռ ժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ թեև սույն գործով արդարացման դատավճիռ կայացնելիս Առաջին ատյանի դատարանը սխալ է պատճառաբանել իր կողմից կայացված դատական ակտը, սակայն դա չի ազդել գործի ելքի վրա: Ուստի հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը պետք է բեկանել և օրինական ուժ տալ Առաջին ատյանի դատարանի արդարացման դատավճռին՝ հիմք ընդունելով սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2005 թվականի փոփոխություններով) 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 403-406-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Ամբաստանյալ Մամվել Քյարամի Ավդոյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2017 թվականի հունիսի 26-ի որոշումը բեկանել և օրինական ուժ տալ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2015 թվականի մայիսի 25-ի արդարացման դատավճռին՝ հիմք ընդունելով Վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 18-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Անդրիաս Մառատի Դուկասյանի պաշտպան Կ.Մեծլումյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական մախապատմությունը.

1. Անդրիաս Դուկասյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 225-րդ հոդվածի 1-ին մասով, 34-219-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով, 34-218-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 1-ին կետով և 34-235-րդ հոդվածի 3-րդ մասով այն բանի համար, որ նա 2016 թվականի հուլիսի 29-ին Երևան քաղաքում կազմակերպել է զանգվածային անկարգություններ, ինչպես նաև փորձել է միանալ 2016 թվականի հուլիսի 17-ին Երևան քաղաքի Մ.Խորենացի փողոցի 158 հասցեում տեղակայված՝ ՀՀ ոստիկանության Երևան քաղաքի վարչության պարեկապահակային ծառայության գնդի տարածքում գտնվող շենքերը, շինությունները և տրանսպորտային միջոցները զավթած, ոստիկաններ և բուժաշխատակիցներ պատանդ վերցրած կազմակերպված, զինված խմբին, զինվել, ապօրինի կերպով հրազեն ու ռազմամթերք կրել, պահել և խմբի անդամների հետ համակատարմամբ շարունակել պահել զավթածն ու պատանդներին, սակայն հանցագործություններն ավարտին չի հասցրել իր կամքից անկախ հանգամանքներով:

2017 թվականի հուլիսի 12-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի հուլիսի 25-ի՝ «Քրեական գործը դատական քննության մշանակելու մասին» որոշմամբ, ի թիվս այլոց, Անդրիաս Դուկասյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանավորումը թողնվել է անփոփոխ:

3. Հիշյալ որոշման դեմ Ա.Դուկասյանի պաշտպաններ Կ.Մեծլումյանը և Ի.Պետրոսյանը ներկայացրել են վերաքննիչ բողոք, որը ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան)՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշմամբ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մերժվել է:

4. Վերաքննիչ դատարանի նշված որոշման դեմ ամբաստանյալ Ա.Ղուկասյանի պաշտպան Կ.Սեժլումյանը ներկայացրել է վճռաբեկ բողոք, որը Վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի մարտի 2-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Ռատավարության մասնակիցները վճռաբեկ բողոքի պատասխան չեն ներկայացրել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Առաջին ատյանի դատարանը 2017 թվականի հուլիսի 25-ի՝ «Քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին» որոշման եզրափակիչ մասում մասնավորապես նշել է. «*Ամբաստանյալ Անդրիաս Մարտիր Ղուկասյանի նկատմամբ ընդրված խափանման միջոցը (...) թողնել անփոփոխ*» (տե՛ս քրեական գործի հավելված, թերթ 7):

6. 2017 թվականի հուլիսի 25-ին Ա.Ղուկասյանը և նրա պաշտպան Կ.Սեժլումյանը միջնորդություն են ներկայացրել Առաջին ատյանի դատարան, որով խնդրել են գործը դատական քննության նշանակման ենթակա լինելու դեպքում խափանման միջոցի հարցի լուծմանն անդրադառնալ դատական միատով և իրենց մասնակից դարձնել այդ միատին (տե՛ս քրեական գործի հավելված, թերթ 20):

6.1. Առաջին ատյանի դատարանը նույն օրվա՝ «Միջնորդությունը քննության առնելու մասին» որոշմամբ վերոհիշյալ միջնորդությունը մերժել է՝ պատճառաբանելով, որ. «*(...) [Մ]իջնորդությունը քննության առնելու դրությամբ դատարանի կողմից արդեն իսկ կայացված է եղել քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշում, որով անդրադարձ է կատարվել ամբաստանյալ Ա.Ղուկասյանի նկատմամբ ընդրված խափանման միջոցի հարցին և այն թողնվել է անփոփոխ: Բացի այդ, գործող օրենսդրությամբ օրենսդրի կողմից նշված հարցի լուծման համար սահմանվել է միանշանակ քննության կարգ:*

(...) Միաժամանակ չէ քրեական դատավարության օրենսդրությամբ սահմանված չէ նշված որոշումները կայացնել դատական միատով՝ դատավարության որևէ անդամի լիազորելով մասնակից դառնալ րվյալ դատական միատին» (տե՛ս քրեական գործի հավելված, թերթեր 21-22):

7. Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով վերաքննիչ բողոքը, պատճառաբանել է. «*(...) [Չ]աշվի առնելով ամբաստանյալի անչը, նրան մեղսագրվող հակաօրինական արարքների հասարակական վրանգավորության աստիճանը, այդ արարքների համար չէ քրեական օրենքով հնարավոր սպառնացող պատժի խարությունը, ինչպես նաև քրեական գործի փաստական հանգամանքները, Վերաքննիչ դատարանը գտնում է, որ դեռևս շարունակում են առկա լինել Անդրիաս Ղուկասյանի նկատմամբ կալանավորումը որպես խափանման միջոց ընդրելու և նրան կալանքի րակ պահելու ժամկետն ըստ էության երկարացնելու հիմքերն ու պայմանները, ինչն էլ հիմք է հանդիսանում վերաքննիչ բողոքը մերժելու համար:*

Ինչ վերաբերում է պաշտպանների վերաքննիչ բողոքում նշված այն հանգամանքին, որ [Առաջին ատյանի դատարանը] բողոքարկվող որոշման մեջ կալանքի ժամկետը երկարացնելու որևէ հիմքի չի անդրադարձել, չի նշել և պարճառաբանել, թե ինչու է եզրահանգում, որ այդ հիմքն առկա է, սպա Վերաքննիչ դատարանն արձանագրում է, որ [Առաջին ատյանի դատարանը], անփոփոխ թողնելով ամբաստանյալի նկատմամբ ընդրված խափանման միջոց կալանավորումը, ըստ էության հասարարել է, որ

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Գատական պրակտիկա

պահպանվում են վերջինիս կայանքի փակ պահելու նախորդ հիմքերը և պայմանները:

Այսպիսով, դատական ստուգման արդյունքում, Վերաքննիչ դատարանը հանգում է հետևության, որ [Առաջին արյանի դատարանի] կողմից թույլ չի տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ քրե-ստիպարավարական օրենսդրությամբ, Եվրոպական կոնվենցիայով, Վճռաբեկ և Եվրոպական դատարանների նախադեպային որոշումներով արտահայտած իրավական դրույթների խախտումներ, ուստի պաշտպանների վերաքննիչ բողոքը բավարարելու և [Առաջին արյանի դատարանի] (...) որոշումը բեկանելու օրյեկտիվ հիմքեր չկան» (տե՛ս քրեական գործի հավելված, քերթեր 38-43):

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

8. Բողոքի հեղինակի կարծիքով Վերաքննիչ դատարանը թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ, 136-րդ հոդվածների, 2007 թվականի ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասի, ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Կոնվենցիա) 5-րդ հոդվածների խախտումներ: Վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական դիրքորոշումները հակասում են Վճռաբեկ դատարանի՝ 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ԼԳ/0197/06/08, ինչպես նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան)՝ Խորդրկովսկին ընդդեմ Ռուսաստանի գործով որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումներին:

Մասնավորապես, բողոքաբերը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը կայանքի ժամկետը երկարացնելու որևէ հիմքի չի անդրադարձել, չի նշել և պատճառաբանել, թե ինչու է եզրահանգում, որ այդ հիմքն առկա է, չի անդրադարձել Ա.Գուկասյանի անձին և նրան բնութագրող այլ տվյալներին, նրան մասնակից չի դարձրել կայանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու հարցի քննարկմանը, կայացված որոշումը պաշտպանական կողմին անմիջապես չի հանձնել, այլ ուղարկել է այն կայացնելուց մեկ ամիս հինգ օր անց՝ գրավոր դիմում ներկայացնելուց ինը օր անց: Ավելին՝ Առաջին ատյանի դատարանն իր որոշման մեջ հղում չի կատարել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ խափանման միջոցներին վերաբերող 18-րդ գլխի որևէ հոդվածի: Նման որոշումը Կոնվենցիայի իմաստով անօրինական է, իսկ ՀՀ Սահմանադրության իմաստով՝ ոչ իրավաչափ: Մինչդեռ Վերաքննիչ դատարանը գտել է, որ հիշյալ խախտումներն իրավաչափ են:

9. Վերոշարադրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել և վերացնել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2017 թվականի հոկտեմբերի 16-ի որոշումը, կայացնել նոր դատական ակտ և Ա.Գուկասյանին անհապաղ ազատ արձակել:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

10. Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի կապակցությամբ առկա է սահմանադրականության խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն բողոքի վերաբերյալ վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան (այսուհետ՝ նաև Սահմանադրական դատարան)՝ նշված նորմի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու նպատակով:

11. Սույն գործով բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. ՀՀ քրեական դա-

տավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, այնքանով, որքանով գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ այն ընտրված լինելու դեպքում դրա հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի քննարկումը մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի մասնակցությամբ դատական նիստով կատարելու կարգ, արդյո՞ք չի խախտում անձի ազատության իրավունքը՝ անհասպաղ դատարանի առջև կանգնելու և իրեն ազատությունից զրկելու իրավաչափությունը վիճարկելու իրավունքների տեսանկյունից:

12. ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 5-րդ մասի և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» Եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «*Անձնական ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր որ իրավունք ունի վիճարկելու իրեն ազատությունից զրկելու իրավաչափությունը, որի վերաբերյալ դատարանը սեղմ ժամկետում որոշում է կայացնում և կարգադրում է նրան ազատ արձակել, եթե ազատությունից զրկելը ոչ իրավաչափ է*»:

Հիշյալ նորմերը կալանավորված անձանց իրավունք են վերապահում նախաձեռնելու այնպիսի վարույթ, որը համապատասխանում է ազատությունից զրկելու իրավաչափության տեսանկյունից էական դատավարական և նյութական պահանջներին: Չնայած բոլոր դեպքերում չէ, որ հիշյալ վարույթը պետք է համապատասխանի քրեական կամ քաղաքացիական դատավարությունների համար Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված երաշխիքներին, այնուամենայնիվ, այն պետք է դատական բնույթ ունենա և տրամադրի ազատության սահմանափակման կոնկրետ տեսակին համապատասխան երաշխիքներ (տե՛ս *A. and Others v. the United Kingdom* գործով Եվրոպական դատարանի Մեծ պալատի՝ 2009 թվականի փետրվարի 19-ի վճիռը, գանգատ թիվ 3455/05, կետ 203):

Անձի շարունակական կալանքի վերանայման համատեքստում վարույթը պետք է լինի մրցակցային և երաշխավորի կողմերի՝ դատախազի և կալանավորված անձի միջև «զենքերի հավասարությունը» (տե՛ս *Nikolova v. Bulgaria* գործով Մեծ պալատի 1999 թվականի մարտի 25-ի վճիռ, գանգատ թիվ 31195/96, կետ 58, *Altınok v. Turkey* գործով 2011 թվականի նոյեմբերի 29-ի վճիռը, գանգատ թիվ 31610/08, կետ 45):

Հիշյալ նորմերից հետևող առաջին հիմնարար երաշխիքը կալանավորման իրավաչափությունը վերանայելիս **դատավորի կողմից արդյունավետ քննության** իրավունքն է: Հաջորդ կարևոր երաշխիքն անձի շարունակական կալանքի անհրաժեշտության հարցի **անհասպաղ որոշումն** է իրավասու մարմնի կողմից (տե՛ս վերը հիշատակված *Altınok v. Turkey* գործով վճռի 54-րդ կետը, *Knebl v. the Czech Republic* գործով 2010 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, գանգատ թիվ 20157/05, կետ 85):

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի գ) կետով նախատեսված հիմքով անձին կալանավորելու դեպքում պահանջվում է անցկացնել **դատական լսում** (տե՛ս վերը հիշատակված *Nikolova v. Bulgaria* գործով վճռի 58-րդ կետը): Անձամբ կամ ներկայացուցչության որևէ ձևով լսված լինելու՝ կալանավորված անձի հնարավորությունը ազատությունից զրկելու վարույթի հիմնական երաշխիքներից է (տե՛ս *Kampanis v. Greece* գործով 1995 թվականի հուլիսի 13-ի վճիռը, գանգատ թիվ 17977/91, կետ 47): Հիշյալ իրավունքը լայնորեն ընդունված և ճանաչված է նաև մարդու իրավունքների միջազգային մի շարք այլ փաստաթղթերում¹: Մասնավորապես, անձի՝ իր կալանքի տակ գտնվելու հարցի որոշման կապակցությամբ վարույթին ներկայանալու իրավունքը նա-

¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների հանրնդհանուր հռչակագրի 8-րդ և 9-րդ հոդվածները, Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և այլն:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խատեսված է ԵԽ Նախարարների կոմիտեի 2006 թվականի սեպտեմբերի 27-ի՝ թիվ Rec(2006)13 հանձնարարականի 28-րդ կետում: Իսկ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 2015 թվականի հուլիսի 6-ին հաստատված՝ Ազատությունից զրկված յուրաքանչյուր անձի՝ դատարանի առջև վարույթ նախաձեռնելու իրավունքի պաշտպանության միջոցների և ընթացակարգերի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի հիմնական սկզբունքների և ուղեցուցիչների 11-րդ սկզբունքի համաձայն՝ դատարանը պետք է երաշխավորի կալանավորված անձի ֆիզիկական ներկայությունը, հատկապես ազատությունից զրկելու կամայականության և իրավաչափության վիճարկման առաջին դատական լսմանը և ամեն անգամ, երբ ազատությունից զրկված անձը խնդրում է ֆիզիկապես ներկայանալ դատարանի առջև:

Նույն փաստաթղթի 3-րդ կետում ընդգծվում է, որ գործնականում հիշյալ իրավունքի արդյունավետ իրականացման համապարփակ և հստակ իրավական հիմքերի բացակայությունը հանգեցնում է ազատությունից զրկված անձանց պաշտպանության բացի:

13. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ «Դատական քննության նախապատրաստելը» վերնագրված 40-րդ գլխում գետեղված իրավանորմերը կարգավորում են գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում դատարանի կողմից կատարվող դատավարական գործողությունների և կայացվող որոշումների շրջանակը և կարգը: Դրանց վերլուծությունից հետևում է, որ հիշյալ փուլում դատարանն իրավասու չէ դատական նիստ հրավիրելու, իսկ այդ փուլում լուծման ենթակա հարցերը լուծվում են դատավորի կողմից միանձնյա՝ իր աշխատասենյակում: Քննարկվող փուլում կայացվող որոշումներից է գործը դատական քննության նշանակելը, իսկ լուծման ենթակա հարցերից՝ խափանման միջոցների հարցը: Մասնավորապես.

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 292-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Քրեական գործն իր վարույթ ընդունած դատավորը հերպզություն է գործի նյութերը և քրեական գործը վարույթ ընդունելու պահից 15 օրվա ընթացքում կայացնում հետևյալ որոշումներից մեկը՝

1) *դատական քննություն նշանակելու մասին.*

(...):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 293-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Դատարանը որոշում է կայացնում դատական քննություն նշանակելու մասին, եթե քրեական գործի նյութերում բացակայում են վարույթը կարճելու մասին հանգամանքները (...):

2. Դատական քննություն նշանակելու մասին որոշման մեջ պետք է բովանդակվեն՝ (...) խափանման միջոցները (...) *վերացնելու, փոխելու կամ ընտրելու մասին [որոշում] (...):*

3. Դատական քննությունը պետք է նշանակվի դատական քննություն նշանակելու մասին որոշում կայացնելու պահից 10 օրվա ընթացքում»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Որոշում ներկայացնելու հետ միաժամանակ, բացի գործն ըստ ընդդատության ուղարկելու մասին որոշումից, դատարանը պարտավոր է քննել մեղադրյալի նկարմամբ խափանման միջոցներ ընտրելու կամ չընտրելու և դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը՝ խափանման միջոցն ընտրված լինելու դեպքում»:

14. Վերոհիշյալ իրավական նորմերի բովանդակությունից հետևում է, որ դրանցով նախատեսված է գործն իր վարույթ ընդունած դատավորի պարտականությունը, ի թիվս այլոց, գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշում կայացնելու հետ

միաժամանակ լուծել մեղադրյալի նկատմամբ խափանման միջոցներ ընտրելու կամ չընտրելու և դրա տեսակի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը՝ խափանման միջոցն ընտրված լինելու դեպքում: Ընդ որում, որպես այդպիսի խափանման միջոց կարող է հանդես գալ նաև կալանքը, քանի որ այդ առումով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգիրքը որևէ բացառություն չի նախատեսում: Այսինքն՝ դատարանը քննարկվող փուլում հարկադրված է առանց դատական նիստ հրավիրելու լուծել նաև որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքի հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը: Ավելին՝ իրավասու է նույն կարգով անձի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրելու կալանքը:

14.1. Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նաև նշել, որ ի տարբերություն մինչդատական փուլի՝ գործի դատական քննության փուլում նախատեսված չեն կալանք խափանման միջոցի կիրառման առավելագույն ժամկետներ, ինչպես նաև շարունակական կալանքի իրավաչափության պարբերաբար վերանայման պահանջ: Որպես դրան հակակշիռ՝ անձն իր նախաձեռնությամբ ցանկացած ժամանակ կարող է ներկայացնել դրա իրավաչափության վերանայման միջնորդություն, որը պարտադիր քննարկման առարկա է դարձվում դատարանի կողմից կողմերի մասնակցությամբ դատական նիստում:

15. Սույն որոշման 12-րդ և 14-14.1-րդ կետերում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների համադրումից կարելի է եզրահանգել, որ դատական քննության նախապատրաստական փուլում առանց դատական նիստ նշանակելու հնարավորության որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքը հիմնավոր համարելու դեպքում այն անփոփոխ թողնելը, որը հանգեցնում է կալանք խափանման միջոցի նկատմամբ դատական վերահսկողության կառուցակարգի փոփոխման, ինչպես նաև անձի՝ անորոշ ժամկետով կալանքի տակ մնալուն, ըստ էության չի ապահովում Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված՝ անձի իրավունքի իրականացման հնարավորությունը: Այսինքն՝ անգամ անձի կողմից իր անազատությունը վիճարկելու՝ խափանման միջոցը փոխելու կամ վերացնելու մասին միջնորդության առկայության դեպքում դատարանն իրավասու չէ դատական նիստ անցկացնել և ապահովել անձի մասնակցությունը:

Ավելին՝ անհրաժեշտ է նշել, որ *Խոդորկովսկին ընդդեմ Ռուսաստանի* գործով վճռում Եվրոպական դատարանը գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում առանց դատական նիստ նշանակելու կալանքն անփոփոխ թողնելու վերաբերյալ իրավական կարգավորումը, **անգամ անձի միջնորդության բացակայության պայմաններում**, գնահատել է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասին հակասող (տե՛ս *Khodorkovskiy v. Russia* գործով 2011 թվականի մայիսի 31-ի վճիռը, գանգատ թիվ 5829/04, կետեր 58-59, 207, 235):

15.1. Ուշագրավ է, որ ՌԴ սահմանադրական դատարանը, 2004 թվականի ապրիլի 8-ի՝ թիվ 132-Օ, ինչպես նաև 2005 թվականի մարտի 22-ի՝ թիվ 4-Պ որոշումներում անդրադարձնալով դատական նիստին նախապատրաստվելու փուլում առանց նիստ անցկացնելու մինչդատական վարույթում որպես խափանման միջոց ընտրված կալանավորման կապակցությամբ որոշում կայացնելու հնարավորության հարցին, գտել է, որ հիշյալ խափանման միջոցի կապակցությամբ որոշում կայացնելու ընդհանուր կանոնները սահմանող նորմերը (ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 108-109-րդ հոդվածներ) կիրառելի են նաև սույն դեպքում, հետևաբար դատարանը համապատասխան որոշում կայացնելիս պետք է դատական նիստ հրավիրի և ապահովի անձի մաս-

նակցությունը:

ՌԳ սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի հիշյալ որոշումներին հաջորդող՝ 2012 հունիսի 5-ին կատարված օրենսդրական փոփոխություններից հետո ՌԳ քրեական դատավարության օրենսգրքի 229-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսվել է, որ գրավը, տնային կալանքը կամ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, տնային կալանքի կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու հարցերը դատարանի կողմից քննարկվում են դատական նիստում դատախազի միջնորդությամբ կամ սեփական նախաձեռնությամբ՝ մեղադրյալի, նրա պաշտպանի, եթե նա մասնակցում է վարույթին, անչափահաս մեղադրյալի օրինական ներկայացուցչի և դատախազի մասնակցությամբ նույն օրենսգրքի 108-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով, կամ համապատասխան հիմքերի առկայության դեպքում նախնական դատական լուսմների ժամանակ: Իսկ 231-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 6-րդ կետով նախատեսվել է, որ դատական նիստ նշանակելու մասին որոշմամբ, ի քիվս այլոց, լուծվում է նաև խափանման միջոցի հարցը, բացառությամբ գրավը, տնային կալանքը կամ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու, տնային կալանքի կամ կալանքի տակ պահելու ժամկետը երկարացնելու դեպքերի:

15.2. Հարկ է նշել նաև, որ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի նախագծով նախատեսված է նախնական դատական լուսմների ինստիտուտ, որի շրջանակներում կողմերի մասնակցությամբ դատական նիստով է լուծվում նաև խափանման միջոցների հարցը (310-311-րդ հոդվածներ):

16. Սույն գործի փաստերից հետևում է, որ 2017 թվականի հուլիսի 25-ին Առաջին ատյանի դատարանը գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշմամբ լուծել է նաև մեղադրյալ Ա.Դուկասյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքը հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցը և, գտնելով, որ այն հիմնավոր է, կայացրել է ընտրված խափանման միջոցն անփոփոխ թողնելու վերաբերյալ որոշում (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

Նույն օրն Ա.Դուկասյանը և նրա պաշտպանը միջնորդություն են ներկայացրել գործը դատական քննության նշանակման ենթակա լինելու դեպքում խափանման միջոցի հարցի լուծմանը դատական նիստով անդրադառնալու և այդ նիստին իրենց մասնակից դարձնելու մասին: Հիշյալ միջնորդության քննարկման արդյունքում Առաջին ատյանի դատարանը մերժել է այն՝ պատճառաբանելով, որ միջնորդությունը քննության առնելու դրությամբ դատարանի կողմից արդեն իսկ կայացված է եղել քրեական գործը դատական քննության նշանակելու մասին որոշում, որով անդրադարձ է կատարվել Ա.Դուկասյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցի հարցին և այն թողնվել է անփոփոխ, ինչպես նաև ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված չէ տվյալ որոշումները դատական նիստով կայացնելու կարգ (տե՛ս սույն որոշման 6-6.1-րդ կետերը):

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին, մերժելով վերաքննիչ բողոքը, գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ չեն տրվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ, Եվրոպական կոնվենցիայով, Վճռաբեկ և Եվրոպական դատարանների նախադեպային որոշումներով արտահայտած իրավական դրույթների խախտումներ (տե՛ս սույն որոշման 7-րդ կետը):

17. Նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով 15-րդ կետում շարադրված իրավական վերլուծության համատեքստում՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագ-

րում է, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, քանի որ դրանով են կարգավորվում գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում խափանման միջոցների լուծման հետ կապված իրավահարաբերությունները: Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ հիշյալ նորմում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրված լինելու դեպքում դրա հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի քննարկումը մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի մասնակցությամբ դատական նիստով անցկացնելու հնարավորության բացակայությունը վտանգում է ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 5-րդ մասով և «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 4-րդ մասով երաշխավորված՝ իրեն ազատությունից զրկելը վիճարկելու անձի իրավունքի իրականացումը:

17.1. Սիևնույն ժամանակ հաշվի առնելով քննարկվող հարցի համակարգային լուծման անհրաժեշտությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է հարմարում նշել, որ նույն նորմով նախատեսված չէ անձի մասնակցությամբ դատական նիստ անցակցնելու հնարավորություն նաև նրա նկատմամբ կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու դեպքում:

Սինչդեռ ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «*Եթե սույն հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով ազատությունից զրկված անձի վերաբերյալ ազատությունից զրկվելու պահից ողջամիտ ժամկետում, սակայն ոչ ուշ, քան յոթանասուներկու ժամվա ընթացքում դատարանը որոշում չի կայացնում անազատության մեջ նրան հետագա պահելը թույլատրելու մասին, ապա նա անհապաղ ազատ է արչակվում*»:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «*Սույն հոդվածի 1-ին կետի «գ» ենթակետի դրույթներին համապատասխան շերտակալված կամ կալանավորված յուրաքանչյուր ոք անհապաղ տարվում է դատավորի կամ այլ պաշտոնատար անձի մոտ, որն օրենքով լիազորված է իրականացնելու դատական իշխանություն և ունի ողջամիտ ժամկետում դատաքննության իրավունք կամ մինչև դատաքննությունն ազատ արձակելու իրավունք: (...)*»

Այսինքն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, այն հաշվառմամբ, որ չի ապահովում ՀՀ Սահմանադրությամբ երաշխավորված՝ 72 ժամվա ընթացքում անձի՝ դատարանի առջև կանգնելու իրավունքը, Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ ուղղակիորեն հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 4-րդ մասով և Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված՝ անհապաղ դատարանի առջև կանգնելու անձի իրավունքին:

18. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը եզրահանգում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, այնքանով, որքանով գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ այն ընտրված լինելու դեպքում դրա հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի քննարկումը մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի մասնակցությամբ դատական նիստով կատարելու կարգ, խախտում է անձի ազատության իրավունքը՝ անհապաղ դատարանի առջև կանգնելու և իրեն ազատությունից զրկելու իրավաչափությունը վիճարկելու իրավունքների տեսանկյունից:

Նման պայմաններում նկատի ունենալով, որ սույն գործով կիրառման է ենթակա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, որը Վճռաբեկ դատարանի համոզմամբ հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասերին,

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Գատական պրակտիկա

Իսկ սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնում է ՀՀ սահմանադրական դատարանը, ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն բողոքի վերաբերյալ վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան՝ կիրառման ենթակա նորմի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու նպատակով:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով ՀՀ Սահմանադրության 169-րդ հոդվածով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ հոդվածով, 31-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 23-րդ և 71-րդ հոդվածներով, Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Ամբաստանյալ Անդրիաս Մարատի Դուկասյանի պաշտպան Կ.Մեծրումյանի բողոքի վերաբերյալ վարույթը կասեցնել և դիմել ՀՀ սահմանադրական դատարան՝ միջնորդելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասերին հակասող՝ այնքանով, որքանով գործը դատական քննության նախապատրաստելու փուլում չի նախատեսում կալանքը որպես խափանման միջոց ընտրելու կամ այն ընտրված լինելու դեպքում դրա հիմնավոր լինելու կամ չլինելու հարցի քննարկումը մեղադրյալի կամ նրա պաշտպանի մասնակցությամբ դատական նիստով կատարելու կարգ:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատաավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Ալվարդ ՀՈՒՆԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի դատավոր
Կարինե ՀԱԿՈՔՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

ՀՀ Կոտայքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Նելլի ԳԱԼՍՏՅԱՆԻ ծննդյան 65-ամյակը,

*մատթում նրանց առողջություն,
երկար տարիների կյանք
և վաստակաշատ հանգիստ,*

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Գայանե ՄԱԶՄԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Մանուկ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 50-ամյակը,

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր
Ռուբիկ ՄՆԻԹԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2018 5 - 6 (227-228)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Լիզա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Արմեն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր
Էդգար ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ եռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*